PAULIN LECCA

FRUMOSUL DIVIN ÎN OPERA LUI DOSTOEVSKI

FUNDAȚIA DOSOFTEI

Scanned with OKEN Scanner

Părinte Arhimandrit

PAULIN LECCA

FRUMOSUL DIVIN ÎN OPERA LUI DOSTOEVSCHI

FUNDAȚIA DOSOFTEI

Liliana Shemmon

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Lucrare apărută cu sprijinul BĂNCII COMERCIALE ROMÂNE

FUNDAȚIA DOSOFTEI

Părinte Arhimandrit
PAULIN LECCA

FRUMOSUL DIVIN ÎN OPERA LUI DOSTOEVSCHI

DISCIPOL

BUCUREȘTI, 1998

Scanned with OKEN Scanner

Feodor Mihailovici Dostoevschi
cu soția (foto 1880)

Coperta: BARON STAN
Redactor: MIHAIL NICOLAE STANCA

Scanned with OKEN Scanner

PREFAȚĂ

FRUMOSUL CA SUFERINȚĂ TRANSFIGURATĂ

Pe arhimandritul Paulin Lecca de la Arnota nu l-am văzut niciodată. Mi-l închipui, însă, ușor, asemănându-l cu alți înțelepți nevoitori, călugări iluminați și maeștri de spiritualitate, precum Cleopa de la Sihăstria, ori Gamaliil Păvăloiu, la Neamț. În *Convorbiri Duhovnicești* (Ep.Hușilor, Romanului, 1984, o prezentare a principalelor chipuri din monahismul românesc, Ioanichie Bălan, nu-l reține pe Paulin Lecca, deși experiența acestuia ar fi fost extrem de grăitoare pentru a vedea cum se maturizează o vocație. Scrierea autobiografică a lui Paulin Lecca "De la moarte la viață" apărută la editura Paideia, ne oferă imaginea dificultăților trecerii de la starea de mirean la cea de călugăr. Scăpat din vârtejul patimilor, tânărul aspirant la călugărie, se adaptează lent (nu fără greutăți și renunțări la atâtea iluzii) la rigorile vieţuirii mânăstirești. O vreme, starea de incertitudine și părăsire atinge intensități aproape insuportabile, dar într-o noapte de rugăciuni și lacrimi, milostiva Fecioară îi arată semnul așteptat de bunăvoință și ocrotire. Plânsul fierbite îl curăță și îl pregătește pentru noul drum, pe proaspătul neofit. De acum, fiind pe cale, s-a orientat trup și suflet spre vocile care îi vorbeau de singurătate. Ca la un alt Francisc d'Assisi, rugăciunile solitare, în sălbăticia munților și pădurilor, alternează cu vise prevestitoare și numeroase dificultăți din partea oamenilor, puțin dispuși, în toate timpurile, să admită că extraordinarul, excepția, minunea se pot naște chiar în mijlocul lor. Inimile unora se împietresc și ochii lor refuză să vadă, cum spune Scriptura, Adevărul.

Treptat, sufletul și mintea tânărului călugăr devin tot mai primitoare, mai permeabile influențelor Duhului, mesajele de sus se înmulțesc. Cunoașterea de sine se adâncește. Iubirea e cu adevărat

Scanned with OKEN Scanner

"îndelung răbdătoare". Râsul și batjocura din partea lumii sunt suportate cu bucurie, știind că folosesc mântuirii. Tânărul îi convinge pe mai marii săi de seriozitatea vocației. Simpatiile și antipatiile sunt împărțite. Într-o altă etapă a *drumului său spiritual*, îl vedem pe Paulin Lecca predicând înfocat în teritoriile abia eliberate de sub puterea sovietică, în Basarabia străbună și în Transilvania Ucraineană. Este tolerat de autorități fără a fi prea mult ajutat. Un tablou sumbru al vieții de peste Prut și Nistru, o stare de mizerie cumplită se derulează în secvențe aproape cinematografice, într-un montaj inspirat, surprinzând suferința colectivă și efortul individual de mântuire, nu pitorescul și spectaculosul. Sute de kilometrii făcuți pe jos, prin nămeții iernii aspre din Basarabia și Transnistria, prin zloată și frig, pe drumuri de țară, odihna precară în adăposturi improvizate sau în casele sătenilor mai miloși, întâlniri fericite și nefericite cu localnicii, invidia unor confrați, mefiența altora, iată elementele unui veritabil periplu al unui misionar, în felul unicului neodihnitului Pavel. Duhul Sfânt le dă mereu putere, le scoate în cale oameni potriviți, îi ajută să depășească situațiile disperate. O nebunească perseverență (nebunească în ochii celor "căldicei") îl face să nu cedeze, să meargă mânat de iubire înainte, ieșind din cele mai riscante înfruntări și împrejurări. Un adevărat predicator al Cuvântului, trezind din letargie iubirea celor care, sub puterea propagandei ateiste fuseseră obligați să-și ascundă creștinești sentimente pentru Iisus, pentru aproapele suferind, pentru Maica Biserică. Sămânța dragostei creștine, dormind în pământul iernatic, este, cu câtă grijă, făcută să încolțească, să se manifeste roditor, prin lecțiile de reevanghelizare, de reîncreștinare, ținute de noul apostol în teritoriile atât de urgisite, rupte din România.

Copiii, mai ales, dar și adolescenții și maturii, încep să-l asculte cu luare-aminte pe acest ciudat învățător al iubirii redescoperind blândețea, iertarea, mila pentru slăbiciunile fraților lor, avântul spre Dumnezeu. La Odessa, în cartierele mărginașe, lecția lui Hristos, Poruncile, și Îndemnurile Sale răsună cu putere, acum deșteptând conștiințele și inimile. Copiii, care sunt pretutindeni cei mai receptivi, mai puțin supuși păcatului și slăbiciunilor păcătoase cotidiene, îl ascultă cu uimire și admirație. O primă concluzie este aceea că Paulin

Lecca dovedește o energie nemăsurată de a sluji Stăpânului Ceresc, greutăţile si răutăţile oamenilor aproare confirmând că se află pe drumul cel bun. "În lume veţi avea multe necazuri, dar îndrăzniţi, Eu am biruit lumea". Este Îndemnul Divin, pe care Paulin Lecca îl simte ca mai apropiat de starea sa de călător misionar, pe lunga cale a răspândirii Evangheliei. Totul pare să se conformeze unui anumit traseu exemplar, unei porţiuni din Calea Crucii, o cale dinainte făcută de Mântuitorul, până la capăt. Iconomia Divină ne învaţă că putem să-I urmăm lui Iisus, doar urmându-i calea de suferinţe. Și predicatorul nostru se identifică pe cât e omenește posibil cu anumite stațiuni și etape din acest drum al încercărilor. Va suporta închisoarea și umilinţele pentru credinţă. Va fi închis pentru că nu aprobă uciderea semenilor și refuză, în consecinţă, să meargă pe front.

Paginile care ne relatează viaţa de închisoare ne trimit la universul zugrăvit de Dostoevschi în "Însemnări dintr-o casă moartă". O umanitate pestriţă de la hoţi sau criminali,la politici se perindă prin bolgiile acestui spaţiu al claustrării întunecoase, dar ca la marele prozator, pâlpâie scântei de renaștere sufletească, de solidaritate și compasiune, de ajutoare chiar. Nu e odioasa lume a reeducărilor comuniste, lumea dementă a Canalului, așa cum apare la prizonieri de felul unui Theohar Mihadaș, Paul Goma, Dima, nu e Gulagul, e o severă detenţie unde cruzimea și lașitatea, chiar dacă nu ating formele unui program, se manifestă intens. Paulin Lecca, s-a gândit, probabil, în acest univers dostoevschian, la mesajul pe care îl transmite opera romancierului rus atât de preocupat de abisurile din noi, de căderile și înălţările omului, de subteranele eului nostru profund. Într-o situaţie limită, foarte favorabilă cântăririi omului de lângă tine, precum și a verificării forţelor proprii, Paulin Lecca reușește să-și încerce capacitatea de suferinţă și credinţă, așa cum în Siberia, Dostoevschi descoperea credinţa și *salvarea prin iubire*, în urma citirii Bibliei (dată de soţiile decembriștilor) și, desigur, meditaţiei și autoanalizei inspirate de Pronia cerească. Ca și marele rus, Paulin Lecca are sub ochi umanitatea suferindă, chinuită de păcat, descifrează drama și nefericirile

dintr-o existenţă, dobândește o strălucire orbitoare, o simplitate inexprimabilă, desconspirând însăși vieţii omul ca făptură a lui Dumnezeu, chip al Creatorului, chip degradat de greșeli, dar totuși sâmbure nemuritor. Pentru că autorul acestei cărţi ne amintește de câteva ori în analiza scrierilor lui Dostoevschi "Dumnezeu a luat semințe din alte lumi" pentru a-l plămădi pe om. El aparţine unui *aici*, constrângător, dar nu e *de aici*. Lucrarea " Frumosul divin în opera lui Dostoevschi", ne propune o lectură din această perspectivă (diferită de lucrarile unor clasici precum: André Gide, Merejcovschi ori Bahtin, iar la noi, Liviu Petrescu, Valeriu Cristea, Ion Ianoși, ori Albert Covaci, pentru a-i aminti doar pe cei mai însemnaţi exegeţi), o abordare *integral creștină* a mesajului dostoevschian, o citire a sâmburilor Evangheliei, duhovnicești din opera neîntrecutului analist al tainițelor sufletești. Pe ce se sprijină Paulin Lecca în interpretările sale? 1.- Dostoevschi are de mic o educație religioasă și crește într-un mediu potrivit îndeplinirii îndatoririlor zilnice de bun creștin 2.- Lecturile sale cuprind autori esenţiali pentru formarea lui *Homo religiosus* Biblia, în primul rând alături de experienţele prin care trece (detenţia, comutarea pedepsei în ultimul moment, deportarea în Siberia), ele sunt decisive. Cărţile lui Vasile cel Mare, Ioan Hrisostomul, apoi Paisie Velicicovschi (atât de apreciat și de călugării moldoveni), Tihon Zadonschi, Ambrozie de la Optina (modelul lui Zosima din Fraţii Caramazov), Sfântul Serafim de Sarov, se găsesc în biblioteca lui, uneori sunt citate. 3.- Moartea exemplară a lui Dostoevschi, moarte parafând un destin, liniștită, împăcată cu Dumnezeu Atotputernicul, vorbește clar de o viață viitoare conformându-se preceptelor Biblice, deci, sperând în mila Judecătorului viilor și morţilor. 4.- Declarațiile autorului însuși (v. Scrisori, Jurnal).

Nu voi intra în detalii, nu doresc să parafrazez propoziţiile atât de tranșante ale lui Dostoevschi ("fără pâine poţi trăi, dar fără frumos-nu"), nici să citez *în extenso* comentariile exegetului său român, vreau doar să subliniez aserţiunea dintr-o epistolă a lui Dostoevschi care zice că în lume nu există decât o singură persoană frumoasă, Hristos. Frumosul fiind, deci spiritual și omenesc, totodată,

Scanned with OKEN Scanner

asemeni naturii duble și neamestecate a lui Hristos, noi trebuie să-L căutăm și să-L prețuim dincolo de un *laxis nivelator* și dincoace de un *angelis orgolios*. Dostoevschi are pentru Frumos, Adevăr și Bine, aceeași pasiune ca și anticii, dar fervoarea creștină autentică le smulge dintr-un plan abstract, conceptual. Dostoevschi simte Frumosul, pe Hristos nu într-o imagine îndepărtată, intangibilă sau, edulcorată, excesiv de familiară sau estetizantă, ci drept *Om suferind* alături de chinuiții și umiliții lumii în care vieţuim. Cunoașterea abisurilor atât cele ale firii cât și cele ale făpturii umane, îl face pe romancierul filosof să aleagă întotdeauna părților slabe ale lumii, pe cele nebăgate în seamă de cei mari, ceea ce este aparent mărunt, pentru a descoperi în puținătatea acestora bogăția slavei lui Dumnezeu, semnele de grație, harul. Dostoevschi caută Chipul Divin, cel imprimat în materia jertfelor zilnice ale celor necăjiți, în splendoarea interioară a credinței, ardoarea nestinsă de nimic a Iubirii. Decisivă pentru frumusețe, pentru asemănarea hristică este suferința, purificarea dureroasă de patimi și de egoism. Frumusețea devine astfel o suferință transfigurată, un efort de înălțare la treapta sublimului, la înțelepciunea omului înduhovnicit, transformat și ("nu eu trăiesc, Hristos trăiește în mine", cum spune Apostolul) prin aceste conexiuni ale frumuseții și suferinței intrăm în plină contemporaneitate și lecția lui Dostoevschi e mai actuală ca oricând "frumusețea va salva lumea", lumea noastră minată de dihonie și războaie, de ură și intoleranță. *Răul* însă nu înseamnă *suferință*, răul este distrugător, suferința zidește, înnoiește, reface, restaurează, omul. Așa crede Dostoevschi, așa Paulin Lecca, nu altfel spune Părintele Constantin Galeriu (v. discuția din Transilvania 6/90 cu Andrei Pleșu, Sorin Dumitrescu).

Cititor al cărților de înțelepciune, dar și experimentat psiholog al infinitezimalelor mișcări sufletești ale omului ce-și caută mântuirea, Paulin Lecca are o cunoaștere, într-adevăr, de la sursă a acestora. Ideile, reflecțiile personajelor dostoevschiene le analizează ca unul care le-a trăit în nopți de zbucium lăuntric, în dimineți de înseninare și iluminare duhovnicească. Ceea ce spune are o autoritate

Scanned with OKEN Scanner

morală ce depășește artificiala construcție critică în sine, fără o relație vie cu imediatul.

Alături de unele expresii de mare frăgezime stilistică (oul cu bănuțul Duhului) de concepte critice "sondaj pneumatologic", ori formulări pertinente (Idealul Sodomei și idealul Madonei) se cere neapărat remarcată metoda însăși. Lectura unui text literar (a unei opere) se face în perspectiva înțelesurilor evanghelice cuprinse, sugerate acolo. Biblia, (Noul Testament, mai ales Parabolele) este un constant termen de referință. Sunt căutate nucleele duhovnicești în paginile marelui prozator, dar metoda s-ar preta, probabil, și la alți scriitori înrudiți la care problema religioasă este preponderentă, de nu esențială. Oricum, în cazul lui Dostoevschi ea se dovedește adecvată, proprie, necesară, am zice. Paulin Lecca face o decriptare a uriașului Dostoevschi, înfăptuind o veritabilă operație hermeneutică și adăugând uriașei bibliografii dostoevschiene o lucrare de importanță majoră, peste care de acum încolo sunt sigur, nu se va trece cu ușurință. Cartea impune un autor matur , debutând mai târziu decât Arghezi, un cunoscător al anotimpurilor sufletești, dostoevschiene, un analist de forță, o conștiință religioasă, un fin moralist creștin, neîncruntat, înțelegător și inspirat.

Adrian Popescu

Scanned with OKEN Scanner

INTRODUCERE

Atât în închisoare cât și în tot restul vieții sale Dostoevschi a avut o singură carte de căpătâi: Sfânta Scriptură. Deci, e cu neputință să scrii ceva depre Dostoevschi și opera lui fără să cunoști și fără să trăiești în duhul acestui principal izvor de inspirație al genialului scriitor rus.

Cel mai iubit și cel mai mare erou din toate cărțile lui Dostoevschi este un călugăr. Prin urmare pe lângă alți comentatori, călugării au tot dreptul să-și dea părerea într-o chestiune pe care ei o cunosc din experiență și dintr-o viață trăită între zidurile mânăstirii.

Eliberat din închisoare Dostoevschi îi scrie fratelui său Mihail ca să-i trimită cărțile de învățătură ale Sfinților Părinți; își procură și citește viețile Sfinților iar în biblioteca lui personală (distrusă în mare parte de fiul său vitreg) s-a găsit cartea de învățătură a sfântului Isaac Sirul.

Așadar, acest scriitor care îl citează pe Paisie Velicicovschi și pe Tihon Zadonschi, pe sfinții Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare, pe sfinții Serafim de Sarov și Ambrozie de la Optina, trebuie negreșit studiat în lumina Părinților Bisericii și sub prisma marilor isihaștii ortodoxi.

Redusă, bineînțeles, la proporțiile și posibilitățile omenești, opera lui Dostoevschi se bucură de umbrirea divină a Sfintei Scripturi, care este opera lui Dumnezeu.

Căci așa cum Cartea Cărților este cea mai iubită, dar și cea mai discutată dintre toate cărțile lumii, tot astfel scrierile lui Dostoevschi sunt și foarte iubite, dar și foarte controversate în același timp.Și după cum Iisus "este pus spre căderea și ridicarea multora din Israel"[1], tot astfel ucenicul lui Hristos din zilele noastre (așa îl numește fiica sa pe Dostoevschi) stă în fața noastră ca o piatră de poticnire care pentru unii este spre cădere iar pentru alții spre înălțare.

Dar unde se află, ascunsă, cheia Sfintei Scripturi?

Scanned with OKEN Scanner

Unde se află, ascunsă, cheia operei lui Dostoevschi?

Cheia se ascunde, în persoana lui Iisus Hristos.

Mulți dintre evrei au cunoscut și cunosc pe din afară Vechiul Testament și, cu toate acestea, fără cheia - Hristos, Biblia a rămas pentru ei o carte pecetluită, căci până în ziua de astăzi, la citirea Vechiului Testament, dăinuiește același zăbranic, care se desființează numai în Hristos [2]. Tot astfel, cine nu-l cunoaște și nu-l iubește pe Iisus, așa cum l-a cunoscut și l-a iubit Dostoevschi, acela nu va înțelege niciodată opera marelui scriitor, iar ochii lui vor fi acoperiți de același zăbranic întunecat.

Orbii pot afirma că nu există lumina soarelui și că nu există frumusețile naturii; surzii pot susține că în lume nu se aude nici un sunet și că nu răsună nici un fel de muzică în jurul lor, și cu toate acestea soarele va continua să răsară în fiecare dimineață alungând întunericul nopții; florile câmpului vor desfăta vederea oamenilor, iar muzica va mângâia sufletele lor. Însă cei ce au ochi de văzut și urechi de auzit îi compătimesc pe orbi și pe surzi ca pe unii ce nu se pot face părtași unor asemenea bucurii și mângâieri.

Ca și peste dumnezeiasca Scriptură, peste opera dostoevschiană se proiectează Crucea lui Hristos, care a biruit și biruie toate adversitățile demonice și lumești. Acum, ca și atunci, ''cuvântul crucii pentru cei ce pier e nebunie; pentru noi însă, cei ce ne mântuim, este puterea lui Dumnezeu'' [3].

Pentru cei ce pier, Cartea lui Dumnezeu este plină de absurdități, de contradicții, de monstruozități și de fapte rușinoase, iar pentru cei ce se mântuiesc și o citesc în lumina Învierii lui Hristos, în lumina vieții de dincolo, Biblia este plină de armonie, de frumusețe, de viață și de putere.Tot astfel, opera lui Dostoevschi pentru cei ce pier nu este decât patologie, deznădejde, neputință, ură, iar pentru cei ce cred în puterea Crucii lui Hristos e numai sănătate morală, nădejde în viața de dincolo, putere nebiruită și dragoste față de toată făptura lui Dumnezeu.

În "Imitațio Christi" citim: "Mulți după ce aud adesea Evanghelia se simt prea puțin atinși, din pricină că nu au duhul lui Hristos. De voiești să înțelegi desăvârșit și să guști cuvintele lui Iisus

Hristos, dă-ţi osteneala să potriveşti întreaga ta viaţă după viaţa Lui. Întreaga scriptură se cuvine să fie citită în acelaşi duh în care a fost insuflată."[4] Acelaşi lucru îl putem spune şi despre opera lui Dostoevschi. Cine nu are duhul lui Hristos, cine nu-şi potriveşte viaţa după viaţa Lui, cine nu citeşte opera dostoevschiană în duhul creştin în care ea a fost scrisă nu poate înţelege nimic din profunzimile ei pneumatologice. Căci, mai ales în domeniul spiritual, avem nevoie de anumite antene, de anumite organe de recepţie pentru a sesiza aceste profunzimi. "Aduceţi-vă aminte, ne spune Biblia, de mai marii voştri care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu; priviţi cu luare aminte cum şi-au încheiat viaţa şi le urmaţi credinţa" [5]. Dostoevschi ne-a grăit nouă cuvântul lui Dumnezeu şi, de aceea, ne aducem aminte de el ca de un frate mai mare. Dar, totodată, privim cu luare aminte la sfârşitul vieţii lui ca să-i urmăm credinţa. Iată cum şi-a încheiat Dostoevschi viaţa:

- Tu vei trăi, te asigur eu, îi spune soţia.

- Nu, eu ştiu că trebuie să mor astăzi. Aprinde lumânarea Anea şi dă-mi Evanghelia.

"Această Evanghelie fusese oferită soţului meu la Tobolsk, în momentul când dânsul porni la drum spre munca silnică, de către femeile decembriştilor P.E. Annencov, fiica ei Olga Ivanovna, E.D.Muraviov-Apostol şi von Wisine. Ele îl rugară pe comandantul fortului ca să le îngăduie să-i vadă pe condamnaţii politici care urmau să soscască. Comandantul le-a permis să rămână o oră cu condamnaţii. Femeile i-au binecuvântat "pe acest drum nou", i-au însemnat cu semnul crucii şi au dat, drept cadou, fiecărui condamnat câte o Evanghelie, singura carte permisă în fortăreaţă. Fiodor Mihailovici nu s-a despărţit nici o clipă de această carte sfânta în timpul celor patru ani de închisoare. "Ca un lucru cu totul firesc, Evanghelia se afla întotdeauna la îndemână, pe biroul lui şi, de multe ori, când avea o îndoială ori nu izbutea să ia o hotărâre, deschidea Evanghelia la întâmplare şi citea, în partea de sus şi la stânga paginei deschise. De data aceasta, el a vrut să întrebe Cartea Sfântă, o

deschise și mă rugă să citesc. Era Evanghelia de la Matei 3.14-15: "- Dar Ioan îl oprea, zicând: Eu am trebuință să fiu botezat de Tine și Tu vii la mine? Și răspunzând Iisus a zis către el: Lasă acum, căci așa se cuvine nouă să împlinim toată dreptatea."

"- Ai auzit? Nu mă opri! Asta înseamnă că voi muri, zise soțul meu închizând cartea."[6] La un moment dat, bolnavul își pierde cunoștința. Când își revine îmi spuse:

- Anea, te rog, invită-l fără întârziere pe preot. Vreau să mă spovedesc și să mă împărtășesc."[7]

Așa a trăit, așa a murit și așa ne-a lăsat marele sciitor creștin pilda vieții lui spre a-i urma credința, credință despre care el însuși spune: "Eu, așadar, nu cred și nu-L mărturisesc pe Hristos ca un copil, căci persoana mea a trecut printr-un mare cuptor de îndoieli."[8]

Fără să știe ce va urma, Belinschi i-a urat următoarele cuvinte profetice: "Adevărul ți s-a descoperit și ți-a fost vestit, așa cum se descoperă și se vestește unui artist. L-ai dobândit ca pe un dar. Prețuiește, deci, acest dar, rămâi credincios și vei deveni un mare scriitor."[9] Principalul este că "pentru Dostoevschi în centrul lumii stă Hristos, scrie Mociulschi, care este sensul și țelul istoriei omenirii întregi. Negarea acestui "etern ideal" echivalează cu nimicirea cosmosului și cu uciderea omului."[10] Într-una din scrisorile sale, Dostoevschi spune următoarele: "Această idee este totul, doar pentru aceasta trăiesc. Totuși, pe de altă parte, ca să scriu acest roman (Frații Caramazov), eu trebuia să fiu în Rusia. De pildă, a doua jumătate din această primă istorisire se petrece în mânăstire. Eu am avut nevoie nu numai să văd (am văzut multe), ci să și viețuiesc în mânăstire.

"Principala problemă, care va trece ca un fir roșu prin toate cele patru părți, este aceeași care m-a chinuit, conștient și inconștient, toată viața mea, adică existența lui Dumnezeu. Eroul, pe tot parcursul vieții, este când ateu, când credincios, când fanatic și secter, când din nou ateu. A doua povestire se va petrece în întregime în mânăstire. În această a doua povestire mi-am pus toată nădejdea mea. Poate că se va spune, în sfârșit, că n-am scris numai nimicuri. Acest roman este toată speranța mea și toată nădejdea vieții mele, nu numai sub raportul bănesc", scrie Dostoevschi către Ivanovna. "Pentru mine

problema se pune astfel: să scriu acest roman și apoi pot să mor, voi spune acolo tot ce am în mintea și în inima mea." [11]

Vreau să expun în a doua istorisire, drept figură principială, pe Tihon Zadonschi...(în această lume eu sunt un bun cunoscător și mânăstirea rusă o cunosc din copilărie)... poate că tocmai Tihon Zadonschi constituie tipul rus pozitiv, pe care îl caută literatura noastră."[12]

"O puternică impresie a produs asupra lui Dostoevschi cartea călugărului Partenie: "Povestire despre o călătorie săvârșită prin Rusia, Moldova, Turcia și prin Locurile Sfinte de către călugărul Partenie ce a fost uns în monahism în Sfântul Munte al Atonului". Ea a influențat asupra formulării stilistice în expunerea stareţului Zosima din "Frații Caramazov". Dintr-însa e scoasă scena petrecută la "iurodivul" (nebun pentru Hristos) Semen Iacovlevici din "Demonii".

"Poate că voi expune figura grandioasă, pozitivă, sfântă a lui Tihon", scrie Dostoevschi.

"Pierzându-și credința, omul rus, în căutările sale, face cunoștință cu toate aspectele experienței religioase (cu ateii, cu slavofilii, cu adepții Apusului, cu fanaticii, cu monahii, cu preoții ortodoxi, catolici și iezuiți, cu hiliaștii) și, în cele din urmă, îl dobândește pe Hristosul poporului rus...Cel care îl află pe Hristosul rusesc este Alioșa Caramazov."[13]

Planul este măreț, iar sănătatea lui Dostoevschi, destul de șubredă. Moartea i-a smuls pana din mână înainte de a-și scrie partea a doua a romanului "Frații Caramazov", unde toată acțiunea s-ar fi petrecut în mânăstire, iar Alioșa, după vreo treizeci de ani de suferință și temniță, s-ar fi reîntors la aceeași mânăstire ca să desăvârșească lucrarea începută de stareţul Zosima, trasată după figura grandioasă, pozitivă, sfântă a lui Tihon Zadonschi, căci pentru Dostoevschi, este Iisus Hristos, este Maica Domnului, sunt sfinții, este stareţul Zosima, este Alioșa...

Dostoevschi, scrie Paul Evdochimov, lansează celebrul său cuvânt: "Frumosul va salva lumea", și se întreabă îndată: "care

Frumos?", căci "Frumosul este o enigmă", dedublată, el vrăjește, fascinează și duce la pierzare. Și nihiliștii iubesc frumosul, notează scriitorul, ateii încearcă poate mai mult decât alții nevoia irezistibilă a unui idol și îl fabrică pe loc pentru a-l adora. Chiar înainte de a înțelege și de a trăi frumosul și iubirea, omul l-a și profanat. Acum problema se pune astfel: Frumosul are în el însuși o putere mântuitoare. Ori Frumosul, devenit ambiguu, are chiar el nevoie de a fi salvat și apărat? Dostoevschi cugetă ca un filosof. El nu se îndoiește că unitatea inițială a Adevărului, Binelui și Frumosului s-a dislocat. Principiile genealogice, etice și estetice, nu se mai găsesc integrate în principiul religios. Devenite autohtone, fiecare din ele manifestă în mod fatal cea mai profundă ambiguitate: "ideea estetică a fost tulburată în om": "Inima găsește frumosul până și în rușine, în idealul Sodomei care este al imensei majorități. Acesta-i duelul diavolului și al lui Dumnezeu, inima omului fiind câmpul de luptă"...

"Și numai în sfințenie, în Duhul Sfânt, omul regăsește intuiția imediată a adevăratului Frumos. Plină de Duhul Sfânt, îndumnezeită, natura omenească a lui Hristos, pentru Dostoevschi este "imaginea pozitivă, absolut frumoasă" și "Evanghelia sfântului Ioan vede miracolul Întrupării" în revelația Frumosului".

"Există frumosul natural care este real, chiar dacă este fragil. În starea cea mai desăvârșită a ființei se află frumosul personalizat într-un sfânt care devine centrul ipostaziat al naturii în calitate de "microcosm" și "microteos". Natura așteaptă suspinând ca frumosul ei să fie mântuit de omul devenit sfânt. Cu atât mai mult se cuvine omului să aștepte acest frumos fără de care nu ai nimic de făcut pe acest pământ". Un asemenea Frumos îl introduce pe Dumnezeu în suflet ca pe un rug aprins, pe întinsul sufletului pregătit să-L primească, Dumnezeu își sloboade rădăcinile".

"Ca romancier, Dostoevschi a încercat o dificultate de netrecut când a vrut să descrie un tip pozitiv bun. El se întreabă ce poate face acest om ideal în viață: să fie judecător de pace, reformator social? Dostoevschi renunță la aceste categorii sociale și împrumută tipologia omului său bun din viețile marilor duhovnici. Iată de ce acești sfinți nu participă la dinamismul exterior al evenimentelor sau, dacă

Scanned with OKEN Scanner

participă la el, o fac cu totul altfel. Dostoevschi trasează un chip de sfânt și îl atârnă pe peretele din fundal, al narațiunilor sale, ca pe o icoană. Dar numai prin lumina sa revelatoare și terapeutică se descifrează sensul evenimentelor care trec pe scena lumii...

"Față de activism, desigur, un sfânt este absolut "inutil", cum inutile sunt icoanele și Frumosul, cum este inutil Dumnezeu, după mărturisirea recentă a scriitorului Roger Igor, inutile pentru ficțiunile și visele acestei lumi: și totuși Dumnezeu mântuiește, iar sfântul luminează și lămurește. Căci Frumosul nu este numai ceea ce place: mai mult decât o sărbătoare pentru ochi, el hrănește spiritul și îl luminează. "De aceea, Dostoevschi afirmă: "Știți dv. că omenirea se poate dispensa de engleză, se poate lipsi de germani, poate renunța foarte ușor la ruși, știți că, pentru a trăi, omenirea n-are nevoie de știință, nici de pâine, ci numai frumosul îi este necesar, căci fără frumos omul nu mai are nimic de făcut în această lume: Aici se afla tot secretul, toată istoria"... Oare nu apariția Frumosului Divin pe pământ a schimbat îndată fața lumii, scoțându-ne din întunericul iadului, întocmai cum raza dumnezeiască i-a scos pe israeliteni din noaptea păcatului egiptean? Aceasta este credința tânărului Gogol, care zice: "Dacă arta nu împlinește miracolul de a transforma sufletul spectatorului, ea nu este decât o pasiune trecătoare".

"Frumosul este inerent adevărului, iar acesta nu există în abstract. La nivelul ipostaziat plenitudinei sale, adevărul cere o personalizare, caută să fie ipostaziat și Hristos răspunde declarând: "Eu sunt Adevărul". Dată fiind unitatea intimă dintre aceste două aspecte a unei singure realități, cuvântul Domnului înseamnă de asemenea: "Eu sunt Frumosul", în sensul că orice frumos este una din figurile Întrupării: "Nu există și nici nu poate exista ceva mai frumos și mai perfect decât Hristos", striga Dostoevschi.

"Primul cuvânt al Bibliei: "Să fie lumină" este și ultimul: "Să fie Frumosul!" (Paul Evdochimov: "L'art de l'icone. Theologie de la Beaute". Desclee de Brouwer. 1970, pp.41.42.43.79.39.29.16.).

Scanned with OKEN Scanner

NOTE

1. *Luca* 2,4.
2. *II Corinteni* 3,14.
3. *I Corinteni* 1,18.
4. "*Asemănarea cu Domnul Hristos*" (Imitațio Christi), trad. de Al. Lascarov-Moldovanu, București, p.10 și 20.
5. *Evrei* 13,7.
6. Anna Grigorievna Dostoevskaia, "*Dosotevski*", trad. par André Beucler, 1930. Librairie Gallimard 43, p.411.
7. K. Mociulschi, "*Dostoevskii - jizni i tvorcestvo*", Ymca-Press, Parij, 1947. p.532.

8-10 Ibidem, p.535, 35, 267.

11. Ibidem, (scrisoare către S.A.Ivanova, p.323.
12. Ibidem, (scrisoare către Maicov, p.322-324.
13. Ibidem, *op.cit*.p.322.

Scanned with OKEN Scanner

VIAȚA ȘI OPERA

Scriind despre viața și opera lui Dostoevschi, C.Mociulschi subliniază un mare adevăr când spune: "Toate romanele lui Dostoevschi sunt autobiografice în sensul cel mai profund al cuvântului. Toți eroii săi sunt trup din trupul lui, iar destinul lor ne ajută să dezlegăm enigma autorului. Viața și opera lui Dostoevschi nu se pot separa. El a trăit prin literatură: aceasta a fost pentru autor o problemă de viață și un destin tragic. În toate scrierile sale el n-a căutat să rezolve decât problema propriei sale personalități, n-a vorbit decât despre cele ce le-a trăit personal. Dostoevschi a înclinat întotdeauna spre forma spovedaniei. Opera lui ni se dezvăluie ca o grandioasă confesiune, ca o integrală revelație a duhului său universal. Romanele lui Dostoevschi constituie istoria propriului său suflet. Cele lăuntrice se proiectează în afară, prin mituri și simboluri (personaje, fabulație, compoziție), conștiința personală se revelează în universalitatea ei."[1]

Însăși "ideea" tatălui Caramazov a fost, fără îndoială, sugerată de chipul tatălui lui Dostoevschi.[2]

"Anii de învățătură în castelul ingineresc sunt săraci în evenimente. Dar există și un duh tainic: doi elevi, muzicantul Cihacev și Ignatie Branceaninov, care, după ce au terminat cursurile de ofițeri, au intrat ca poslușnici în sihăstria Sfântului Serghie. Printre elevii școlii erau "branceaninoviști". E posibil că această vână mistică să-l fi atins și pe tânărul Dostoevschi."[3]

Un oarecare Sidlovschi "a intrat în mânăstirea din Valui. Acesta a făcut un pelerinaj la Kiev, unde s-a adresat unui stareț care l-a sfătuit să se întoarcă acasă în satul lui, unde a și trăit până la sfârșitul vieții sale, fără să-și lepede haina de călugăr-poslușnic. Încă multă vreme puteai să vezi pe la periferiile guberniei Harkov, pe lângă cârciumi, un om de statură înaltă în haine de pelerin, predicând Evanghelia mulțimilor de țărani... Soția lui Dostoevschi, Anna

Grigorievna, povestea că scriitorul îl iubea pe Vladimir Soloviov, pentru că acesta îi amintea de Sidlovschi", după care l-a zugrăvit pe Alioșa din "Frații Caramazov."[4]

Elementul biografic își găsește un loc destul de larg în opera lui Dostoevschi.

"Ciocnirea cu tatăl său, groaza pe care o simțea în fața lui, precum și o ascunsă rea voință au dezvoltat de timpuriu în sufletul copilului un caracter închis."[5]

"A. Suvorin face aluzie la tragicul caz din viața familială. "Epilepsia, scrie el, de care suferea Dostoevschi din copilărie a adăugat multe necazuri la spinoasa lui cale în viață. În copilăria lui s-a întâmplat ceva groaznic, ceva de neuitat, ceva chinuitor, iar drept rezultat a apărut epilepsia".

"Dar acel "ceva groaznic" despre care vorbește Suvorin și Ianovschi n-a fost decât moartea violentă a tatălui său. Ei însă fac o eroare când raportează acest eveniment la copilăria scriitorului: Dostoevschi avea atunci 18 ani. Exact la această vârstă se raportează criza acută a caracterului său. Băiatul vesel și neastâmpărat, ca un "adevărat foc, se transformă într-un tânăr îngândurat care fuge de oameni": astfel îl descriu colegii de la școala de ingineri. Imaginația fiului n-a fost zguduită numai de cadrul dramatic în care a pierit bătrânul, ci și de sentimentul vinovăției în fața lui. El nu l-a iubit, se plângea că e zgârcit, cu puțin timp înainte de moarte i-a trimis o scrisoare pe ton iritat. Și acum își resimțea responsabilitatea pentru moartea lui. Această zguduire morală a pregătit zămislirea epilepsiei. Problema părinților și a copiilor, problema crimei și a pedepsei, a vinovăției și a responsabilității l-au întâmpinat pe Dostoevschi în pragul vieții conștiente. Aceasta era rana lui fiziologică și sufletească. Și numai la sfârșitul vieții sale, prin Frații Caramazov, el s-a eliberat de această rană, prefăcând-o într-o creație artistică."[6] Astfel, "ruptura dintre cele două planuri de existență a devenit pentru el calea creației."[7]

Unul dintre prietenii lui Dostoevschi scrie: "Când m-am împrietenit cu Dostoevschi, povestește Grigorovici, el de abia terminase traducerea romanului "Eugenia Grandet" de Balzac. În

timpul rarelor sale plimbări, el a avut câteva crize de epilepsie. Odată, pe când treceam împreună pe stradela Troiţki, am întâlnit o procesiune funebră. Dostoevschi s-a întors brusc, a dat să fugă înapoi, dar nici n-am reuşit să facem câţiva paşi şi el avu o criză atât de puternică încât, împreună cu trecătorii, am fost nevoiţi să-l transportăm într-o lăptărie din apropiere unde de abia am izbutit să-l readucem în simţiri. După o asemenea criză se abătea asupra lui obişnuita stare de depresiune sufletească, care dura vreo două sau trei zile."[8]

Aşadar, crizele sale de epilepsie sunt la originea epilepsiei prinţului Mâşchin, eroul principal din *Idiotul*.

Extazul pe care l-a încercat Alioşa îndată după "nunta din Cana Galileii" îşi trage obârşia tot din experienţa lăuntrică a lui Dostoevschi.

"Noaptea albă, fără somn, în care Nekasov şi Grigorovici aleargă la tânărul scriitor; luminoasa zi de primăvară când el, ieşind de la Belinschi "în extaz", contemplează cerul, în astfel de figuri poetice îşi zugrăveşte el "momentul solemn" al vieţii sale.

Acest moment este naşterea scriitorului. Este cea mai fermecătoare clipă din viaţa lui! Şi poate că unica clipă de curată fericire, trăită de scriitor. Ea a fost scurtă. Îndată după acest "prolog în cer" a început peregrinarea prin crugurile iadului. Începutul căii lui Dostoevschi este plin de lumină. Apoi totul se scufundă în beznă. Şi numai către sfârşitul vieţii, numai o singură zi, triumfătoarea zi a cuvântării despre Puşkin, este luminată de soarele ce apune."[9]

Ca şi eroii săi, ca şi Rascolnicov în special, Dostoevschi a trecut prin grele chinuri sufleteşti. În anul 1864 i se spovedeşte fratelui său cu următoarele cuvinte: "Uneori mă torturează o grea mâhnire. Mi-aduc aminte, câteodată, cât de stângaci şi greoi am fost la voi, în Ravel. Am fost bolnav, frate. Mi-aduc aminte cum mi-ai spus odată că purtarea mea faţă de tine exclude egalitatea dintre noi... De bună seamă, eu am o fire atât de respingătoare, atât de odioasă... Uneori, când inima mea pluteşte pe valurile iubirii, nu izbuteşti să

scoţi din gura mea un cuvânt de mângâiere: în aceste clipe nervii nu mi se supun. Sunt caraghios şi totodată oribil. Sufăr mereu din cauza nedreptelor concluzii pe care alţii le trag pe seama mea. Ei susţin că sunt aspru şi fără inimă".

Odihna în Ravel, pe timpul verii, nu-i îmbunătăţeşte situaţia. După reîntoarcerea lui la Petersburg se simte aşa de rău încât petrecerea, lipsită de bucurie, în casa fratelui, acum îi pare "rai". Iată mărturisirea sa dintr-o altă scrisoare: "Aici s-a abătut asupra mea cea mai teribilă întristare. Lucrez mai rău ca altădată. La voi am trăit ca în rai şi, dracu ştie de ce, chiar dacă îmi dai ceva bun, eu, cu firea mea imposibilă, prefac totul în rău"... Petersburgul pentru mine este un iad. E atât de greu, e nespus de greu să trăieşti în acest oraş."[10]

Plecând de la această stare a autorului, înţelegem de ce mama lui Rascolnicov îi aduce aminte fiului său cum se ruga când era copil, iar Arcadie-adolescentul îşi aduce aminte cum s-a împărtăşit în biserică. Aşadar şi aici opera se confundă cu viaţa elevului Dostoevschi, care scria tatălui său: "Acum câteva zile m-am împărtăşit."[11]

Într-o scrisoare către Maikov zice: "Ori de câte ori frecventam Kremlinul şi Catedrala din Moscova, simţeam în sufletul meu ceva solemn. În familie, cunoşteam Evanghelia din fragedă copilărie."[12] Dar credinţa din anii copilăriei s-a dovedit a fi fragilă. Impresiile timpurii lăsate de biserică, de slujbe, de cântările bisericeşti au fost mai mult estetice decât religioase. Evlavia ritualistică a părinţilor n-a atins decât suprafaţa sufletului său de copil. Iar mai târziu, în tinereţe, umanismul creştin şi mistica romantică i-au potolit pentru multă vreme setea "visătorului". În mintea tânărului Dostoevschi concepţia religioasă apare nebuloasă şi vagă. El îl compară pe Homer cu Hristos, îl socotea pe Huge un liric "cu o tendinţă poetică de un creştinism copilăresc". În sfârşit, şi aceasta este nota cea mai remarcabilă, în nici una din scrierile sale tipărite înainte de închisoare, nu se pune problema religioasă.

În "Gazda", Ordinov scrie o lucrare cu privire la istoria bisericii, dar aceasta nu se răsfrânge deloc asupra vieţii lui. Oamenii evlavioşi se dovedesc a fi farisei şi tirani (Murin în "Gazda", bătrâna

Scanned with OKEN Scanner

Cneajna în "Netocica Nezvanova"). În operele lui Dostoevschi, până în perioada pușcăriei, Dumnezeu nu este de față. Iată de ce tânărul scriitor s-a dovedit neputincios în fața înrâuririi lui Belinschi și iată de ce această înrâurire "i-a cuprins inima". Întâlnirea cu Hristos a avut loc în temniță, prin participarea scriitorului la suferințele poporului rus."[13] Dar Dostoevschi nu se va lepăda niciodată de utopia transfigurării acestei lumi. Ideea veacului de aur și a armoniei universale este ideea lui cea mai scumpă, cea mai "sfântă": ea se află în centrul concepției lui despre lume și în centrul operei sale."[14]

În romanul "Demonii", Dostoevschi demască și izgonește mulți "demoni" din Rusia cea posedată, dar își aduce aminte că el însuși a făcut parte din rândul lor."[15]

"Copilul Dostoevschi citea enorm de mult. Citea orice și ținea minte tot. El nu avea numai o simplă dragoste de a cunoaște, ci o adevărată pasiune pentru literatură. În notițele postume ale romanului nescris: "Viața unui mare păcătos", scriitorul notează: "O analiză psihologică amănunțită, despre cum acționează asupra copiilor operele scriitorilor. "Un erou din zilele noastre". El citește enorm de mult (Walter Scott) și alte lucrări. E foarte cultivat și cunoaște multe. Cunoaște pe Gogol și pe Pușkin. Știe toată Biblia. De aflat neapărat cum a acționat asupra lui Evanghelia. Este de acord cu Evanghelia. Lectura despre Suvorov. Poveștile arabe. Visurile de viitor. "Aceste notițe sunt, fără nici o îndoială, autobiografice."[16] Căci acest erou din zilele noastre "citește Biblia, face două călătorii la Sfintele Locuri, cunoaște scrierile sfântului Dimitrie din Rostov, ale cărui învățături se vor răsfrânge asupra stilului vieții starețului Zosima"[17] ca și asupra lui Rascolnicov, în anul 1849; Dostoevschi, când a stat în fața morții, era încă copilul necredinței și al îndoielilor", după cum notează Mociulschi zicând: "În ultima clipă, condamnatul nu cunoaște nici pocăința creștină, nici rugăciunea."[18]

În "Jurnalul unui scriitor", Dostoevschi ne dă știrea că soția decembristului von Wisine i-a dăruit o mică Evanghelie care (exact ca la Rascolnicov) a stat patru ani sub perna lui din închisoare.

Scanned with OKEN Scanner

Scrisoarea trimisă doamnei von Wisine este "un document de o neobișnuită importanță: ea aruncă o lumină asupra procesului "de renaștere a convingerilor". În închisoare, Dostoevschi s-a judecat pe sine însuși. El părea că se ceartă cu acela care a fost principalul său profesor, care cel dintâi l-a convertit la credința sa, cu Belinschi. Ne aducem aminte cum "pasionatul socialist" Belinschi îl inițiie în ale ateismului, cum, în fața lui, scotea coroana de pe "luminoasa personalitate a lui Hristos". Atunci ucenicul primise toată învățătura învățătorului său, oricât de greu i-ar fi fost să se lepede de "prea luminoasa față a Celui ce era Dumnezeu și Om totodată". Când Belinschi îl lua în derâdere pe Hristos "fața lui Dostoevschi se schimba de parcă ar fi vrut să plângă". În închisoare el își continuă cearta cu Belinschi, dar numai în gând. Dostoevschi nu-i mai accepta învățătura. Deocamdată, el nu avea cu ce să răstoarne argumentele criticului său, dar de aici înainte nu va scăpa din mâinile lui, ceea ce, pentru el, era tot ce poate fi mai sfânt: "Chipul lui Hristos". Cearta se mutase pe alt plan. Dovezilor aduse de rațiune li se contrapun mărturiile inimii. În momentul în care Dostoevschi era gata să admită că concluziile lui Belinschi sunt de neînvins, că de partea lui este adevărul, ceva se petrece în conștiința sa că nu mai primește un asemenea adevăr. Dacă Hristos nu este adevărul, atunci scriitorul rămâne cu Hristos împotriva adevărului. Pentru Dostoevschi, Hristos este mai scump decât adevărul lui Belinschi. Așa începe în conștiința scriitorului lupta dintre credință și rațiune, așa răsare problema de bază a filosofiei sale."[19]

Vranghel scrie despre Dostoevschi: "El este un om foarte evlavios, dar cu o voință de fier."[20] Mai mult decât orice, pe Vranghel îl miră "nerăutatea lui Dostoevschi și pogorământul lui spre oameni. El găsea scuze pentru cele mai rele apucături ale omului, explicându-le printr-o educație insuficientă, prin influența mediului, iar adesea chiar prin firea și temperamentul omului respectiv... Tot ce era oropsit, nenorocit, bolnav și sărac găsea în Dostoevschi o deosebită înțelegere și compasiune."[21]

Scanned with OKEN Scanner

Cu o extraordinară măiestrie, Dostoevschi construiește din propriile sale impresii, sentimente și aprecieri "lumea deosebită" a închisorii, și ne convinge pe cale artistică de realitatea ei. Dar când ne apropiem să cercetăm mai îndeaproape opera lui Dostoevschi observăm că întrega lui operă nu este decât revelația personalității Creatorului."[22]

Creându-și eroii, Dostoevschi se redă pe el însuși. Încercarea libertății, dobândirea puterii este o proiectare filosofică a experienței sale proprii. El "a păsit peste prag toată viața și eroii săi păsesc la fel. Rascolnicov, Versilov, Stavroghin, Ivan Caramazov sunt luptători rebeli, criminali, eroi tragici, care se află "la extrema limită, pe marginea prăpastiei". Față de eroii săi el se scuza zicând: "Partea proastă este că natura mea pervertită este ticăloasă și pătimașă: peste tot și în toate eu merg până la ultima limită. Toată viața mea am păsit peste prag".[23]

Din toată Biblia, lui Dostoevschi îi place cel mai mult cartea lui Iov. El însuși era un Iov, care se răfuie cu Dumnezeu pentru dreptate. Ca și pe Iov, Domnul l-a supus pe scriitor la cele mai mari încercări în ale credinței. Nimeni nu s-a luptat cu atâta neînfricare cu Dumnezeu ca autorul legendei Marelui Închizitor, nimeni nu l-a întrebat cu atâta îndrăzneală despre dreptatea rânduielilor din lume și nimeni nu l-a iubit atât de mult. Dreptul din Vechiul Testament s-a mângâiat când i s-au născut alți copii și i-a uitat pe cei morți, dar Iov-Dostoevschi n-a putut face acest lucru. Ca și la dreptul Iov, pentru Dostoevschi sufletul omenesc este mai scump decât tot universul. Cu toate acestea el se întreabă: ce fel de "armonie universală" ar putea recompensa pierderea celei mai micuțe și sărăcuțe ființe omenești? Ce rai pământesc ar putea liniști inima unui tată, căruia i-a murit copilașul său drag? "Dar Sonia unde-i?" Din amărăciunea personală a scriitorului crește răzvrătirea lui Ivan Caramazov. "Armonia universală" se zdrobește în țăndări numai pentru "o mică lacrimă de copil". Cu toate că fetița avea doar trei luni când a trecut în nemurire, Dostoevschi a văzut fața copilei sale, unică, nerepetată, veșnică. Iar

descoperirea personalității sale a pus în fața îndureratului tată, cu o putere zguduitoare, problema învierii personale."[24] Iată propriile cuvinte ale scriitorului: "Această micuță faptură de trei luni, atât de sărăcuță, atât de mică, pentru mine are deja o fizionomie și un caracter. Ea începuse să mă cunoască, să mă iubească și, când mă apropiam, zâmbea. Când îi cântam cu vocea mea caraghioasă, îi plăcea să asculte cântecele mele. Când o sărutam, nu plângea și nu se încrunta. Când mă apropiam, înceta să plângă. Și iată că acum mi se spune, drept mângâiere, că o să mai am copii. Dar Sonia unde-i? Unde-i această mică personalitate pentru care, o spun cu îndrăzneală, primesc să fiu răstignit numai s-o văd vie."[25]

Printre femeile necăjite, care veneau la stareţul Zosima, ca să capete mângâiere, era și o mamă, care plângea în hohote pentru că îi murise un copilaș. Dostoevschi a cunoscut durerea acestei mame și, când s-a dus la mânăstirea Optina, a primit o mare mângâiere din partea stareţului Ambrozie.

Întrebat de un prieten: de unde l-ai scos pe Stavroghin, Dostoevschi i-a răspuns: "Din inima mea l-am scos". "Stavroghin este o încheiere a strălucitelor meditații, de ani de zile, ale scriitorului cu privire la soarta "personalității puternice"[26]. În acest sens, Dostoevschi îi scrie lui Maikov următoarele: "Faptele ne-au arătat că boala, care i-a cuprins pe rușii civilizați, a fost mult mai gravă decât ne-am închipuit noi și că afacerea nu s-a terminat cu Belinschi, Craevschi și alții. Aici însă s-a petrecut ceea ce mărturisește evanghelistul Luca. La noi s-a întâmplat întocmai: demonii au ieșit din rus și au intrat într-o turmă de porci, adică în Neceaevi și în Serna Solovievicii și în alții. Aceia s-au înecat sau se vor îneca cu siguranță, iar omul vindecat, din care au ieșit demonii, cade la picioarele lui Iisus."[27]

Stavroghin s-a sinucis, dar Rusia, "iubitul nostru bolnav", cum o numește Stepan Trofimovici, se va întoarce, totuși, la picioarele lui Iisus. Istoria romanului "Demonii" pornește de la un fapt autentic: crima nihilistului Neceaev care, ca și Piotr Verhovenski, împușcă cu propria sa mână pe un tovarăș de luptă.

Scanned with OKEN Scanner

În legătură cu acest nihilist, Dostoevschi mărturisește: "Eu, probabil, nu m-aș fi putut face niciodată un Neceaev, dar un neceaevist, nu mă prind, poate că aș fi putut... în tinerețea mea." Iată pentru ce Dostoevschi "izgonește demonii" cu o indignare atât de pătimașă. El, fost petrasevist, este responsabil pentru nimicirea lui Verhovenschi și nivelarea lui Șigaliov. Tragedia rusă este tragedia lui personală.[28]

"Se află, de asemenea, scrie fiica scriitorului, o oarecare asemănare între Dostoevschi și stareţul Zosima. Autobiografia stareţului este, în fond, biografia tatălui meu, cel puţin în ce privește copilăria lui. Tatăl meu îl plasează pe Zosima în provincie, într-un mediu mai moderat decât al său, iar istorisirea și-o scrie într-o limbă ciudată, puţin cam demodată, pe care o vorbesc preoţii și călugării noștri. Dar asta nu-l împiedică să-și regăsească acolo dragostea pentru mama lui și pentru fratele său mai mare, precum și impresia pe care au produs-o asupra lui liturghiile ascultate în vârsta sa fragedă, cartea cu "o sută de istorioare biblice", care a fost cartea de căpătâi a copilului Dostoevschi, plecarea lui la școala militară din Capitală, unde, ca și stareţul Zosima, a învăţat franceza și felul de a se purta în lume, și unde, în același timp, și-a însușit atâtea idei false încât a devenit "o fiinţă sălbatică, nemiloasă și stupidă". Probabil așa considera tatăl meu educaţia pe care o primise în Castelul Inginerilor."[29]

NOTE

1. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.8,12,.30,.49.
2. Ibidem, p.12.
3. Ibidem, p.15.
4. Ibidem, p.16-17.
5. K.Mociulschi, *op.cit.*, p.10.
6. Ibidem, p.11-12.
7. Ibidem, p.29.
8. Ibidem, p.25.
9. Ibidem, p.35.

Scanned with OKEN Scanner

10. Ibidem, p.48.
11. Ibidem, p.11.
12. Ibidem, p.100.
13. Ibidem, p.100.
14. Ibidem, p.100.
15. Ibidem, p.107.
16. Ibidem, p.13-14.
17. Ibidem, p.112.
18. K. Mociulschi, *op.cit.,* p.8,12,30,49.
19. Ibidem, p.126
20. Ibidem, p.130
21. Ibidem, p.130
22. Ibidem, p.153
23. Ibidem, p.266
24. Ibidem, p.272
25. Ibidem, p.272
26. Ibidem, p.333-334
27. Ibidem, p.335.
28. Ibidem, p.334.
29. Aimeé Dostoiewsky, "*Vie de Dostoiewsky par sa fille*" Editura Émile Paul Fréres. Paris, 1926.p.304-305.

Scanned with OKEN Scanner

TAINA OMULUI

Fiind numai adolescent, în vârstă de optsprezece ani, Dostoevschi îi scrie fratelui său Mihail: "Omul este o taină. Dar această taină trebuie dezlegată. De te vei trudi o viaţă întreagă ca s-o pătrunzi, să nu zici că ţi-ai pierdut vremea în zadar. Eu mă ocup cu această taină, pentru că vreau să fiu om."[1]

"Problema omului, scrie D. Stăniloaie, într-adevăr stă astăzi în centrul preocupărilor filosofice. După ce, rând pe rând, disciplina filosofică principală a fost metafizica, teoria cunoașterii, sociologia, psihologia, filosofia culturii, astăzi pe primul plan s-a săltat antropologia. Pentru un Heidegger, Jaspers și atâția alți cugetători mai puțin renumiți, filosofia a devenit precumpănitor antropologie. Omul s-a relevat în fața conștiinței contemporane ca cel mai complex, ca cel mai adânc dintre modurile realităţii accesibile nouă. Acest fapt nu se datorește numai unui proces al conștiinței noastre, privită aparte, sau unei voințe arbitrare a ei de a lua, în sfârșit, în considerare în chip deosebit, problema omului, ci mai ales faptului că omul însuși, în întregimea lui, a izbucnit ca o forţă nouă pe toate planurile vieţii. Am putea zice că, de unde mai înainte se mulţumea cu un rol mai modest, cu o formă de prezenţă care ascundea în adâncul ei o mare parte din realitatea proprie, în timpurile noastre el a explodat ca o altă energie atomică în largul tuturor planurilor de viaţă care au o legătură cu el, se înţelege fără a se dizolva în această explodare, cum se întamplă cu numita energie. Omul se vrea azi văzut în toată ampla lui valoare, pe care o ascundea înainte în virtualităţile sale. El își cere dreptul la o existenţă și la o cinste pe măsura demnităţii sale de om, egal în esenţă cu orice semen. El cere posibilităţile de desfășurare a egalităţii sale virtuale, într-o egalitate actuală. Această izbucnire de prezenţă a omului ca om, deci a oricărui om pe planul public al vieţii, complică până la uluire referinţele sociale, economice și politice ale societăţii, ale statului, ale omenirii contemporane. Toată infinita

complexitate în care au intrat atâtea din domeniile vieţii publice este provocată de factorul om în noua formă a prezenţei sale." Dar nu numai filosofia propriu-zisă acordă o atât de mare consideraţie omului, ci şi teologia. Atât în scrisul teologic catolic, cât şi în cel protestant problema antropologică deţine un loc tot mai însemnat. Un Ferdinand Ebner, un Peter Wust, un T.Steinbuchel la catolici, un Emil Brunner, un Fr. Gogarten la protestanţi, sunt numai câteva din numele cele mai reprezentative care au făcut din om o temă de o uriaşă importanţă în cadrul teologiei, a doua ca importanţă după Dumnezeu, aşa cum se şi cuvine. "În lumea ortodoxă a timpurilor mai noi, numai la gânditorii ruşi găsim o preocupare mai stăruitoare cu privire la problema omului. În special Dostoevschi s-a străduit în romanele sale să evidenţieze trăsăturile omului ortodox, aspiraţiunile lui, modul lui de a înţelege problemele complicate ale vieţii contemporane şi de a se comporta în mijlocul societăţii actuale. Sonia Semionovna, prinţul Mâşchin, stareţul Zosima, Alioşa sunt personaje în care, după părerea comentatorilor, Dostoevschi s-a silit să întruchipeze tipuri de sfinţi ortodoxi."[2]

Taina omului a pătruns-o Dostoevschi în închisoare. Rezultatul marilor sale meditaţii el le-a comunicat fratelui său. Dar "în scrisoare răsună atât zguduirea unui suflet cât şi freamătul plin de bucurie al întoarcerii spre viaţă. Încercarea şi suferinţa este o nimica toată în comparaţie cu valoarea superioară a vieţii. "Viaţa este un dar: viaţa este o fericire". În această clipă Dostoevschi simte cu toată intensitatea taina divină a existenţei, darul vieţii. Acest naturalism mistic zace la temelia filosifiei sale."[3]

Ce suntem noi înşine? Ce este omul? "Aceasta este întrebarea pe care o pune Dostoevschi şi pe care o punem noi înşine, zice Eduard Thurneysen. Tot ce este omenesc, când cauţi punctul de plecare şi scopul, converge spre om, aşa cum razele evocă soarele şi primesc de la el bogăţia şi sărăcia lor, lumina sau umbra lor."[4]

"Despre darul vieţii, care este mai presus de orice înţelegere, mai presus de orice justificare, vorbeşte şi prinţul Mâşchin şi Ipolit în "Idiotul", şi Macar Dolgoruchii în "Adolescentul" şi stareţul Zosima în "Fraţii Caramazov". Păcătoşii lui Dostoevschi se mântuiesc prin

Scanned with OKEN Scanner

dragostea lor față de "viața vie" (Rascolnicov, Ivan Caramazov): cei cu inima moartă pier, în ciuda marii lor înțelepciuni (Chirilov, Stavroghin). Mergând la închisoare, scriitorul se jura că va rămâne credincios idealului din tinerețile sale, religiei inimii sale: ieșind din închisoare, Dostoevschi a rămas fără "cerințele superioare ale duhului", fără artă, fără creație, însă "i-a rămas inima" și "aceasta este, totuși, viața!" Cu binecuvântarea vieții se unește slavoslovia iubirii; astfel se înfiripă leit-motivul "extazelor" la Dostoevschi (Alioșa, ieșit din fire, plin de dragoste, sărută pământul)."[5]

Taina omului, pentru Dostoevschi, nu consistă numai în misterioasa lui alcătuire psiho-fizică: omul are adâncimi care nu pot fi pătrunse decât cu rugăciune, cu evlavie și cu credință în Dumnezeu.

Astfel, în timp ce Turgheniev era un fatalist nevolnic și vedea în istorie un proces impersonal determinat, Dostoevschi însă, afirma voia liberă și puterea personalității. Turgheniev scria: "Există oare Dumnezeu? Nu știu. Dar legea cauzalității mi-e cunoscută. Doi ori doi fac patru. Dostoevschi însă luptă cu o furibundă disperare împotriva legii necesității și "dobândește" credința în Dumnezeu printr-un act de violență. Spre sfârșitul vieții, Turgheniev a ajuns la "resignation, la hideuse resignation", iar Dostoevschi, la cel mai înalt nivel al omenirii, la Hristos."[6] De aici, Dostoevschi pătrunde în transcendent și în eshatologie. Când moare bărbatul sorei sale, Vera Mihailovna Ivanova, Dostoevschi îi scrie: "Tu, Verocica, crezi doar în viața viitoare, așa cum cred și toți ai tăi. Nimeni din noi să nu fie contaminat de ateismul putred și stupid. Să nu vă pierdeți niciodată nădejdea de a vă reîntâlni, și să credeți că viața viitoare este o necesitate, nu numai o mângâiere."[7]

Nepoatei sale, Sonia, fiica răposatului, îi scrie: "Dragă Sonia, se poate ca voi să nu credeți în perpetuarea și, mai ales, în continuarea conștientă, progresivă și infinită, precum și în contopirea obștească a tuturor? Să știți însă că "le mieux n'est trouve que pour le meilleur!" Asta-i o mare idee. Să ne învrednicim dar de alte lumi mai bune, de înviere, iar nu de moarte în lumile inferioare. Să credeți!"[8]

Scanned with OKEN Scanner

Cercetând taina omului, unii afirmă că chipul lui Dumnezeu nu-i dat omului, alţii însă, că dintru început chipul lui Dumnezeu străluceşte în sufletul omului. Până la un punct, Dostoevschi "lucrează pe temeiul concepţiei dinamice", potrivit căreia chipul lui Dumnezeu nu-i dat omului, ci propus, pe calea unor încercări groaznice, pe calea suferinţelor şi luptelor, poate chiar pe calea păcatului şi a crimei, o personalitate puternică se împiedică până la starea când descoperă în ea însăşi chipul lui Dumnezeu. În faţa acestei prăpastii deschise, Dostoevschi s-a oprit. Linia lui Stavroghin a fost întreruptă.

"A rămas concepţia statică, care afirmă că personalitatea se naşte "frumoasă", că chipul lui Dumnezeu luminează într-însa de la început "o graţie dată". Omului puternic fără har, ce-şi dobândeşte sfinţenie în sudoarea feţei, i se opune chipul plin de har al dreptului născut, al sfântului înnăscut."[9]

"Marele psiholog şi-a presimţit chemarea: toată opera este închinată tainei omului."[10] "Dostoevschi, scrie Stocker, a avut astfel sensul cel mai autentic al realităţii divine. El însă a avut, de asemenea, sensul realităţii umane. Şi acesta este motivul pentru care înţelege să vorbească despre omul întreg: trup, duh şi inimă. Aceste trei "elemente" din componenţa omului, el le-a "întrupat" cu o limpezime magistrală în trei eroi principali ai ultimei sale opere. El a făcut-o însă cu o artă fără egal şi cu o ştiinţă care nu era deloc seacă. Cei trei fraţi nu sunt nişte abstracţiuni. Desigur, ei sunt simboluri, dar grefate pe fiinţe vii. Mitea, Ivan şi Alioşa sunt trei persoane. Fiecare îşi are trupul, mintea şi inima sa. Totuşi, fiecare îşi are, deasemenea, nota sa dominantă. Ceea ce domina în Mitea este trupul său, mai degrabă animalitatea şi senzualitatea carnală; în Ivan, mintea, seacă şi sterilă; în Alioşa, inima iubitoare şi generoasă."

"Dostoevschi a înţeles, într-adevăr, că în fiecare om doarme un Mitea, un Ivan şi un Alioşa şi că fiecare din aceşti trei fraţi cere să fie trezit."[11]

"Mitea, Ivan şi Alioşa, luaţi fiecare în parte, nu sunt decât nişte tineri atinşi de nevroză. Izolaţi, ei sunt victimele unei "erori". Dar toţi trei uniţi laolaltă? Nu constituie ei oare adevărul însuşi al naturii

umane? "Fiecare din cei trei frați, implicit Alioșa înainte de a "îmbrățișa pământul" simt în mod vag că se află în dezordine. Dacă nostalgia pe care ei o resimt nu ar fi existat, nu s-ar fi vorbit decât de niște biete epave umane, despre niște pervertiți nepocăiți, deformați și fixați în deformarea lor."[12]

"Simbol al senzualității umane, al cărnii umane, Mitea intuiește totuși, în adâncul inimii sale, nostalgia acestei ordini superioare. Ajunge chiar până la nădejdea de a o atinge."[13] "Legătura cu Alioșa l-a "regenerat" și l-a "fortificat" pe Mitea; fratele mai mare sfârșește prin a întrebuința același limbaj ca și cel mic: "Ivan iubește."[14]

Căutând să pătrundă taina omului, Dostoevschi nu făcea decât să pătrundă în propria sa taina omenească. "Dostoevschi, scria fiica sa Liubovi, recita admirabil poeziile lui Pușkin și A. Tolstoi. Avea însă una pe care nu o putea citi fără lacrimi în ochi. Această poezie scrisă de Pușkin, "Cavalerul sărac", este un adevărat poem al evului mediu, istoria unui visător, istoria unui Don Quijote, profund religios, care rătăcește toată viața prin Europa și Orient, luptând pentru ideile Evangheliei. În timpul călătoriei sale, el are o vedenie: într-un moment de exaltare supremă, o vede pe sfânta Fecioară la piciorul crucii. Atunci el lasă să cadă "o cortină de fier" peste fața sa și, credincios Madonei, nu se mai uită la femei. În "Idiotul", Dostoevschi povestește cum una din eroine recita această poezie. "Un fior de bucurie îi brăzda obrazul", zice el, descriind această scenă. Exact ceea ce i se întâmpla lui Dostoevschi, când recita poezia: fața i se transfigura, vocea îi tremura, ochii i se umpleau de lacrimi. O, iubitul meu tată! Ceea ce ne-a citit el atunci era propria sa biografie: și el fusese de asemeni un cavaler sărac, fără frică și fără reproș, care s-a luptat toată viața pentru marile idei. Și el a avut o viziune cerească. Însă lui nu i-a apărut Fecioara din Evul Mediu, ci Hristos care venise să-l caute în temniță și care îi făcu semn ca să-l urmeze..."[15]. Taina omului smerit, în contrast cu omul orgolios, a fost întrezărită de Dostoevschi tot în străfundul inimii sale.

Scanned with OKEN Scanner

"Mi se pare că e foarte interesant, scrie André Gide, să observăm și să comparăm reacțiunile și diferențele pe care le provoacă istorisirea Evangheliei asupra celor două naturi: cea a lui Nietzsche și cea a lui Dostoevschi. Reacțiunea imediată, profundă la Nietzsche a fost, trebuie s-o spunem răspicat, gelozie. Mi se pare că nu vom putea să înțelegem bine opera lui Nietzsche dacă nu vom ține seama de acest sentiment. Nietzsche era gelos pe Hristos, invidios până la nebunie. Descriindu-l pe Zarathustra, Nietzsche era chinuit de dorința de a-i face ciudă lui Hristos și Evangheliei Sale. Adesea el adopta chiar forma fericirilor pentru a-i face contra. El scrie: "Antihristul" și în ultima sa operă "Ecce homo" pozează victorios ca un rival al Celui căruia, pretinde el, îi înlocuiește învățătura.

"La Dostoevschi, reacția a fost cu totul diferită. El simte, de la primul contact pe care îl are, ceva superior, nu numai pentru el, ci pentru întreaga omenire, simte ceva divin....Această smerenie despre care vă vorbesc de la început și la care va trebui să revin de mai multe ori , îl face să se supună în fața Celui pe care Îl recunoaște superior. El se înclină profund în fața lui Hristos. Iar prima și cea mai importantă consecință a acestei supuneri de renunțare a fost, am spus-o, de a-și apăra complexitatea naturii sale. Nici un artist, într-adevăr, n-a știut mai bine ca el să pună în practică învățătura evanghelică. Cel ce vrea să-și salveze viața o va pierde, iar cel ce-și dă viața (o părăsește în voia Domnului) o va redobândi vie, într-adevăr.

"Tocmai această abnegație, această resemnare de sine însuși permite conviețuirea , în sufletul lui Dostoevschi, celor mai potrivnice sentimente, această abnegație apără, salvează extraordinara bogăție de antagonisme care se luptau în sufletul lui.[16] Tolstoi nu a avut această smerenie, dar spre sfârșitul vieții sale, grofu1 din Iasnaia Poliana face următoarea mărturisire: "Dostoevschi a fost pentru mine o ființă scumpă și, poate, singura căreia i-aș fi putut pune întrebări, în legătură cu multe probleme, la care el mi-ar fi putut răspunde.[17]

Scanned with OKEN Scanner

NOTE

1. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.20.
2. D. Stăniloaie, "*Elemente de antropologie ortodoxă*", Tip.Cărților Bisericești București, 1946, p.236-237.
3. Edouard Thurneysen, "*Dostoievsky ou les confins de l'homme*" Editura Je Sers. Paris, 1934. tr. par. P.Maury, p.16.
4. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.117.
5. Ibidem, p.269.
6. Ibidem, p.271.
7. Ibidem, p.271.
8. Ibidem, p.280.
9. Ibidem, p.534.
10. Stocker Dr.A., "*Ame Rousse*" Real. psych. des Freres Caramazov.EdituraMont. Blanc Geneve (Suisse), pag .75 și p.155.
11. Ibidem, p.144.
12. Ibidem, p.84.
13. Ibidem, p.128.
14. Aimée Dostoiewsky, *op.cit*, p.265-266.
15. André Gide, "*Dostoiewsky*", Paris, p.115-117, 1933.
16. Anna Grig. Dostoevskaia, *op.cit*, p.448.
17. Ibidem, p.405.
18. Tudor Vianu, "*Dostoevschi*", Opere vol I, p.28-29.

Scanned with OKEN Scanner

SONDAJ PNEUMATOLOGIC

"Pentru arta lui Dostoevschi, scrie Mociulschi, psihologia nu e decât o lucrare de suprafaţă. Ea nu constituie, pentru autor, un scop, ci un mijloc. Domeniul vieţii sufleteşti nu e decât tinda împărăţiei duhului. În spatele psihologului se află pneumatologul, genialul cercetător al duhului omenesc. Într-unul din carnetele sale găsim următoarea notiţă: "Lumea îmi spune că sunt psiholog. Dar nu este adevărat. Eu nu sunt decât un realist în sensul cel mai înalt al cuvântului, adică zugrăvesc profunzimile sufletului omenesc". Dostoevschi a avut o doctrină proprie despre om, şi tocmai în aceasta consistă măreaţa sa însemnătate istorică. El şi-a închinat toate puterile sale luptei pentru partea duhovnicească a omului, pentru apărarea demnităţii, personalităţii şi libertăţii lui.[1]

Astfel stând lucrurile, trebuie să spunem din capul locului, în deplin acord cu N.Berdiaev, că nu vom trata subiectul din punct de vedere psihologic. Nu, pentru noi problema se pune într-un mod cu totul diferit: ea este pneumatologică, iar nu psihologică. Scopul nostru este de a dezvălui în Dostoevschi latura duhovnicească.[2] "Opera lui Dostoevschi a dobândit a treia dimensiune: profunzimea metafizică.[3] "Veacul al XX-lea a văzut în Dostoevschi nu numai un talentat psiholog, ci un mare gânditor religios."[4] Printre notiţele rămase de la romanul neterminat "Viaţa unui mare păcătos" se vede că viitorul erou al lui Dostoevschi "cunoaşte toată Biblia". "Voi scrie neapărat cum a acţionat asupra lui Evanghelia, cum era de acord cu Evanghelia."[5] După natura sa, scriitorul "era un om interiorizat, abstract. Cele lăuntrice biruiau la el întotdeauna pe cele din afară."[6] De aceea, Fiodor "nu avea tovarăşi; nu ştia să se potrivească cu cei ce erau de o vârstă cu el."[7] "Tânărul respira aerul unui romantism mistic, respira religia inimii, a unui vis despre veacul de aur."[8]

Scriindu-i fratelui său, Dostoevschi observă că "atmosfera unui suflet omenesc constă din contopirea cerului cu pământul...Mie mi se

Scanned with OKEN Scanner

pare că lumea noastră este purgatoriul duhurilor cereşti, întunecate de vreun gând păcătos.

Celor care îl acuzau că e fantastic în scrierile lui, Dostoevschi le răspundea: "nu e nimic mai fantastic decât realitatea.[10]

În sondajele sale pneumatologice, Dostoevschi a descoperit o lume cu totul nouă: o lume de fantome, gata să se evapore ca aburul, o lume presărată de figuri bizare, de marionete care ţopăie sub hohotele de râs ale demonilor. Vrăjitorul Gogol, care a fermecat literatura rusă cu râsul său înfiorător, l-a trezit pe Dostoevschi din somnul său romantic. Când şi-a deschis ochii, scriitorul Dostoevschi a văzut că realitatea este ireală."[11]

Dostoevschi a trăit o viaţă profund tragică. Singurătatea lui era fără margini. Problemele geniale ale autorului, care a scris "Crimă şi pedeapsă", erau inaccesibile contemporanilor lui, căci cei din vremea sa nu vedeau într-însul decât un predicator al umanitarismului, un cântăreţ al "oamenilor sărmani", al celor "umiliţi şi obidiţi". Pentru oamenii veacului al XX-lea lumea lui Dostoevschi apare fantastică.* Strigătele ieşite din fire şi disperate ale celui ce a scris: "Însemnările de sub podele" li se păreau contemporanilor nişte strigăte caraghioase şi bolnăvicioase. Dostoevschi a fost taxat drept "un talent morbid, oribil", şi apoi a fost dat repede uitării. Legătura duhovnicească dintre scriitor şi generaţiile anilor 1880 şi 1890 a fost ruptă. La începutul secolului XX, simboliştii l-au redescoperit pe Dostoevschi, s-au născut suflete noi."[12] A doua descoperire a lui Dostoevschi s-a petrecut atunci când "prosperitatea "culturală", mulţumită de ea însăşi, a luat sfârşit pentru totdeauna... Catastrofala concepţie despre lume, emisă de "talentul morbid", a devenit climatul spiritual al epocii."[13]

Analizând problema frumosului, care ne interesează, Mociulschi scrie că pentru Dostoevschi "lumea e o frumuseţe. Dar haosul, distrugerea şi inexistenţa pot avea, de asemenea, o aparenţă de frumuseţe. Ambele idealuri ale frumosului, idealul Madonei şi

Scanned with OKEN Scanner

idealul Sodomei, se amestecă în inima omului. Polii opuși se întâlnesc."[14]

Grație acelorași sondaje pneumatologice, Dostoevschi constată că "în experiența omului-Dumnezeu, o personalitate își găsește nu triumful, și înfrângerea. Puterea e fără țel, fiindcă nu există o țintă în care s-ar putea aplica; libertatea e pustie, întrucât accasta este libertatea indiferenței. Stavroghin este o minciună și e robul diavolului care este "tatăl minciunii". Personalitatea care este asemenea lui Dumnezeu se sparge în două fețe; apare dublul, "un mic și respingător drăcușor dintre cei mai neizbutiți; libera credință în Dumnezeu se înlocuiește în mod silit cu credința în diavol. Stavroghin cade într-o posedare demonică, practic într-un satanism. Acesta este crezul său. "Eu cred în diavol potrivit canoanelor". La aceasta i se opune mărturisirea credinței lui Tihon. La întrebarea apostolului, dacă cred în Dumnezeu: "Cred, răspunde Tihon...De crucea ta, Doamne, nu mă voi rușina"(Stavros). Stavroghin însă caută crucea fără să creadă în ea, frânge răstignirea care se află pe masa lui Tihon. Arhiereul îl leagă pe apostat cu cuvintele: "De crucea Ta, Doamne, nu mă voi rușina." "Libertatea care este dincolo de bine și de rău nu-i decât un pur demonism."

"În scena cu Tihon, frumosul mincinos și înșelător este dezgolit. Frumusețea lui Antihrist este aparentă. Într-însul totul este minciună, frumusețea lui, puterea lui, setea lui de fapte eroice, măreția lui, toate sunt minciună. "Ceea ce nu-i frumos, va ucide". Tihon a smuls de pe impostor pelerina somptuoasă a lui Ivan Taravici, masca frumuseții demonice."

Spovedania este ridicolă și caraghioasă.

"Împotriva idealului etern al lui Hristos este expus mirajul estetic al lui Antihrist."

"El moare cu moartea a doua, încă fiind în viață, iar de masca lui se folosesc demonii care au sălășluit într-însul."[15]

Trebuie să mărturisesc că asemenea sondaje pneumatologice sunt unice în literatura universală.

Scanned with OKEN Scanner

"Demonii" au fost concepuţi ca un grandios diptic de icoană: în faţa canatului obscur este contrapus unul luminos: personalităţii demonice îi este contrapus "un om frumos, pozitiv". Idealul creştin al frumosului îl întruchipează arhierul Tihon, al cărui chip Dostoevschi "l-a primit de mult cu entuziasm în inima lui". Odată cu excluderea capitolului "La Tihon", acest gând al scriitorului a fost nimicit, din diptic n-a mai rămas decât latura Întunecoasă, tabloul iadului, al pieirii generale, zbuciumul unui vifor demonic. (Ca epigraf au fost luate versurile lui Puşkin: "Se vede că demonul în câmp ne mână şi ne înconjoară pe de lături."[16]

Acum, o analiză mai amănunţită a omului frumos pus faţă în faţă cu un impostor. "Musafirul (Stavroghin) îi dă lecţii cu o ironie în glas: "Dumneata, stimate părinte Tihon... Am auzit de la alţii că nu eşti bun ca povăţuitor... Aici se aud serioase critici la adresa dumitale. Lumea spune că dumneata, de îndată ce vezi un pic de sinceritate şi de smerenie în sufletul unui păcătos, pe loc te entuziasmezi: "căieşte-te şi te smereşte" îi zici şi pe urmă ţopăi şi jubilezi în faţa păcătosului.

"Desigur, este adevărat că eu nu ştiu să mă apropii de oameni. Am simţit întotdeauna o mare lipsă în această privinţă, a rostit Tihon oftând şi rosti aceste cuvinte cu atâta naivitate încât Stavroghin l-a privit cu un surâs pe buze."

"Însă lectura spovedaniei lui Stavroghin produce asupra lui Tihon o impresie oribilă şi, în glasul lui răsună "o hotărâtă îndignare". Tihon se atinge prudent şi precaut de locul bolnav al musafirului: nimic eroic nu există în spovedanie. Spovedania nu prezintă nici o frumuseţe. Rostind această sentinţă de moarte asupra omului-Dumnezeu, sfinţitul Arhiereu îşi dă seama şi îl imploră să nu se deznădăjduiască de mântuire. "O, să nu credeţi că nu veţi birui, exclamă Tihon, aproape entuziasmat. Întotdeauna crucea cea mai ruşinoasă a sfârşit prin a deveni o măreaţă putere plină de slavă. Dacă credeţi că puteţi să vă iertaţi pe dumneavoastră înşivă (căci tocmai această iertare căutaţi s-o dobândiţi prin suferinţa la care vă expuneţi) asta înseamnă că dumneavoastră credeţi în toate... şi Hristos vă va

ierta. Dacă păcătosul își recunoaște păcatul și se simte chinuit sub povara lui, asta-i o dovadă că s-a și întors spre Dumnezeu. Pentru necredința dumneavoastră, Dumnezeu vă va ierta, căci cinstiți cu adevărat pe Duhul Sfânt, fără să-L cunoașteți. Fiindcă nu există nici cuvinte, nici gânduri în vreo limbă omenească pentru exprimarea tuturor căilor și pricinilor Mielului, până când nu ni se vor descoperi aievea căile Lui. Cine-L va cuprinde pe Cel necuprins, cine va înțelege totul, pe Cel ce este nesfârșit!"

Dar Stavroghin nu cunoaște nici smerenia, nici pocăința; spovedania lui nu este decât o nouă provocare îndreptată contra lui Dumnezeu și a oamenilor, o nouă înălțare a trufiei diavolești. Cuvintele "blestematului psiholog" provoacă într-însul o nepotolită răutate. Tihon vede că soarta lui Stavroghin este pecetluită. El stătea în fața lui, cu palmele mâinilor așezate în dreptul pieptului, iar pe fața lui străbătu parcă un fior de durere, pricinuit de cea mai mare spaimă.

"- Văd... văd ca în oglindă că dumneata, sărman tânăr pierdut, n-ai fost niciodată atât de aproape de o nouă și mult mai teribilă crimă ca în acest moment."[17] Stavroghin nu l-a ucis pe Tihon, dar în schimb s-a sinucis. "Cadavrul viu își curmă existența fantomatică. Puternicul spirit al negației, voința deșartă metafizică, formidabila forță fără aplicare se întorc în neființă.

"Stavroghin este una din cele mai grandioase creații artistice concepute de Dostoevschi. În familia "oamenilor puternici" (cneazul Volcovski, Rascolnicov, Svidrigailov, Ipolit Kirilov, Versilov, Ivan Caramazov) el este cel mai puternic; chipul "puterii nemăsurate este omul unui nou eon, este acel om-Dumnezeu pe care îl visa Kirilov și, în comparație cu el, supraomul lui Nietzsche pare a fi numai o umbră. Acesta este Antihristul care va veni, prințul acestei lumi. Este prorocia amenințătoare cu privire la catastrofa cosmică ce se va abate asupra omenirii. Dostoevschi a vorbit despre supremele taine metafizice în limbajul miturilor.

"Unirea "frumosului" Stavroghin cu prostuța infirmă, cu Maria Timofeevna, este simbolul unei alte realități suprareale. Ea este sufletul lumii, este feminitatea schilodită, este maica-pământul. Ea se chinuiește ca o prizonieră, așteptându-și eliberatorul. Frumusețea ei

Scanned with OKEN Scanner

este înnegurată, căci ea, păcătuind, a căzut, devenind victima deșertăciunii și a pieirii. Vinovăția ei în raport cu frumosul ei mire este însemnată printr-o deficiență fizică (era șchioapă). În pofida păcatului strămoșesc, ea este credincioasă celui ce îi este hărăzit, și îl așteaptă. Dar mirele s-a lepădat de ea, s-a lăsat sedus de libertatea sa de a fi asemenea cu Dumnezeu și a căzut din fața lui Dumnezeu. Mireasa îl cunoaște și nu-l cunoaște; ea este și nu este soția lui. El este și prinț și Grișca Otrepiev, impostorul. Lumina îngerească de altădată și noul întuneric demonic s-au amestecat teribil în sufletul lui. Trădarea mirelui aduce atât pieirea lui cât și pierderea ei: ea devine o pradă în mâinile demonilor, care pângăresc sfinţenia maicii-pământului (simbolul: episcopul cu batjocorirea icoanei Maicii Domnului)."[18]

În "Adolescentul", Versilov este tot așa de frumos ca și Stavroghin, dar frumusețea lui nu este masca morții, ci o pătimașă viață încordată. Stavroghin se dedă duhului neființei, dar pe Versilov îl salvează "inima fierbinte."[19] După iadul din "Demonii" și după purgatoriul din "Adolescentul", scriitorul intenționează să scrie un poem despre rai ("Frații Caramazov"). Dar moartea îi curmă înălțarea lui chiar de la început",[20] ținta însă rămâne tot frumosul. Căci scriindu-i lui V.A. Alexeev, Dostoevschi notează: "Cum însă Hristos purta în sinea Lui și în cuvântul lui idealul frumosului, atunci a și hotărât: E mai bine să se sădească în suflet idealul frumosului; având-l în suflet, toți vor deveni frați unii pentru alții și atunci, desigur, acționând unul asupra altuia, vor fi și bogați. Pe câtă vreme dacă le vei da pâinea și vor deveni poate chiar dușmani unii pentru alții, dintr-o simplă plictiseală. Dar dacă le vei da și frumosul și pâinea împreună? Atunci i se va lua omului munca, personalitatea, jertfirea de sine de dragul aproapelui, într-un cuvânt, i se va răpi toată viața, idealul vieții. și de aceea e mai bine să se vestească numai idealul duhovnicesc."

"Apropo, scrie Dostoevschi în continuare, adu-ți aminte de actualele teorii darwiniste cu privire la proveniența omului din

maimuţă. Fără să intre în amănuntele acestor teorii, Hristos spune răspicat că omul are, pe lângă lumea animală, și o lume duhovnicească. La urma urmei, mi-e indiferent de unde a provenit omul (în Biblie nu se lămurește deloc, dacă Dumnezeu l-a făcut din lut sau l-a scos din piatră) în schimb însă se spune clar că Dumnezeu a suflat într-însul duh de viaţă."[21]

Prin sondajele sale, Dostoevschi a indicat tuturor scriitorilor mai noi regiuni ale sufletului puțin cunoscute mai înainte, iar viziunea modernă a omului s-a modificat puternic prin contribuţia lui.[22]

"Somnul raţiunii naște monștrii", astfel și-a intitulat Goya, în mod aforistic, un tablou. Dar Dostoevschi cu un gest hotărâtor, răstoarnă această maximă scriind "Crimă și pedeapsă". Aici monștrii sunt progenitura născută din sămânța de cristal a intelectului. În acest roman, subconștientul este luminat, iar raţiunea plutește în beznă, proiectul funest e de sorginte cerebrală, iar nu pasională. Împotriva înteligenței scelerate, atinsă de hybris, instinctele se strâng într-o frondă a protestului etic. Într-adevăr, Rascolnicov ajunge la crima pe cale silogistică. Dreptul de a ucide, este, după convingerea eroului, demonstrabil în chip matematic: "cazuistica lui, notează autorul, se ascuțise ca o lamă de brici și nu se mai găseau în mintea lui obiecțiuni raționale". Să ne amintim de discuţia de la birtul sordid (între studentul impetuos și tovarășul său de petrecere, ofiţerul tranșant în replici), care încearcă să legitimeze, în anumite condiţii, omuciderea: "nu crezi tu, declamă primul, că mii de binefaceri ar justifica o crimă, o singură crimă neînsemnată?" Din apropiere (se afla la o masă alăturată) urechea avidă a lui Rascolnicov absoarbe ca o pâlnie frânturi de arguţie, cu atât mai mult cu cât, printr-o stranie coincidenţă, convorbirea necunoscuţilor avea în vedere tocmai pe cămătăreasa pe care eroul o va ucide. Disputa teoretică gratuită a celor doi reprezintă, în necunostinţă de cauză, expunerea de motive a unui atentat în pregătire. Propoziţiile perfect logice îmbucă fără fisuri, se acordă prerogative așa zișilor aleși, intelectul dă garanţii sigure: se poate ucide în liniște... Dar din străfundul făpturii se ridică voci surde de împotrivire. Raţionamentul e perfect, dar mâna nu se ridică să lovească. Eroul șovăie. Dacă din toate straturile afective ale fiinţei lui

Rascolnicov se ridică permanent o opoziție difuză față de imboldul criminal elaborat la etajul de sus, cerebral, momentul culminant al rezistenței este atins în vis. În preziua crimei, Rascolnicov, culcat într-un crâng, visează că, fiind copil, vede într-o zi cum niște târgoveți, ațâțați de băutură, omoară în bătaie un căluț neputincios, pus înadins să tragă o căruță enormă plină de cheflii. Imaginea provoacă în sufletul personajului cufundat în somn (ca și în sufletul cititorului sensibil) un sentiment de silă infinită. "Rascolnicov se trezi lac de sudoare"... Somnul rațiunii naște monștrii? Această rebeliune onirică împotriva binelui mânuit de Micolca, izbucnită într-un moment de desfacere a ființei din chingile rațiunii, relevă atitudinea abisală și, deci esențială, a protagonistului față de violență. Somnul rațiunii îl duce pe protagonist, instinctiv, spre căi mai drepte. Coșmarul îl tulbură pe Rascolnicov, îi dă chiar iluzia că "se smulsese din vraja aceea rea, din farmecele acelea". Sentimentul imens de milă care îmbrățișează visul lui Rascolnicov cu Micolca relevă mai întâi că intelectul subtil e feroce, dar instinctul troglodit este salvator și profetic. Iar în al doilea rând și în alt plan că până și într-un suflet pregătit pentru crimă, elanul pur poate oricând învia. Aceasta înseamnă că natura omului nu este în întregime coruptă; concluzie foarte importantă când este vorba de Dostoevschi. La Rascolnicov supraomul este dublat de pravoslavnic. Ultimul învinge căci are rădăcini nemăsurat mai adânci în timp.Ochiul lui Dostoevschi, penetrant ca ochiul lui Dumnezeu, a văzut turpitudinea umană în manifestările ei reale și potențiale. El a semnat cel mai grav denunț rostit vreodată împotriva omului. Tot el însă, și acest lucru nu trebuie uitat, a depus în favoarea acestuia cea mai tulburătoare mărturie de noblețe. Și când spun acest lucru nu mă gândesc, în primul rând, la sufletele "schilleriene" din opera sa, ci la sceleraţii și cinicii lui. O rază de lumină există întotdeauna în sufletul acestora. Infernul lui Dostoevschi are breșe prin care se poate zări pâlpâirea stelelor. Și știm din propriile lecturi Dostoevschiene ce minunate explozii de bucurie poate produce în sufletul cititorului lumina siderală prelinsă peste vâlvătăile iadului.[23]

Scanned with OKEN Scanner

NOTE

1. K. Mociulschi, *op.cit*, p.534.
2. N. Berdeaev, "*L'esprit de Dostoievski*", Tr.par Lucienne Julien Cain S.C.E.L., Paris, 1932, p.9.
3. K. Mociulschi, *op cit.*, p.7.
4. K.Mociulschi, p.7.
5. Ibidem, p.14.
6. Ibidem, p.14.
7. - 11. Ibidem, p.14,18,19,27,28,29.

* "Se socoate, cu bună credință, șoarece și nu om... Nefericitul șoarece, așadar, pe lângă ticăloșia inițială a și adunat... a adunat... și-a clădit... un soi de mocirlă puturoasă, alcătuită din îndoielile și frământările lui, plus scuipăturile cu care-l copleșesc oamenii acțiunii directe, strânși în solemn conclav de judecători și de dictatori ca să râdă în hohote pe seama lui. Firește, șoarecele nu mai poate decât, cel mult, să dea din lăbuțe a lehamite și, cu un zâmbet prefăcut, plin de-un dispreț în care nici el nu crede, să se strecoare rușinat prin crăpătura sa. Acolo, în duhoarea locului său mizerabil de sub podele... (podpolie=under the floor= de sub podele, dușumea, pardoseală). Vol. 4. p.140. Op.Com. D.

12 - 21. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.7, 7, 370, 376-380, 381, 383, 380, 427, 426, 443.

22. Tudor Vianu, *op.cit.*, vol.I. p.27.
23. Valeriu Cristea, "*Centenarul unui mare român*", în revista "Contemporanul" nr.51/1966.

Scanned with OKEN Scanner

"M-AM JUDECAT PE MINE ÎNSUMI"

Așa cum până la Pasteur bolnavii și medicii se aflau în luptă cu niște dușmani nevăzuți și neștiuți, tot astfel, până la închisoare, Dostoevschi nu văzuse și nu cunoscuse pe adevărații dușmani ai omenirii. Și după cum marele chimist francez i-a descoperit pe pricinuitorii bolilor, izolându-se într-un laborator și rezumându-se la eprubetele lui, tot astfel Dostoevschi i-a descoperit pe toți microbii duhurilor rele, care purced din inima omului, numai atunci când Dumnezeu l-a izolat între pereții închisorii și când i-a dat Biblia în mână, ca pe un microscop, prin care el a văzut toate relele atât din el însuși cât și din alții. Atunci, de-abia, s-a convins acest "Pasteur al spiritului" că omul nu se naște bun de la natură, că răul nu zace în mediul înconjurator, ci în inima omului asaltată de puterile satanice, de patimi și de păcate.

"M-am judecat pe mine însumi, îi scrie Dostoevschi decembristei care i-a dat Cartea Sfântă în drum spre Siberia, m-am judecat cu toată asprimea, fără nici o cruțare și chiar am avut momente când am binecuvântat destinul, pentru că mi-a prilejuit această izolare, fără de care n-ar fi avut loc nici această judecată săvârșită asupra mea, nici această severă examinare a vieții mele de mai înainte. Câte sentimente de nădejde îmi umpluseră atunci inima! Am meditat, m-am hotărât, m-am jurat că pe viitor în viața mea nu se vor mai repeta nici greșelile, nici căderile care au existat mai înainte. Așteptam, doream să vină mai repede eliberarea, voiam să-mi încerc puterile într-o nouă luptă... Libertatea, o viață nouă, învierea din morți. Ce clipă minunată![1]

Altă dată scriind fratelui său, Dostoevschi zice: "Nu cârtesc, căci aceasta este crucea mea și eu am meritat-o."[2]

Astfel "nașterea din nou" a început cu o necruțătoare judecată săvârșită asupra propriei sale persoane și asupra întregii vieți trecute. În cazarmă, într-o "gloată comună", în mijlocul strigătelor și gălăgiei

produse de o sută cincizeci de dușmani, scriitorul s-a închis în el însuși în "groaznica-i izolare". Mai târziu, aducându-și aminte de această dureroasă perioadă din viața sa, scria: "Mi-aduc aminte că în tot acest timp, în ciuda celor o sută de tovarăși mă aflam într-o teribilă singurătate și, în cele din urmă, am îndrăgit această singurătate. Singur am examinat în sufletul meu tot trecutul vieții mele, am prefirat toate mărunțișurile vieții mele, am meditat asupra trecutului meu." Rezultatul acestei autocritici este că acolo, în "casa moartă" i s-au deschis ochii săi lăuntrici, ochii cei duhovnicești, care i-au arătat toate greșelile și păcatele sale proprii. În spovedania sa: "Însemnări de sub podele", Dostoevschi scrie: "Eu sunt un nemernic, un ticălos, un egoist, un leneș....Sunt cel mai odios, cel mai caraghios, cel mai meschin, cel mai tâmpit, cel mai invidios vierme de pe fața pământului[3]. Se consideră șoarece nenorocit care, părăsind camera plină de oameni ce râd de el și-l scuipă, se strecoară printr-o crăpătură sub podele, în duhoarea mizerabilului său bârlog, plin de îndoieli și de frământări.

"Cartea este plină de asemenea mărturisiri, comentează Leon Sestov. Și dacă vă face plăcere, mai puteți întâlni acolo superlativele tuturor cuvintelor de ocară ce vă pot trece prin minte: omul de sub podele nu va renunța la nici unul din ele. Le va accepta pe toate, ba încă vă va mulțumi. Dar să nu vă grăbiți a triumfa: citiți cărțile, spovedaniile celor mai mari sfinți și veți vedea că toți s-au socotit pe sine ca niște ființe oribile (întotdeauna la superlativ), cei mai vicleni, cei mai neputincioși, ca cele mai neroade făpturi. Sfântul Antonie cel Mare, Sfântul Haralambie, Sfântul Sisoe, Sfântul Bernard, Sfânta Tereza, Sfântul Ioan al Crucii, toți sfinții au avut, până la ultima suflare, o groază de propria lor nimicnicie, de greșelile lor. Întreaga semnificație a creștinismului și această sete de răscumpărare, de ispășire, care a fost mobilul principal al vieții duhovnicești din Evul Mediu, izvorăște din această intuiție."[4]

Iată cum se judeca pe sine însuși Stavroghin: "Eu nu voi deveni un om nou, i se mărturisește Dașei, sunt cu totul lipsit de originalitate, dar în ultimul timp am aflat câteva idei prețioase și mă țin de ele. Însă înainte de orice renaștere și înviere am nevoie de stăpânire de sine. Și

de aceea tu îmi ești necesară. Tu mă vei salva cu firea ta liniștită....Mai înainte eu osândeam nihilismul și eram dușmanul lui cel mai înverșunat, iar acum văd că sunt mai vinovat decât toți. Iar noi, boiernașii, rupți de glia strămoșească, suntem cei răi și, de aceea, noi trebuie să ne renaștem înaintea tuturor, căci noi suntem principala putreziciune, asupra noastră atârnă blestemul cel mare, din noi au ieșit toate."[5]

"Nicolai Stavroghin a intrat în lumea lui Dostoevschi nu ca un creștin ce se mântuiește, ci ca o mască tragică, de veacuri sortită pieirii. El știe că nu are un teren sub picioare, știe că mântuirea nu se află decât în Hristos, știe că fără credință va pieri, și totuși nu crede. Cu mintea recunoaște existența lui Dumnezeu și necesitatea religiei, dar cu inima nu este alături de Dumnezeu, ci de diavol."[6] Dostoevschi personal știe că mântuirea nu se află decât în Hristos și că fără credință va pieri. Soția lui, Ana Grigorievna, scrie în amintirile sale, următoarele cu privire la soțul ei: "știind că în anumite momente solemne îi place să se roage în liniște, fără martori, nu m-am dus după el, ci numai după o jumătate de oră mai târziu, și l-am găsit într-un colț din catedrala Kazanscaia, unde Dostoevschi se afla atât de adâncit într-o stare de umilință și de rugăciune încât în primele momente nici nu m-a recunoscut."[7]

Ca și toți eroii săi pozitivi, Dostoevschi s-a umilit în fața lui Dumnezeu și s-a rugat, ridicându-se astfel deasupra curselor diavolești. Când Dostoevschi i-a răspuns unui prieten că l-a scos pe Stavroghin din propria sa inimă, el s-a judecat pe sine însuși cu toată asprimea. Scriitorul știe că în sufletul lui colcăie aceleași patimi ca și în sufletul lui Stavroghin. Iar una din aceste patimi este setea de stăpânire, despotismul, tirania. El s-a judecat pe sine însuși pentru a-și vida sufletul prin spovedanie și pentru a-i ajuta pe cititori în lupta cu ei înșiși.

Eroul din nuvela "Blânda" este obsedat de o idee diabolică: el vrea să aibă putere, o stăpânire nemărginită, o putere despotică asupra altui suflet... El simte nevoia ca măcar o singură ființă omenească să

se închine în faţa lui, ca în faţa unui erou şi mucenic... "El vrea s-o educe pe blânda lui femeie. La avântul plin de dragoste al soţiei, bărbatul răspunde cu asprimea... În primul rând cu asprimea... Ofensată în simţământul său, femeia cea blândă începe să se răzvrătească: se închide în tăcerea ei, pleacă pentru câteva zile întregi din casă... Răzvrătirea soţiei este îmblânzită; răscoala unui suflet liber, împotriva unei tiranii dirijată de o voinţă rea, este strivită... El recurge la autoritatea Divinităţii care înspiră supusei roabe un cutremur plin de evlavie..."

"În caracterul bărbatului sunt întensificate trăsăturile despotismului şi voluptatea de a stăpâni... ca un demon; el pretinde că femeia "căzând, să i se închine". "Personalitatea orgolioasă, închisă într-o singurătate fără nici o ieşire, rupe legătura cu orice comunicare omenească. Legea lumii lui Dumnezeu, iubirea, se transformă într-o grimasă diavolească, în despotism şi silnicie. "Inima slabă" a femeii blânde este strivită de această povară mortală. Ea îşi găseşte refugiul în moarte."

"Simbolica contrapunere a principiului divin celui demonic este exprimată îndeosebi prin sinuciderea ei: ea se aruncă pe fereastră după ce se roagă, ţinând în mâini icoana Maicii Domnului... Ucigaşul îşi înţelege prea târziu crima sa proprie săvârşită împotriva iubirii. Dându-şi seama, el vede înşelarea demonică şi sufletul lui este cuprins de sentimentul unei singurătăţi în întreaga lume. El a sfâşiat cu propriile lui mâini unitatea sobornicească a creaţiei lui Dumnezeu. Şi lumea s-a întors în faţa lui ca o pustietate de ghiaţă. Blânda lui femeie a murit pentru că el i-a ucis dragostea."[8] "Toată ortodoxia se reduce la iubirea de oameni întru Hristos."[9] Convins de acest adevăr, Dostoevschi a luat drumul mânăstirii. Din Sihăstria Optina, scriitorul s-a întors mângâiat şi s-a apucat să-şi scrie romanul cu multă însufleţire." În locul tiraniei orgolioase, care ucide dragostea, autorul "Fraţilor Caramazov" aduce iubirea smerită, singura care poate răsturna răul din lume. În acest scop, el îşi alege eroul său iubit, care este Alioşa.

"Autorul motivează plecarea eroului la mânăstire: "Linia dreaptă a tinereţii. Poate că a acţionat asupra imaginaţiei sale tinere

această putere duhovnicească, precum și slava lui Zosima. El a văzut cum veneau la bătrânul stareţ șiruri de credincioși. Ori poate că bătrânelul l-a impresionat și prin oarecare însușiri deosebite ale sufletului său. Fapt este că Alioșa s-a lipit de bătrân cu toată inima, fără nici o rezervă. În frumusețea sihăstriei, cântarea, mai sigur însă stareţul. Cinstea generaţiei. Un erou din generaţia nouă. A vrut și a făcut. Capital, pentru ce el a plecat la mânăstire? Oare e mistic? Niciodată. Oare e fanatic? Nicidecum. El a crezut ca realist? Un asemeneaa om, când dobândește o credinţă, crede din toată inima, fără să mai dea înapoi. Pe câtă vreme un visător (și un poet) crede condiţionat, ca lutheranii..."

"El a înţeles: cunoștinţa și credinţa sunt două lucruri diferite și contrarii. Dacă există alte lumi și dacă e adevărat că omul este nemuritor, adică dacă este adevărat că și el însuși vine din alte lumi, atunci tot există, prin urmare, alte lumi. Există și minunea. Aici însă, la mijloc este stareţul, care se află într-un loc sfânt și e plin de sfinţenie. Această cugetare despre alte lumi trece în roman, în învăţăturile stareţului Zosima și se transformă într-o extatică trăire a lui Alioșa.

"Fiiasca legătură de sânge este înlocuită prin legătura fiiască după duh (Alioșa-stareţul Zosima), ura ucigașă este înlocuită cu dragostea care învie din morţi."[10] "În lumea noastră decăzută, pasiunea trupească duce la uciderea de tată."[11]

În "Fraţii Caramazov" ca și în toată opera lui, Dostoevschi se judecă pe sine însuși.

"Dimitri, Ivan și Alioșa, scrie Mociulschi, sunt cele trei aspecte ale personalităţii lui Dostoevschi, trei etape din calea lui duhovnicească. Înfocatul și nobilul Dimitri, care declama "imnul bucuriei", întrupează perioada romantică din viaţa autorului; soarta lui tragică, acuzaţia de a-l fi omorât pe propriul său tată și surghiunul în Siberia, se definește prin istoria nevinovatului criminal Iliinschi și de aceasta se leagă amintirile din anii petrecuţi în temniţă.

"Ivan, ateul și creatorul utopiei socialiste, reflecta epoca prieteniei cu Belinschi, și timpul când a fost sedus de socialismul ateu."

"Alioșa este chipul simbolic al scriitorului după perioada petrecută în închisoare, când în sufletul lui s-a produs "renașterea convingerilor", când Dostoevschi l-a descoperit atât poporul rus cât și pe Hristosul rusesc."

Dostoevschi s-a considerat toată viața răspunzator de moartea tatălui său, care a fost linșat de țărani.

"Nu numai Ivan cu ideea lui: "totul este permis", nu numai Dimitri cu pasiunea lui neînfricată, ci și băiatul liniștit, Alioșa, toți trei sunt răspunzători pentru moartea tatălui lor. Câteștrei, conștienți sau înconștienți, îi doreau moartea, și dorința lor l-a împins pe Smerdeacov spre crimă: el a fost unealta lor ascultătoare. Gândul ucigaș al lui Ivan s-a prefăcut în patima nimicitoare a lui Dimitri și în acțiunea criminală a lui Smerdeacov. Ei sunt vinovați în mod activ, iar Alioșa în mod pasiv. El a știut și a îngăduit, a putut să-l salveze pe tatăl lor și nu l-a salvat. Crima comună a fraților atrage după sine și o pedeapsă comună: Dimitri își ispășește vina în surghiunul spre ocnă, Ivan prin scindarea personalității și prin apariția diavolului, iar Alioșa printr-o cumplită criză duhovnicească... Cu toții se purifică prin suferință și dobândesc o viață nouă."[13]

"Prima încercare de a-l zugrăvi pe omul "pozitiv-frumos" în persoana prințului Mâșchin nu l-a mulțumit pe scriitor; în "Frații Caramazov" el își prelucrează din nou însemnările sale. Alioșa e sănătos "tun", e roșu la față, stă puternic cu picioarele pe pământ și e plin de viața stihiei caramazovniene. Dar de ce acest tânăr, ce se bucura de viață, s-a făcut frate de mânăstire? Scriitorul ne lămurește: eroul lui nu este deloc un mistic, ci un realist. "În sufletul unui om realist credința nu vine din minune, ci minunea vine din credință."[14] "Îți mărturisesc prietenește, îi scrie Dostoevschi lui I. Acsakov, întreprinzând editarea "Jurnalului", mă rugam de multe ori în genunchi lui Dumnezeu ca să-mi dea o inimă curată, un cuvânt curat, fără de păcat, fără mânie, fără invidie."[15]

Scanned with OKEN Scanner

"Eu nu pot scrie de mântuială, îi mărturisește d-nei Gușeva; "eu trebuie să scriu artistic. Am această obligație față de Dumnezeu, față de poezie, de succesul celor scrise și, literalmente, față de Rusia întreagă care citește, care așteaptă sfârșitul lucrării mele. De aceea am stat și am scris pur și simplu zile și nopți întregi... e o muncă de ocnaș. Iar doctorii îmi spun să nu îndrăznesc a mă istovi cu munca, să dorm noaptea și să nu stau până la orele 10-12 aplecat pe masa de scris."[16]

"Dostoevschi se așeza la masa de scris după ce îi binecuvânta pe copii și după ce rostea împreună cu ei o rugăciune către Maica Domnului."[17]

În ce privește misiunea lui de scriitor, Dostoevschi îi scria soției: "chiar dacă în acest an aș fi nevoit să cer de pomană, nu cedez nici un rând din tendința romanului."[18]

"Începe anul 1881. Dostoevschi, plin de planuri mărețe, socotește că în decurs de doi ani să redacteze "Jurnalul", apoi să înceapă a doua parte din "Frații Caramazov". În partea a doua vor apare toate personajele care au acționat mai înainte, dar de data aceasta după o perioadă de 20 de ani, adică aproape de epoca contemporană. Principalul erou al romanului va fi Alioșa Caramazov. Dar în noaptea de 25 spre 26 ianuarie, lucrând în cabinetul său, Dostoevschi începu să tușească cu sânge. Hemoragia a fost atât de neînsemnată încât el nu-i dădu nici o importanță. La 26 ianuarie avu loc alte două hemoragii. A fost invitat medicul, bolnavul își pierde cunoștința. Scriitorul moare și este înmormântat în cimitirul unei mânăstiri, așa cum a cerut."[19]

"Rusul, scrie André Gide, este întotdeauna gata să-și mărturisească necazurile și, chiar în fața dușmanilor săi, este întotdeauna gata să se umilească, să se scuze."

"Fără îndoială, și confesiunea greacă ortodoxă nu face în astfel de cazuri decât să încurajeze o înclinare naturală, tolerând și, adesea, chiar aprobând spovedania publică. Ideea unei spovedanii nu numai la urechea unui preot, ci o spovedanie în fața oricui, în fața tuturor,

Scanned with OKEN Scanner

revine ca o obsesie în romanele lui Dostoevschi. După ce Rascolnicov și-a mărturisit crima în fața Soniei, în "Crimă și pedeapsă", aceasta din urmă l-a sfătuit pe Rascolnicov să cadă în genunchi în piața publică și să strige în auzul tuturor: "eu am ucis". Cele mai multe personaje din opera lui Dostoevschi sunt stăpânite, în anumite momente și, adesea, în mod cu totul neașteptat, într-un moment nepotrivit, de nevoia de a se mărturisi, de a cere iertare unul de la altul, acel altul care de multe ori nici nu înțelege despre ce este vorba, de nevoia de a se pune el însuși într-o stare de inferioritate în raport cu acela căruia el îi vorbește."

"Vă amintiți, fără îndoială, de această extraordinară scenă din "Idiotul", petrecută la Nastasia Filipovna: se face propunerea, ca să treacă timpul, ca și cum ar dezlega șarada sau ar începe un joc de cărți, ca fiecare persoană care este de față să-și mărturisească fapta cea mai mârșavă din viața sa. Și ceea ce este de mirare este că această propunere nu este respinsă, că atât unii cât și alții au început să se spovedească, cu mai multă sau cu mai puțină sinceritate, însă fără nici o rușine."[20]

"S-a zis și s-a repetat, pe toate tonurile, că o operă de artă este o eliberare. În cazul particular al artistului scriitor, opera lui va fi mijlocul care îi va permite să-și elibereze forțele latente și care, în cazul când nu sunt utilizate, se vor întoarce împotriva lui.

Recent, un eminent om de litere, a reluat această temă, zicând că "a scrie înseamnă a izgoni dracii". Unii poeți, observă Robert de Traz, unii remizieri sunt obsedați, fie de anumite teme emotive, fie de anumite personaje. Mai mult decât atât: pot fi văzuți afectați de anumite boli legate de temperamentul lor. Pentru a scăpa de aceste obsesii, de aceste tulburări, singurul remediu consistă în a le exprima, a le obiectiva, zice un filosof. Mijlocul, poate unicul, este de a expulza tot ce îi tulbură și, într-un cuvânt, de a-i vindeca de ei înșiși."[21]

Astfel, "imposibilitatea de a se exprima apare în acest fel ca o cauză patogenă, capabilă de a-l antrena pe subiectul care suferă până la pierderea rațiunii. Poate că un nebun, scrie Stocker, sau un neurastenic, nu sunt decât niște oameni care nu și-au descoperit

expresia, adică puntea de trecere, care să-i ducă de la cele lăuntrice la cele din afară."[22]

Ana Grigorievna, soţia lui Dostoevschi, ne spune ce făcea scriitorul când se judeca pe el însuşi: "Când nu avea nici un ban şi când nu se mai putea apropia de ruletă, Fiodor Mihailovici, abătut şi plângând în hohote, îngenunchea în faţa mea şi mă ruga să-l iert pentru suferinţele ce mi le căşunează cu patima sa. Era disperat. Drept răspuns, eu mă sileam să-l îmbărbătez, să-l conving că e bine să se liniştească, asigurându-l că situaţia noastră nu este fără nici o speranţă, că trebuie să încercăm să ieşim din impas, vrând să-i întorc în altă parte atenţia şi gândurile sale." Iar după o scenă de gelozie, "soţul meu îşi recăpăta îndată stăpânirea de sine şi începea să mă liniştească, rugându-mă să-l iert. Îşi cuprindea mâinile, plângea şi se blestema pentru scena ce-mi făcuse: "Acum am văzut cât de nedrept am fost faţă de tine", îmi zicea."[23]

Cele ce le-a scris Dostoevschi decembristei, le-a aşternut mai târziu pe hârtie în cartea sa "Însemnări dintr-o casă moartă."

"Mi-aduc aminte că acele zile lungi şi plictisitoare erau aşa de monotone încât părea că picură apa, ca după ploaie, de pe acoperiş, picătură cu picătură. Mi-aduc aminte că atunci m-a întărit o singură dorinţă pătimaşă, în toată aşteptarea şi nădejdea mea. Şi, în cele din urmă, m-am întărit. Aşteptam, număram fiece zi, cu toate că mai rămâneau încă mii de zile, le număram cu pasiune, le petreceam câte una, le înmormântam şi, odată cu venirea altei zile, eram bucuros că nu mai rămân o mie de zile, ci nouă sute nouă zeci şi nouă. Mi-aduc aminte că în toată această vreme, în pofida sutelor de tovarăşi, mă aflam într-o înfiorătoare singurătate şi, în cele din urmă, am îndrăgit această singurătate. Singur-singurel cu sufletul, îmi reexaminam toată viaţa mea din trecut, prefiram toate până la cel mai mic amănunt, meditam asupra vieţii mele de mai înainte, mă judecam pe mine însumi fără milă, cu toată asprimea şi, uneori, îmi binecuvântam destinul, pentru că mi-a trimis această însingurare, fără de care n-ar fi avut loc nici această judecată asupra mea, nici această severă

reexaminare a vieţii mele de mai înainte. O, câte speranţe nutrea atunci inima mea! Cugetam, hotăram, juram că în viitoarea mea viaţă nu vor mai exista nici greşelile, nici căderile care au existat mai înainte. Îmi schiţasem un program pentru activitatea mea viitoare şi hotărâsem să-l îndeplinesc întocmai. În mine se renăscuse credinţa oarbă că îmi voi împlini toate făgăduinţele şi că le voi putea înfăptui... Aşteptam, chemam să vină mai repede libertatea, voiam să-mi încarc din nou puterile, într-o nouă luptă. Uneori mă apuca o spasmodică nerăbdare..."[24]

NOTE

1. Mociulschi, *op.cit.*, p.125.
2. Ibidem, p.129.
3. F.M. Dostoevski, "*Sobranie socinenîi v deseati tomah*", Gos.Izd.Hud.Lit, Moscva, 1956, "*Zapischi iz podpolia*" tom 1, str.837.
4. Leon Chestov, "Les Revelations de la Mort", Paris, 1923, Libraire Plon, p.26.

5- 19. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.348-349, 350, 445, 452-454, 462-468, 475, 492, 516, 530, 397, 398, 532-533.

20. André Gide, "*Dostoevski*", *op.cit.*, p.128-129.
21. Dr.A.Stocker, "*Ame russe*", p.138.
22. Ibidem, p.139.
23. Ana Grig.Dostoevskaia, *op.cit*,. p.136 şi p.171.
24. Dostoevski, "*Zapischi iz miortvago doma*" tom.3 , str.686-687.

Scanned with OKEN Scanner

PĂIANJENI URIAȘI. TARANTULA

După ce s-a criticat pe sine însuși, Dostoevschi a avut destulă putere și autoritate să-i critice pe cei din jurul său. Iar cel ce s-a îngrozit de cele văzute înlăuntrul său, a avut destule motive să se îngrozească și de cele ce a văzut în sufletele semenilor săi.

Iată ce scrie Dostoevschi despre un "'păianjen uriaș" pe care l-a descoperit în "casa moartă" și pe care îl chema Gazin: "Gazin era o ființă înspăimântătoare. El producea asupra tuturor o impresie teribilă, chinuitoare. Întotdeauna mi se părea că nimic nu poate fi mai feroce, mai monstruos decât această ființă. În Tobolsc l-am văzut pe Kamenev, un tâlhar vestit prin faptele lui rele. L-am văzut apoi pe Sokolov pe banca acuzaților, un ocnaș, un soldat evadat, care era un criminal înfiorător. Dar nici unul din ei n-a produs asupra mea o impresie atât de odioasă ca Gazin. Mi se părea uneori că văd în fața mea un păianjen uriaș, gigantic, de mărimea unui om. Era de neam tătar. Dispunea de o formidabilă forță fizică. Îi întrecea pe toți deținuții în putere. Ca statură era mai înalt decât omul mijlociu. Ca înfățișare era disproporționat, cu un cap mare și o constituție herculeană. Era adus din spate și se uita încruntat ca un taur. În închisoare circulau zvonuri cuidate despre el. Toți știau că a fost militar, dar deținuții comentau între ei, nu știu pe cât era de adevărat, cum că Gazin este un evadat din Nercinsc, că a fost expediat în Siberia de mai multe ori, că a evadat de acolo în mai multe rânduri, iar în cele din urmă a nimerit în închisoarea noastră, într-o secție specială. Deținuții vorbeau despre Gazin, ceva mai înainte, că simțea o satisfacție deosebită ca să înjunghie copii mici, tăindu-i numai dintr-o sadică plăcere. Ademenea, de pildă, undeva, într-un loc potrivit, un copil, apoi, după ce îl speria și îl tortura, desfătându-se până la saturație cu sărmana victimă mică care tremura de groază, îl înjunghie încet, liniștit, cu o deosebită plăcere. Poate că toate acestea n-au fost decât niște născociri, urmări ale unei penibile impresii

generale, pe care a produs-o Gazin asupra tuturor, însă toate aceste născociri parcă i se potriveau, erau parcă pe măsura lui, dar cu toate acestea, când nu era beat, se purta în închisoare, în vremea obișnuită, foarte cuviincios. Era întotdeauna liniștit, nu se certa cu nimeni niciodată, evita gâlcevile, dar le evita parcă dintr-un dispreț față de alții, socotindu-se mai presus decât toți ceilalți. Vorbea foarte puțin și era, parcă dintr-un anumit calcul, necomunicativ. Toate mișcările lui erau lente, liniștite, pornite dintr-o încredere în el însuși. Puteai citi în ochii lui că e foarte inteligent și extrem de șiret. Însă pe fața lui și în surâsul său flutura întotdeauna ceva arogant, batjocoritor și feroce. Gazin făcea negoț cu vinul și în închisoare era unul din deținuții cei mai înstăriți. De vreo două ori pe an i se întâmpla să se îmbete, și tocmai atunci i se dădea pe față toată ferocitatea naturii lui. Pe măsură ce se amețea, începea să-i agațe pe oameni cu vorbe batjocoritoare, cu cele mai răutăcioase cuvinte, parcă dinainte pregătite și calculate. În sfârșit, când se îmbăta de-a binelea, se lăsa cuprins de o groaznică furie, înșfăca cuțitul și se năpustea asupra oamenilor.

"Odată, continuă Dostoevschi, intrând în bucătărie și văzându-mă pe mine și pe tovarășul meu, a aruncat asupra noastră o privire răutăcioasă și batjocoritoare, a schițat un zâmbet prin care își arăta mulțumirea de sine, a chibzuit parcă în sinea lui și, clătinându-se puternic, s-a apropiat de masa noastră.

- Dați-mi voie să vă întreb, începu el (vorbea rusește), din ce fel de venituri vă permiteți să serviți aicea câte un ceai?

M-am uitat în tăcere la tovarășul meu, înțelegând că cel mai bun lucru este să tac și să nu-i răspund, căci de la cea dintâi contrazicere s-ar fi lăsat pradă furiei.

- Care va să zică, aveți bani? continua să ne întrebe. Prin urmare aveți grămezi de bani, nu-i așa? Dar pentru aceasta ați venit la închisoare, ca să beți ceai? Răspundeți odată, fir-ar!.

"Văzând însă că noi ne-am hotărât să tăcem și să nu-l luăm în seamă, Gazin se roși, tremurând de turbare. Lângă el, într-un colț, se afla un jgheab mare în care se așeza toată pâinea tăiată pregătită pentru prânzul sau cina deținuților. Jgheabul era atât de mare încât încăpea într-însul pâinea pentru jumătate de închisoare. În momentul

acela însă jgheabul era gol. Gazin l-a înhățat cu amândouă mâinile și s-a repezit asupra noastră. În câteva clipe ne-ar fi zdrobit capetele. Cu toate că omorul sau intenția de a ucide ar fi amenințat întreaga închisoare cu multe urmări neplăcute, căci s-ar fi pornit percheziţiile, interogările, intensificarea asprelor măsuri disciplinare, motiv pentru care deţinuţii se sileau din toate puterile să nu ajungă la asemenea acte de interes obștesc, dar cu toate acestea, în aceste clipe, toți deținuții au amuțit, fiind în așteptare. Nici un cuvânt în apărarea noastră! Nici un strigăt împotriva lui Gazin! Cât de puternică era ura pe care toţi deţinuţii o nutreau contra noastră! După cât se părea, situația noastră primejdioasă le procura o plăcere deosebită... Lucrurile însă s-au sfârșit bine: în momentul în care el voia să arunce jgheabul, cineva a strigat din tindă:

- Gazin! ţi-au furat vinul !..

El trânti jgheabul de podele și alergă ca un smintit afară din bucătărie.

- Numai Dumnezeu i-a izbăvit! vorbeau deţinuţii între ei. Și multă vreme mai târziu au tot vorbit despre această întâmplare.

N-am putut afla nici mai târziu, dacă această înștiințare cu privire la vinul furat era adevărată ori numai inventată la moment pentru izbăvirea noastră.

- Seara, când se întunecase, mă plimbam (înainte de a se închide cazărmile) pe lângă balustradă. Asupra sufletului meu năvăli o grea întristare. N-am mai încercat niciodată, după aceea, o astfel de tristeţe în toată viata mea de închisoare."[1]

Tot în închisoare, Dostoevschi l-a mai întâlnit pe un oarecare Orlov, "un om cu o formidabilă putere de voință și cu o trufașă conștiință a forţelor sale. În viața mea, continuă autorul, n-am întâlnit un om cu un caracter atât de puternic și cu o voinţă într-adevăr de fier. Se vedea într-însul o deplină victorie asupra trupului. Vedeai că acest om era în stare să-și poruncească stăpânirea de sine la infinit, dispreţuia orice torturi și pedepse, și în lumea întreagă nu avea frică de nimic. Nu se vedea într-însul decât o înepuizabilă energie, o sete de acțiune, o sete de răzbunare, o sete de a-și atinge scopul propus.

Printre altele m-a uimit ciudata lui aroganță. Îi privea pe toți de sus, însă fără să se ridice pe picioroange, ci așa în mod cu totul firesc. Eu cred că nu era ființă în lume care ar fi putut acționa asupra lui numai cu o simplă autoritate."

"Am încercat, scrie Dostoevschi, să vorbesc cu el ceva cu privire la aventurile lui. Când îl întrebam se cam încrunta, dar răspundea întotdeauna sincer. Dar când a înțeles că intenționez să ajung la conștiința lui și caut să obțin de la el măcar o cât de mică părere de rău, mi-a aruncat o privire atât de disprețuitoare și arogantă încât se părea că devenisem dintr-odată, în fața lui, un băiețaș oarecare, mic și prostuț, cu care nici nu poți discuta așa cum discuți cu niște oameni mari. Se uita la mine ca la o ființă supusă, slabă, jalnică și, față de el, înferioară sub toate raporturile.

"Cât despre deținutul A., autorul scrie că "n-a întâlnit niciodată în viață o atât de totală decădere morală, un desfrâu atât de definitiv, săvârșit cu o atât de nerușinată josnicie. Acesta nu era decât o bucată de carne, cu dinți și cu stomac, cu o nepotolită sete de cele mai grosolane, de cele mai sălbatice plăceri trupești, iar când era vorba să-și satisfacă cea mai mică și cea mai puerilă dintre aceste plăceri era în stare să omoare, să junghie cu cel mai mare sânge rece, într-un cuvânt să facă orice numai să i se șteargă urmele nelegiuirilor sale. Nu exagera de loc. L-am cunoscut bine pe A. El era un exemplu care ne arăta până unde poate ajunge o singură parte a trupului omenesc, neînfrânată lăuntric de nici o normă, de nici o lege. Și cu cât dezgust îmi venea să mă uit la zâmbetul lui veșnic batjocoritor! Acesta era un monstru, un Quasimodo moral. Adăugați la acestea că era șiret, înteligent și frumos, avea chiar o oarecare cultură și unele capacități. Hotărât lucru: decât să-i dai drumul unui astfel de om în societate, e mai bine să vină peste noi focul, ciuma și foametea!"[2]

De bună seamă, adeseori, omenirea poate suporta mai ușor focul și ciuma decât trufia și răutatea unui astfel de diavol întrupat.

André Gide face o deosebire între umilința care vine de la Dumnezeu și umilirea pe care o exercită astfel de tirani.

- Umilința deschide porțile raiului: umilirea, pe ale iadului. Umilința aduce după sine un fel de supunere de bună voie: ea este

liber acceptată și verifică adevărul Evangheliei: "Cel ce se smerește se va înălța". Umilirea, cu totul dimpotrivă, înjosește sufletul, îl curbează, îl deformează, îl secătuiește, îl irită, îl dezonorează; umilirea pricinuiește un fel de leziune morală care e foarte greu de vindecat. Umilința este o renunțare la trufie, iar umilirea, dimpotrivă aduce o reîntărire a trufiei."[3]

Omul nu se poate smeri în fața acestor păianjeni uriași pe care îi descrie Dostoevki.

"Falsa grandoare, scrie admirabil La Bruyere, este sălbatică și inaccesibilă: de îndată ce își simte slăbiciunea, ea se ascunde ori cel puțin, nu se arată pe față și nu se face văzută decât atât cât trebuie, ca să se impună și să nu apară deloc așa cum este, vreau să vă spun un adevăr micuț de tot.

"Adevărata grandoare este liberă, blândă, familiară, populară; ea se lasă atinsă și pipăită. Ea nu pierde nimic când este văzută de aproape; cu cât este cunoscută mai bine cu atât e mai admirată. Ea se apleacă din bunătate spre cei inferiori și revine fără sforțări în starea sa naturală."[4]

De la acești păianjeni uriași, pe care Dostoevschi i-a văzut în "Casa moartă", scriitorul s-a ridicat la un păianjen nevăzut care înspăimântă, torturează și omoară tot ce este mai sfânt în această lume și care apare în chipul unei tarantule.

NOTE

1. Dostoevski, "*Zapischi iz miortvago doma*", tom.3, str. 437-9.
2. Ibidem, str .446-448 și 468.
3. André Gide, *op.cit.*, p.132-133 și p.135.
4. Ibidem, 2, p.80-81.

Scanned with OKEN Scanner

TARANTULA

"În drumul nostru spre Geneva, povestește soția lui Dostoevschi ne-am oprit o zi la Bále ca să vizităm muzeul unde se afla un tablou despre care auzise soțul meu. Este vorba de o pânză de Holbein pe care se vede Hristos, după ce a suferit martirajul neomenesc. În acel moment, fusese coborât de pe cruce și lăsat pradă descompunerii. Înfățișarea acestei fețe tumefiate, acoperită de răni pline de sânge, este îngrozitoare.

Fiind prea slabă pentru a-L putea privi mai multă vreme, în situația în care mă găseam atunci, m-am retras în altă sală. Dar soțul meu părea copleșit. În "Idiotul" se poate găsi o reflecție din impresia atât de puternică pe care acest tablou a exercitat-o asupra lui. Când, după douăzeci de minute, am revenit, soțul se mai afla acolo, încremenit. Pe fața lui profund mișcată era întipărită acea expresie de groază pe care o remarcasem adesea la începutul crizelor de epilepsie. L-am apucat ușor de braț, l-am scos din sală și l-am așezat pe o bancă, așteptând dintr-un minut în altul criza, care din fericire n-a avut loc. Încetul cu încetul, el s-a liniștit, dar ieșind din muzeu a insistat să mai vadă o dată tabloul."[5]

Gândurile care i-au venit lui Dostoevschi în fața tabloului contemplat la muzeul din Bále au fost exprimate de scriitor prin gura lui Ipolit în "Idiotul".

"Mi-am adus aminte, la un moment dat, spune Ipolit, de tabloul pe care l-am văzut nu de mult la Rogojin, într-una din cele mai întunecoase săli din casa lui, deasupra ușilor. El singur mi l-a arătat, în trecere. Am stat, mi se pare, în fața lui, vreo cinci minute. Tabloul nu avea nimic bun sub raportul artistic, însă a produs în sufletul meu o teribilă neliniște.

"Pe acest tablou este reprezentat Hristos, de curând coborât de pe cruce. Mi se pare că pictorii s-au obișnuit să-L zugrăvească pe Hristos, atât sus pe cruce cât și jos, coborât de pe cruce, tot cu o nuanță de-o neobișnuită frumusețe pe față. Ei caută să păstreze

această frumusețe chiar în momentul celor mai teribile chinuri. Însă în tabloul lui Rogojin nici nu putea fi vorba de frumusețe. Aici nu a reprezentat decât un cadavru de om, cu înfățișarea lui cu totul firească, un cadavru care a suferit nesfârșite chinuri înainte de răstignire, care a îndurat răni, torturi, bătăi din partea străjerilor, lovituri din partea poporului când își ducea crucea și când a căzut sub cruce și, în sfârșit, chinul crucificării pe o durată de șase ore (așa e, cel puțin, după socoteala mea). Este adevărat că ceea ce se vede pe tablou este o față de om abia coborât de pe cruce, adică o față care a păstrat în trăsăturile ei foarte multe elemente vii, calde. Nimic nu este încă osificat, așa încât pe fața celui mort se zărește suferința, ce pare încă simțită de Hristos chiar în acest moment (acest lucru artistul l-a ~~prins~~ foarte bine). ~~În~~ schimb însă fața nu este cruțată deloc. Aici nu este reprezentată decât natura și, de bună seamă, așa trebuie să fie cadavrul unui om, oricine ar fi el, după astfel de chinuri. Știu însă că biserica creștină a stabilit încă din primele sale veacuri că Hristos n-a suferit doar în mod aparent, ci în chip real și că, așadar, și trupul Lui a fost supus, pe cruce, legilor naturii într-un mod total și desăvârșit. Pe tablou, această față apare îngrozitor de mutilată din cauza loviturilor, este umflată, se văd niște oribile vânătăi, tumefiate și însângerate, ochii sunt deschiși, pupilele deplasate pieziș. Albul ochilor mari și deschiși prezintă un luciu nu știu cum cadaveric, o reflexie sticloasă.

Lucru ciudat este că, atunci când te uiți la acest cadavru de om chinuit, ți se naște o întrebare curioasă și ieșită din comun: dacă ucenicii Lui, principalii Lui apostoli de mâine, femeile care au îngrijit de El și au stat lângă cruce, toți oamenii care au crezut în El și L-au divinizat, au văzut cu ochii lor un astfel de cadavru (iar El trebuia să fi fost negreșit așa), atunci cum au mai putut ei crede, uitându-se la un asemenea cadavru, că acest martir va învia? Drept răspuns, fără să vrei, ajungi la concepția că, dacă moartea e așa de grozavă și dacă legile naturii sunt așa de puternice, atunci cum le mai poți birui? Cum le-ai putea învinge când, în momentul de față, nu le-a învins nici chiar Acela care a biruit însăși natura pe când era în viață, Căruia i se supunea firea întreagă și Care a exclamat: Talita cumi! și fecioara s-a

sculat! Lazăre, ieși afară! și mortul a ieșit! în mod absurd, nesimțitor și surd, o ființă mare și nepreţuită, o astfel de ființă care, ca singură, prețuiește cât toată natura și toate legile ei, cât întreg pământul care, poate, a și fost creat numai ca să apară această ființă! Prin acest tablou se exprimă parcă tocmai această concepție despre o forță obscură, impertinentă și etern absurdă, care înfrânge tot ce întâlnește în cale și care ți se transmite nevrând. Acești oameni, care au stat în jurul mortului și care în tablou nu sunt de față, au încercat, desigur, o groaznică mâhnire și tulburare în acea seară, o tristețe care i-a zdrobit dintr-odată toate nădejdile și aproape chiar însăși credința lor. Se poate presupune că s-au risipit cuprinși de o cumplită frică, cu toate că, fiecare din ei ducea cu sine un gând măreț, care nu putea fi niciodată smuls din sufletul lor. Și dacă acest Învățător și-ar fi putut vedea El însuși, în ajunul chinurilor, propria sa față, oare așa s-ar fi urcat pe cruce și așa ar fi murit, ca acum? Această întrebare rămâne, de asemenea, fără să vrei când privești tabloul."

"Toate acestea mi se năzăresc și mie, fragmentar. Poate că, de bună seamă, mi se năzăresc în clipe de aiureală, uneori iau chiar felurite farse, timp de o oră și jumătate, după ce pleacă Kolea. Oare ți se poate năzări, sub diferite forme, ceea ce n-are formă? Mie însă mi se pare că, din când în când, văd, într-o formă bizară și imposibilă, această forță infinită, această ființă surdă, obscură și mută. Mi-aduc aminte că parcă m-a condus cineva de mână, cu o lumânare în altă mână, arătându-mi un fel de tarantulă uriașă și respingătoare, cautând să mă încredințeze că aceasta este ființa întunecoasă, surdă și atotputernică, iar cel ce mă conducea râdea de indignarea mea."

Și fiindcă forța obscură a mai apărut în fața lui Ipolit, când în chipul lui Rogojin, când în chipul unui scorpion, Ipolit ajunge la concluzia că "e cu neputință să mai rămâi în viața care ia forme atât de stranii și atât de jignitoare pentru mine. Această vedenie s-a înjosit. Eu nu sunt în stare să mă supun forței obscure care ia înfățișarea unei tarantule."[6]

Același lucru l-a constatat Kirilov în "Demonii".

"Ascultă o mare idee, îi spune el lui Piotr Stepanovici, a fost pe pământ o zi, iar în mijlocul pământului se afla o cruce. Unul din cei

răstigniți era atât de credincios încât i-a spus altuia: "Astăzi vei fi cu mine în rai". S-a sfârșit ziua, amândoi au murit, s-au dus și n-au găsit nici raiul, nici învierea. Nu s-au adeverit cele spuse. Ascultă: acest om a fost cea mai superioară ființă de pe pământ, a constituit sensul pentru care trebuie să trăiască acest pământ. Întrega planetă, cu tot ce există pe ea, fără acest om, este o simplă nebunie. N-a existat nici mai înainte, nici după acest om o asemenea ființă, niciodată, chiar până la miracol.

Tocmai în aceasta constă minunea că n-a existat și nu va exista un asemenea om niciodată. Dar dacă e așa, dacă legile naturii nu l-au cruțat nici pe acesta, dacă n-au cruțat nici propria lor minune, ci L-au obligat și pe El să trăiască în mijlocul minciunii și să moară pentru o minciună, atunci reiese că toată planeta este o minciună, este întemeiată pe o minciună și pe o stupidă ironie. Așadar însăși legile planetei sunt o minciună și un vodevil diavolesc. Pentru ce dar trebuie să mai trăiești, dacă ești om ?"[7] îl întreaba Kirilov pe Piotr Stepanavici.

Soluția pe care și-o aleg acești doi oameni, care cu inima îl iubesc pe Dumnezeu, iar cu capul îl refuză, este sinuciderea.

Și totuși, observa Mociulschi, "ce fierbinte dragoste pentru chipul omenesc al Mântuitorului și ce grozavă necredință în Dumnezeirea Lui"[8]. Nici Ipolit nici Kirilov n-au crezut că, până la urmă, Domnul Iisus a biruit moartea, a înviat, învingând tarantula.

"În visul tainic al lui Ipolit (când forța obscură i s-a arătat în chipul unui scorpion) se ascunde simbolul luptei omenești cu răul. Dar cu puterile omenești, răul nu poate fi biruit."[9]

Încă de pe când își scria "Însemnările de sub podele" Dostoevschi și-a dat seama că atât păianjenii uriași din "casa moartă" cât și tarantula învizibilă de mai târziu nu pot fi învinși decât printr-o minune dumnezeiască, prin credința în Hristos.

În aceste "Însemnări de sub podele", în capitolul al zecelea, pe care autorul îl consideră ca pe "cel mai principal" Dostoevschi a arătat pe larg mijlocul prin care poate fi biruită forța obscură. Aici,

Scanned with OKEN Scanner

după cum observă comentatorul la ediția din 1958, "Dostoevschi ajunge la o totală negare în ce privește posibilitatea de a reconstrui viața obștească pe principii raționale. Ajunge la ideea că natura omului nu poate fi schimbată decât sub influența credinței religioase, instinctivă și nemijlocită. Această concluzie nu este exprimată direct în "Însemnările de sub podele", cum îi explica Dostoevschi fratelui său, din cauza piedicilor puse de ură:"....Ar fi fost mai bine dacă nu s-ar fi tipărit deloc penultimul capitol (cel mai principal, unde este exprimată însăși această idee), decât să se tipărească așa cum s-a tipărit, adică cu fraze ciopârțite care se contrazic între ele. Dar ce să faci? Porcii de la cenzură au permis să se tipărească rândurile în care îmi băteam joc de orice și în care, uneori, huleam, de ochii lumii, pe Dumnezeu, iar acolo unde din toate acestea am dedus necesitatea credinței și a lui Hristos, aceeași cenzură mi-a interzis publicarea lor."[10]

Totuși, ceea ce n-a reușit Dostoevschi să scrie în "Însemnările de sub podele" a reușit să expună pe larg în "Frații Caramazov".

Lumea păgână n-a reușit să scape de sub jugul forței obscure. Prometeu murea în chinuri groaznice cu măruntaiele sfâșiate de pliscul negru. În "Crimă și pedeapsă" învie în forma unui roman contemporan arta tragediei antice. Istoria lui Rascolnicov este o nouă întrupare a mitului despre răzvrătirea lui Prometeu și despre pieirea eroului tragic în lupta cu fatalitatea. Dar la Dostoevschi, la acest mare scriitor creștin, sensul mitului este adâncit până la fund. Ultima judecată asupra "omului puternic" este înmânată de autor poporului rus. Ocnașii l-au urât pe Rascolnicov. Odată, deținuții s-au năpustit cu toții asupra lui cu răcnete furioase: "Tu ești ateu! Tu nu crezi în Dumnezeu, strigau ei. Ești vrednic de moarte!"

"Judecata poporului exprimă ideea religioasă a romanului. Inima lui Rascolnicov s-a tulburat. El nu mai credea în Dumnezeu. Pentru Dostoevschi ateismul se întoarce în chip inevitabil spre omul-dumnezeu. - "Dacă nu există Dumnezeu, eu însumi sunt Dumnezeu. "Omul puternic" a însetat după o eliberare de sub stăpânirea lui Dumnezeu și a dobândit-o; libertatea lui s-a dovedit nelimitată. Dar tomai în această libertate îl aștepta pieirea, căci

eliberarea de Dumnezeu s-a dovedit a fi un pur demonism, iar lepădarea de Hristos ca o robie în faţa Fatalităţii. Urmărînd căile libertăţii fără Dumnezeu, autorul ne conduce spre concepţia lui religioasă despre lume: nu există altă libertate în afară de libertatea în Hristos, însă cel ce nu crede în Hristos întră sub stapânirea Fatalităţii."[II] Însă cei ce n-au harul lui Dumnezeu nu sunt în stare să suporte această Fatalitate.

"Eu nu sunt în stare să mă supun forţei obscure ce ia forma unei tarantule". Așa a răsărit "ultima convingere" a lui Ipolit de a se sinucide. Dacă moartea este legea naturii, atunci orice faptă bună este fără nici un sens, atunci totul este îndiferent, până și crima."[12] Dar Dostoevschi nu se dă bătut: vrea să scape omenirea de blestemata tarantulă.

De data aceasta zămislește "un gând orbitor și cutezător". Nu visul despre rai, ci raiul realizat deja pe pământ în frăţia copiilor; împărăţia cerurilor existenţa în chip real alături de împărăţia pământească. Pe de o parte, clubul copiilor, iar pe de altă parte lumea obscură a Ivolghinilor și a Rogojinilor. Bunavestire adusă de prinţul Mâșchin (cuvântările și predicile lui) se înfăptuiesc în realitate; copiii judecă lucrurile "acestei lumi" transfigurează lumea prin înrâurirea lor (Rogojin își recunoaște crima). Dar acesta nu mai este un roman, ci un mister, nu mai este o artă, ci o teurgie. Iar învăţătorul, care e înconjurat de ucenici și care aduce vestea cea bună a Împărăţiei lui Dumnezeu, nu este prinţul, ci Hristos. "Dostoevschi și-a dus ideea până la capăt. "Prinţul e Hristos", a scris autorul pe o pagină din caietul său ce-i servea drept concept.

"După o profundă meditaţie a apărut o hotărâre neașteptată.

"Dar cum să apară chipul lui Hristos în prinţ? Autorul face câteva însemnări: "Teoria creștinismului practic". "Despre credinţă". "Ispitirea lui Hristos". "Compătimirea este întregul creștinism". "Prinţul iartă toate". "Dragostea creștină e prinţul". "Se consideră pe sine mai prejos și mai rău decât toţi". "Vede gândurile cele din jur ca în oglindă". "E gata să dea vina întotdeauna și definitiv numai pe el

însuși". Și, în sfârșit, cea mai de seamă însemnare: "Smerenia este cea mai formidabilă putere din câte pot exista în lume". Adică: "compătimirea, iertarea totală, dragostea, smerenia, înțelepciunea, acestea sunt trăsăturile prințului Hristos. Dar Dostoevschi se oprește în fața infinitului acestei probleme. În redactarea definitivă "divinitatea" a dispărut. Neprihănirea s-a acoperit de slăbiciuni omenești. Scriitorul a înăbușit ispita de a scrie "un roman despre Hristos."[13]

Prințul însă nu este decât autoportretul lui Dostoevschi însuși, nu este decât propria lui poveste, biografia duhovnicească a scriitorului.

"Copilăria obscură și fără bucurii, tinerețea visătoare și plină de fantezii, teribila boală de nervi, accesele de epilepsie, cei patru ani petrecuți în afară de viață (la Dostoevschi, patru ani în închisoarea din Omsc, iar la Mâșchin, patru ani în sanatoriul din Elveția). Atât pentru autor cât și pentru eroul lui, această "perioadă de temniță" este vremea unei încordate munci spirituale, este pregătirea pentru cunoașterea Dunei. Apoi amândoi se întorc în patrie. "Renașterea convingerilor."[14]

NOTE

5. Anna Grig.Dostoevskaia, *op.cit.*, p.173-174.
6. Dosotevski, "*Idiotul*", tom.6,.str .462-464, 467.
7. Ibidem, "*Besî*", tom.7, str. 642-643.

8- 9. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.296-297.

10. Dosotevski, "*Zap.iz podpolia*", tom.4, .str.595-596.

11- 14. K.Mociulschi, *op.cit.*, p.255,297,285-286,301.

Scanned with OKEN Scanner

TRICHINELE

În ajunul învierii sale lăuntrice, Rascolnicov s-a îmbolnăvit. "A zăcut în spital în ultimele săptămâni ale Postului Mare și în Săptămâna Patimilor. Pe când se însănătoșea, își aduse aminte de visele sale pe care le-a avut în timp ce mai bolea cuprins de febră și delir.

În boala lui i se năzărea că parcă toată lumea era sortită să cadă victima unei groaznice, nemaiauzite, nemaivăzute epidemii de ciumă ce venea din adâncul Asiei asupra Europei. Urma să piară toată lumea, afară de câțiva aleși, care erau foarte puțini la număr. Apăruseră un fel de trichine noi, niște ființe microscopice, care își găseau sălaș în trupurile oamenilor. Dar aceste ființe erau duhuri înzestrate cu rațiune și voință. Oamenii, care le primeau în trupurile lor, se îndrăceau și înnebuneau pe loc. Însă niciodată, absolut niciodată, oamenii nu se considerau atât de înteligenți și atât de neclintiți în adevărul lor cum se considerau cei contaminați. Niciodată nu-și considerau sentințele, deducțiile științifice, credințele și convingerile lor morale mai nezdruncinate ca acum. Sate întregi, orașe și popoare întregi se molipseau și înnebuneau. Toți erau alertați și nu se înțelegeau unul cu altul. Fiecare credea că numai el deține adevărul și se chinuia, uitându-se la alții, se bătea cu pumnul în piept, plângea și-și frângea mâinile. Nimeni nu știa cum și pe cine să judece, căci oamenii nu puteau să cadă de acord când era vorba să aleagă între ceea ce trebuie considerat bun și ceea ce trebuie socotit rău. Nu știau pe cine să acuze și pe cine să îndreptățească. Oamenii se omorau unii pe alții cu o oarecare răutate absurdă. Se grupau unii împotriva altora în armate întregi, dar armatele, în plin marș de campanie, începeau, la un moment dat, să se măcelărească între ele, rupeau rândurile, soldații se năpusteau unii asupra altora, se străpungeau cu sulițele și se junghiau, se mușcau și se mâncau unii pe alții. Cât era ziua de mare, prin orașe suna alarma: erau chemați toți

oamenii, dar cine îi chema și pentru ce, nimeni nu știa. Toată lumea însă era cuprinsă de neliniște. Oamenii își părăseau meseriile lor obișnuite, pentru că fiecare își propunea ideile sale, reformele sale și nu se puteau înțelege. Se oprise munca câmpului. Ici-colo, oamenii se adunau în grupe, cădeau de acord asupra unei propuneri, jurau să nu se despartă, dar îndată începeau ceva cu totul dimpotrivă, ceva contrar celor ce-și propuneau ei înșiși cu o clipă mai înainte, începeau să se învinuiască unii pe alții, se băteau și se junghiau. Porniră incendiile, începuse foametea. Totul și toate se distrugeau. Ciuma creștea și se întindea din ce în ce mai departe. Aceștia erau curați și aleși, predestinați să pună începutul unui nou neam de oameni, unei noi vieți, să înnoiască și să purifice pământul, dar nimeni și nicăieri nu i-a văzut pe acești oameni, nimeni n-a auzit cuvintele și glasurile lor."[1]

Dostoevschi afirmă lămurit că aceste trichine "erau ființe înzestrate cu rațiune și cu voință, erau spirite."

Dar cum intrau aceste spirite, aceste duhuri în sufletele oamenilor?

Răspunsul ni-l dă tot Dostoevschi în "Frații Caramazov."

"Pictorul Cramschi, scrie el, are un remarcabil tablou întitulat: "Contemplatorul". Pe acest tablou este pictată o pădure pe timp de iarnă, iar în pădure, pe drum, îmbrăcat cu un surtucaș rupt și încălțat cu niște opincuțe din coajă de tei, sta singur-singurel, în cea mai profundă izolare, un biet țăran rătăcit. Pare că sta căzut pe gânduri, însă el nu cugetă, ci "contemplează" ceva. Dacă l-ai ghionti, țăranul ar tresări și s-ar uita la dumneata exact ca cineva trezit din somn, care nu înțelege nimic. Este adevărat că s-ar dezmetici imediat, dar dacă l-ai întreba la ce se gândea când stătea așa, cu siguranță că nu și-ar aminti nimic. În schimb însă, cu aceeași siguranță, și-ar tăinui în inima lui acea impresie sub înrâurirea căreia se afla în vremea contemplării sale. Aceste impresii îi sunt scumpe și el le acumulează cu siguranță, chiar fără să-și dea seama și pe neobservate, fără să știe, de asemenea, pentru ce și în ce scop: poate că, grămădind impresii de acest fel timp de mai mulți ani, va părăsi, la un moment dat, toate și va pleca la Ierusalim, ca să peregrineze și să se mântuiască, dar poate

că, tot așa deodată, va da foc satului în care s-a născut, după cum se mai poate întâmpla să facă și una și alta."[2]

Dostoevschi a făcut această minunată observație în capitolul "Smerdeakov", pentru că acest ucigaș al propriului său tată a fost un astfel de contemplator. Rău din fire și plin de ură, Smerdeakov a atras încă din copilărie trichinele demonice în sufletul său. Încă de pe când se distra spânzurând pisicile, Smerdeakov intrase în zona de influență a diavolului. Se afla mereu într-o transă demonică.

De obicei el tăcea mereu. Vorbea rar de tot. Dacă cineva, uitându-se la acest taciturn, ar fi vrut să întrebe: ce-l interesează pe acest flăcău și care sunt gândurile ce-i trec mai des prin minte, atunci, desigur, ar fi fost cu neputință să hotărăști, privind la el. Și cu toate acestea, se întâmpla uneori ca Smerdeakov să se oprească, fie în casă, fie în curte sau pe stradă, să cadă pe gânduri și să stea așa uneori chiar câte zece minute. Dacă l-ar fi examinat un fizionomist, ar fi spus că în capul lui nu există nici gânduri, nici idei, ci numai așa un fel de contemplare."[3]

Când era copil, Smerdeakov a primit o palmă de la Grigorie. "Băiatul, scrie Dostoevschi, a suportat palma, n-a spus nici un cuvânt împotriva lui Grigorie, dar s-a înfundat din nou în ungherul său pentru câteva zile. Iar peste o săptămână, pentru prima oară în viață, a apărut epilepsia, care nu l-a mai părăsit niciodată cât a trăit."[4]

"Omul doarme și se scoală, e noapte, e zi, și sămânța încolțește și crește, el însuși nu știe cum"[5], zice Domnul Iisus. Dacă în inima unui om, aplecat spre bine, Dumnezeu arunca un grăunte de grâu, după un timp de luminoasă contemplare, omul va pleca la Ierusalim, dar dacă în inima altui om, aplecat spre rău, diavolul arunca un bob de neghină, după o perioadă de neagră contemplare, el va sfârși într-o crimă ca printr-un rod firesc al seminției vrăjmașe.

Mintea și inima omului sunt ca moara care nu se oprește niciodată. Dacă omul nu primește sămânța lui Dumnezeu, vine diavolul și aruncă trichinele sale, și fac cele de pe urmă ale omului aceluia mai rele decât cele dintâi."[6]

Scanned with OKEN Scanner

În copilărie, când se ruga lui Dumnezeu așa cum îl învățase mama, Rascolnicov era sub influența Duhului Sfânt. Dar după ce a rupt legătura cu cerul și a primit trichinele, s-a pomenit dintr-odată sub influența diavolului. "De o bucată de vreme, scria Dostoevschi, Rascolnicov se afla într-o stare de iritare și de încordare, asemănătoare cu ipohondria. Atât de mult se adâncise în el însuși, și se izola de toată lumea, încât îi era teamă chiar de orice fel de întâlnire, nu numai de întâlnirea cu gazda."[7]

În cameră "sta culcat câte douăzeci și patru de ore în șir, în ungherul lui, și se gândea."[8] "Dar curând căzu într-o stare profund gânditoare, ba chiar, ca să mă exprim mai bine, într-un fel de uitare."[9] Se retrăsese "ca broasca țestoasă în carapacea ei"... "Astfel se întâmplă, conchide Dostoevschi, cu unii monomani, care s-au concentrat prea mult asupra unei idei."[10]

Râzând, servitoarea îl întrebă pe Rascolnicov de ce nu lucrează nimic?

- Lucrez... răspunse nevrând și aspru Rascolnicov.

- Ce lucrezi?

- O lucrare...

- Ce fel de lucrare?

- Mă gândesc, răspunse el serios după o clipă de tăcere. Nastasia se tăvălea de râs.

"Acolo, în ungherul lui, în acest dulap îngrozitor, au și rodit toate acestea, în cursul unei luni întregi, dând în copt."[12] Astfel "ciudata idee se înfiripă în capul lui așa cum se zămislește un pui în găoacea unui ou, și această idee îl preocupa nespus de mult."[13]

În plus, neagra contemplare, starea lui pasivă, receptivă, care a durat atât cât s-a aflat în sfera de influență a diavolului, avea și un loc prielnic de rodire. Căci odaia lui Rascolnicov nu era numai un "dulap îngrozitor", ci și un "adevărat mormânt", după cum i-a spus propria lui mamă. "Eu sunt încredințată, zise ea, că cincizeci la sută tu ai devenit așa de melancolic din cauza gazdei în care locuiești .

- Gazda?... răspunse el risipit. Da, gadza a contribuit mult... M-am gândit și la acest lucru. Dar dacă ai știi, totuși, ce ciudată idee ai spus acum, mămico, adăugă el deodată, râzând straniu."[14]

Scanned with OKEN Scanner

"Atunci, îi spunea el Soniei, m-am înfipt ca un păianjen în ungherul meu. Ai fost doar în coteţul meu, ai văzut... Dar ştii, Sonia, că tavanul scund şi odăile înguste strâmtorează sufletul şi mintea... Îmi plăcea să stau culcat şi să mă gândesc."[15] Iar în cele din urmă, Rascolnicov spuse de-a dreptul şi recunoaşte că, atunci când stătea culcat în odaia întunecoasă şi când toate i se năzăreau, diavolul era acela care îl tulbura. "Dracu s-a târât, atunci... Dracu a omorât-o pe bătrânică, nu eu."[16]

Cu puţin timp înainte de săvârşirea crimei, Rascolnicov nu se mai gândea la nimic şi nici nu mai era în stare să se gândească, ci, la un moment dat, a simţit cu toată fiinţa lui că nu are nici libertate de gândire, nici voie liberă şi că totul este hotărât definitiv."[17]

În această stare de complexă posedare demonică, Rascolnicov "era înclinat să vadă nişte lucruri ciudate, nişte coincidenţe, nişte influenţe, o predestinare şi un indiciu."[18]

Într-un restaurant, la o masă vecină, un student îi povesteşte unui ofiţer că această cămătăreasă, la care se gândea Rascolnicov, trebuie omorâtă aşa cum omori un păduche, iar cu banii ei să vii în ajutorul omenirii şi al cauzei comune.

"Pentru ce, se întrebă Rascolnicov, tocmai acum s-a întâmplat să asculte o astfel de convorbire şi astfel de idei, tocmai acum când în propria sa minte s-au zămislit simultan... exact aceleaşi gânduri? Şi pentru că tocmai acum, când şi-a înfiripat embrionul gândului său cu privire la bătrână, tocmai în acest moment a nimerit peste conversaţia despre bătrână?"[19]

În clipa decisivă, "el auzi deodată, lămurit, că bate ceasul. Se dezmetici, îşi săltă puţin capul, aruncă o privire pe fereastră, chibzui cam ce oră este şi, la un moment dat, sări venindu-şi de-a binelea în fire, ca şi cum l-ar fi smuls cineva de pe divan"[20], cu toate că "niciodată, nici o clipă nu putea să creadă, în tot acest răstimp, că îşi va înfăptui cele gândite."[21]

Ultima zi, care a venit pe neaşteptate şi a rezolvat toate dintr-odată, a acţionat asupra lui aproape cu totul mecanic; ca şi cum l-ar fi

Scanned with OKEN Scanner

apucat cineva de mână și l-ar fi tras după el, așa, în mod irezistibil, orbește, cu o putere nefirească, fără putința de a obiecta. Exact ca și cum poala hainei lui ar fi nimerit în roata unei mașini care a început să-l tragă înăuntru."[22]

"Dacă nu m-a ajutat judecata, atunci diavolul este acela care m-a ajutat"[23], deduce Rascolnicov, văzând toporul sub lavița portarului.

Această transă diavolească, această hipnoză diabolică, exercitată asupra întregii lumi care "zace întru cel viclean"[24], o descrie Dostoevschi prin gura lui Svidrigailov astfel:

"Petersburgul este un oraș de oameni buni. Dacă am poseda anumite discipline științifice, atunci medicii, juriștii și filosofii ar putea întreprinde cercetările cele mai prețioase asupra Petersburgului, fiecare în specialitatea lui. Arareori se întamplă să vezi un oraș în care să se găsească atâtea înfluențe tenebroase, pătrunzătoare și bizare, exercitate asupra sufletului omenesc ca în Petersburg. Înfluențele climaterice nu au nici o valoare în comparație cu aceste înfluențe. Pe deasupra, acesta este centrul administrativ al întregii Rusii și caracterul Petersburgului trebuie să se răsfrângă asupra tuturor rușilor. Dar acum nu este vorba de aceste înfluențe, ci de faptul că eu, îi spune Svidrigailov lui Rascolnicov, m-am uitat de câteva ori la dumneata dintr-o parte. Când ieși din casă, dumneata mai ții capul drept. Dar după ce faci vreo douăzeci de pași, începi să ți-l apleci spre pământ și îți duci mâinile la spate. Deși privești, totuși este lucru vădit că nu mai vezi nimic, nici în fața dumitale, nici în lături. În cele din urmă începi să-ți miști buzele și să vorbești singur, iar uneori ridici mâna și declami, pentru ca, în sfârșit, să te oprești multă vreme în mijlocul drumului."[25]

Aceste duhuri, aceste spirite înzestrate cu rațiune și voință, "intră în oameni ca într-o turmă de porci care, nebuni și turbați, se aruncă de pe stâncă în mare"[26], ca în întâmplarea istorisită în Evanghelie, întâmplare pe care Dostoevschi a pus-o ca moto la romanul său "Demonii".

Scanned with OKEN Scanner

NOTE

1. Dostoevski, "*Prestuplenie i nacazanie*", t.5, p.570-71.
2. Ibidem, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.161-162.
3. Ibidem, t. 9, p.161, 158, 159.
4. Ibidem, t. 9, p.161, 158, 159.
5. *Marcu* 4, 27.
6. *Matei* 12, 45.
7. Dostoevski, "*Prestuplenie i nacazanie*", t.5, p.5.
8. Ibidem, t.5, p.6.

9 - 23. Ibidem, p.33, 58, 69, 240, 435, 438, 78, 69, 72, 74, 76, 77, 79.

24. *I Romani* 5, 19.
25. F.M. Dosotevski, "*Prestuplenie i nacazanie*", t.5, p.487.
26. Ibidem, "*Besî*", t.7, p.681.

Scanned with OKEN Scanner

DRACUL

După cum omul care sapă o fântână dă mai întâi peste un strat de cernoziom, apoi peste un strat de lut galben, pe urmă peste unul de nisip, pentru ca, în cele din urmă, să dea peste o puternică vână de apă, tot astfel Dostoevschi, care încă din tinereţe îşi propusese să dezlege taina omului, a săpat strat după strat, în sondajele lui pneumatologice, până a dat de izvorul vieţii, de frumuseţea Duhului Sfânt, de frumosul Iisus.

Acelaşi procedeu l-a întrebuinţat genialul scriitor creştin şi când a fost vorba de problema răului. În tinereţea lui, Dostoevschi se afla de-abia la cernoziom. El credea că rădăcina răului se află în mediul înconjurător, în societate. Mai târziu, credea că se află în "păianjenii uriaşi" de care s-a lovit în "casa moartă". Apoi, că se afla în "tarantula" lui Ipolit, pentru ca, dupa ce s-a judecat bine mai întâi pe el însuşi, să dea de izvorul răului, de "dracu", aşa cum îi spune pe nume mai ales în "Fraţii Caramazov".

Întâlnirea cu astfel de oameni ca Gazin şi ca Orlov, scrie Mociulschi, au fost evenimente hotărâtoare în viaţa duhovnicească a scriitorului. În faţa acestei realităţi s-au prăbuşit, ca o căsuţă de carton, convingerile lui anterioare. Roussanismul, umanismul, utopismul, toate s-au spulberat în mici fărâme. Filantropul, care nu de mult predica mila faţă de cei căzuţi şi care învaţă că "cel din urmă om este fratele tău", cere acum ca societatea să fie păzită de monştrii şi de Quasimozii morali". Descriindu-l pe criminalul A, care, pentru a-şi satisface cea mai mică şi cea mai capricioasă plăcere trupească, era în stare să omoare cu cel mai mare sânge rece, să înjunghie, într-un cuvânt să facă orice, autorul exclama: "nu, decât un astfel de om în societate, mai bine să vină peste noi focul, ciuma, foametea". Acesta este crahul deplin al umanismului. În locul minciunii umaniste, privitoare la infailibilitatea firească a omului, se ridică adevărul creştin despre păcatul originar. Idila utopică se sfârşeşte în "casa moartă", unde începe tragedia religioasă."[1]

Lumina revărsată în sufletul lui Dostoevschi i-a arătat lămurit marelui pneumatolog că Gazin este o personalitate demonică. Chipul lui este descris de scriitor ca o încarnare a răului pur, iar siluirea copiilor ca semnul unei posedări demonice (Svidrigailov și Stavroghin). Puterea cea rea este simbolizată în chipul păianjenului, baia cu păianjenii lui Svidrigailov, păianjenii lui Versilov, ai lui Ipolit, ai lui Ivan Caramazov). În persoana lui Gazin este exprimată forța distrugătoare a răului, principiul lui Ahriman. În celălalt bandit, Orlov, este arătată măreția răului, principiul lui Lucifer.

Comentatorul ediției ruse din 1956 scrie: "În "alter ego" ("Dublul"), Dostoevschi s-a îndoit de faptul că omul este bun de la natură, că "răul nu se ascunde în om, ci în societate", așa cum învață Belinski. În fantastica lui povestire, răul este arătat ca o însușire a naturii omenești care, până la o vreme, se poate masca și ascunde, dar o dată și o dată se va da pe față. Mai târziu, Dostoevschi a zugrăvit dedublarea, adică o coexistență a binelui și a răului, ca pe o principală calitate a psihologiei omului contemporan și socotea sufletul omenesc drept o arenă unde se duce o neîntreruptă și crâncenă luptă între "idealul Sodomei" și "idealul Madonei". Oare nu din această cauză scriitorul și-a păstrat pentru toată viața convingerea ca în "alter ego", în pofida slabei forme artistice, este cuprinsă o idee profundă, "un tip grandios în ce privește importanța lui socială" pe care el, "cel dintâi l-a descoperit" și pe care tot el l-a "prevestit".

Goleadkin este, așadar, cea dintâi victimă a duhului rău. În opera lui Dostoevschi, sufletul acestui erou a fost cea dintâi arenă în care s-a luptat Dumnezeu cu diavolul. "Dracu" a venit la el în chip văzut, așa cum, mai târziu, a venit în odaia lui Ivan Caramazov. În amândouă cazurile, duhul rău, ca și microbii diferitelor boli, s-a apropiat și s-a lipit de sufletele lor ca un alter ego, pentru că a găsit o rană deschisă, o patimă rea, care creează un teren favorabil acționării acestui microb demonic. Dacă la Ivan rana a fost ura și îndemnul la crimă împotriva propriului său tată, la Goleadkin a fost mândria și răzvrătirea.

Scanned with OKEN Scanner

După izgonirea rușinoasă din casa șefului său, Goleadkin rătăcește, noaptea, prin oraș, iar în cele din urmă se oprește lângă chei, își sprijină coatele de balustradă și privește apa tulbure ce curgea pe-alături. "Deodată... deodată el tresări din tot trupul și sări nevrând cu vreo doi pași în lături. Cu o nelămurită neliniște începu să se uite împrejur: dar nu era nimeni. Nu se întâmplase nimic deosebit. Și cu toate acestea... și cu toate acestea i se păru că cineva, acum, în acest moment, stătea aici, lângă el, alături de el și cu el, rezemat ca și el cu coatele de balustrada de lângă chei și, minunat lucru, chiar îi spuse ceva, îi spuse ceva repede, sacadat, ceva nelămurit, dar ceva ce era foarte înrudit cu el, ceva ce se referea la el". După ce se depărta de balustradă, Goleadkin se opri deodată "înlemnit, trăsnit". Tresări, deschise ochii. În fața lui se vedea din nou, la o distanță de vreo douăzeci de pași, un om care, ca o pată neagră, se apropia repede de el. Goleadkin țipă de uimire și de groază. Picioarele i se muiaseră de parcă le-ar fi secerat cineva."

Necunoscutul o luase înaintea lui Goleadkin și se îndreptă grăbit spre propria lui casă. Goleadkin alergă în urma lui. Omul misterios cunoștea toate colțurile. Ajuns în fața ușii, ciocăni la ușa gazdei. Servitorul îi deschise, mergând înaintea lui cu lumânarea aprinsă. Goleadkin, scos din fire, alergă înăuntru, în urma lui. Oprindu-se în pragul ușii, "respirația i se întrerupse, capul îi ameți se. Necunoscutul ședea în fața lui, cu palton și cu pălărie ca și el, chiar pe patul său, zâmbind ușor și, micșorându-și puțin ochii, dădu prietenește din cap.Domnul Goleadkin a încercat să strige, dar n-a izbutit. A vrut să protesteze într-un fel oarecare, dar n-a avut puterea necesară. Părul i se făcuse măciucă în cap... Pierzându-și orice simțire se așeza plin de groază... în fața lui ședea un alt Goleadkin".

Un prieten îi povestea lui Goleadkin că mătușa sa, înainte de moarte, și-a văzut propria ei persoană ca pe un alter ego.

De aici înainte, Goleadkin îl vede la tot pasul pe dublul său, care îl caricaturizează și-și bate joc de el până când nenorocitul înnebunește de-a binelea și este dus la casa de nebuni.

"... Caii îl duceau pe un drum necunoscut. La stânga și la dreapta se vedeau pădurile negre. Locul era închis și pustiu. La un

moment dat Goleadkin înmărmuri: doi ochi de foc se uitau la el prin întuneric și acești doi ochi străluceau de o bucurie înfernală, rău prevestitoare."[4]

Descriind tot ce i s-a întâmplat lui Goleadkin, Dostoevschi afirma că povestirea lui este "foarte veridică, demnă de crezare"[4 bis]. Și într-adevăr: cazuri de acestea sunt nenumărate atât în viața de toate zilele cât și în "Viețile Sfinților".

Cazul lui Ivan Caramazov este și mai grăitor. "Dracul", acesta este titlul capitolului, apare în fața lui Ivan tot în stare de veghe, ca și în fața lui Goleadkin. Tot ca și Goleadkin, Ivan se îndoiește de realitatea obiectivă a demonului. Crede că e un coșmar sau un vis. Crede că e un alter ego. "Uneori, eu nu te văd și nici glasul tău nu-l aud, ca rândul trecut, dar întotdeauna ghicesc ceea ce trăncănești, pentru că eu sunt acela care vorbesc, iar nu tu", îi zice Ivan diavolului. Dar iată că, la un moment dat, Ivan rămâne surprins. "Satana cum, îi zice dracul, et nihil humanum a me alienum pute".

"- Cum, cum? Satana cum et nihil humanum... pentru un drac este destul de ingenios.

"- Sunt bucuros că, în sfârșit, ți-am făcut pe plac.

"- Dar aceste cuvinte tu nu le-ai luat de la mine, s-a oprit deodată Ivan oarecum frapat, aceste cuvinte nu mi-au venit niciodată în minte. Curios lucru.

După ce aruncă cu paharul, ca Luther cu călimara, în demon și după ce diavolul îi spune dinainte că Smerdeakov s-a spânzurat, Ivan conchide:

"- Acesta nu este un vis! Nu! Mă jur că acesta n-a fost un vis. Toate acestea s-au petrecut acum!

"- Nu, nu, nu! îi spune Ivan lui Alioșa, acesta n-a fost un vis! El a fost, a stat aici, uite pe acest divan."[5]

Nu numai Goleadchin și Ivan, și Rascolnicov, și Stavroghin, și Svidrigailov s-au convins de existența reală a acestei ființe înzestrată cu rațiune, voință și sentiment.

Această problemă îl preocupă și pe decăzutul Fiodor Pavlovici. El îi întreabă, pe rând, pe cei doi fii ai săi, pe Ivan și pe Alioșa.

Mai întâi îl întreabă pe Ivan:

"- Vorbește: există Dumnezeu sau nu? Vorbește serios. Eu am nevoie acum de un răspuns serios.

"- Nu. Nu există Dumnezeu.

"- Alioșa, există Dumnezeu?

"- Dumnezeu există.

"- Ivan, dar nemurirea există? Ei, măcar o nemurire cât de mică, una mititică?

"- Nu există nici nemurire.

"- Nici un fel?

"- Nici un fel.

"- Adică un zero absolut sau ceva... Poate că mai există ceva.

"- Zero absolut.

"- Alioșa, există nemurirea?

"- Există.

"- Dar Dumnezeu și nemurirea?

"- Și Dumnezeu și nemurirea. În Dumnezeu se cuprinde și nemurirea.

"- Hm. Mai probabil e că dreptatea este de partea lui Ivan. Doamne, când stai să te gândești câtă credinţă, câtă energie de tot felul a irosit omul în zadar pentru această himeră! Și este timp de mii de ani! Cine oare își bate joc în halul acesta de bieţii oameni? Ivan, răspunde-mi pentru ultima dată și cu toată hotărârea: există Dumnezeu sau nu? Te întreb pentru ultima oară!

- Pentru ultima oară îţi răspund că nu există.

- Dar atunci cine își bate joc de oameni, Ivan?

- Dracul probabil, râse Ivan Fiodorovici"[6]

Contemplând răul din lumea aceasta, Ivan era înclinat să creadă mai degrabă în existenţa diavolului decât în existenţa lui Dumnezeu. Contemplând însă binele, adevărul și frumosul, Alioșa, ca și toţi sfinţii, credea cu tărie în existenţa lui Dumnezeu și în nemurire.

Scanned with OKEN Scanner

Întrerupătorul electric odată deschis, energia electrică se revarsă în cameră dând lumină și căldură, imagini și muzică. Iar sfinții, având legătură neîncetată cu cerul prin rugăciune, primeau nu numai darul credinței, ci și toate darurile Duhului Sfânt.

Diavolul, care este maimuța și caricaturistul lui Dumnezeu, îl pândește pe om când este gol de orice preocupare sfântă, face legătura între inima nenorocitului cu rețeaua sa diavolească, transmițându-i în felul acesta gânduri întunecate și criminale ce-l duc la deznodăminte fatale.

Rascolnicov, de pildă, stând întins pe patul său zile și nopți întregi, gol de orice meditație religioasă și total lipsit de rugăciune, și-a clocit gândurile criminale sub aripile negre ale îngerului căzut.

"Varvara Petrovna, scrie Mociulschi, își găsește fiul într-o stare de transă demonică. Stavroghin, potrivit ideii inițiale, preînchipuie pe îndrăcitul din Gadara, în care a intrat un leghion de draci".[7] "În redactarea tipărită a "Demonilor", continua Mociulschi, capitolul "La Tihon" a fost exclus. Acest capitol s-a păstrat numai în corectură. Nu i-a fost sortit omului pozitiv, omului frumos, arhiereului Tihon, să intre în rama romanului. Excluderea lui Tihon nimicește echilibrul compoziției și desfigurează perspectiva ideală a romanului. Tihon trebuia să stea împotriva lui Stavroghin, așa cum Satov stă împotriva lui Piotr Verhovenschi. În întâlnirea dintre Tihon și Stavroghin autorul ar fi văzut punctul culminant al romanului. Catcov (editorul) a suprimat capitolul "La Tihon" și astfel ideea religioasă a romanului a rămas neexprimată până la sfârșit. În caietele scriitorului găsim interesante însemnări la convorbirea din mânăstire"[8].

Pentru Dostoevschi, "Demonii" nu constituie numai un titlu de roman în dosul cărora, la figurat, s-ar înțelege tot niște oameni. Pentru pneumatologul nostru, demonii sunt personalități reale, invizibile, înzestrate cu rațiune, voință și sentiment. Acești demoni i se arătară lui Ivan Caramazov în chip de om, lui Ipolit, în chipul lui Rogojin sau în chipul unui scorpion, lui Rascolnicov, în chipul unor idei și sugestii criminale. Dostoevschi, cu spiritul lui atât de pătrunzător, nu

s-a lăsat prins nici în cursele spiritismului, ca B.P.Hașdeu, de pildă. Chiar dincolo și dedesubtul aparițiilor spiritiste, care au fost în stare să-l deruteze pe Hașdeu, Dostoevschi a văzut coarnele aceluiași demon pierzător de suflete. Ana Grigorievna mărturisește că romancierul a considerat întotdeauna spiritismul ca un păcat. "La 22 februarie, Ana Grigorievna a primit vizita profesorului Wagner de la Universitatea din S.Petersburg, care era un spiritist foarte bine cunoscut. El venise s-o convingă pe Ana Grigorievna că să între în legătură cu soțul ei prin mijlocirea spiritismului. Ea însă a refuzat pentru că Dostoevschi a considerat întotdeauna practicarea spiritismului ca un păcat."[9]

Totuși, într-o bună zi Ana Grigorievna cedă și luă parte la o ședință spiritistă. Ceea ce s-a întâmplat după această ședință spiritistă o mărturisește Ana Grigorievna personal: "La un moment dat am simțit că cineva mă zguduie cu violență de umeri și-mi striga cu o voce înfricoșătoare: "Niuța, draga mea, ce ai tu? Liniștește-te! Pentru dragostea lui Dumnezeu, liniștește-te!" Mă așezai pe patul meu și strigai cuprinsă de groază: "Dumnezeule, ce s-a întâmplat? Ce-am văzut adineauri? L-am văzut pe el"... Și tot atunci fiica mea, trezită de strigătele și exclamațiile mele, începu să plângă și-mi zise: "Mama, eu l-am văzut acum o clipă pe tata în vis. Se făcea că se ridica dintr-o oarecare parte și era așa de palid..."[10]

În "Jurnalul unui scriitor", Dostoevschi ne aduce la cunoștință că "Gogol scrie de pe lumea cealaltă la Moscova că sunt într-adevăr draci. Am citit scrisoarea, e stilul lui. Însistă să nu-i chemăm pe draci, să nu învârtim mese, să nu ne facem de lucru cu ei: "Nu-i atâțați pe draci, nu vă încurcați cu ei, e un păcat să-i atâți pe draci"... "Dacă noaptea începe să te chinuiască o insomnie neurastenică, nu te înfuria, roagă-te. - au apărut dracii, fă-ți semnul crucii peste camașă, rostește o rugăciune" (Opere, vol. 11. p.194, București, Editura Univers).

Dostoevschi a simțit influența spiritului rău după ce a scris "Sărmanii oameni". El este cel dintâi scriitor care a intuit dedublarea personalității umane printr-un fel de excrescență demonică. În care duhul rău condensează tot ce este rău, inferior, meschin, murdar din

fiinţa omului. Lucrarea se face invers la sfinţi, unde aceşti "Îngeri în trup" îşi condensează prin Duhul Sfânt ce este superior, bun, curat, străveziu în duhul iubirii divine.

De aceea, în ciuda decepţiei lui Belinski şi în ciuda atacurilor dușmanilor săi, Dostoevschi acordă o mare importanţă "poemului său petersburghez" intitulat "Dublul".

"Dublul este o operă infinit mai mare decât "Sărmanii oameni". Ea este originală, este de data aceasta a lui Dostoevschi. Scriitorul atribuie o mare valoare "Dublului". Într-o scrisoare trimisă fratelui său Mihail, după întoarcerea sa din Siberia, vorbind despre "Dublul" său, i-a spus: "Există acolo o idee magnifică, un tip de o mare importanţă socială pe care eu l-am creat și l-am anunţat cel dintâi."[11]

NOTE

1 - 2. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.160-161,178.
3. Dostevski, "*Sobranie socinenîi*", Moscva, 1956, p.VII.
4. Ibidem, "*Dvoinic*", t.I, p.239.
5. Ibidem, "*Bratia Caramazovi*", t.10, p.159-183.
6. Ibidem, "*Bratia Caramazovi*", t. 9, p.170-171.
7 - 8. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.374-375, 345.
9 - 10. Anna Grig.Dostoevskaia, p.430-431, 431.
11. Aimée Dostoevski, p.63.

Scanned with OKEN Scanner

DE LA QUASIMODO LA OMUL FRUMOS

I-a fost dat lui Dostoesvchi să se lovească de monștrii morali încă din casa părintească. În sufletul copilului de altădată a rămas, ca o pată neagră, o amintire tristă și chinuitoare. Amintirea era în legătură cu propriul său tată, cu Mihail Andreievici Dostoevschi.

"După moartea soţiei, scrie Mociulschi, care cu dragostea ei smerită înmuia inima despotică a lui Mihail Andreievici, tatăl scriitorului a ieșit la pensie și s-a stabilit în satul său. Aici Mihail Andreievici se lasă târât de beție și desfrâu, torturându-i fără milă pe țărani. Un mujic din satul Darovoe, cu numele Macarov, care își aducea aminte de bătrânul Dostoevschi, îl descrie astfel: "Acest om era ca o fiară. Avea un suflet întunecat, iată cum era....Boierul era aspru, un domn cu care nu te puteai înțelege, iar cucoana era tare bună la suflet. Boierul nu trăia bine cu ea. O bătea. Pe țărani îi snopea în bătăi pentru tot nimicul". În 1839 mujicii l-au omorât. Andrei Dostoevschi, fratele scriitorului, istorisește în amintirile lui următoarele: "Tata se aprinse de mânie și începu să zbiere la țărani. Unul din ei, mai cutezător, răspunse la strigătele lui cu un cuvânt foarte grosolan și, îndată ce-l rosti, temându-se de urmările acestei vorbe murdare, răcni: "Băieţi, pe el ! S-o terminăm cu el!". Și o dată cu aceste exclamații, mujicii, vreo cincisprezece la număr, s-au năpustit asupra tatei și desigur, într-o clipă au isprăvit-o cu el". Fiica scriitorului, Liubovi Dostoevskaia, adaugă: "L-au găsit mai târziu, pe la jumătatea drumului, înăbușit cu o pernă de la trăsură. Vizitiul dispăruse împreună cu calul".

"În scrisorile lui Dostoevschi, continua Mociulschi, nu găsim nici o aluzie privitoare la tragica moarte a propriului său tată. În această încăpățânată tăcere, care a durat toată viața se află un mister îngrozitor. Baronul Vranghel, care era prieten cu scriitorul, scrie că lui Dostoevschi nu-i plăcea deloc să vorbească despre tatăl său și mă ruga să nu întreb nimic de el". A.Suvorin face aluzie la "tragica întâmplare petrecută în viața lor familială. Epilepsia, scrie el, de care

Dostoevschi suferea din copilărie, i-a adăugat multe necazuri pe calea vieţii lui spinoase.

"Mărturia d-rului S.Ianovschi coincide întocmai cu aceste afirmaţii: "Pe Fiodor Mihailovici l-a lovit în copilărie o nenorocire penibilă şi obscură, care nu trece niciodată fără să-l pedepsească pe om când ajunge la maturitate şi care, în plus, lasă în sufletul lui urma unui caracter ce duce spre bolile nervoase şi, deci spre epilepsie, precum şi spre binecunoscuta stare a omului posac, ascuns şi bănuitor, despre care unii afirmă că ar fi un indiciu al luptei omului cu nevoile, deşi astfel de nevoi n-ar exista, cel puţin într-o formă de temut.

Întâmplarea "teribilă" despre care vorbesc Suvorin şi Ianovschi a fost moartea violentă a tatălui. Dostoevschi avea atunci 18 ani. Exact la această vârstă s-a produs o criză în caracterul lui. Băiatul vesel şi glumeţ, care era "foc şi pară", se transforma într-un tânăr nesociabil şi gânditor. Astfel îl descriu colegii de la şcoala de ingineri. Trăsăturile notate de Ianovschi, starea de om posac, ascuns şi bănuitor, sunt moştenite de la tatăl său. Imaginaţia fiului a fost zguduită nu numai de dramaticile împrejurări în care a murit bătrânul, ci şi de sentimentul vinovăţiei sale în faţa lui. El nu l-a iubit. Se plângea de zgârcenia lui. Cu puţin timp înainte de moartea lui i-a trimis o scrisoare pe ton iritat. Şi acum se simţea responsabil de moartea lui.

Zguduirea lui morală a pregătit terenul epilepsiei. Problema părinţilor şi copiilor, a crimei şi pedepsei, a vinovăţiei şi a responsabilităţii l-a întâmpinat pe Dostoevschi pe pragul vieţii conştiente. Aceasta i-a fost rana lui fiziologică. Şi numai către sfârşitul vieţii, în "Fraţii Caramazov" scriitorul s-a eliberat de această povară transformând-o într-o creaţie artistică.

"Asta nu înseamnă, desigur, că Fiodor Pavlovici Caramazov este portretul lui Mihail Andreievici. Dostoevschi dispune liber de materialul vieţii. Dar ideea tatălui Caramazov fără îndoială că este înspirată de tatăl lui Dostoevschi. Fiica scriitorului, Liubovi

Fiodorovna, scria în amintirile sale: "Mi s-a părut întotdeauna că Dostoevschi, creând tipul bătrânului Caramazov, se gândea la tatăl său". În casa părintească de desubtul formelor politicoase ale unei vieţi cu o riguroasă rânduială, băiatul a început să observe de timpuriu minciuna şi situaţia familială nefavorabilă. Toate romanele lui Dostoevschi sunt autobiografice în cel mai profund înţeles al cuvântului.În manuscrisul "Adolescentului" el îşi descrie, desigur, familia: "Sunt copii care încep să mediteze din fragedă copilărie asupra familiei. Sunt copii obidiţi încă din copilărie de purtările neplăcute ale părinţilor, obidiţi de părinţii şi de mediul lor şi, mai ales, sunt copii care încă din copilărie încep să înţeleagă dezordinea şi şubrezenia temeliilor întregii lor vieţi, lipsa formelor stabilite, precum şi a predaniilor părinteşti". Familia sanitarului Dostoevschi, familia unui curtean scăpătat şi a unui moşier mărunt se potriveşte foarte bine cu formula unei familii ocazionale."

Spre bătrâneţe, Dostoevschi trăieşte din amintirile căpătate în copilărie. Ca să şi le împrospăteze, scriitorul vizitează moşia tatălui care era de mult vândută. Îşi aduce aminte de prostuţa Agrefena, care umbla tot anul numai cu o singură camaşă, dormea în cimitir şi povestea la toată lumea despre copilul ei care murise. "Ideea" tatălui care constituie mobilul romanului "Fraţii Caramazov", atrage după sine şi figura prostuţei Agrafena din satul Darovoe (Lizaveta Smerdeasceaia), precum şi denumirea satului Ghermasnea. În toate acestea se vede confirmarea îndirectă a legăturii dintre Fiodor Pavlovici Caramazov şi tatăl lui Dostoevschi."[1]

Ca un copil care, speriat de o arătare hidoasă, aleargă plângând spre mămica protectoare, ce-l aşteaptă cu braţele deschise, aşa s-a speriat Dostoevschi, încă din casa părintească, iar mai târziu din "casa moartă", de figurile monstruoase şi demonice pe care le-a văzut acolo. Aceşti Quasimodo morali, aceşti păianjeni uriaşi, înfiorători şi respingători, aceste fiare cu chip de om au trezit în sufletul lui un dor nepotolit după tot ce poate fi mai frumos în această viaţă. "Frumosul va mântui lumea", zice el în "Idiotul".

Scanned with OKEN Scanner

"- Dar ce fel de frumuseţe va mântui lumea? îl întreabă Ipolit pe prinţul Mâșchin, pentru ca tot el să continue cu întrebările în care se afla răspunsul.

"- Dumneata eşti un creştin plin de râvnă? Colea mi-a spus că dumneata însuţi te numeşti creştin."[2]

Este vorba, aşadar, de frumuseţea creştină, de "frumuseţea duhovnicească"[3], aşa cum arăta Dostoevschi în cuvântarea sa despre Puşkin.

Crescut în şcoala lui Jean Jacques Rousseau şi a utopiştilor, care învăţau că omul se naşte bun de la natură şi că mediul îl strică, Dostoevschi a suferit o teribilă decepţie, mai ales în experienţa lui din "casa moartă".

"Pe atunci, îi scrie Dostoevschi generalului Tothleben, eram orb, credeam în teorii şi utopii"[4]. Sinistrele întâmplări din casa părintească şi din "casa moartă" i-au deschis ochii. Cu Evanghelia în mână, el a văzut că omul nu se naşte bun de la natură, ci desfigurat de păcatul strămoşesc. A văzut că sunt oameni, ca Gazin, ca Orlov, ca A. sau ca propriul său tată, cu conştiinţa arsă, fără nici un pic de remuşcare pentru bestialităţile lor înfiorătoare, oameni care îşi bat joc de naivul moralist şi care îl disprețuiesc ca pe "un om slab", oameni care, în sfârşit, sunt mai periculoşi pentru societate decât focul, ciuma şi foametea.

"Dragostea, bunătatea, curăţenia, remarca Mociulschi, provoacă în sufletul unui păcătos sortit pieirii o răutate demonică: pentru păcatul său propriu el se răzbună pe omul nevinovat şi drept. În faţa unui astfel de suflet, "dragostea naturală" este tot atât de neputincioasă ca şi "binele natural". "Binele natural se transformă într-o răutate demonică; predica privitoare la îndreptăţirea celor umiliţi şi la restabilirea celor căzuţi se dovedeşte neputincioasă şi dragostea filantropului decepţionat se preface într-o ură sălbatică. Adam cel căzut este blestemat, este sortit pieirii şi nu poate fi mântuit cu puteri omeneşti. Raţiunea, avantajele, educaţia sunt neputincioase, căci răul nu se biruie prin educaţie, ci prin minune. Ceea ce este cu

neputinţă la oameni, este cu putinţă la Dumnezeu. Nu reeducarea, ci învierea."[5]

"Veşnica şi neîncetata concentrare în mine însumi, scrie Dostoevschi, în care mă refugiam în faţa amarelor realităţi, şi-a adus roadele sale."[6] "În asemenea clipe, scrie el decembristei care i-a dăruit Cartea Sfântă, eşti însetat, ca "iarba uscată", de credinţă şi o afli, pentru că, propriu-zis, în nenorocire străluceşte adevărul... Prin ce chinuri groaznice am trecut, cât m-a costat şi cât mă costă încă această sete de a crede, care e cu atât mai puternică în sufletul meu cu cât se găsesc mai multe argumente potrivnice. Şi cu toate acestea, Dumnezeu îmi trimite uneori momente în care sunt cu desăvârşire liniştit. În aceste momente eu îi iubesc pe alţii şi găsesc că şi alţii mă iubesc pe mine. În asemenea clipe mi-am alcătuit un simbol de credinţă în care totul pentru mine este limpede şi sfânt. Acest simbol este foarte simplu. Iată-l, cred că nu e nimic mai frumos, mai profund, mai simpatic, mai raţional, mai bărbătesc şi mai desăvârşit decât Hristos. Şi nu numai că nu este, ci mi-o spun cu o dragoste geloasă, nici nu poate fi. Mai mult: dacă cineva mi-ar dovedi că Hristos este în afară de sfera adevărului, aş prefera să rămân mai bine cu Hristos decât cu adevărul."[7]

Acestea sunt roadele pe care le-a adus concentrarea în el însuşi, acesta este punctul de reazem cu care şi-a răsturnat Dostoevschi tot pământul plin de utopii, îndoieli şi întunecimi, acesta este, în sfârşit, "omul frumos", care l-a primit în braţele Sale întinse pe cruce şi Care l-a salvat din ghearele lui Quasimodo.

"Dostoevschi, scrie André Gide, nu vede şi nu-şi imaginează mântuirea decât în renunţarea individului la el însuşi; însă, pe de altă parte, el ne dă să înţelegem că omul nu este niciodată mai aproape de Dumnezeu ca atunci când atinge extremitatea primejdiilor sale. Numai atunci va ţâşni strigătul: "Doamne, unde ne vom duce? Tu ai cuvintele vieţii veşnice!"

"El ştie că acest strigăt nu se poate auzi din gura unui om onest, de la omul care întotdeauna ştie încotro să meargă, de la acela care crede în regula faţă de sine însuşi şi faţă de Dumnezeu, ci mai degrabă din gura celui ce nu ştie unde să meargă!. "Înţelegi dumneata

ce înseamnă să n-ai unde să te duci? Nu! Dumneata încă nu înțelegi acest lucru". Numai dincolo de strâmtoarea și crima sa, chiar dincolo de pedeapsă, numai după ce s-a tăiat legătura lui cu societatea oamenilor, Rascolnicov s-a aflat în fața Evangheliei."[8]

Dar Rascolnicov, ca și Dostoevschi însuși, s-a oprit la timp în fața Evangheliei. S-a îngrozit de figura lui Quasimodo, a făcut cale întoarsă și a început să urce încet pe poteca smereniei și iubirii creștine.

Dar ce s-ar fi întâmplat dacă Rascolnicov și-ar fi continuat crimele, dacă ar fi reușit să treacă "peste" obstacolul mustrărilor de conștiință?

"Însemnările din casa moartă" ne dau răspunsul:

"Există oameni care, aidoma tigrilor, însetează și doresc să lingă sânge. Cine a încercat o dată această putere, această nemărginită stăpânire asupra trupului, asupra sângelui și asupra duhului unui om care este zidit după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, asupra fratelui său după porunca lui Hristos; cine a încercat puterea și deplina posibilitate să înjosească prin cea mai meschină umilire o altă ființă, care poartă chipul lui Dumnezeu, acela își pierde, oarecum involuntar, stăpânirea asupra propriilor sale simțuri. Tirania este o deprimare. Ea are dreptul de a se dezvolta, iar în cele din urmă degenerează în boală. Eu susțin că omul cel mai bun, din cauza unei deprinderi, poate deveni atât de grosolan și tâmpit încât e în stare să se coboare la treapta unei fiare sălbatice. Sângele și puterea îmbată, brutalizează, desfrânează; în cele din urmă, fenomenele cele mai anormale devin accesibile și dulci pentru mintea și simțirea unui om. În ființa unui tiran, omul și cetățeanul pier pentru totdeauna, iar întoarcerea spre demnitatea omenească, spre pocăință, spre renaștere, devine pentru el aproape cu neputință."[9]

Scanned with OKEN Scanner

NOTE

1. Mociulschi, *op.cit.,* p.11-13.
2. Dostoevski, "*Idiotul*", p.432.
3. Ibidem, "*Puşchin*", t.10, p.452.

4-.7. K. Mociulschi, *op.cit.,* p.138, .212, .214, .215, .124, 125.

8. André Gide, *op.cit.*, p.249-250.
9. Dostoevski, "*Zapischi iz miortvago doma*", p.595.

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVRĂTIREA

Mai mult ca oricine dintre scriitorii lumii, Dostoevschi a înțeles că Cel care ne scapă de păianjeni și de quasimozi este numai Hristos, iar mijlocul de luptă nu este sabia, ci Crucea.

Totuși, până să ajungă la acest adevăr, eroii lui Dostoevschi, din milă pentru cei ce sunt în suferință, se răzvrătesc împotriva oamenilor și chiar împotriva lui Dumnezeu.

Astfel, obosit și chinuit de gânduri, în ajunul crimei, Rascolnicov intră în niște tufișuri, cade pe iarba moale și adoarme imediat.

În somn, visează că "împreună cu tata merge pe drumul ce duce spre cimitir, trecând pe-alături de cârciumă. El se ține de mâna tatei și se uită cu frică spre cârciumă. O împrejurare ieșită din comun îi atrage luarea aminte. De data aceasta se pare că aici are loc o petrecere. Este un grup de mahalagioaice gătite, de neveste cu bărbații lor și o adunătură de lume pestriță. Toți erau beți. Toată lumea cântă, iar lângă aripa cârciumei se află o căruță țărănească, însă o căruță ciudată. Era una din acele căruțe mari la care se înhamă cai puternici de tracțiune și cu care se transportă mărfuri și butoaie cu vin. Copilului întotdeauna îi plăcea să admire acești cai uriași de tracțiune, cu coama lungă și cu picioare groase, care merg liniștit, cu pas măsurat și care trag un munte întreg după ei, fără să se opintească deloc, ca și cum le-ar fi mai ușor cu căruța decât fără căruță. Acum însă, lucru ciudat, la o căruță atât de mare era înhămată o mârțoagă țărănească, jigărită și roaibă. Era dintre căluții care, copilul văzuse de multe ori, se spetesc trăgând un car mare de lemne sau de fân, mai ales când carul se împotmolește în noroi sau în vreun făgaș și când, cu acest prilej, țăranii îi bat întotdeauna în mod nespus de dureros cu biciurile, uneori chiar peste bot și peste ochi, iar el se uită cu atâta milă încât abia își stăpânește plânsul. În asemenea cazuri, mămica îl lua întotdeauna de la fereastră.

"Dar iată că, la un moment dat, lumea devine foarte zgomotoasă. Din cârciumă apar niște mujici zdraveni, îmbrăcați în cămăși roșii și albastre, cu sumanele pe umeri; țăranii ies buluc strigând, cântând, cu balalaicele în mâini, beți turtă.

Urcați-vă! Suiți-vă cu toții! striga unul care era încă tânăr, cu o ceafa groasă, cu fața roșie ca morcovul. Vă duc pe toți, urcați-vă!

Îndată izbucnesc râsetele și exclamațiile:

- O să vă care o mârțoagă ca asta?

- Măi, Micolca, tu nu ești sănătos la cap! Ai înhămat o iepușoară așa de slabă la o telegă așa de mare!

- Fraților, după cum se vede roaiba trebuie să aibă neapărat vreo douăzeci de ani!

- Suiți-vă! Vă duc pe toți!, strigă din nou Micolca, sărind cel dintâi în telegă, luând hățurile în mâini și oprindu-se în picioare în partea dinainte. Murgul său a plecat nu de mult cu Maftei, strigă el din căruță, iar iepușoara asta, fraților, nu face decât să-mi sfâșie inima. Îmi vine s-o omor. Mănâncă pâinea degeaba. Vă spun, urcați-vă. Îi dau drumul în galop! Va fugi în galop!

Mujicul luă cnutul în mână, pregătindu-se s-o bată pe roaibă cu o plăcere sadică.

- Urcați-vă odată! Se aud râsete în gloată, și voci care zic: Auzi, să pornească în galop!

- Cum se vede treaba, mârțoaga n-a mai mers în galop de vreo zece ani.

- Va merge!

- N-o cruțati fraților! Luați-vă fiecare câte un bici! Pregătiți-vă!

- Așa! Dați în ea!

Toți mujicii se urcară în căruța lui Micolca, hohotind și făcând glume. Se urcară vreo șase oameni și tot mai era loc. Cei șase mai luară câte o muiere, grasă și rumenă... Doi vlăjgani din căruță puseră mâna pe câte un bici, ca să-i ajute lui Micolca. Se auzi: "Ei!" Mica mârțoagă trage din răsputeri, dar departe de a sări în galop, ea nu izbuti să facă măcar un pas înainte. Nu făcea decât să bată în loc cu picioarele, să geamă și să se lase pe vine din cauza loviturilor care cădeau din cele trei cnuturi pe spinarea ei așa cum cade grindina.

Scanned with OKEN Scanner

Râsetele în căruţă şi în gloată se dublară, şi Micolca se înfuria din ce în ce mai tare, şi, în mânia lui nebună, lovea mai năvalnic iepuşoara, ca şi cum ar fi crezut că va porni într-adevăr la galop.

- Lăsaţi-mă fraţilor, să mă urc şi eu! strigă un flăcău din gloată, venindu-i gustul de bătaie.

- Urcă-te! Suiţi-vă toţi! striga Micolca, pe toţi o să ne ducă! Am s-o bat până va pieri. Şi iarăşi o biciuieşte, o biciuieşte mereu şi, de atâta furie, nu mai ştie cu ce s-o lovească.

- Tăticule, tăticule, striga copilul către tata, tăticule, ce fac ei? Tăticule, îl bat pe bietul căluţ!

- Să mergem, să mergem! spune tatăl, sunt beţi, sunt nişte proşti! Să mergem, nu te uita, şi vrea să-l ducă în calea lui, dar copilul se smulge din mâinile lui, şi, fără să-şi dea seama, aleargă spre căluţ. Dar căluţul ajunsese într-o stare de plâns. Se înăbuşă. Se opreşte, iarăşi smuceşte, e gata să cadă.

- S-o baţi pân-o pieri! striga Micolca. Fie ce-o fi. O omor în bătaie!

- Măi, muma pădurii, tu n-ai cruce pe tine? striga un bătrân din mulţime.

- Unde s-a văzut ca un căluţ aşa de slab să tragă o încărcătură aşa de mare? adaugă altul.

- Îl sleieşti cu totul de puteri! strigă al treilea.

- Nu te atinge! E bunul meu! Fac ce vreau! Mai urcaţi-vă! Suiţi-vă toţi! Vreau să pornească negreşit în galop!...

La un moment dat izbunci o salvă de râsete, care a acoperit toată gâlceava. Sărmana iepuşoara n-a mai putut suporta ploaia de lovituri şi, în neputinţa ei, a început să zvârle din picioare.

Nici bătrânul nu s-a putut stăpâni şi râse. Chiar aşa: o iepuşoară aşa de prăpădită se încumeta să mai dea din picioare.

Doi flăcăi din mulţime fac rost de alte două bice şi aleargă spre căluţ ca să-l bată peste coaste. Fiecare aleargă din direcţia lui.

- Dă-i beste bot! Trage-i peste ochi! striga Micolca.

Scanned with OKEN Scanner

- Un cântec, fraţilor, strigă cineva din teleagă, şi mujicii din căruţă începură să cânte. Răsună un cântec desfrânat, însoţit de zurgălăi şi de fluierături. Muierușca spărgea nuci şi râdea.

Copilul alerga în jurul căluţului. Fuge înainte. Vede cum îl lovesc peste ochi. Chiar peste ochi! Plânge. Inima i se zbate tare. Îi curg lacrimile. Unul din cei ce-l bat îl atinge peste obraz. El nu simte. Îşi frânge mâinile. Strigă. Se aruncă spre bătrânul cărunt, cu barba albă care dă din cap şi osândeşte toate acestea. O babă îl apucă de mână şi vrea să-l dea la o parte. El însă scapă şi aleargă din nou spre căluţ. Căluţul ajunse la limita puterilor sale, dar mai aruncă o dată din picioare.

- Fi-r- ai... muma pădurii! striga înfuriat Micolca. Apoi aruncă cnutul, se apleacă şi scoase din fundul căruţei o hulubă lungă şi groasă. O apucă de un capăt cu amândouă mâinile şi o trânteşte cu toată puterea pe spinarea roaibei.

- O face praf! strigară cei din jur.

- O omoară!

- E bunul meu! răcneşte Micolca şi repede huluba cu tot avântul.

- Bate-o! Bate-o! De ce staţi? strigară mai multe voci din mulţime.

Micolca se mai avântă o dată şi o altă lovitură cade cu toată forţa pe spinarea nenorocitei gloabe. Biata mârţoagă cade jos cu partea dinapoi, dar îndată se ridică şi zmuceşte, zmuceşte din toate puterile ce i-au mai rămas. Trage în toate direcţiile ca să mişte căruţa. Dar din toate părţile o iau în primire cele şase cnuturi, iar huluba se ridică din nou şi cade pentru a treia oară, la acelaşi interval de timp şi cu acelaşi avânt. Micolca turba de mânie, pentru că n-o poate omorî dintr-o singură lovitură.

- E plină de viaţă, striga lumea din jur.

- Acum va cădea negreşit, fraţilor! Aici va fi sfârşitul! striga un amator din mulţime.

- De ce nu-i daţi cu toporul? S-o terminăm dintr-odată cu ea! striga al treilea.

Scanned with OKEN Scanner

- Eh, mânca-te-ar ţânţarii! Faceţi loc! striga furios Micolca. Apoi aruncă huluba, se aplecă din nou în căruţă şi scoase o rangă de fier.

- Feriţi-vă, răcni el, începând să-şi snopească cu lovituri, din toate puterile, bietul său căluţ. Loviturile au prăbuşit-o! Iepuşoara s-a clătinat, s-a lăsat jos, a mai încercat să tragă, dar ranga căzu din nou fără milă pe spinarea ei. La un moment dat, se prăbuşi la pământ de parcă i-ar fi secerat cineva toate cele patru picioare.

- Omorâţi-o de tot, striga Micolca şi sări, fără să-şi dea seama, din telcaga. Câţiva flăcăi, tot aşa de roşii şi beţi, puseră mâna pe ce au nimerit, cnuturi, bâte, hulubă, şi alergară spre iepuşoara care murea. Micolca se opri lângă mârţoagă şi începu s-o bată cu ranga, fără nici un rost, pe spinare. Gloaba îşi întinse botul, oftă din greu şi muri.

- Ai dat-o gata! strigă mulţimea.

- Dar de ce n-a pornit în galop?!

- E bunul meu! striga Micolca, cu ranga în mâini şi cu ochii injectaţi de sânge. Stătea de parcă i-ar fi părut rău că nu mai are pe cine bate.

- Să ştii, cu adevărat, că nu ai suflet de creştin! strigară mai multe voci din mulţime. Dar bietul băiat nu-şi mai dădea seama ce face. Scoţând strigăte de durere, îşi făcu loc prin mulţime spre roaibă. Cuprinse cu mânuţele lui botul plin de sânge şi îl sărută. Îi sărută apoi ochii, buzele... Pe urmă, scos din fire, sări deodată în sus şi se năpusti cu pumnişorii asupra lui Micolca. În acest moment, tata, care alergase după el, îl apucă, în sfârşit, şi-l scoase din gloată.

- Tăticule! Pentru ce ei... au omorât... pe bietul căluţ!"[1]

Comentatorul rus V.V.Ermilov scrie că mârţoaga istovită, care cade nemaiputând urni căruţa încărcată până la refuz şi pe care oamenii o lovesc mereu peste ochi, până îşi dă suflarea, scenă ce-i apare în vis lui Rascolnicov, este una din imaginile lirice şi tragice generalizatoare ale romanului. În acest vis chinuitor, specific Dostoevschian, a cărui încordare exprimă adevărul unei vieţi de nesuportat, sunt concentrate parcă destinele tuturor oamenilor chinuiţi, ale căror chipuri se ridică în faţa cititorilor dintre paginile

Scanned with OKEN Scanner

romanului "Crimă și pedeapsă". Ultimele cuvinte ale muribundei Caterina Ivanovna: "M-au dat gata!.. A crăpat gloaba!", reînvie, după sute de pagini, scena din visul lui Rascolnicov.

"Rascolnicov se trezi lac de sudoare, cu părul ud, gâfâind, și se ridică îngrozit.

"- Slavă Domnului! N-a fost decât un vis! zise el... răsuflând din adâncul pieptului.

Realitatea însăși era un vis îngrozitor de care Rascolnicov n-a scăpat nici după ce s-a trezit. Revoltat la culme, Rascolnicov își încleștează pumnii în fața unui alt Micolca, întrebând-o pe Sonia: "- Să trăiască Lujin și să comită tot felul de mârșăvii, iar Caterina Ivanovna să moară, ori să moară Lujin și să scape Caterina Ivanovna? Ce ai hotărât, te întreb?"

Lujin este dusmanul de moarte al Caterinei Ivanovna. În viața ei, Lujin apare asemenea lui Micolca din visul lui Rascolnicov, care a frânt în bătăi, a prăpădit gloaba. Viața lui Lujin înseamnă moartea Caterinei Ivanovna. Tot astfel viața bătrânei cămătărese înseamnă moartea a nenumărați oameni. Ce-i de făcut?[2]

Dostoevschi știe ce-i de făcut. Experiența din "casa moartă" și Evanghelia de care nu s-a despărțit până la moarte i-a arătat calea crucii, nu calea răzbunării. Sonia îi spune lui Rascolnicov că bătrâna nu e o ploșniță, nu e un păduche, ci o ființă omenească. Iar când veni vorba de Lujin, ea îl sfătui pe Rascolnicov să lase toate pe seama Providenței divine. Domnul zice: "nu vă răzbunați, căci a mea este răzbunarea", pentru că "niciodată nu suntem mai în primejdie de a fi învinși de rău ca atunci când luptăm împotriva răului"[3]. Nu în zadar, după săvârșirea crimei, Rascolnicov i-a spus Soniei că nu pe bătrână, ci pe sine însuși s-a omorât.

În capitolul "Răzvrătirea" din "Frații Caramazov", Dostoevschi pune aceeași problemă. Aici Micolca nu mai torturează și omoară un biet căluț, ci un copilaș nevinovat. Ivan Caramazov îi aduce lui Alioșa următorul exemplu:

Un general-moșier dă ordin să se asmută toți câinii de vânătoare asupra unui copil de opt ani, care este sfâșiat în fața

propriei sale mame. Pentru ce? Pentru că acest copil, jucându-se, a rănit piciorul unuia dintre acești câini.

Ivan îl întrebă pe Alioșa fără nici un înconjur:

"- Ei... ce i se cuvine? Să fie împușcat? Pentru a satisface sentimentul moral, se cuvine să fie împușcat? Vorbește, Alioșca!

- Sa fie împușcat! rosti încet Alioșa, ridicându-și ochii asupra fratelui cu un zâmbet palid și strâmb oarecum.

- Bravo! strigă Ivan cuprins de un fel de entuziasm, dacă tu ai spus-o înseamnă... Ia te uită, schimnicul! Vezi, Alioșca Caramazov, ce pui de drac stă ascuns în inimoara ta!?

- Am spus o prostie, dar...[4]

Ateul Ivan recunoaște că în răspunsul schimnicului nu se află adevărul, ci stă pitit un pui de drac, iar Alioșa la rândul lui recunoaște că a spus o prostie. Mai târziu, în capitolele "Călugărul rus" și "Cana Galileii" a arătat de ce răzbunarea este o prostie și de ce în inima celui ce se răzvrătește se ascunde un pui de drac.

Un astfel de general-moșier și un asemenea Micolca a văzut Dostoevschi în "casa moartă" în persoana locotenentului Jerebeatnicov, care își bate joc de deținuți cu aceeași cruzime și sălbăticie.

După ce se fățărnicește că are milă de un deținut oarecare, că îl iartă pentru "lacrimile lui de orfan", dă ordin imediat soldaților înșiruiți pe două rânduri, să-l lovească cu bețele în timp ce nenorocitul va trece printre ei.

"- Dă-l de-a rostogolul, striga Jerebeatnicov cât îl ține gura. Arde-l! Jupoaie-l! Dă-i! Frige-l! Trage-i! Dă-i mereu! Mai vârtos! Mai zdravăn! Escrocul de orfan! Trântește-l! Doboară-l!

Și soldații îl lovesc cu toată puterea. Sar scântei din ochii bietului deținut care începe să țipe, iar Jerebeatnicov aleargă după el în lungul frontului și râde în hohote. Se tăvălește de râs. Se ține cu mâinile de burtă de atâta râs... Până când, în cele din urmă, nenorocitul scoate un strigăt puternic și se prăbușește la pământ ca secerat, ca lovit de glonte".[5]

În scrierile lui Dostoevschi, remarca V.Ermilov, răsună, fără să poată fi înăbușit de ceva, vaietul omenirii chinuite: așa nu se poate, e cu neputință să trăiești! Dostoevschi n-a izbutit să înăbușe stihia protestului și răzvrătirii în icoanele concrete ale artei sale".[6]

Începând cu Devușchin, eroul cu "inima de oaie"[7] din "Sărmanii oameni" și terminând cu Alioșa, cu acest "candid heruvim"[8], cum îl numește Ivan, Dostoevschi, din milă pentru toată făptura lui Dumnezeu care suferă, se aruncă cu pumnișorii strânși împotriva lui Micolca, în felurite forme văzute și nevăzute. El e gata să sară cu pumnii împotriva tuturor nemernicilor ce-și bat joc de cei umiliți și obidiți, cum sărise Rascolnicov împotriva lui Svidrigailov care urmărea să-și bată joc de o biată fată siluită de niște ticăloși".[9]

Și numai când a pătruns în Sfintele locașuri ale lui Dumnezeu, prin extazul lui Zosima și Alioșa, scriitorul a înțeles că răzbunarea și răzvrătirea înmulțesc și întind mai departe răul în lume și că numai creștinismul este în măsură să stăpânească nelegiuirea atât de neînduplecat și de neîndurător încât el stinge chiar în însuși răzbunător plăcerea de răzbunare".[10]

Iată convingerea lui Dostoevschi exprimată prin gura lui Zosima: "De-ți va veni vreun gând și vei rămâne în nedumerire, văzând mai ales păcatele oamenilor, și te vei întreba: "să-i iau cu forța sau cu o dragoste smerită?", întotdeauna să hotărăști astfel: "Îi voi lua cu dragostea smerită". De te vei decide astfel o dată pentru totdeauna vei putea să cucerești chiar întreaga lume. Smerenia plină de iubire, conchide starețul Zosima, constituie o formidabilă forță de răsturnare a răului, cea mai puternică din toate, care nu se poate compara cu nici o putere".[11]

Această putere nu-l împușcă pe lup, ci-l transformă în miel.

În opera lui Dostoevschi, primul mugure de răzvrătire apare în sufletul lui Devușchin, iar pricina este aceeași nedreptate socială, aceeași deosebire dintre fericiți și nefericiți, dintre bogați și săraci, de care s-a poticnit și Proorocul David. Devușchin recunoaște că e păcat: "E păcat, maică, scrie el, e păcat să cugeți astfel, dar în acest punct păcatul intră nu știu cum fără voie în suflet"... Și cu toate aceste vorbe, Devușchin este cel dintâi "răzvrătit" la Dostoevschi.

Scanned with OKEN Scanner

Devușchin bâlbâie cu spaima ceea ce va spune mai târziu cu glas tare și cutezător Rascolnicov".[12]

În răzvrătirea lui, Rascolnicov cade, uneori, în deznădejde. Vede că își irosește forțele în zadar. Oare n-ar fi mai bine, se gândește el, "să mă lepăd cu totul de viață?! Să accept soarta așa cum este, să mă supun pentru totdeauna și să înăbuș în mine toate avânturile, renunțând la orice drept de a acționa, de a trăi și de a iubi".[13]

Potrivit acestor gânduri, eroul lui Dostoevschi strigă în urma sergentului care caută să salveze fata, ajutat de sfatul și de banii lui Rascolnicov:

"- Ascultă, hei!, striga el în urma mustăciosului.

Acela se întoarse.

"- Las-o! De ce te amesteci? Dă-o încolo! Lasă-l (arată spre filfizon) să se distreze cu ea. Dumitale ce-ți pasă?

Sergentul nu înțelegea și-l privea cu ochii holbați. Rascolnicov începu să râdă".

"- E-ah! rosti omul legii, dând din mână și mergând în urma filfizonului și a fetei, socotindu-l, probabil, pe Rascolnicov drept smintit sau drept ceva mai rău".[14]

Rascolnicov însă nu era nici smintit și nici ceva mai rău, ci era un răzvrătit care căuta să facă dreptate, folosindu-se de mijloacele Celui Rău. Dar după ce Rascolnicov a trecut prin cuptorul smereniei, după ce a ieșit purificat din purgatoriul închipuirii, și-a dat seama ca un creștin că n-are voie să facă dreptate cu toporul, dar nici nu poate rămâne indiferent la suferința altuia, ci trebuie să se lupte mai departe cu armele lui Dumnezeu despre care vorbește Sf.Ap.Pavel, căci, scrie Dostoevschi în încheierea istoriei lui Rascolnicov, "doar noua lui viață nu i se dă în zadar, căci ea trebuie cumpărată cu un preț scump, s-o plătească cu mari nevoințe viitoare..."

"Aici însă începe o povestire nouă, istoria unei înnoiri treptate ale omului, istoria renașterii lui ce se face încet-încet, trecerea treptată dintr-o lume în alta, cunoștința cu o realitate nouă, cu desăvârșire necunoscută până acum".[15]

Scanned with OKEN Scanner

NOTE

1. F.M. Dostoevski, "*Prestuplenie i nacazanie*", p.60-64.
2. V.V. Ermilov, "*F.M. Dostoevski*", Editura Cartea Rusă, trad.de A. Herescu și A. Bobeica, București, 1957, p.217-218.
3. Fr.W.Foerster, "*Hristos și viața omenească*", Tipografia Arhidiocezianâ, Tr. Nicolae Colan, Sibiu, 1946, p.259.
4. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.305.
5. Ibidem, "*Zapischi iz miortvago doma*", t.3, p.588-589.
6. V.V. Ermilov, *op.cit.* 1, p.29.
7. F.M. Dostoevski, "*Bedniie Liudi*", p.171.
8. F.M.Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.10, p.182.
9. Ibidem, "*Prestuplenie i nacazanie*", p.52.
10. Fr.W.Foerster, *op.cit.*, p.234.
11. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.399.
12. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.33.
13. F.M. Dostoevski, "*Prestuplenie i nacazanie*", p.50.
14 - 15. Ibidem, p.55, 374;

Scanned with OKEN Scanner

LUMEA LUI DUMNEZEU N-O ACCEPT

"Îngerașul meu! îi scrie Macar Devușchin Varvarei sale. De ce se întâmplă oare ca omul bun să fie părăsit de toți, iar altul să se bucure de fericirea care îi vine de la sine? Știu, știu, maică, că nu e bine să cuget astfel, că asta-i o cugetare liberă. Dar să vorbim drept, după sfânta dreptate, pentru ce unuia îi croncănește încă din pântecele maicii sale corbul-destin fericirea, iar altul apare în lumea lui Dumnezeu dintr-o casă de educație? De ce se întâmplă uneori ca norocul să vină în casa unui prostuț ca Ivanușca. Adică tu, Ivanușca, prostuțule, scormonește în sacul bunicilor, bea, mănâncă, veselește-te, iar tu, cutare-cutărică, linge-ți buzele: că, adică, tu numai de așa ceva ești bun, tu, frate, uite cum ești! E păcat, maică, e păcat să cugeți astfel, dar în cazul de față păcatul intră nu știu cum nevrând în suflet".[1]

Deși Devușchin afirma că asta-i o "liberă cugetare", că e "un păcat" care pe această cale îi intră în suflet, cu toate acestea el scapă aceste vorbe, pentru că, zice el: "Doamne, iartă-mă", prea multe "năpasti" vin asupra lui și prea de tot este "persecutat de soartă".

Păcatul care intră nevrând în suflet, după cârtirea lui Devușchin, face un pas mai departe, mergând spre răzvrătirea lui Proharcin.

"Stai! strigă domnul Proharcin. Înțelege-mă! Înțelege-mă odată: eu sunt smerit. Astăzi sunt smerit, mâine sunt smerit, dar mai târziu nu mai sunt smerit, fac o bădăranie. Îmi sare țandăra și-i dau frâu liber cugetătorului"[2]

Și Goleadchin a răbdat cât a răbdat, dar când și-a pierdut răbdarea, păcatul a mers atât de departe încât s-a înfrățit cu cel ce i-a apărut în chipul său propriu, zicându-i: "vom trăi amândoi ca frații, ca peștele cu apa, vom recurge împreună la șiretlicuri. Din partea noastră vom țese intrigi în ciuda lor..."[3]

Scanned with OKEN Scanner

Ordinov, văzând că biata Caterina, "gazda lui", se află în ghearele unui tiran care, sub masca evlaviei, însă printr-o teroare mistică, demonică, își satisface voluptatea de stăpânire asupra unui suflet de om viu, asupra unei femei cu inima slabă,[4] n-a mai putut răbda. Cu toată bunătatea și blândețea lui "a luat din cui cuțitul scump, vechi, al bătrânului",[5] ca s-o termine odată cu tiranul și s-o salveze pe Caterina...

De asemenea, purtarea neomenească a lui Piotr Alexandrovici față de Alexandra Mihailovna o revolta la culme pe Netocica Nezvenova:

"- Asta-i tiranie, nerușinare, josnicie!"[6]

Iar, Ivan Petrovici din "Umiliți și obidiți", nesuferind perversitatea cneazului Valhovschi, "l-a scuipat în față și l-a lovit cu toată puterea peste obraz"[7]

La fel și, perversul fariseu Foma Fomici Opischin a fost demascat de o fată bună, de Sașa din "Satul Stepancicova și locuitorii lui". Sfâșiindu-i cu îndrăzneală mahrama de falsă evlavie și religiozitate, ea îi dă arama pe față: "Foma Fomici e un om josnic, e odios, o spun fără înconjur, nu mi-e frică de nimeni. E un prost, un om capricios, murdar, nerecunoscător, hain la inimă, tiran, intrigant, mincinos... Eu l-aș sfâșia în bucăți pe Foma Fomici al vostru! L-aș provoca la duel și l-aș împușca cu două pistoale deodată... Iar prea bunul, blândul și smeritul "unchi", când i s-a umplut paharul răbdării "l-a înșfăcat pe Foma Fomici de umeri, l-a sucit ca pe un fir de pai, și, cu o putere nebănuită, l-a zvârlit în ușa de sticlă care duce din cabinet în curtea casei. Izbitura a fost atât de puternică, încât ușile s-au deschis în laturi și Foma Fomici, rostogolindu-se pe cele șapte trepte, s-a întins în curte cât era de lung. Geamurile sparte s-au risipit în țăndări mărunte pe treptele prispei.

"- Gavrilă, ridică-l! strigă unchiul, palid ca moartea. Încarcă-l în telegă și, peste două minute, nici urma lui să nu mai rămână în Stepancicova!"[8]

Într-o altă istorisire, Satov îl lovește cu pumnul peste obraz pe Stavroghin și, când acesta îl întreabă pentru ce l-a lovit, Satov îi răspunde:

Scanned with OKEN Scanner

"- Pentru decadența dumitale... pentru minciună. Pentru că dumneata ai însemnat atât de mult în viața mea. Dumneata, tocmai dumneata, Stavroghin, cum de-ai fost în stare să te murdărești într-o neghiobie atât de nerușinată, într-o faptă de lacheu, lipsită de orice talent"[9]

Dar dintre toți eroii lui Dostoevschi, Ivan Caramazov este acela care ridică pumnul cel mai zdravăn și dă lovitura cea mai teribilă. Căci el nu lovește numai în lumea laică, ci și în lumea clericală care trăiește în minciună, în fățărnicie și în nelegiuire.

Vranghel scrie că Dostoevschi însuși "a fost mai în mod deosebit evlavios, cu toate că la biserică se ducea rar și nu-i iubea pe popi, mai ales pe cei din Siberia. Despre Hristos însă vorbea cu entuziasm".[10]

Pentru ce Dostoevschi nu-i iubea pe popi aceasta se vede din opera lui.

Iată, de pildă, un caz din "Crimă și pedeapsă". După ce preotul l-a spovedit și l-a împărtășit pe muribundul Marmeladov, "s-a depărtat și, plecând, s-a întors spre Caterina Ivanovna ca să-i spună două cuvinte de rămas bun și de mângâiere.

"- Dar cu aceștia ce să fac? îl întrerupse ea,tăioasă și iritată, arătând spre copilași.

"- Dumnezeu e milostiv. Puneți nădejdea în ajutorul Celui Prea Înalt, începuse preotul.

"- E-eh! E milostiv, dar nu pentru noi!

"- E păcat, e păcat, doamnă, să vorbești așa, făcu preotul observația, clatinând din cap.

"- Dar ceea ce se întâmplă cu ăsta nu-i păcat? strigă Caterina Ivanovna, arătând spre muribund.

"- Poate că cei ce au fost, fără voia lor, cauza morții lui, vor fi de acord să vă despăgubească, chiar dacă și-ar pierde veniturile...

"- Nu mă înțelegi dumneata pe mine! striga iritată Caterina Ivanovna, dând din afini... Eh, părinte! Ceea ce îmi spui nu sunt decât

cuvinte goale, îi spuse ea preotului când acesta îi vorbea despre iertare.

"- Ce tuse profundă, teribilă, i-a întrerupt cuvintele. Femeia scuipă în batistă și o arată preotului, ținându-și, cu cealaltă mână pieptul care o durea. Batista era toată plină de sânge...

"Preotul lăsă capul în jos și nu spuse nimic".[11]

Prin faptele lui Rascolnicov și ale lui Razumichin, Dostoevschi a înlocuit vorbele goale ale preotului, arătând ce era de făcut în cazul de față, căci primul i-a dat ultimele 25 de ruble, pe care le avea de la mama sa, sărmanei văduve, cu care ea și-a acoperit toate cheltuielile de înmormântare, iar celalalt i-a luat pe copii în grija lui. Acești doi tineri au înțeles-o pe văduva bolnavă și n-au rămas muți în fața suferinței aproapelui.

În memorabilele "Însemnări de iarnă despre impresii de vară", Dostoevschi scrie: "Preotul englez nu se va duce la omul sărac.

Săracii nu sunt primiți nici în biserică, pentru că ei n-au cu ce plăti locul de pe bancă. Căsătoriile pentru muncitori și, în general, printre săraci sunt de cele mai multe ori nelegitime, pentru că îi costă scump cununia. Preoții și episcopii englezi sunt mândri și bogați, trăiesc în parohii bogate și se îngrașă cu conștiința împăcată. Sunt mari pedanți, sunt foarte învățați și cred în ei înșiși, cu multă importanță și seriozitate în vrednicia lor de moraliști stupizi în dreptul lor de a da lecții de morală cu un aer liniștit și încrezători în ei înșiși, de a se îngrășa și de a trăi aici pentru cei bogați. Aceasta este o religie a bogaților care, în acest caz, apare fără nici o mască. Este, cel puțin, profesată în mod rațional și fără înșelare. La acești profesori de religie, convinși până la tâmpenie, există, în felul ei, o distracție: misionarismul. Cutreieră tot pământul, pătrund în adâncurile Africii, ca să convertească un sălbatic și uită milioanele de sălbatici din Londra, pentru că aceștia n-au cu ce să-i plătească.[12]

În "Crimă și pedeapsă" se spune că bătrâna cămătăreasă, pe care a ucis-o Rascolnicov, "își făcuse testamentul: Lisaveta, care știa toate acestea, rămânea, potrivit testamentului, fără nici un ban, ci numai cu mobila, scaunele și altele; în ceea ce privește însă banii, toți

erau destinaţi unei mânăstiri din gubernia N. pentru veşnica pomenire a sufletului".[13]

Pumnii lui Dostoevschi s-au ridicat şi împotriva "iezuitismului" călugăresc.

Ce este, după Dostoevschi, iezuitismul?

Iezuitismul, practic, remarcă scriitorul în "Însemnările dintr-o casă moartă", este mijlocul prin care adeseori chiar cel mai ticălos şi murdar om câştigă cauza, îşi atinge scopul şi iese uscat din apă".[14]

Bătrâna călugăriţă din "Netocica Nezvanova" nu-şi lepăda mătăniile din mână, pleca cu toată solemnitatea la liturghie, postea în fiecare zi, primea vizitele diferitelor persoane duhovniceşti şi ale oamenilor titraţi, citea cărţi Sfinte şi, în general, ducea viaţa cea mai monahicească. Şi totuşi, când biata orfană veni la ea plângând, bătrâna "cneajna" i-a spus ca şi preotul din "Crimă şi pedeapsă" să-şi pună nădejdea în Dumnezeu". Apoi, zicea Netocica, m-a întrebat când am fost ultima dată la biserică. Şi cum eu n-am înţeles bine întrebarea, pentru că nimeni nu s-a interesat de educaţia mea, cneajna s-a umplut de groază. A trimis îndată pe cineva s-o cheme pe cneghina. A urmat o consfătuire şi s-a hotărât să mă ducă la biserică chiar în prima duminică. Până atunci, cneajna făgădui că o să se roage pentru mine, dar porunci să mă scoată din camera ei, pentru că, potrivit cuvintelor ei, i-am lăsat o impresie foarte penibilă".

Ca şi în "Crimă şi pedeapsă", Dostoevschi arată şi latura pozitivă, cum trebuie să se poarte cneajna cu copila orfană. Acest lucru îl realizează scriitorul prin cneazul care a dat dovadă de o profundă compătimire, dându-i un ajutor afectiv atât prin rugăciunile lui pe care le-a făcut împreună cu orfana în faţa icoanei Maicii Domnului cât şi prin toată purtarea sa de grijă.[15]

Ca un corolar, Dostoevschi arată că până şi câinele Falstaf, care s-a repezit în uşa "chiliei" sale, o ura pe călugăriţa răutăcioasă şi egoistă[16]. După cum am amintit, Vranghel scrie despre Dostoevschi că era evlavios şi "vorbea cu entuziasm" de Hristos, dar cu toate acestea nu-i iubea pe popi. Tot asfel, scria C.Mociulschi, "purtarea lui

Scanned with OKEN Scanner

Ivan Caramazov este de neînțeles și echivocă: pentru că fiind ateu, scrie un articol despre orânduirea teocratică a societății? Pentru ce îi sugerează tatălui său idea să apeleze la mijlocirea lui Zosima și să organizeze un sfat familiar în mânăstire? Pentru ce privește "hotărât și serios" binecuvântarea stareţului și-i sărută mâna?[17]

La aceste întrebări răspunde Ivan, în afara lui Alioșa, astfel: "Nu pe Dumnezeu nu-l accept, înțelege-mă odată, ci lumea creată de El, adică lumea lui Dumnezeu n-o accept și nu mă pot învoi s-o accept".[18]

Cum să primească Ivan lumea lui Dumnezeu când nevinovații copilași sunt sfâșiați de câinii boierilor în fața mamei înnebunită de durere? De ce îngăduie Dumnezeu ca în lumea creată de El să triumfe fariseii ca Foma Fomici Opișchin, ca Farapont și ca Marele Închizitor? Nici prințul Mâșchin, cu toată Sfințenia vieții lui, nu poate admite gestul sec și ritualistic al preotului, care îi dă condamnatului la moarte să sărute crucea pe eșafod, în loc să spună sus și tare, ca și Mâșchin: "Scris este: "Să nu ucizi", dar pentru că el a ucis, să-l ucizi și tu? Nu, asta nu se poate". "Despre acest chin și despre această grozăvie a vorbit însuși Hristos. Nu, nu se poate să te porți astfel cu un om".[19]

Pentru ce, dar, în lumea lui Dumnezeu se petrec astfel de lucruri? "Clarvăzătorul Zosima ghicește dintr-odată taina tânărului filosof: pe Ivan îl chinuiește Dumnezeu. Conștiința lui se sfâșie între credință și necredință. El este "martirul unei idei". Își trăiește necredința ca pe o tragedie personală. Dreptul Zosima binecuvântează" neobosita năzuință" a păcătosului și-i prezice căderea și ridicarea. Autorul Legendei Marelui Inchizitor nu piere ca Stavroghin cel cu inima înghețată. În epilog, Mitea face o prorocire:" Ascultă, fratele nostru Ivan ne va întrece pe toți. El va avea parte de viață, iar nu noi. El se va vindeca". Ateului Ivan îi sunt accesibile lacrimile extazului și ale umilinței! Și el, ca și Alioșa, e capabil să cadă la pământ și să-l ude cu lacrimile sale.

Dar forța caramazoviană, dragostea de viață, se ciocnește în sufletul lui de o altă forță: de raţiunea atee care o descompune și o omoară pe prima. El respinge cu capul ceea ce iubește cu inima. Își

socotește dragostea ca pe ceva lipsit de sens și necuviincios".[20] Dar până la urmă, observă Ion Ianoși, - în suita sa de eseuri "Tragedia subterană" - Ivan înnebunește tocmai pentru că nu poate renunța la ideal, la suflet nu se poate identifica cu diavolul.[21]

Atâta timp cât n-a fost lovit de nici o nenorocire, Alioșa dădea sfaturi altora și nu aproba răzvrătirea lui Ivan. Dar, iată că moare ființa lui cea mai scumpă: stareţul Zosima. După această lovitură vine alta mai grea: "nedreptatea" din partea Feraponţilor", care își bat joc de tot ce este sfânt, pentru ca, în locul bunei miresme pe care toată lumea o aștepta, trupul neînsufleţit al lui Zosima exala obișnuita duhoare de cadavru, chiar înainte de vreme.

"Și iată că acela care, în nădejdea lui, trebuie să fie înălţat mai presus decât toţi muritorii din lumea întreagă, tocmai acela, în loc sa fie slăvit, după cum i se cuvenea, este aruncat jos și batjocorit! Pentru ce ? Cine a judecat? Cine a putut judeca astfel?, iată întrebările care începură să tortureze îndată inima neexperimentată și feciorelnică a lui Alioșa. Încercarea a fost foarte grea. Alioșa n-a putut suporta, fără să se ofenseze, fără să i se înrăiască chiar inima, ca cel mai drept dintre drepţi să fie dat, de către o gloată atât de inferioară, spre o asemenea zeflemisire plină de răutate și de batjocură. Ei bine, să admitem că bătrânul n-a făcut nici o minune, să zicem că n-a ieșit la iveală nici un miracol și că cele așteptate de toată lumea n-au apărut îndată, dar pentru ce s-a dat pe faţă această necinstire? De ce s-a îngăduit această rușine? De ce a apărut această pripită descompunere, această "fire care dă de știre", cum vorbeau monahii răutăcioși?

Pentru ce s-a ivit acest "indiciu" pe care ei îl scot acum la arătare, cu atâta solemnitate, împreună cu părintele Ferapont? Și pentru ce cred ei că au primit chiar dreptul să tragă asemenea concluzii? Unde este în cazul de faţă, Providenţa și degetul Ei? Pentru ce și-a ascuns Ea degetul" în momentul când era mai multă nevoie de el" (gândea Alioșa) și pentru ce a binevoit, parcă de bunăvoie, să se supună legilor firești, necruţătoare, oarbe și mute?

Scanned with OKEN Scanner

Apoi, adresându-se lui Rachitin, cu un zâmbet strâmb, Alioșa îi spune: "Eu nu mă răzvrătesc împotriva Celui ce este Dumnezeul meu, ci numai nu accept lumea Lui.

Rachitin, care dorea să vadă "rușinea celui neprihănit" și "căderea" probabilă a lui Alioșa "din ceata Sfinților în ceata păcătoșilor", îl ispitește ca un diavol. Iar Alioșa plecând din mânăstire fără binecuvântarea părintelui Paisie și lunecând pe panta răzvrătirii, mânca cârnații oferiți de Rachitin, bea vodcă și este de acord să meargă la Grușenca...[22]

...Dar rugăciunile starețului Zosima, vedenia și extazul care au urmat, l-au oprit la timp pe Alioșa, ridicându-l pentru totdeauna pe Alioșa în cele mai înalte sfere de trăire duhovnicească, de unde a văzut limpede că degetul Proniei divine nu lipsește din lumea în care trăia, că până la urmă Dumnezeu le întoarce toate spre bine și că lumea care "zace întru cel viclean [23], lumea păcatului nu este lumea lui Dumnezeu, așa cum păcatul nu este opera lui Dumnezeu.

..."Și lumea i-a urât pentru că ei nu sunt din lume, așa cum nici Eu nu sunt din lume. Nu mă rog ca să-i iei din lume, ci ca să-i păzești de cel rău".[24]

Având ca subiect de meditație acest moment evanghelic de mare intensitate spirituală, în închisoare, Dostoevki a observat că "tâlharii cred în Hristos și cu această credință ei sunt "mai înțelepți" decât necredincioșii. În Rascolnicov, ei simt instinctiv pe ateul din sufletul lui și vor să-l omoare".[25] Acești tâlhari sunt ca și Ivan Caramazov sau Chirilov, care nu acceptă lumea lui Dumnezeu, dar care cred "mai abitir decât un popă".

Căci dacă lumea ar fi fost a lui Dumnezeu nu L-ar fi răstignit pe Fiul lui Dumnezeu.

Sfântul Calinic, venind pe jos de la mânăstirea Frasinei spre reședința episcopală din Râmnicu-Vâlcea, în urma lui, pe aceeași potecă, pășea ucenicul său Baldovin, care se gândea că episcopul său, când va muri nu va putrezi. Atunci sfântul s-a întors către el și i-a spus: "De ce cugeți cele înalte despre mine? Să știi că eu m-am rugat lui Dumnezeu ca să putrezesc". Și într-adevăr, în racla cu Sfintele lui

Scanned with OKEN Scanner

moaște de la Cernica nu se află decât osemintele. Același lucru l-a dorit, din smerenie, și stareţul Zosima.

NOTE

1. F.M. Dostoevski, "Bedniie Liudi", t.l, p.177, 178, 125, 173.
2. Ibidem, "*Gospodin Proharcin*", t.1, p.413.
3. Ibidem, "*Dvoinic*", t.1, p.276.
4. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.67-68.
5. F.M. Dostoevschi, "*Hazeaica*", t.1, p.487.
6. Ibidem, "*Netocica Nezvanova*", t.2, p.222.
7. Ibidem, "*Unijionîe i oscarblionîe*", t.3, p.333.
8. Ibidem, "*Selo Stepancicovo i ego obitateli*", p.487, 598.
9. Ibidem, "*Besi*", t.7, p.257.
10. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.130.
11. F.M. Dostoevski, "*Prest.i nacaz.*", t.5, p.193.
12. Ibidem, "*Zimnie zemetchi o letnih vpeciatlenish*", t.4, p.98.
13. Ibidem, "*Prestuplenie i nacazanie*", t.5, p.70.
14. F.M. Dostoevski, "*Zapischi iz miortvago doma*", t.3, p.660.
15. Ibidem, "*Netocica Nezvanova*", t.2, p.130-133.
16. Ibidem, p.160.
17. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.504.
18. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.295.
19. Ibidem, "*Idiotul*", p.75, 25-27.
20. Mociulschi, *op.cit.*, p.504-505.
21. F.M. Dostoevski, "*Fraţii Caramazov*", Trad.rom. parag. XXXV
22. Ibidem, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.423-427.
23. *I Ioan* 5, 19.
24. *Ioan* 17, 14-15.
25. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.127.

Scanned with OKEN Scanner

NIMICIREA RĂULUI COSMIC

Partea urâtă a vieţii, caracterizată prin Micolca, gazinii, orlovii, păianjenii, tarantulele, determină pe eroii lui Dostoevschi să ia calea răzvrătirii. De la pumnișorii copilului Rascolnicov și până la toporul studentului Rascolnicov, de la sfioasa cârtire murmurată de Devușchin și până la obiectul ucigaș pus de Ivan în mâinile lui Smerdeacov, pe toată întinderea operei lui Dostoevschi nu e decât năzuinţa de a distruge "păduchii" care sug sângele oamenilor nevinovaţi, de a distruge pe fariseii care mereu îl răstignesc pe Hristos.

Dar care este rezultatul acestei titanice sforţări de a nimicii răul cosmic prin mijloace proprii omenești?

Într-un moment de fericire, Devușchin îi scrie Varvarei: "Ieri, cu lacrimi în ochi m-am căit în faţa lui Dumnezeu pentru ca Domnul să-mi ierte toate păcatele pe care le-am săvârșit în tot acest trist răstimp: cârtirea, cugetările libere, tulburarea și aprinderea pătimașă. Te-am pomenit cu toată umilinţa în rugăciunea mea. Numai dumneata îngerașule, m-ai întărit, numai dumneata m-ai mângâiat, m-ai însoţit pe calea mea cu sfaturi și cu îndrumări bune. Toate acestea, maică, niciodată nu le pot uita".[1]

Dar iată că între acești doi îngeraşi apare un oarecare Bîcov ("bîc" în limba rusă înseamnă taur) și acest taur ia în coarnele sale nemiloase pe Varenca, lăsându-l pe Devușchin singur și distrus.

Desigur, în toate e voia lui Dumnezeu, scrie Devușchin. Așa e! Negreșit trebuie să fie așa, adică în cazul nostru trebuie să fie, neapărat voia lui Dumnezeu. Și Pronia Creatorului ceresc, desigur, este bună și negrăită, și judecăţile lui aşijderea". Și totuși, când lovitura cade fără milă, el îi scrie: "Eu, maică, o să mă arunc sub roţile trenului. N-am să te las să pleci. De bună seamă, ce însemnează toate acestea? Cu ce drept se fac toate acestea? Voi pleca cu dumneata. Voi alerga după careta dumitale, dacă nu mă veţi lua în trăsură. Și voi alerga cât voi putea până când îmi va ieși sufletul.[2]

Scanned with OKEN Scanner

Până la urmă, Varenca este tiranizată de Bîcov și, stând închisă ca o pasăre în colivie, îi duce dorul lui Devușchin care, fără ajutorul moral al Varvarei, cade din nou în patima beției.

Goleadchin, pornit să vicleneasc ă și să facă în ciudă dușmanilor săi, împreună cu "Dublul" său care era tatăl vicleniei, până la urmă înnebunește și este dus la balamuc.

I-a sărit țandăra și domnului Proharcin, dar, ca toți muritorii, într-o bună zi "domnul Proharcin și-a întins picioarele și s-a dus pe calea faptelor sale bune și păcătoase. Fie că Seman Ivanovici s-a speriat de ceva, fie că a visat ceva, după cum ne încredința mai târziu Rozanov, ori că a fost la mijloc un alt păcat oarecare, nu se știe". În timpul percheziției s-au găsit sub saltea toți banii lui economisiți. Era "capitalist". Dar până la urmă "toate au fost sfărâmate și distruse de furtună. Puișorii, împreună cu mama, au fost uciși și cuibușorul lor cald, țesut din puf, din pene, din bumbac, spulberat în cele patru vânturi".[3]

Când Ordinov a ridicat cuțitul asupra tiranului Murin, ca s-o salveze pe biata lui gazdă, "deodată i s-a părut că toată fața bătrânului râdea și că, spre sfârșit, în camera răsună un hohot diavolesc, ucigător, care te înghea ță. Un gând hidos, negru ca un șarpe, a trecut târâș prin capul lui. El se cutremură. Cuțitul îi căzu din mâini și suna pe podele".[4]

Caterina, ca o muscă neputincioasă, căzu din nou în pânză și în brațele păianjenului care i-a supt viața și sufletul.

Ceea ce n-a reușit să facă Ordinov, a reușit Rascolnicov. El n-a scăpat toporul din mâini. "Păduchele a fost omorât. Și totuși, care a fost rezultatul? "Crezi oare, îi spune el Soniei, că eu am omorât-o pe bătrânică ?! Pe mine m-am omorât, nu pe bătrânică! De data aceasta, m-am omorât dintr-o lovitură pe mine însumi, pentru vecie!".[5]

După săvârșirea crimei, Rascolnicov visează că între dulap și fereastră, în dosul ... ului, se ascunde cineva. Încet, dă cu mâna dulapul la o parte ș. ede că acolo este un scaun, iar pe scaun ședea într-un ungher, bătrâ.. ca. Se ghemuise de tot și stătea cu capul plecat,

așa încât nu se putea distinge deloc fața ei, însă ea era. El stătu o clipă deasupra ei: "se teme!" gândi în sinea lui. Apoi scoase încet toporul din cheutoare și o lovi pe bătrână în moalele capului, odată și a doua oară. Dar, lucru ciudat: ea nici nu se mișca din cauza loviturilor, parc-ar fi fost de lemn.Rascolnicov s-a speriat. S-a plecat mai jos și a început s-o examineze. Dar și ea și-a plecat capul mai jos. Atunci el s-a plecat până la podele și a privit-o în față de jos: bătrânica ședea și râdea, se prăpădea cutremurată de un râs liniștit, fără zgomot, silindu-se din toate puterile ca el să n-o audă că râde. La un moment dat, i s-a părut că ușa din dormitor s-a întredeschis și de acolo, de asemenea, se auzeau râsete și șoapte. Rascolnicov a turbat de-a binelea de mânie și a început s-o lovească pe bătrână cât îl țineau puterile, în cap.Însă de fiecare lovitură râsul și șoaptele din dormitor răsunau din ce în ce mai puternic, iar bătrâna se zguduia de atâtea hohote de râs. El vru să fugă, dar tinda era plină de oameni, ușa de la scară era deschisă la perete și în tindă, pe scară și în jos, numai oameni, numai capete de oameni. Toți se uită, dar toți se rețin și așteaptă. Tac...Inima i se strânse, picioarele nu i se mișcau, prinseseră rădăcini...Voi să strige și ....se trezi".[6]

În ciuda cuțitului ridicat deasupra capului său, tiranul Murin râde drăcește, strângându-și victima, ca o caracatiță, la piept. Aruncat ca o minge pe ușă afară, fariseul Foma Fomici Opischin se reîntoarce în aceeași casă, unde de data aceasta capătă mai mult respect, mai multă autoritate, iar cei din casă, inclusiv "unchiul" și Sașa, se prosternează ca în fața unui trimis al cerului: Apologeții forței ar putea obiecta că, dacă Murin ar fi fost totuși omorât și Opischin nimicit s-ar fi rezolvat lucrurile. Dar Rascolnicov, care a făcut acest lucru, ne spune că, tocmai când a crezut că a rezolvat problema, s-a omorât pe sine însuși, iar visul de mai sus ne mai spune că răul cosmic îți râde diavolește în față când vrei să scoți răul cu mijloace rele, să scoți dracii cu Belzebut, bazându-te numai pe propriile tale puteri și lucrând cu mijloace păcătoase. S-a răzvrătit și "Blânda", dar rezultatul a fost că s-a aruncat pe fereastră, de la etaj, cu icoana Maicii Domnului în brațe.[7]

Scanned with OKEN Scanner

"Morala forței, remarcă Mociulschi duce la filosofia violenței. Supraomul se descoperă ca un Prinț al veacului acestuia, ca antihrist".[8]

În "Casa moartă" Dostoevschi s-a convins că închisorile și sistemul muncilor silnice nu-l îndreaptă pe criminal. Ele numai îl pedepsesc și asigură societatea în privința încercărilor de mai târziu ale răufăcătorului de a-i tulbura liniștea. Însă în ce privește criminalul, închisoarea și cea mai silnică muncă de ocnaș, toate acestea nu dezvoltă într-însul decât ura, setea de plăceri neîngăduite și o teribilă ușurătate. Eu însă sunt convins că și faimosul sistem de celulă își atinge numai un scop înșelător, mincinos, exterior.

Acest sistem suge sucul vital din om, îi enervează sufletul, îl slăbește, îl înspăimântă și, apoi, prezintă această mumie morală, uscată, seminebună ca pe un model de îndreptare și de pocăință.

"Adesea omul rabdă câțiva ani, se smerește, suportă cele mai aspre pedepse și, la un moment dat, izbucnește din cauza unui lucru mărunt, din cauza unui lucru de nimic, pentru un fleac. Privit din alt punct de vedere, poate fi numit chiar nebun: unii chiar fac așa.

"În decurs de câțiva ani, conchide Dostoevschi, n-am văzut printre acești oameni nici cel mai mic semn de pocăință, nici cel mai mic gând, care să-i mustre pentru crima lor. Dimpotrivă, cea mai mare parte din ei se consideră, în sinea lor, cu totul nevinovați. Acesta este un fapt constatat".[9]

Reluând același subiect, Dostoevschi adaugă prin gura lui Zosima: "Toate aceste deportări la muncă silnică, precedate de bătăi, nu îndreaptă pe nimeni și, ceea ce e mai principal, aproape că nu înspăimântă pe nici un criminal, iar numărul crimelor nu numai că nu se micșorează, dar, pe măsură ce trece timpul, sporește mai mult. În această privință cred că suntem de acord. Și reiese că societatea, în felul acesta, nu este deloc păzită, căci, chiar dacă se taie, în mod mecanic mădularul vătămător, chiar dacă este deportat undeva departe ca să nu-l vezi, totuși, în locul lui apare imediat un alt criminal și poate, alți doi. Dacă există ceva ce păzește societatea în

vremea noastră, ceva ce-l îndreaptă pe criminal, ceva ce-l renaște și-l face alt om, aceasta nu este decât legea lui Hristos, care se vădește în recunoașterea păcatului prin propria lui conștiință. Numai recunoscându-și propria lui vină, ca fiu al societății lui Hristos, adică al Bisericii, el își recunoaște și vina față de societatea însăși, adică în fața Bisericii. În felul acesta, numai în fața Bisericii, iar nu în fața Statului, criminalul din zilele noastre este capabil să-și recunoască vina.. Și ce s-ar întâmpla, o, Doamne, cu criminalul dacă și societatea creștină, adică Biserica, l-ar respinge așa cum îl respinge și-l taie legea statului? Biserica nu pierde niciodată legătura cu criminalul care este încă fiu iubit și scump al ei".[10]

Afirmațiile lui Dostoevschi citate mai sus au adeverit în mod strălucit în "Crimă și pedeapsă".

Căci, de bună seamă, ce-ar fi făcut Rascolnicov, dacă nu l-ar fi primit și nu l-ar fi renăscut Hristos prin Evanghelia care, în lipsa preotului, i-a fost pusă la îndemână de prostituata Sonia?

Ce s-ar fi întâmplat, o, Doamne, cu Rascolnicov, dacă n-ar fi aflat-o pe această fiică a Bisericii în fața căreia s-a spovedit și de la care a primit sfaturile ei creștine ca pe un canon, care l-a îndreptat pe calea cea bună?! Ce ar fi devenit la sfârșit, Rascolnicov, dacă Sonia nu l-ar fi sfătuit să se predea de bună voie ca să-și ispășească vina și dacă nu l-ar fi ajutat să-și ducă crucea până la capăt?

După Dostoevschi, singurul mijloc de nimicire a răului este să birui răul cu binele, cu dragostea și cu smerenie. Singura ieșire nu este decât credința în Hristos, minunea și învierea lăuntrică, prin lucrarea rugăciunii și a milosteniei.

"O, Dumnezeule! scrie Dostoevschi, o comportare omenească poate să-l facă din neom om, chiar pe acela în care s-a stins demult chipul lui Dumnezeu. Tocmai cu acești "nenorociți" trebuie să ne purtăm mai omenește. Aceasta este mântuirea și bucuria lor. Eu am întâlnit astfel de comandanți buni și nobili. Am văzut ce influență au avut ei asupra acestor oameni înjosiți. Erau suficiente câteva cuvinte de mângâiere ca deținuții să învie în partea lor morală. Se bucurau ca niște copii și, tot ca niște copii, începeau să iubească pe frații lor".[11]

Scanned with OKEN Scanner

"Lipsa iubirii, scrie Tudor Vianu, este pricina adâncă a răului în lume, și răsărirea ei într-un suflet îl umple de bucuria întrezăririi unei alte lumi, mai bune și mai drepte. Posibilitatea oamenilor de a se regenera, fecunditatea lor morală este una din trăsăturile cele mai caracteristice ale eroilor lui Dostoevschi".[12]

"Întreaga operă a lui Dostoevschi este străbătută de patosul învierii morale, al recuceririi sensului înalt al vieții. În ciuda societății, omul are facultatea de a-și afirma natura lui de-a pururi bună și curată" încheie Tudor Vianu.[13]

NOTE

1. F.M. Dostoevski, "*Bednie liudi*", t.l, p.191-199.
2. Ibidem, p.206.
3. F.M. Dostoevski, "*Gospodin Proharcin*", t.l,p.416-421.
4. Ibidem, "*Hazeaica*", t.l, p.487.
5. Ibidem, "*Prestuplenie i nacazanie*", t.5, p.438, 288.
6. Ibidem, "*Prestuplenie i nacazanie*", t.5, p.438, 288.
7. Ibidem, "*Crotcaia*", t.10, p.416.
8. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.253.
9. F.M. Dostoevski, "*Zapischi iz miortvago doma*", t.3, p.402-403.
10. Ibidem, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.83-85.
11. F.M. Dostoevski, "*Zapischi iz miortvago doma*", t.3, p.507.
12. Tudor Vianu, "*Dostoevschi*", Opere I, p.20-21.
13. Ibidem, p.23.

Scanned with OKEN Scanner

"BIRUIȚI RĂUL CU BINELE"

Rascolnicov a vrut să biruiască răul cu un alt rău și, în cele din urmă, a recunoscut că s-a omorât pe sine însuși. Ipolit și Chirilov n-au biruit răul cosmic, nu l-au putut suporta și s-au sinucis. "În sens metafizic, scrie Mociulschi ucigașul și sinucigașul sunt frați buni: amândoi sunt victimele necredinței și ajutătorii morții".[1]

Nicolai Berdiaev, care a cunoscut destul de bine spiritul operei lui Dostoevschi, scrie, în acest sens, că "nici un fel de idee", nici un scop "superior" nu poate justifica purtarea criminală chiar față de cel mai de pe urmă dintre semenii noștri. De bună seamă, "aproapele" este mult mai prețios decât "cel de departe". Orice viață omenească, orice suflet omenesc prețuiește mai mult decăt îmbunătățirea unei omeniri în devenire, decât o idee abstractă. Astfel este ideea creștină și astfel o descoperă Dostoevschi. Omul care se crede el însuși un Napoleon, un om mare, se crede un Dumnezeu, care înfrânge limitele permise naturii omenești, făcută după asemănarea lui Dumnezeu, tocmai acest om când cade jos de tot, se convinge că nu este supraom, ci o făptură slabă, mică și șovăitoare. Rascolnicov își recunoaște slăbiciunea sa totală, nimicnicia sa. Încercarea limitelor libertății și puterii sale a ajuns la un rezultat dezastruos. În loc ca să ucidă o bătrână proastă și vătămătoare, Rascolnicov s-a omorât pe sine însuși. După crimă, care a fost o experiență pură, el și-a pierdut libertatea și s-a zdrobit prin neputința sa .El nu mai are nici măcar un sentiment de mândrie. A înțeles, într-adevăr, că e ușor să omori un om, că această experiență nu e așa de grea, dar a mai înțeles că omul nu scoate din acest act nici o putere practică și că își pierde puterile duhovnicești. De fapt, din uciderea cămătăresei n-a ieșit nimic "extraordinar", nici ceva "măreț" care să aibă o răsfrângere asupra lumii. Dimpotrivă, el a fost copleșit de neantul celor ce trebuiau să urmeze. Legea veșnică a intrat din nou în drepturile ei, iar Rascolnicov a căzut sub puterea ei. Hristos însă a venit să împlinească această lege, iar nu s-o strice. Libertatea pe care o aduce

Noul Testament nu este o răzvrătire împotriva Vechiului Testament: ea nu face decât să descopere dincolo o lume superioară dar aceasta este Legea biblică nestrămutată sub autoritatea căreia Rascolnicov trebuia să-și supună acțiunea. Geniile mari și autentice, binefăcătorii omenirii n-au lucrat în felul acesta, și nu s-au considerat niște supraoameni căroara totul le este permis, ci jertfindu-se pentru cei pe care îi așează deasupra omenirii, sunt în stare să împlinească lucruri mari pentru omenire.[2]

Mai departe, Berdeaev se întreabă: "Se poate ca, în numele celui de departe, care este în afară de omenire, să te porți după bunul tău plac cu "aproapele" tău, cu omul? Dostoevschi însuși învață religia iubirii de aproapele și demonstrează minciuna acestor iubiri în scopuri îndepărtate, așezate în afara sau deasupra omenirii. Există un principiu "îndepărtat", care ne recomandă să ne iubim aproapele, și acesta este Dumnezeu. Dar ideea de Dumnezeu este singura idee supraomenească care nu-l nimicește pe om, care nu-l transformă într-un simplu mijloc, într-un instrument. Dumnezeu se descoperă prin Fiul său. Acest Fiu este Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit.

Dumnezeu, omul în care desăvârșirea divină se unește cu desăvârșirea umană. Orice altă concepție despre supraom ucide omul, îl înjosește până la starea lui de instrument. Astfel, ideea de om care se face Dumnezeu, poartă într-însa moartea omului".[3]

"Câte acte de violență, scrie același gânditor creștin, câte crime nu se fac în numele iubirii de Dumnezeu și iubirii de apropapele!".[4] "Chiar în numele lui Dumnezeu, în numele dreptății, în numele adevărului, oamenilor nu le este teamă să-și tortureze și să-și nimicească oamenii, să comită acte de violență, să nege libertatea spiritului".[5]

Însă "în viața spirituală nu există diferență și opoziție între scopuri și mijloace. Nu există scopuri în numele cărora se poate și trebuie să minți sau să ucizi. Cu atât mai puțin, nu există "mijloace" care să justifice "uitarea acestor scopuri".[6] Căci "în afară de împărăția harului, libertății și iubirii, binele absolut degenerează în mod necesar

în tiranie, în domnia Marelui Închizitor sau a lui Antihrist"[7], fiindcă cei ce se servesc de instrumente pentru nimicirea răului nu pot fi decât niște "răi". Răul sfâșie alt rău. Acesta este atuul lumii decăzute. Putem observa acest fenomen în alternanța reacțiunilor și revoluțiilor și contrarevoluțiilor".[8]

Așadar, pe bună dreptate remarcă F.W.Foerster: "Niciodată nu suntem mai în primejdie de a fi învinși de rău ca atunci când luptăm împotriva răului. Iar asupra lumii poate înrâuri numai cine nu este din lume și numai atunci putem noi veni în ajutorul aproapelui și să-l vindecăm de relele lui stări sufletești când noi nu suntem deloc molipsiți de ele și nu ne iau liniștea sufletească și calmul. Iar ca să ne eliberăm de exemplul altuia, de influența molipsitoare ce o exercită asupra noastră starea nervoasă străină, trebuie să răspundem unei fapte de ură cu o faptă de iubire".[9]

Un lucru pe care nu-l știe lumea, zice Berdeaev, este că "păcatul nu se poate nimici cu ajutorul forței, pentru că forța însăși este în sinea ei păcătoasă când caută să distrugă răul".[10] Chiar dacă e nevoie să luptăm pentru dezrobirea spirituală în gândire, în stat, în familie, în moravuri și obiceiuri, această luptă fiind una din cerințele moralei, nu se poate admite, totuși, că libertatea să devină la rândul ei o idee fanatică, ca omul să fie obsedat de ea, căci atunci ea se distruge și degenerează în violență. Viața noastră creștină trebuie să se inspire din următorul imperativ: aspiră la libertate, însă nu uita niciodată adevărul, iubirea, dreptatea, fără de care libertatea va deveni goală și înșelătoare. Aspiră la viață, în toată plinătatea ei, la adevăr, la iubire, la dreptate, la bine și la perfecțiune, dar să te ferească Dumnezeu să neglijezi libertatea și să vrei să realizezi binele cu ajutorul violenței".[11]

"Din câte mixturi necurate este compus și acel "mai bun", eu al nostru, de câtă vanitate, egoism și sete de stăpânire suntem cuprinși în cele mai bune îndemnuri ale noastre, cât fariseism și violență nu se ascunde în dreptatea noastră?! Nu stăm oare în cele mai bine intenționate silințe ale noastre sub influența imboldurilor noastre inferioare și nu ni se potrivește oare totdeauna vorba lui Hristos: "Voi nu știți ai cărui duh sunteți?" Cât de adeseori rămânem fermecați

Scanned with OKEN Scanner

numai de aparența puterii! Cât de puțin suntem în stare să recunoaștem eroismul genuin și să-l distingem de poza deșartă! Câte nu le luăm drept lucruri divine, câtă vreme ele sunt foarte pământești, drept caracter ceea ce nu-i decât orgoliu, drept bărbăție ceea ce nu e decât bădărănie, ușurătate și vanitate, drept tărie ceea ce-i neputința, drept supraumanceea ce în realitate este subuman".[12] De aceea singura libertate valabilă este în Domnul Iisus Hristos - Carele este "Calea, Adevărul și Viața".

După Berdiaev, însăși Biserica, în însemnările ei istorice, a fost adesea contaminată de către Stat de la care ea a împrumutat violența. Dar Statul aparține lumii păcatului și nu are nici o asemănare cu împărăția lui Dumnezeu. Încercările făcute pentru a-i acorda Împărăției Cezarului un caracter sacru, teoretic au fost una din cele mai mari ispite în viața Bisericii și a Creștinismului. Ea urca până la Constantin cel Mare. Monarhii creștini, imperiali și papali indică o confuzie monstruoasă între împărăția Cezarului și împărăția lui Dumnezeu, în care prima capătă întotdeauna întâietatea. Se atribuie Statului sacru conducerea sufletelor omenești și grija de mântuirea lor, cu alte cuvinte îi încarcă cu o sarcina ce revine exclusiv Bisericii".[13]

"Pedeapsa cu moartea ne oferă exemplul cel mai izbitor al trecerii limitelor îngăduite de către Stat, căci soluționarea destinelor omenești, judecata definitivă asupra persoanei nu-i poate reveni Statului sub nici o formă, viața omului neaparținând decât lui Dumnezeu. Pedeapsa cu moartea este, ca și orice alta ucidere, o ofensă adusă lui Dumnezeu, o ocară împotriva Providenței divine".[14]

Lumea însă nu înțelege că "creștinismul, cum remarcă Foerster, este împotrivirea față de rău prin săvârșirea binelui, este energia îndreptată înăuntru, este propria convertire și, prin aceasta, convertirea altora. A primi nedreptatea fără împotrivire este foarte comod, după cum iarăși este foarte comod să dai drumul propriilor câini răi împotriva răului și să te dai fără frâu la vorbe și fapte violente. Dar aceasta, zice Foerster, este o rezistență foarte slabă

împotriva răului. Creștinismului însă nu i se cade să se împace cu nedreptatea, nici s-o tolereze și nici să se răzbune. Nu, el trebuie să reziste până la extrem, dar de bună seamă felul împotrivirii sale trebuie să se deosebească de lupta obișnuită contra răului! Căci, după cum am spus mai sus, nu eul inferior, cicălitor, răzbunător, ci eul plin de iubire, gata de sacrificiu și umilit trebuie să ducă lupta. Acest eu mai bun, dacă a fost deșteptat odată din falsa sa neactivitate, găsește mii de căi de a se face simțit de o voință rea sau perversă".[15]

"Înrâurirea creștinismului asupra lumii se sprijină pe consecvența neclintită a învățăturii și a exemplului. Numai cine se așează în mod hotărât împotriva forței încât mai degrabă primește rușinea sau moartea decât să se servească de mijloace violente, numai acela este cu adevărat purtătorul unei idei, numai el este pătruns de ea, numai el crede în ideea sa, numai acela vrea cu adevărat ceea ce predică".[16] Căci "sunt străini de viață cei ce voiesc să realizeze prin violență o împărăție a iubirii".[17] "Ei nu văd că exemplul lor îi înarmează și-i întărâtă pe cei din jurul lor până ce într-o zi cei întărâtați îi ucid cu aceleași mijloace de forță".[18]

Energia unui bărbat creștin "vine dintr-un izvor cu totul altul. El n-are a face numai cu disciplina și ordinea. În el arde un foc atât de mare al responsabilității lui pentru sufletele încredințate și pentru extinderea împărăției lui Dumnezeu, în oameni, încât din această pricină îi este tot așa de imposibilă simpla suportare pasivă, ca și simpla reacțiune brutală a așa-zisei energii bărbătești".[19]

"O, de a-i fi rece sau fierbinte", zice Domnul în Apocalipsă (3,16. În acest sens," răzbunarea Kriamhildei, scrie Foerster, care se revarsă ucigător peste țări întregi, este un contrast înspăimântător pentru iertarea creștină, dar este pasiunea puternică care consacră întreaga viață răzbunării nedreptății, este iubirea înflăcărată care nu se liniștește până ce n-a aplicat ucigașului pedeapsa corecțională, este ambiția neastâmpărată care nu are odihnă zi și noapte până ce n-a spălat cu sânge o pată: toate acestea sunt mult mai aproape de botezul creștin decât simplul caracter împăciuitor, șters".[20] Căci pe cel "căldicel", adaugă Apocalipsul, Domnul îl varsă din gura sa.

Ca și Kriamhilda, Rascolnicov după ce a săvârșit crima, păstrându-și pasiunea puternică, iubirea înflăcărată și ambiția neastâmpărată, printr-un simplu transfer, a devenit fierbinte pentru Dumnezeu. Prin același transfer, cel ce prigonea cu sânge rece pe Hristos, a devenit cel mai fierbinte propovăduitor al Domnului Iisus. Căci "numai cine poate urî și persecuta ca Kriamhilda, numai acela înțelege sensul cel mai adânc al poruncii creștine despre iubirea dușmanilor. Iar cine persecută răul din tot sufletul său, nu trebuie să admită oare că atacul creștin împotriva răului întrece în foc și în logică pe toți răzbunătorii sângelui din lume?

Creștinismul prigonește nelegiuirea atât de neînduplecat și de neîndurător încât stinge și dezrădăcinează chiar în însuși răzbunător plăcerea de răzbunare".[21]

"Oare nu tocmai de la viața și suferința lui Hristos a plecat cea mai înverșunată luptă împotriva răului? Creștinul nu trebuie să facă sau să gândească nimic altceva decât să lupte împotriva răului din ființa sa și din jurul său".[23]

De aceea, cuvintele înțelepte ale stareţului Zosima merită să fie repetate: "când vei fi în nedumerire, văzând mai ales păcatele oamenilor, și te vei întreba: "S-o iau cu forța sau cu o dragoste smerită?". De te vei hotărî astfel odată pentru totdeauna, vei putea supune întreaga lume. Smerenia plină de iubire este o forță formidabilă de răsturnare a răului, e cea mai puternică din toate, e o putere ce nu are asemănare".[24]

Tetiucovici, avocatul lui Mitea Caramazov, spune judecătorilor: "Vreți să-l pedepsiți cumplit, groaznic, cu cea mai înspăimântătoare pedeapsă din câte se pot imagina, dar cu scopul de a-l mântui și de a-l renaște pentru vecie? Dacă vreți să procedați astfel, atunci striviți-l cu milostivirea dv.! Veți vedea, veți auzi, cum sufletul lui va tresări și se va îngrozi: "Sunt eu oare în stare să suport această milă? Merit eu oare atâta dragoste? Sunt oare eu vrednic de ea?" iată ce va exclama vinovatul. O, știu, cunosc eu această inimă, această sălbatică, dar nobilă inimă, domnilor judecători. Această

inimă se va pleca în fața faptei dv. Ea însetează după un mare act de dragoste. Inima lui se va aprinde și va învia pentru vecie. Sunt suflete care, în mărginirea lor, învinuiesc toată lumea. Dar încercați să copleșiți acest suflet cu milostivirea. Arătați-i dragostea și el își va blestema fapta cea rea, căci într-însul se află multe înclinări bune. Sufletul se va lărgi și se va vedea cât de milostiv este Dumnezeu și cât de buni, cât de drepți sunt oamenii. Îl va spăimânta, îl va strivi pocăința și nenumăratele datorii care îi stau înainte, pe viitor. Și nu va mai spune atunci: "Sunt achitat", ci va spune: "sunt vinovat", în fața tuturor oamenilor și sunt mai nevrednic decât toată făptura omenească". Iar în lacrimile lui de pocăință, în umilința lui arzătoare și plină de suferință va exclama: "Oamenii sunt mai buni decât mine, căci n-au vrut să mă piardă, ci să mă mântuiască....Litera și pedeapsa să fie la alte popoare, dar la noi să fie duhul blândeții și sensul vieţuirii evanghelice, adică mântuirea și renașterea celor pierduți".[25]

"Crima, scrie Tudor Vianu, este produsul nefericit al izolării, al singurătății sociale și numai înlăturarea acestora o poate face imposibilă. Gândul acesta revine necontenit în "Frații Caramazov", îl exprimă Marchel, fratele mort în vârsta tânără al viitorului stareț Zosima când zice:

"Fiecare este vinovat în fața tuturor și eu mai mult decât toți ceilalți". Mama tânărului îi răspunde:"Cum poți să fi tu vinovat mai mult decât toți ceilalți oameni? Există în lume ucigași și tâlhari: ce crimă ai comis tu pentru a te învinovăți mai mult decât pe alții?

- Află, îi răspunde Marchel, că în adevăr fiecare este vinovat fată de toți oamenii și pentru tot ce se întâmplă". În anii hotărâtori ai formației sale, Zosima primea din când în când vizita unui om enigmatic. Era cineva care comisese o crimă, dar reușise s-o țină ascunsă și trăia în micul lui oraș de provincie ca un om de onoare, înconjurat de respectul general. Acest om se va denunța până la urmă, dar în marea frământare de gânduri provocată de secretul său, un adevăr mare i se lămurise: "vinovăția tuturor față de toți și pentru totul". "Atâta timp, spune vizitatorul enigmatic al lui Zosima, atâta timp cât fiecare nu va fi cu adevarăt fratele semenului său, nu va exista fraternitate. În numele stiinței și al interesului, oamenii nu vor

ști niciodată să împartă în pace proprietatea și drepturile lor. Nimeni nu va considera că posedă îndeajuns și oamenii vor murmura, se vor pizmui și se vor extermina unii pe alţii. Mă întrebi când se vor sfârși toate acestea? Se vor sfârși atunci când se va termina perioada izolării umane".[26]

În dragostea lui Hristos, în comunitatea Sfinţilor, sufletele sunt ca boabele de grâu într-o pâine și ca bobiţele de struguri într-un potir, iar sufletele, care se află în sfera de influenţă a diavolului și care sunt întunecate de ură, se izolează unele de altele.

După săvârșirea crimei, lui Rascolnicov i se părea că și-a tăiat în acest moment, întocmai cum tai cu foarfecele, orice legătură cu toţi și cu toate.[27]

Fiind în această stare, Rascolnicov, înfuriat peste măsură, izgonește nu numai pe ticălosul Lujin, ci și pe medicul Zosimov și pe prietenul său cel mai apropiat, pe Razumihin:

"- Ieșiţi, afară! Vreau să fiu singur, singur, singur, singur!..[28]

Dostoevschi e profund convins că răul nu poate fi biruit decât prin iubire smerită, prin iertare. Acest lucru îl spune Zosima în preziua morţii sale. Îi spune Marchel pe patul de moarte. Îi spune de asemenea, Stepan Trofimovici când i s-a apropiat sfârșitul:

"- O, să iertăm, să iertăm, mai întâi de toate să iertăm tuturor și întotdeauna... Să nădăjduim că și noi vom fi iertaţi. Da, pentru că toţi și fiecare e vinovat unul faţă de altul. Toţi sunt vinovaţi".[29]

Iertarea ne aduce libertatea veșnică.

"Noi, toţi, spune același Stepan Trofimovici, nu suntem decât niște nenorociţi, dar trebuie să-i iertăm pe toţi. Să-i iertăm, Liza, și vom fi liberi pe veci. Ca să ne desfacem de lume și să devenim pe deplin liberi, trebuie să iertăm, să iertăm, să iertăm...".[30]

Domnul Iisus i-a iertat pe toţi cei ce L-au răstignit, știind bine că nici fariseii, nici Iuda, nici Caiafa, precum nici Gazinii, nici Orlovii nu se vor pocăi și nu se vor îndrepta. Mântuitorul vrea să adune pe toţi oamenii așa cum își aduna cloșca puii sub aripi, dar unii din ei refuză mâna întinsă, Dumnezeu nu poate mântui cu sila.

Scanned with OKEN Scanner

NOTE

1. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.297-298.
2. N. Berdeaev, "L'Esprit de Dostoiewsky", p.111-112.

3 - 8. Ibidem, p.114, 249, 218, 195, 252, 111-112.

9. Fr.W.Foerster, *op.cit.*, p.259.

10 - 11.N. Berdeaev, *op.cit.*, p.288, 227.

12. Fr.W. Foerster, *op.cit.*, p.153.98.
13. N.Berdeaev, "*De la destination de l'homme*", Je sers, Paris,1935, p.254.
14. Ibidem, p.268.
15. Fr.W.Foerster, *op.cit.*, p.253, 251.

16-22. Ibidem, p.263, 262, 261, 252, 233, 234, 250,

23-24. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.399; t.10, p.304-305.

25. Tudor Vianu, "*Opere*", vol.I, p.19-20.

26 -27. F.M. Dostoevski, "*Prestuplenie i nacazanie*", p.120-121, 161

28.- 29. Ibidem, "*Besi*", p.670, 561.

Scanned with OKEN Scanner

DUREREA PSALMISTULUI

Psalmistul David scrie că era cât pe aci să se poticnească, văzând că cei trufaşi şi nelegiuiţi nu au parte de dureri, iar cei cu inima curată sunt loviţi şi pedepsiţi în toată dimineaţa (Psalmul 72. Iar Iov, în groaznicele sale dureri, se întreba: "De ce hălăduiesc răufăcătorii şi ajung bătrâneţile, ba încă sporesc în trăinicie?(Iov 21.7.

Tot astfel se întreba şi Rascolnicov: de ce el este atât de aspru pedepsit, de constiinţă şi de lege, pentru că a ucis un singur parazit vătămător, iar cei ce omoară milioane de oameni sunt decoraţi şi li se ridică statui?!

"- Oare tu, îi spune Dunea, mergând spre suferinţă nu-ţi vei spăla jumătate din crimă ?

"- Crimă? Ce fel de crimă? strigă el deodată cuprins de un neaşteptat acces de turbare, faptul că am omorât un păduche respingător şi vătămător, o bătrână cămătăreasă de care nimeni n-are nevoie, pe care dacă o ucizi ţi se iartă patruzeci de păcate, care a supt măduva săracilor, aceasta se numeşte crimă? Nici nu mă gândesc la ea şi nici nu mă gândesc s-o spăl. Ce-mi tot scoateţi ochii din toate părţile: "crimă, crimă!" De-abia acum văd lămurit toată prostia laşităţii mele, acum când m-am hotărât să merg spre această ruşine de prisos! Iau această hotărâre mânat numai de meschinăria şi de lipsa mea de talent, ba poate şi dintr-un calcul, aşa cum mi-a propus...acest....Porfirii!..

- Frate, frate, ce tot spui mereu! Tu, totuşi, ai vărsat sânge omenesc! striga Dunea disperată.

- Pe care toată lumea îl vărsa, reluă el aproape scos din fire, care se vărsa şi s-a vărsat totdeauna în lumea aceasta cum se varsă apa, pe care oamenii îl vărsa ca pe şampanie şi pentru care sunt încununaţi în Capitoliu şi sunt numiţi binefăcătorii omenirii. Examinează problema mai atent şi cerceteaz-o! Şi eu am vrut să fac un bine omenirii şi aş fi făcut sute, mii de fapte bune în locul acestei

prostii, care nici nu este prostie, ci o nedibăcie, căci această idee n-a fost deloc așa de stupidă cum pare acum când n-am izbutit...când nu reușești, orice încercare pare stupidă. Prin această nerozie eu n-am urmărit decât să-mi creez o situaţie de neatârnare, să-mi dobândesc mijloacele necesare, și încolo toate s-ar fi aplanat printr-un incomparabil folos în comparaţie cu paguba făcută. Dar eu, n-am avut tăria să suport nici măcar primul pas, pentru că sunt un ticalos. Și cu toate acestea nu voi privi problema din punctul vostru de vedere. Dacă aș fi izbutit, atunci lumea mi-ar fi împletit cununi, acum însă am căzut în cursă!

- Asta-i altceva, e cu totul altceva! Ce tot spui, frate?!

- A, am săvârșit-o, dar sub o altă formă, sub o formă care nu e tocmai așa de estetică și bună! Am călcat litera legii... Decapitați-mă, așadar, pentru litera legii... și gata!

"Desigur, într-un asemenea caz, chiar mulţi dintre binefăcătorii omenirii, care n-au moștenit puterea, ci au răpit-o singuri, ar fi trebuit să fie torturaţi chiar la primii lor pași.

"Ei bine, dar eu nu pricep deloc: pentru ce formă după care se aruncă bombele, potrivit unui asediu organizat în mod corect, este o formă mai vrednică de cinste?".[1]

Iată o întrebare pe care nu Rascolnicov, ci Dostoevschi o pune lumii întregi și la care lumea nu poate răspunde decât prin sofisme viclene. Numai un om ca Berdeaev, sincer cu el însuși și cu Dumnezeu, va recunoaște că nici o "idee" și nici un scop "superior" nu poate justifica purtarea criminală chiar față de cel mai de pe urmă dintre semenii noștri. Căci, de bună seamă, "ucigând un om, ai lovit chipul lui Dumnezeu din el. Și cum chipul lui Dumnezeu este același în toţi oamenii, ai lovit însuși chipul Creatorului din tine însuți. Dacă victima moare prin tine, tu mori prin cazna ta proprie, care te urmărește. Cine ucide, stinge acest lucru sacru și misterios care este însuși izvorul vieții, precum e izvorul nenorocirii morale. Dacă însă crima n-are o justificare naturală, cu atât mai puțin ea nu poate avea o justificare creștină. Dacă Iisus Hristos ar fi fost un simplu om ca noi, ar fi procedat, desigur, la fel ca noi, omorându-și dușmanii, pentru triumful religiei sale! El s-a lăsat însă omorât și a înviat pentru a ne

dovedi că omul este o făptură atât de iubită de Dumnezeu încât nu numai că nu merită să fie ucis, ci merită să ne lăsăm sacrificaţi noi înșine pentru mântuirea lui.[2]

"Pentru Iisus, zice Giovanni Papini, însuși războiul este o crimă. Apologeţii marilor măceluri confundau bucuroși Vechiul cu Noul Testament. Însă cel nou e nou tocmai pentru că îl schimbă pe cel vechi.

Războiul poate fi socotit ca venind de la Dumnezeu când e socotit ca o osândă. Dar e osândă și prin el însuși. Războiul e cea mai crudă faptă a urii ce clocotește și clocește în inimile oamenilor. Ca să-și verse potopul de ură, oamenii înclină să se nimicească cu armele. Războiul se vădește, totodată, drept vină și osânda ce i se cuvine. E vina, care dăinuia mai înainte de războaie în sufletul dușmanilor. E osândă căci, izbucnind, ura duce la măcelărirea între ei a celor ce se urăsc unii pe alţii. Dar dacă ura ar fi nimicită din toate inimile, războiul n-ar mai avea nici un temei, cea mai cumplită osândă s-ar șterge odată cu cel mai mare păcat. S-ar arăta în sfârșit, ziua pe care, în dorinţa lui , o văzuse Isaia și în care, din spadele lor, vor face sape și din sulițe seceri! Un neam nu va mai ridica spada împotriva celuilalt neam și nu vor mai învăţa meșteșugul războiului. Această zi, vestită de Isaia, fi-va aceea în care Predica de pe Munte va ajunge să fie singura lege recunoscută pe pământ".[3]

Cu sufletul său curat și sincer, Rascolnicov credea că ideea omului "neobișnuit", ideea supraomului, care își calcă în picioare propria sa constiinţă și îl suprimă pe aproape, îl poate duce spre noul Ierusalim, spre ţara lui Hristos. Dar când, din mila lui Dumnezeu, a pătruns, ca și Psalmistul, în Sfintele lui Dumnezeu locașuri și a ajuns să înţeleagă sfârșitul celor răi, abia atunci și-a dat seama că alta e calea ce duce în ţara de peste veac și că oamenii de bronz, cărora le merge bine și pe care el îi invidia, tocmai ei sunt cei mai slabi și mai nenorociţi, oameni pe care îi așteaptă un rău nesfârșit.

Până la urmă,Rascolnicov și-a dat seama că a făcut o faptă rea și că, pentru crima lui, a fost pedepsit, dar a mai înţeles că Dumnezeu bate pe acela pe care îl iubește, că Domnul curăță mlădiţa care face

Scanned with OKEN Scanner

roade, pentru ca să aducă și mai multe roade și că bobul cel bun trebuie să putrezească, pentru ca să aducă rod însutit. Dar pentru a se îmbrăca în omul cel nou, pentru a deveni alt om, trebuie să facă de multe ori ceea ce nu voiește și să părăsească ceea ce îl mulțumește. Despre astfel de oameni "Urmarea lui Hristos" zice: "Alții vor izbuti în lucrurile lor după placul lor, iar ceea ce doriți voi nu va avea nici un succes. Ceea ce vor zice alții, va fi ascultat, iar ceea ce veți voii nu se va băga în seamă. Ceea ce alții vor cere vor obține, iar voi veți cere fără să puteți căpăta nimic. Alții vor fi mari în gura oamenilor, însă nimeni nu va vorbi despre voi.

Altora li se vor încredința felurite slujbe, dar pe voi vă vor socoti ca pe niște oameni ce nu sunt buni de nimic. Firea se va întrista întrucâtva și va fi mare lucru dacă le veți suporta în tăcere".[4]

Către sfârșitul suferințelor sale din "casa moartă", Rascolnicov, ca un alt David pătrunzând în Sfintele lui Dumnezeu locașuri, a înțeles că omul nou îmbrăcat în Iisus Hristos, este socotit de lume ca un om de nimic, fără să i se ridice statui, iar oamenii răi care hălăduiesc și sporesc în trăinicie, sunt așezați pe un loc alunecos de unde se prăbușesc în prăpastia chinurilor veșnice. Dostoevschi a mai înțeles că Dumnezeu "îi lovește și îi pedepsește" pe cei cu inima curată așa cum umezeala pământului, ploile, gerul, zapada "lovesc și pedepsesc" boabele de grâu, făcându-le să moară și să putrezească sub brazda unde sunt semănate ca să aducă roade însutite.

Mustrările de constiință și suferințele negrăite prin care a trecut Rascolnicov au avut rolul agenților atmosferici și al intemperiilor, care i-au străpuns inima, ca să poată pătrunde înăuntru apa vie a Duhului Sfânt și să dea roade multe. Atunci, în momentul învierii lăuntrice din Siberia, Rascolnicov putea să rostească odată cu Psalmistul: Cum au ajuns paragină într-o clipă! Au pierit, s-au sfârșit cu sfârșit năpraznic! (Cine? Toți oamenii de bronz pe care el îi invidia și îi ura). Ca un vis în faptul deșteptării, tot astfel, Doamne la deșteptarea Ta, alunga-voi cu dispreț înfățișarea lor. Când inima mea se amăra și rărunchii mei erau străpunși de durere, nerod eram atunci și nepriceput eram în fața Ta. Ci eu sunt neîncetat cu Tine. Tu m-ai apucat de mâna mea cea dreaptă. Călăuzește-mă cu sfatul Tău și, la

urmă, primește-mă cu cinste. Pentru mine, să fiu de Dumnezeu aproape e fericirea mea"(Psalmul 73.

"Supune-te, făptură tremurătoare, își zice Rascolnicov, și să nu voiești, căci asta nu e treaba ta"[5], ci e treaba Providenţei, i-ar zice Sonia. Iar Sfinţii Părinţi l-ar lămuri: să nu voiești, adică să-ţi tai voile și părerile pe care ţi le seamănă diavolul în inimă și în minte. Căci Providenţa ne spune nouă tuturor: "Gândurile mele nu sunt ca gândurile voastre și căile mele nu sunt ca ale voastre"(Isaia 55.8.

Providenţa îngăduie răul din lume spre binele oamenilor, fiindcă "tot ce-i împotriva lui Dumnezeu în viaţă este oarecum pentru a sprijini, tocmai prin acest contrast, voinţa liberă și puterea sufletească și pentru a le ridica la cea mai mare tărie"[6], așa cum le-au ridicat toţi fii risipitori din lume. Providenţa, care întoarce spre bine relele din lume, îi dă omului "posibilitatea de a vedea în toate insuccesele și prăbușirile lumești un prilej de completă schimbare a tuturor principiilor călăuzitoare ale vieţii și ale năzuinţelor, ca să se abată de la toate măsurile externe de orientare a activităţii și a sorţii, de la toate iluziile luptei pentru existenţă și ale năvalei după valorile lumești".[7]

Dacă ne vom lăsa în voia Providenţei, vom vedea că Dumnezeu îngăduie triumful aparent și limitat al răului în această lume tocmai în scopul mântuirii noastre. Răul împotriva căruia ne revoltăm ca Rascolnicov și ca Ivan Caramazov trebuie primit și sărutat, așa cum primim și sărutăm rușinosul, oribilul, și detestatul instrument pe care erau torturați și omorâţi tâlharii pe vremea lui Iisus Hristos. Trebuie să-l sărutăm așa cum un bătrân din Pateric a sărutat, pe patul de moarte, mâinile unui frate care îi fura mereu lucrurile din chilie și care, prin răbdarea bătrânului, l-a adus la limanul mântuirii. Trebuie să nu voim nimic împotriva Proniei lui Dumnezeu, să ne tăiem voile și părerile care nu vin de la Părintele ceresc, așa cum a făcut călugărul care, până la urmă, ș-a încredinţat că însoţitorul său care l-a îndemnat să dea foc unei case, să ucidă un copil și să fure o cupă de aur nu era un demon, cum credea el la început, ci într-adevăr

un înger trimis de Dumnezeu, ca să-i arate omului neștiutor că sub ruinele casei incendiate sinistratul a găsit o comoară cu care și-a construit o casă mare în care și-a adăpostit toată familia, că dacă nu omora copilul din leagăn acesta ar fi devenit ucigașul părinților săi și că, în sfârșit, dacă nu fura potirul de aur, care era otrăvit de un dușman, posesorul lui ar fi murit.

Voința lui Dumnezeu este ca răul să nu mai existe în lume, iar lumea să fie așa cum a fost odată în Paradisul pierdut și cum va fi în Ierusalimul cel de sus. Dumnezeu vrea să fim cu toții ca sfântul Ioan Evanghelistul, care n-a avut nevoie să treacă prin experiența fiului risipitor ca să se ridice apoi la cele mai mari înălțimi duhovnicești. Domnul voiește să fim ca îngerii cei buni, care n-au avut nevoie să cadă pentru a se statornici în bine pentru totdeauna, voiește să fim ca Maica Domnului care, în zborul Ei, s-a înălțat mai presus de Heruvimi și de Serafimi, fără să aibă nevoie să se lovească mai întâi de pământul păcatului pentru ca, apoi, să sară spre cer ca mingea de cauciuc. Întrucât însă omul dintru început a căzut în greșeala neascultării, Providența o întoarce spre bine, făcând din ea "o greșeală fericită", dacă bineînțeles, omul se pocăiește. O greșeală fericită, într-adevăr, pentru că, dacă Adam n-ar fi greșit, n-ar fi rămas oare căldicel și împietrit ca fratele fiului risipitor care, plin de invidie, n-a vrut să ia parte la ospățul ceresc?! Și dacă Rascolnicov n-ar fi păcătuit, s-ar mai fi smerit el oare în fața unei prostituate, rugând-o să-i citească Evanghelia lui Lazăr, care l-a încredințat că e posibilă învierea lui sufletească? Ar mai fi dobândit vreodată raționalistul Rascolnicov această visterie de pocăință pe care Sfinții pustnici o dobândeau prin multe rugăciuni și nevoințe? În sfârșit, Rascolnicov care era sfidător și mândru și necomunicativ și care se uita la colegii lui de sus, ca la niște copii, ar mai fi devenit el însuși un copil ce implora, la despărțire, rugăciunile mamei?.

Știind prea bine toate acestea, Sfântul Ioan Scărarul, după ce a vizitat temnița celor ce se pocăiau, a spus egumenului: "Am văzut pătimirile celor ce se pocăiesc și m-am minunat, și am fericit pe cei ce au căzut și plâng mai mult decât pe cei ce n-au căzut și nu se plâng pe sineși. Căci prin cădere s-au sculat cu sculare fără primejdie".[8]

În Rai, în fața lui Adam, a apărut încercarea. Adam n-a rezistat în fața ispitei. A căzut, dar s-a ridicat. În Carantania, în fața Noului Adam, a apărut aceeași încercare, dar Iisus a rezistat în fața diavolului. N-a căzut, ci s-a înălțat la ceruri. Și într-un caz și într-altul, diavolul a fost, până la urmă, înfrânt, fiii oamenilor au mers din putere în putere, tocmai datorită acestei încercări. În asemenea cazuri, răul ne ajută să ne desăvârșim și să ne mântuim. Mefistofel, pe bună dreptate, a răspuns că el este cel ce mereu vrea să facă rău și mereu iese bine, în ciuda voinței sale. Un bătrân din Pateric a zis un mare adevăr când a afirmat: "Ridicați ispitele și nu mai este mântuire".

Știm că :"Scorpionul este otrăvitor, dar prins și băgat în untdelemn, devine leac tocmai pentru mușcătura lui. Otrava din el se face leac vindecător. Tot așa leacul contra șerpilor veninoși se face din veninul lor. Așa-i și cu păcatul. Stropit cu lacrimile de pocăință și mărturisit, păcatul nostru iertat devine prilej de strânsă legătură cu Mântuitorul, căruia îi suntem recunoscători".[9]

De aceea, "celui ce iubește pe Dumnezeu toate îi sunt spre bine", iar cel ce zice: "Nu voia mea, ci voia Ta să se facă" se va încredința că nimic nu este fără înțeles și neroditor din ceea ce se primește și se săvârșește într-un suflet fără ură de oameni și fără răzvrătire contra sorții".[10]

NOTE

1. F.M. Dostoevski, "*Prestuplenie i nacazanie*", p.543, 567.
2. N. Berdeaev, "*De la destination de l'homme*", *op.cit.*, p.75, 437.
3. Giovanni Papini, "*Viața lui Iisus*", tr.Al. Marcu, p.283.
4. Thomas de Kempis, "*L'imitation de Jesus Christ*", p.300
5. F.M. Dostoevski, "*Prest.i nacaz.*", t.5, p.286.
6. Fr.W. Foerster, *op.cit.*, p.91, 181.
7. Fr.W. Foerster, *op.cit.*, p.91, 181.
8. Sf. Ioan Scăraru, "*Scara*", Editura M-tirea Neamțu, 1814, p.45
9. Radu Valentin, "*Patimile Mântuitorului*", "*Cuvânt despre cruce*", Beiuș, 1944.
10. Fr.W.Foerster, *op.cit.*, p.196, 183.

Scanned with OKEN Scanner

BOB DE GRÂU ȘI OM DE BRONZ

Zdrobit și strivit de groaznicele mustrări de conștiință, Rascolnicov se gândește mereu la marii binefăcători ai omenirii, la eroii tuturor neamurilor care, pentru a-și atinge scopul, trec peste mii și zeci de mii de cadavre omenești. Oare cum izbutesc ei, se întreabă Rascolnicov, să se ridice pe piramidele de cadavre fără să-i mustre conștiința? Cum se face că omenirea, în loc ca să-i închidă, să-i condamne, îi socotește binefăcători, ridicându-le statui și consacrându-le pagini și volume întregi în istorie?

"Nu! conchide Rascolnicov, acești oameni sunt croiți cu totul altfel! Un om cu adevărat puternic, căruia i se permit toate, trăsnește Toulonul, face un adevărat măcel în Paris, abandonează armata în Egipt, decimează o jumătate de milion de oameni în expediția spre Moscova și se spală pe mâini în Vilnius printr-un calambur. Și tocmai lui i se ridică, după moarte, idoli, și, prin urmare, totul i se acceptă Nu, astfel de oameni se vede că nu sunt îmbrăcați în trup, ci într-un înveliș de bronz".[1]

Ca și toți eroii pozitivi ai lui Dostoevschi, Rascolnicov nu este un suflet împietrit. Bobul de grâu din inima lui nu are un înveliș de bronz, care să nu permită apelor vii ale Duhului Sfânt ca să pătrundă înăuntru și să provoace putrezirea aducătoare de roade însutite. Inima lui curată e ca un ou cu "bănuț" care, așezat sub cloșca Duhului Sfânt, generează omul nou. Rascolnicov dispune de atâta sinceritate în convingerile lui, de atâta iubire înflăcărată, de atâta spirit de jertfă, încât, scrie Dostoevschi, "era gata să-și dea viața pentru o idee, pentru o nădejde chiar pentru una fantastică".[2]

Același lucru ,îi spune Porfirie lui Rascolnicov, zicînd : "Eu te socotesc ca pe unul care, chiar de i s-ar sfâșia intestinele, ar sta și s-ar uita cu zâmbetul pe buze, numai dacă astfel și-ar afla credința sau pe Dumnezeu".[4]

Experiența lui Hagenback a dovedit că toate fiarele sălbatice pot fi îmblânzite, folosind dragostea și blândețea, cu excepția șerpilor

Scanned with OKEN Scanner

care ramân surzi și muți la orice chemare de iubire din partea omului. Domnul Iisus a dovedit lumii întregi că nu există păcătos pe fața pământului care să nu poată fi convertit printr-o dragoste smerită, însă cu excepția fariseilor, pe care Mântuitorul i-a numit șerpi, pui de năpârcă și fii ai diavolului. Inima acestor oameni are un înveliș de bronz.

Dar Rascolnicov nu face parte din categoria acestor oameni de bronz. El are credință și faptele bune ale lui Corneliu, sutașul care s-a învrednicit, pentru rugăciunile și milosteniile lui, să fie cercetat de îngerul Domnului și, apoi, adus la mântuire (F.A.10,4).

A avut acea temere de Dumnezeu, nelămurită încă, pentru care totuși Atotmilostivul i-a deschis inima și Lidiei (din F.A.16,14), ca să ia aminte la cuvintele evanghelice grăite de Sonia Marmeladova. Și tocmai această "trestie frântă" Dumnezeu n-a zdrobit-o și această "feștilă fumegândă" Domnul n-a stins-o (Isaia 42.3), pentru că Domnul n-a venit să-i cheme pe cei drepți, ci pe cei păcătoși la pocăință (Luca 5.32).

Rascolnicov și Sonia și-au păstrat neîntinat chipul lui Dumnezeu, s-au luptat cu ei înșiși și Tatăl ceresc i-a eliberat, i-a dezrobit, valorificând și fortificând partea bună a sufletelor lor, la care s-a adăugat, pe măsură ce se luptau și se eliberau, harul biruitor și Sfințitor. Ei și-au dezgropat mărgăritarul îngropat în adâncul sufletelor lor și ca să cumpere țarina în care era îngropată comoara, au vândut tot ce au avut trecînd prin cele mai groaznice suferințe, iar fariseii, care se cred drepți și imaculați, dimpotrivă îi osândesc pe criminali și pe desfrânate, pe vameși și pe păcătoși, așa cum a făcut Lujin.

Dar care este acest fond sănătos din sufletul lui Rascolnicov, fond din care s-a înfiripat și pe care s-a grefat făptura cea nouă de mai târziu?

Expunându-și ideea fundamentală din articolul său, în fața lui Porfirie și Razumihin, Rascolnicov ajunge până la viziunea Noului Ierusalim. Porfirie îl întreabă:

"- Așadar, dumneata totuși crezi într-un Nou Ierusalim?

- Cred, răspunse cu tărie Rascolnicov.
- Și crezi și în Dumnezeu? Iartă-mă că sunt așa de curios.
- Cred, repetă Rascolnicov, ridicându-și ochii asupra lui Porfirie.
- Crezi și în învierea lui Lazăr?
- Cr-rEditura Dar ce vă interesează toate acestea?
- Crezi cuvânt în cuvânt ?
- Cuvânt în cuvânt.[5]

Aceasta este credința lui Rascolnicov care, deși este răsărită dintr-o feștilă fumegândă, totuși n-a putut fi stinsă de către puterile întunericului și care, cu harul lui Dumnezeu, l-a adus pe Rascolnicov, putrezit și mort precum bobul de grâu, la învierea lăuntrică săvârșită după ispășirea pedepsei în depărtata Siberie.

Dar iată și milosteniile lui Rascolnicov care, împreună cu rugăciunile de mai târziu, "s-au suit spre pomenire înaintea lui Dumnezeu".

Când își urma cursurile universitare, Rascolnicov a ajutat, din ultimile resurse, pe un coleg sărac și tuberculos timp de o jumătate de an. Iar după moartea colegului său tuberculos, Rascolnicov l-a îngrijit pe tatăl lui care era paralitic. L-a dus la spital și, când a murit, l-a înmormântat cu cheltuielile lui.

În timpul unui incendiu, care s-a întâmplat noaptea, Rascolnicov a scos dintr-o casă ce era în flăcări doi copii mici și, cu acest prilej, a căpătat serioase arsuri.[6]

Același Rascolnicov a vrut să se căsătorească cu o fată infirmă, mânat numai de o milă curată față de ea. Fata, la rândul ei, "îi ajuta pe săraci și mereu se gândea să se retragă într-o mânăstire. Odată, zice Rascolnicov, au podidit-o lacrimile când a început să-mi vorbească despre acest vis al ei. De bună seamă, nu știu de ce m-am atașat atunci de ea. Aa, da... mi-aduc aminte... mi-aduc foarte bine aminte. Era cam urâțică de felul ei. Dar m-am atașat de ea, pare-mi-se pentru că era mereu bolnavă... De-ar fi fost șchioapă sau cocoșată îmi pare că aș fi iubit-o și mai mult... (el zâmbi gânditor). A fost așa... un fel de aiureală de primăvară...

- Nu. În acest caz n-a fost numai o aiureală de primavară. spuse cu însufleţire Dunecica".[7]

Și sora lui Rascolnicov, care își cunoștea foarte bine frățiorul, i-a descoperit latura nobilă, profund creștină, a sufletului său.

În marea lui iubire de oameni, Tatăl ceresc n-a trecut cu vederea mijirea acestor roade într-un suflet atât de curat.

Ca să aibă posibilitatea să facă o liberă alegere între bine și rău și ca să iubească, în urma acestei alegeri, cu toată libertatea, numai binele în chip nesilit, Tatăl ceresc a îngăduit ca fiul său cel mai mic din parabolă să-și risipească averea lăuntrică, să primească sfatul diavolului, să treacă prin experienţa răului, printr-o încercare ca, în cele din urmă, trezit din somnolenţa păcatului, curăţit de aluatul omului vechi, rupt din mrejile demonice, să se învrednicească de haina omului nou, de inelul logodnei cu Iisus, de ospăţul oferit de jertfa lui Iisus și de muzica mângâietoare a Duhului Sfânt. Dumnezeu ridică în faţa acestor suflete înclinate spre rodire un pom al cunoștinţei binelui și răului, care are menirea să limpezească cele lăuntrice ale omului, să despartă întunericul de lumină și apele de uscat, să-i facă pe oameni ori reci ori fierbinţi, ori demoni ori Sfinţi. Dacă fiul risipitor n-ar fi trecut prin acest examen, ar fi rămas ca fratele mai mare care, în pofida rugăminţilor Tatălui, plin de invidie, n-a vrut să intre în Împărăţia Iubirii.

"Dumnezeu este, scrie sfântul Maxim Mărturisitorul, "Soarele Dreptăţii" (Maleahi 4.2), revărsând peste toţi oamenii razele bunătăţii. Dar sufletul se comportă prin hotărârea liberă a voii lui, fie ca ceara, prin iubirea faţă de Dumnezeu, sau ca lutul prin iubirea de cele pământești. Precum, deci, lutul se usucă prin fire sub razele soarelui, iar ceara se înmoaie prin fire, la fel sufletul iubitor de pământ și de lume, îndemnat fiind de Dumnezeu să aleagă binele dar împotrivindu-se, prin hotărârea voii sale, sufletul se învârtoșează ca lutul și se împinge pe sine spre pierzanie, asemenea lui Faraon; dar sufletul iubitor de Dumnezeu se înmoaie ca ceara și primind formele și întipăririle dumnezeiești se face locașul lui Dumnezeu în duh".[8] Dumnezeu, prin urmare, nu este nedrept când, tocmai prin razele

iubirii sale, cei spurcaţi se spurcă și mai greu, iar cei Sfinţi se Sfinţesc și mai mult" (Apoc.22.11). Atât la unii, cât și la alţii originea răului sau a binelui se află în firea lor de lut sau de ceară, fire pe care ei înșiși și-o crecază, prin propria lor libertate, fie prin repetarea virtuţilor, fie prin stăruința în păcatele alese de bunăvoie.

În faţa pomului cunoștinţei binelui și răului, omul trebuie să aleagă, în modul cel mai liber, ori viaţa, ori moartea. Omul nu este silit în nici un fel de către Dumnezeu, pentru că, zice N. Berdiaev, "binele obligatoriu nu mai este bine, el coboară în rău. Dar binele liber, care este binele adevărat, presupune libertatea răului. Aici consistă tragedia libertăţii pe care Dostoevschi a studiat-o și a sesizat-o în adâncimea ei. Dialectica tragică se desfășoară astfel: binele liber presupune libertatea răului. Dar libertatea răului duce la distrugerea libertăţii înseși, la degenerarea ei într-o necesitate rea. Pe de o parte, negarea libertăţii răului și afirmarea libertăţii binelui exclusiv ajunge în aceeași măsură la negarea libertăţii, la degenerarea și într-o necesitate bună. Necesitatea bună, care nu mai este un bine, căci nu există bine decât în libertate".[9]

Cu alte cuvinte, dacă n-ar fi fost pomul cunoștinţei, dacă n-am avea libertatea să alegem binele sau răul, dacă am fi siliţi să intrăm în Rai împotriva voinţei noastre atunci, după cum spune John Milton în "Paradisul pierdut", ne-am simţi mai torturaţi în mijlocul tuturor desfătărilor și frumuseţilor paradisiace decât în iad, pentru că am purta iadul cu noi, în inima noastră. Și atunci, pentru că poftele noastre josnice nu și-ar găsi o satisfacţie, am prefera iadul ca Ivan Turbinca din poveste. Deci, spre binele nostru, Dumnezeu respectă libertatea și nu ne silește să urmăm calea binelui împotriva voinţei noastre. Căci altminteri, omul s-ar simţi în rai ca o fiară în cușcă, rânjind plin de ură împotriva celui ce l-a închis chiar spre binele lui. Și atunci împărăţia iubirii s-ar transforma într-o împărăţie a urii ce-ar izbucni în Paradisul lui Dumnezeu. De aici îngăduinţa Tatălui Ceresc de a gusta din pomul oprit, căci cei buni, după ce se vor convinge de amărăciunea lui, se vor întoarce pentru totdeauna la Tatăl ca și Rascolnicov. Toţi marii închizitori nu înţeleg toate acestea când acuză pe Hristos că a adus în lume libertatea, când afirmă că "nimic și

niciodată n-a fost mai greu de suportat, pentru om și pentru societatea omenească, decât libertatea", că "nu este nimic mai ademenitor pentru om ca libertatea conștiinței sale, dar, în același timp, nici nu este ceva mai chinuitor". Căci, după răstignirea Domnului Iisus "în locul legii vechi și puternice, omul trebuie să hotărască de aici înainte singur, cu inima slobodă ce este bine și ce este rău, neavând drept călăuză decât chipul lui Hristos ce îi stă în față cu toată frumusețea Sa".[10]

"Viața, scrie N. Berdeaev, este mai întâi răscumpărarea unei greșeli prin suferință. Libertatea l-a condus pe om pe calea răului. Răul i-a servit drept o încercare a libertății și el trebuie să ducă spre răscumpărare. Prin răscumpărare, libertatea ce s-a distrus, care a degenerat în contrarul ei, trebuie reînviată și redată omului. Iată pentru ce Hristos Mântuitorul este libertatea însăși. În toate romanele sale, Dostoevschi îl face pe om să urmeze acest proces duhovnicesc ce trece prin libertate, prin rău și prin mântuire. El îi zugrăvește pe starețul Zosima și pe Alioșa ca pe niște ființe care, după ce au cunoscut răul, au ajuns la o stare superioară. Căci Alioșa nu este eliberat de tulburarea curentă caramazoviană; frații săi Ivan și Grușenca au făcut amândoi o astfel de remarcă și chiar el însuși a simțit-o. Dar, în gândirea lui Dostoevschi, Alioșa trebuie să fie omul care să iasă biruitor din încercarea libertății".[11]

Deși mai greu, Rascolnicov a ieșit, totuși, învingător din această încercare. În mic, el a repetat crima pe care a săvârșit-o Adam în mare și pe care o săvârșește omenirea întreagă, cu toate că Rascolnicov a ucis cu propria lui mână, iar Adam, prin mâna lui Cain, omul cunoștinței i-a oferit, ca și lui Adam, un măr plin de otravă: ideea de a deveni, dacă nu ca Dumnezeu, cel puțin un supraom, însă pe niște căi care să fie cu totul, în afară de iubirea lui Dumnezeu. Vorbind despre această otravă diabolică, Denis de Rougemont împarte ispitirile primilor oameni în două momente: mai întâi șarpele a strecurat în sufletul Evei îndoiala cu privire la porunca lui Dumnezeu care spune că nu totul este permis în Rai. "Eva nici nu s-ar

fi gândit să mănânce din acest măr dacă șarpele n-ar fi pus la îndoială realitatea poruncii lui Dumnezeu, oferindu-i prilejul să meargă spre Dumnezeire pe un drum mai scurt decât cel real. Și al doilea este că Eva n-a fost ispitită printr-un lucru rău, ci printr-un măr frumos și bun, plăcut la vedere și prețios pentru minte. Cel rău, așadar, nu este acela care lucrează prin cele rele (cel puțin în fața propriilor săi ochi), ci acela care se încredințează că binele pe care îl concepe valorează mai mult decât adevăratul bine pe care îl oferă Dumnezeu. Ispitindu-l pe Iisus, Satana a încercat să-i strecoare aceeași îndoială și același drum, mult mai scurt decât cărarea Golgotei, spre cucerirea lumii"[12].Dar Iisus, ca Dumnezeu ce este, înfruntă ispitirile și desăvârșește, prin cruce mântuirea noastră. Rascolnicov a trecut exact prin aceleași momente ale ispitirii. Punând la îndoială porunca lui Dumnezeu, el și-a zis că totul e permis, alegându-și apoi un drum mai scurt spre binele propus.

Dostoevschi, care a cunoscut atât de bine Sfînta Scriptură și scrierile Sfinților Părinți, fiind în strânsă legătură cu marii înaintași din Optina, a cunoscut, desigur, și faptul că "lumea zace întru cel viclean" (II Ioan 5,19). Poate că nici un alt scriitor n-a cunoscut așa de bine cursele diavolului întinse peste toată omenirea, precum și influența nefastă, hipnoza și magia neagră pe care o exercită demonii asupra pământului întreg. Acest lucru se vede în romanul "Demonii", în visul cu "trichinele" și în cuvintele lui Svidrigailov cu privire la influențele tenebroase exercitate asupra sufletului omenesc.

Dostoevschi, așadar, care cunoștea lupta de gând și armele de luptă ale vrăjmașului nevăzut, a intuit că tocmai aceste duhuri, răspândite prin văzduhurile de sub cer, au aruncat o sămânță de neghină neagră în mintea lui Rascolnicov, sămânță care a crescut, s-a dezvoltat și a adus rodul crimei.

Totuși Rascolnicov, ca și Adam, sau ca și fiul risipitor s-a întors din calea pierzării. Inima lui, ca și bobul de grâu, nu a avut nici un înveliș de bronz. Securea durerii, trăsnetul ceresc, mustrările de conștiință i-au spart inima, iar odată cu spărtura cum scrie poetul V. Voiculescu, a intrat și lumina toată. Au intrat apele vii ale Duhului Sfânt. Grăuntele a crăpat, a suferit, a putrezit, dar tocmai de aici a

pornit colţul verde şi, apoi, rodul însutit. Vrednici sunt de compătimit oamenii de bronz cărora li se ridică statui, dar în inima cărora nu pot pătrunde nici lacrimile de pocăinţă, nici apa vie şi nici lumina Duhului Sfânt.

Ca un bob de grâu, sub brazdă, aşa a murit Domnul Iisus şi a fost îngropat: dar tocmai când demonii şi fariseii se bucurau că L-au dat gata pe Hristos, lespedea de pe mormânt a fost dată la o parte, iar Mântuitorul a înviat, biruind moartea, lumea, pe demoni şi pe farisei. "Într-o convorbire cu generalul Bertrand, pe insula Sfânta Elena, Napoleon a zis: "La urma urmelor toţi vom fi uitaţi şi numele unui cuceritor rămâne numai tema unei lucrări de şcoală. Ce prăpastie-i între mizeria mea şi veşnica împărăţie a lui Hristos cel iubit, adorat şi propovăduit în toată lumea! Atunci, murit-a Hristos? Aceasta nu înseamnă oare a trăi în veac? Iată ce este tocmai moartea lui Hristos: Nu moartea unui om, ci a unui Dumnezeu" (Foerster,101).

"De aceea, scrie Ap.Pavel, sunt bucuros de slăbiciuni, de defăimări, de nevoi, de prigoniri, de strâmtorări pentru Hristos, căci tocmai când sunt slab atunci sunt tare" (II Cor.12,10).

Cum s-au inversat lucrurile! Omul tare, omul de bronz, ridicat ca o statuie pe vârful unei piramide de cadavre îşi plânge "mizeria" în exil, iar Omul scuipat, bătut şi răstignit între doi tâlhari îşi întinde veşnica Împărăţie iubit, adorat şi propovăduit în toată lumea! Iar ucenicii lui Iisus, tocmai când sunt slabi atunci sunt tari. Şi atunci, slab e Rascolnicov? Nu, el e tare tocmai pentru că e slab! E tare omul de bronz? Nu, el e slab tocmai pentru că e tare.

La Dostoevschi, bobul de grâu vrea să putrezească, păcătoşii caută suferinţa, caută moartea de mucenic. "Eu trebuie să fiu răstignit. îi spune Marmeladov lui Rascolnicov, trebuie să fiu răstignit pe cruce".[13]

"Nu mi-e frică de bătăi...Să ştii, domnule, că loviturile pe care le primesc nu-mi pricinuiesc nici o durere, ci dimpotrivă uneori îmi produc o plăcere... Aşa încât nici nu mă pot lipsi de ele. E mai bine aşa. Lasă-i să mă bată... Îmi uşurează sufletul... E mai bine aşa.[14]

Scanned with OKEN Scanner

"Beau pentru că vreau să sufăr de trei ori mai mult..."[15] Și când bietul Marmeladov, mustrat de conștiință, cade sub roțile și copitele cailor, se aseamănă grăuntelui de grâu ce cade sub brazdă, unde se umflă, crapă și moare. "Vă rog să nu-mi arătați o bunăvoință nepotrivită. Lăsați-mă să fiu mâncarea fiarelor, prin care pot ajunge la Dumnezeu, scria Sfântul Ignatie Teoforul creștinilor din Roma. Sunt grâu al lui Dumnezeu și voi fi măcinat de dinții fiarelor ca să fiu găsit pâine curată a lui Hristos..." (Actele Martirice,p.6). Dar înainte de moartea lui Marmeladov, scriitorul a avut grijă să introducă prin rănile lui sângerânde iertarea cu ai săi, o totală smerenie, sentimentul vinovăției sale proprii, spovedania și sfânta împărtășanie care, aidoma umezelii din brazdă, au scos din inima lui păcătoasă colțul verde al vieții veșnice de dincolo.

"Suferința și durerea, conchide Rascolnicov, sunt întotdeauna obligatorii pentru o minte larg cuprinzătoare și pentru o inimă profundă. Îmi pare că oamenii cu adevărat mari trebuie să încerce în lume o imensă mâhnire".[16] Dar această suferință o încearcă numai acela a cărui inimă este ca grăuntele de grâu, acela care are o conștiință. "Cine o are acela va suferi, recunoscându-și greșeala.

Asta îi va fi pedeapsa afară de închisoare".[17] Pe câtă vreme omul de bronz, omul cu conștiința arsă, nu are parte de suferință, nu are remușcări, nu putrezește, nu moare și, deci, nici nu răsare omul nou. Un asemenea om de bronz apare în "Demonii" în persoana lui Piotr Verhovenschi. Acesta îl omoară pe nevinovatul Satov fără să aibă cea mai mică mustrare de conștiință sau suferință morală...

Recunoscându-și greșeala, ucigașul Rascolnicov s-a întâlnit cu prostituata Sonia în fața Cărții Veșnice, care le-a prorocit că și ei vor învia, ca și Lazăr cel ce putrezise în mormântul său.[18]

"Amândoi ședeau alături, mâhniți și zdrobiți, ca și cum, în urma unei puternice furtuni, ar fi fost aruncați singuri-singurei pe un mal pustiu".[19]

Sonia voia să sufere împreună cu Rascolnicov. Avea și ea păcate de ispășit. În acest scop, își scoase cruciulița ce o purta la gât și i-o dădu lui Rascolnicov: "O vei purta când vei merge la suferință. Vei veni la mine, eu îți voi atârna cruciulița la piept, ne vom ruga și

vom porni".[20] Unde? Încotro se vor îndrepta aceste seminţe de grâu? Spre o "casă moartă" din Siberia, în fundul căreia, ca sub o brazdă reavănă, va apare colţul verde al unei vieţi noi. "Atunci Dumnezeu îţi va reda din nou viaţa".[21] îi spune Sonia dinainte.

NOTE

1-7. F.M. Dostoevski, "*Prestuplenie i nacazanie*", t.5, p.284, 567, 463, 479, 271, 559-560, 239.
8. "*Filocalia*", tr. Pr. D. Stăniloaie, Sibiu, 1947, vol.2, p.128.
9. N. Berdeaev, "*L'Esprit de Dostoiewsky*", *op.cit.*, p.76-77.
10. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.317, 320.
11. N. Berdeaev, "*L'Esprit de Dostoevski*", *op.cit.*, p.108.
12. Denis de Rougement, "*La part du diable*", Neuchatel (Suisse), 1944, p.23-24.
13-21. F.M. Dostoevski, "*Prestuplenie i nacazania*", t.5, p.26, 28, 19, 275, 341, 440, 441, 438.

Scanned with OKEN Scanner

"FEȘTILA FUMEGÂNDĂ"

"- Te rogi tu, oare, Rodea? ca mai înainte, lui Dumnezeu, îi scrie mama, în ajunul crimei, fiului său Rodion Rascolnicov, și mai crezi tu oare în bunătatea Creatorului și Răscumpărătorului nostru? Mă cuprinde groaza, în inima mea, când mă gândesc: oare nu s-a abătut și asupra ta noua necredință, care e la modă? Dacă e așa, atunci să știi că eu mă rog pentru tine. Adu-ți aminte, iubitule, cum, pe când erai copil, pe când mai trăia tatăl tău, tu îi gângureai rugăciunile pe genunchii mei și cum, pe atunci, eram fericiți cu toții!"[1]

Rugăciunile copilului Rascolnicov, precum și mila lui pentru toată zidirea lui Dumnezeu, pentru toată făptura care e în suferință au rămas vii în sufletul lui Rodion, ca niște cărbuni aprinși sub cenușă. Ideile și gândurile străine, vânturile și furtunile vrăjmașe au lovit zi și noapte peste sufletul lui, dar cu toate acestea grăuntele de mușțar, de care vorbește Mântuitorul în parabolă, odrăslește fără să știe cum. Și chiar după săvârșirea crimei, Dumnezeu n-a stins această feștilă fumegândă, ci, dimpotrivă, a aprins-o în flăcările harului ceresc.

"O, Dumnezeule! își zice Rascolnicov înainte de a făptui crima. Cât de odioase sunt toate aceste gânduri! Oare, într-adevăr... Într-adevăr, eu... nu, asta-i o prostie, e ceva absurd, adăugă el hotărât. Și cum se face că mi-a putut intra în cap o asemenea grozăvie! Vai, în ce noroi e în stare să se tăvălească inima mea! Principalul este că ideea e murdară, mârșavă, abjectă, josnică!... Și eu am fost în stare s-o nutresc o lună întreagă...".[2]

După ce se trezește din somnul în care este chinuit, în vis, de Micolca, ce-și omoară căluțul, Rascolnicov exclamă:

"- Dumnezeule! Oare cu adevărat, oare într-adevăr eu voi lua toporul în mână, voi începe s-o lovesc în cap, îi voi sparge țeasta...voi luneca pe sângele lipicios și cald, voi sparge lacătul, voi fura și voi tremura, mă voi ascunde plin de sânge...cu toporul în mână...Doamne, cu adevărat va fi așa? Spunându-și acestea Rascolnicov tremura ca frunza.

Scanned with OKEN Scanner

"- Nu. Nu voi suporta. Chiar dacă în toate calculele mele n-ar exista nici o îndoială, chiar dacă cele hotărâte în această lună ar fi limpezi ca ziua și exacte ca în matematică, cu toate acestea, Doamne, eu nu mă voi hotărî. Căci nu voi suporta, nu voi putea suporta! Dar de ce? De ce nici până acum...

"El se ridică în picioare, privi mirat împrejur, de parcă ar fi surprins de faptul că a intrat aici, apoi o luă spre podul T. Fața lui era palidă, ochii îi ardeau, toate mădularele lui erau istovite. La un moment dat însă a început să respire oarecum mai ușurat. Rascolnicov simți că a și aruncat de pe umerii lui acea teribilă greutate care îl apăsa de atâta timp, iar sufletul lui deveni, deodată, ușor și pașnic. "Doamne! arată-mi calea și eu mă voi lepăda de această blestemată ...himeră!"

După ce invocă de trei ori numele Domnului, Rascolnicov se rugă pentru prima oară, implorând pe Dumnezeu să-i arate calea. Ca și în alte locuri din opera sa, Dostoevschi ne dovedește și aici că a cunoscut rugăciunea și puterea ei. Scurta rugăciune, rostită de Rascolnicov, a fost ca o piatră de hotar între contemplația neagră, diavolească și contemplația harică de mai târziu. Deși mica și sfioasa rugăciune a lui Rascolnicov a avut efectul unui fulger, care a străluminat sufletul lui până în cele mai tainice adâncuri, alungând puterile vrăjmașe și fortificându-l lăuntric.

Iată cum descrie Dostoevschi efectul imediat al rugăciunii:

"Trecând peste pod, Rascolnicov privea liniștit și împăcat apa Nevei, apusul luminos al strălucitorului soare roșu. În pofida slăbiciunii sale, el nici nu-și simțea oboseala. Ca și cum buboiul de pe inima lui, care s-a copt în cursul unei luni întregi, s-a spart dintr-odată. Libertatea, libertatea! Acum el e liber de aceste vrăji, de aceste farmece, de aceste seducții, de aceste incursiuni!".[3]

Acest prim efect al rugăciunii ne arată că dezvrăjirea și eliberarea de o clipă ar fi putut deveni o fericită stare permanentă de dominare a forțelor obscure, dacă Rascolnicov s-ar fi rugat neîncetat, dacă ar fi practicat rugăciunea lăuntrică, însoțită de trezie, de luare

aminte și de paza gândurilor. În acest caz, Rascolnicov ar fi ajuns la învierea sufletească așa cum au ajuns marii isihaști și chiar Alioșa care, pășind spre transfigurare, n-au avut nevoie să comită vreo crimă sau vreun păcat de moarte, cu alte cuvinte n-au avut nevoie sa treacă printr-o experiență a răului.

Dar, din nenorocire, după această clipă de lumină cerească, întunericul iadului îl cuprinde din nou. Dumnezeu însă nu-l părăsește nici de data aceasta. Când a ajuns cu toporul la ușa bătrânei "pentru o singură clipă, zice Dostoevschi, îi trecu prin minte gândul: "oare n-ar fi mai bine să plec?".[4]

Rascolnicov săvârșește crima, dar deîndată ce bagă cheia în broasca scrinului simte un fior: "Îi veni din nou să lase totul și să plece".[5]

După comiterea crimei, Rascolnicov vine acasă și, remarcă Dostoevschi, "cade în genunchi să se roage, dar râse singur, nu de rugăciune, ci de el însuși".[6]

E hotărât să se predea: "Voi intra, voi îngenunchia și voi istorisi totul".[7]

Când se afla la poliție, unde fusese chemat pentru plata chiriei, îi veni o idee ciudată: "să mă ridic imediat, să mă apropii de Nicodim Fomici și să-i povestesc tot ce s-a întâmplat ieri, tot până la cel mai mic amănunt, apoi să mă duc împreună cu el la gazda mea și să-i arăt obiectele ce se află în colț, în gaură. Îndemnul cugetului era așa de puternic, încât se sculase de pe scaun ca să-l împlinească".[8] Apoi a renunțat.

În sufletul lui Rascolnicov însă, ca și în sufletele tuturor ucenicilor lui Iisus, omul nou, făptura cea nouă, n-a prins chip numai prin suferință, numai prin lovitura verticală, prin spargerea inimii venită de la Dumnezeu și prin slabele lui rugăciuni personale, ci s-a înfiripat și pe linie orizontală, prin participarea la suferința aproapelui, prin compătimirea și mila de aproapele care este în suferință, precum și prin rugăciunile celor ce au fost obiectul binefacerilor lui.

Credința lui Rascolnicov este "lucrătoare prin iubire" (Gal.5,6. Și tocmai această dragoste, față de aproapele l-a adus pe Rascolnicov

la dragostea de Dumnezeu. Când o doamnă din lumea mare l-a întrebat pe stareţul Zosima ce să facă pentru ca să poată dobândi credinţa în Dumnezeu, bătrânul duhovnic a sfătuit-o să înceapă prin a-şi iubi semenii săi cu o dragoste activă, cu fapte. "Pe măsură ce vei spori în dragoste în aceeaşi măsură te vei convinge atât de existenţa lui Dumnezeu cât şi de nemurirea sufletului dumitale. Iar dacă, sporind în dragostea de aproapele, vei ajunge la o jertfire totală atunci vei crede, de data aceasta cu toată siguranţa, iar în sufletul dumitale nu se va mai putea strecura nici un fel de îndoială".[9]

Prin iubirea de aproapele, Rascolnicov a făcut un pas mai departe în înfiriparea omului nou care începuse să apară, după cum s-a văzut, în urma scurtei lui rugăciuni personale.

Când a murit Marmeladov, tânărul student, Raskolnicov după propria sa mărturisire, n-a vrut să treacă pe-alături de o mamă flămândă, strângându-şi rublele în buzunar, în aşteptarea "fericirii universale".[10]

Rascolnicov era, deci, la antipolul doctorului care îi spunea lui Zosima: "eu iubesc omenirea, dar mă mir de mine însumi: cu cât iubesc mai mult omenirea în general, cu atât mai puţin îi iubesc pe oameni în particular, adică aparte, ca persoane separate" şi "cu cât îi urăsc mai mult pe oameni în particular cu atât mai înflăcărat iubesc omenirea în general".[11]

Iubirea lui Rascolnicov, care, în fond, este însăşi iubirea lui Hristos, începe cu dragostea de aproapele, cu dragostea de oamenii luaţi aparte. Căci după ce îl aduce pe Marmeladov, zdrobit şi plin de sânge, în comă, după ce asistă cu toată compasiunea la spovedania şi împărtăşania nenorocitului tată de familie căzut sub roţile unei trăsuri, după ce vede cum nefericitul îşi cere iertare de la cei de faţă şi cum, în cele din urmă, îşi dă sufletul, Rascolnicov se apropie de văduvă şi-i întinde 25 de ruble, care constituiau toată averea lui. Astfel, numai după ce suferinţa lui proprie s-a încrucişat cu suferinţa aproapelui în cea mai sinceră şi curată iubire, s-a petrecut minunea naşterii de sus. "Este greu de conceput, scrie Zander, o stare mai puţin pregătită

pentru transfigurarea harică , un mediu mai refractar acţiunii harice. Şi totuşi, miracolul se produce deodată, subit, în mod neprevăzut. Rascolnicov devine cu totul altul, "metamorfozat", "regenerat", "reînviat", "viu".[12]

Plecând de la Marmeladov şi păşind pe scară, scrie Dostoevschi, "Rascolnicov cobora încet, fară grabă, chinuit de febră (căci încă era bolnav) şi fară să-şi dea seama de ceea ce se petrecea în sufletul lui, cobora plin de un simţământ nou, necuprins, care năvălise dintr-odată cu o deplină forţă vitală. Acest sentiment se putea asemăna cu starea unui condamnat la moarte căruia i se anunţă, la un moment dat, o neaşteptată graţiere".[13]

Trimisă de Sonia, micuţa Polenca îl ajunge din urmă pe Rascolnicov şi-l întreabă cum îl cheamă. "El îşi aşează amândouă mâinile pe umerii ei şi o priveşte cu ochi plini de fericire. Nici el nu ştie de ce îi plăcea aşa de mult să se uite la ea. Şi apoi, după un schimb de cuvinte, o întreabă:

"- O să mă iubeşti pe mine?

În loc de răspuns, văzu faţa mică a fetii şi buzele ei plinuţe apropiindu-se de faţa lui. La un moment dat, mânuţele ei, subţiri ca chibritele, l-au cuprins cu tărie, căpşorul ei se pleca pe umărul lui şi fetiţa izbucni într-un plâns liniştit, apăsându-şi tot mai tare faţa de obrazul lui.

"- Dar voi ştiţi să vă rugaţi?

- O, cum să nu ştim? Ne rugăm de multa vreme. De când sunt mare, eu mă rog singură, iar Kolea cu Lidocica se roagă împreună cu mama, cu glas tare, mai întâi zic "Născătoare de Dumnezeu", apoi încă o rugăciune: "Doamne, iartă şi binecuvântează pe celălalt tată al nostru", pentru că tăticul nostru cel mai mare a murit, iar acesta e altul, însă noi ne rugăm şi pentru acela".

"- Polecica, pe mine mă cheamă Rodion. Rugaţi-vă măcar o dată şi pentru mine: "iartă şi pe robul tău Rodion", nimic mai mult.

"- Toată viaţa, cât voi mai trăi, mă voi ruga pentru dumneata, rosti fetiţa cu căldură".[14]

De data aceasta, simţind până în adâncul sufletului iubirea şi rugăciunea curată, pornită dintr-o inimă plină de candoare şi puritate,

Scanned with OKEN Scanner

Rascolnicov, străluminat cu și mai multă putere decât atunci când se rugase pentru prima oară, exclamă hotărât și solemn:

"- Destul! Îndepărtaţi-vă voi, arătărilor! Plecaţi voi, spaime nefirești! Fugiţi voi, nălucirilor! Există viaţă! Oare n-am trăit eu acum? Viaţa mea încă n-a murit împreună cu bătrâna babă! Dumnezeu s-o odihnească și, destul, maică, e timpul să te duci la odihnă! Acum e împărăţia judecăţii și a luminii și... a voinţei, și a puterii... și vom vedea acum! adăugă el cu mândrie, adresându-se parcă unei forţe obscure și provocând-o. În acest moment, adaugă Dostoevschi, "el se afla într-o minunată dispoziţie sufletească".[15]

Harul l-a cercetat, pentru prima oară, când s-a rugat lui Dumnezeu ca să-i arate calea. Acum însă, pentru a doua oară, l-a cercetat în momentul încrucișării suferinţelor și rugăciunilor topite în iubirea de aproapele. Acestui har Rascolnicov i-a dat voinţa și, drept răsplată, a primit puterea și viaţa.

Înainte de a se preda în mâinile poliţiei, Rascolnicov îi spune mamei sale:

"- Îngenunchează și roagă-te lui Dumnezeu pentru mine. Poate că rugăciunea dumitale va ajunge sus.

"- Dă-mi voie să te umbresc cu semnul Sfintei Cruci, să te binecuvântez! Uite așa, uite așa. O, Dumnezeule, ce facem noi!

"- Da, el era plin de bucurie. Era foarte bucuros că nu era nimeni, că era singur cu mama... Parcă pentru toată această vreme îngrozitoare inima lui se muiase dintr-odată. Rascolnicov căzu în faţa ei, îi sărută picioarele și apoi, îmbrăţișându-se, plânseră amândoi.

"- Rodea, iubitul meu, întâiul meu născut, vorbea mama plângând în hohote, iată acum tu eşti tot așa cum erai pe atunci când erai micuţ. Tot așa veneai la mine.Tot așa mă sărutai mă îmbrăţișai, pe când trăiam cu tatăl tău și ne nevoiam împreună. Tu ne mângâiai cu simpla ta prezenţă, iar după ce l-am înmormântat pe tatăl tău, de câte ori plângeam noi amândoi, eram îmbrăţișaţi ca acum, la mormântul lui".

Când mama îl întrebă ce se va întâmpla cu el pe viitor, Rascolnicov îi răspunse:

"- Ce-mi va trimite Dumnezeu...numai să te rogi pentru mine".

Dunea, sora lui Rascolnicov, auzind că fratele ei a vrut să se sinucidă, dar nu s-a hotărât să facă acest pas, îi zice:

"- Slavă Domnului! Ce teamă mi-a fost, mie și Sofiei Semionovna, că ai să faci un asemenea act necugetat! Așadar, tu mai crezi în Dumnezeu: Slavă Domnului! Slavă Domnului!

Rascolnicov zâmbi cu amărăciune.

"- N-am crezut, dar acum, îmbrățișându-ne, am plâns împreună cu mama. Nu cred, dar am implorat-o să se roage pentru mine. Dumnezeu știe cum vine asta, Dunecica. Eu nu înțeleg nimic din toate acestea".[16]

Înainte de a urca treptele poliției, Rascolnicov și-a adus aminte la un moment dat de cuvintele Soniei: "Du-te la răspântiile drumului, închină-te în fața norodului, sărută pământul pentru că și în fața lui ai păcătuit, apoi strigă în fața întregii lumi:

"Eu sunt un criminal!" Amintindu-și de aceste cuvinte, se cutremură. Tristețea și neliniștea ce l-au stăpânit în acest răstimp, dar mai ales în ultimele ceasuri, l-au copleșit așa de tare încât n-a pregetat să se arunce la pământ, nemaifiind în stare să suporte acest sentiment nou, plin și întreg. Acest simțământ a răsărit dintr-odată, ca o criză, în sufletul lui, s-a aprins ca o scânteie și, la un moment dat, l-a cuprins din toate părțile ca un foc. Toate cele dinăuntru ale sale s-au muiat dintr-odată și l-au podidit lacrimile. Cum stătea în picioare, așa a căzut la pământ...

A îngenuncheat în mijlocul pieții, s-a închinat până la pământ și a sărutat acest pământ murdar cu o deosebită plăcere și fericire. S-a ridicat și apoi s-a închinat a doua oară".[17]

Dintr-o scânteie mică, dintr-o feștilă fumegândă, sufletul lui Rascolnicov s-a aprins de flăcările Duhului Sfânt, care l-au dus la învierea cea lăuntrică, la refacerea chipului celui asemenea lui Dumnezeu. Sfântul Isaac Sirul, pe care Dostoevschi l-a avut în biblioteca sa personală, scrie pe larg, despre această scânteie și despre flăcările acestui foc de pocăință harică, ce-ți înmoaie toate cele

Scanned with OKEN Scanner

lăuntrice și-ți dau darul lacrimilor, pe care le-au dobândit, în cele din urmă atât Rascolnicov cât și Versilov. Iată ce zice acest mare trăitor al pustiei sufletești :" Chiar de-ar fi să te spânzuri de limbă, scrie sfântul Isaac Sirul, să nu crezi că ai ajuns la ceva în rânduiala ta, dacă n-ai dobândit darul lacrimilor. Căci până atunci lumii slujești în ascuns, adică cu cele lumești petreci și lucrul lui Dumnezeu îl face omul tău cel dinafară. Iar cel dinăuntru este încă neroditor. Rodul lui, începutul lui și-l are în lacrimi. Căci când vei ajunge în țara acestora, să știi că a ieșit mintea ta din temnița lumii acestea și a pus piciorul în calea ce duce spre veacul cel nou și a început să simtă mireasma văzduhului celui nou și minunat".[18]

NOTE

1-8. F.M. Dostoevski, "*Prest. i nacazania*", t.5, p.44, 12, 65-66, 80, 84, 99, 100, 110.

9. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.73.

10. Ibidem, "*Prest. i nacazania*", t.5, p.261.

11. Ibidem, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.74.

12. Zanderi L.A., "*Le Probleme du Bien*", tr. du russe par R.Hofmann, Corres-Paris, 1946, p.21.

13-17 F.M. Dostoevski, "*Prest. i nacazanie*", p.195, 197, 539-541, 550

18. Sf. Isaac Sirul, "*Cuvinte ascetice*", Filocalia, p.52.

Scanned with OKEN Scanner

DIN MORMÂNT LA VIAȚĂ

Când Rascolnicov, strivit sub povara mustrărilor de conștiință, își mărturisește pentru prima oară crima în fața Soniei, îi spune: "Crezi că am ucis-o pe bătrână? Pe mine m-am omorât, nu pe bătrână".

"Omul, scrie Șestov, eliberat de sub puterea de coșmar a ideilor străine, se apropie de ceva ce este atât de neobișnuit și atât de nou încât trebuie să i se pară că a ieșit din regiunea realității și s-a apropiat de cea veșnică, de neființa cea dintru început".[1]

La această neființă a ajuns Apostolul Pavel când, după convertire, a zis: "Eu am murit. Și porunca dată spre viață, tocmai ea la mine s-a nimerit spre moarte"(Rom.7,10).

Rascolnicov a vrut să aibă mai multă viață, să devină un supraom, dar, din nenorocire, s-a lipsit de viață, s-a omorât pe el însuși tocmai prin ideile care, după socoteala lui, trebuiau să-l ducă la viață. Dar după ce s-a spovedit, eliberându-se de sub puterea de coșmar a ideilor străine, a constatat cu durere că s-a omorât pe el însuși.

"Punându-și încrederea în propria sa rațiune, adaugă Lev Șestov, omul a început să vadă în roadele rațiunii acel summus bonus al său, a început să prețuiască numai ceea ce vine "ex sua potestate" și a uitat darurile care i-au fost trimise de sus. Trezirea din vrajă a venit din același "deodată" și tot atât de "pe neașteptate", așa cum vine tot ce este mai bun în viață".[2]

Tot astfel s-a trezit și Rascolnicov din vraja lui. Odaia lui părea, într-adevăr, un "mormânt", dar, zice Nietzsche, numai mormintele cunosc învierile".[3] Condiția învierii este moartea omului vechi, căci dacă grăuntele de grâu nu moare, rămâne singur și nu aduce nici un rod.

Acest lucru l-a intuit Porfirie, care îi spune lui Rascolnicov: "Poate că Dumnezeu te-a așteptat tocmai la această cotitură... Și

suferința e un lucru bun. Suferă... Predă-te în mâinile vieții fără a o ocoli, fără a delibera. Nu te neliniști, te va scoate viața drept la mal și te va ridica pe picioare. La care mal? Dar eu de unde să știu? Eu cred numai că dumneata mai ai încă mult de trăit... Încă e bine că n-ai omorât decât o bătrânică. Dacă ai fi născocit o altă teorie, atunci poate ai fi făcut un lucru de o sută de milioane de ori mai urât. Poate că ar trebui să-i mulțumești lui Dumnezeu. De unde știi: poate că Dumnezeu te păstrează pentru ceva. Dumneata însă să ai o inimă mai mare și o frică mai mică. Te-ai înspăimântat de o măreață misiune ce te așteaptă în viitor? Nu. În acest caz e rușine să-ți fie frică. Dacă ai făcut un asemenea pas, atunci caută de te întărește... Ce importanță are faptul că vei trece în altă categorie de oameni? Că doar dumneata, cu inima dumitale, cred că nu vei regreta confortul? Ce însemnătate are faptul că multă vreme nu te va vedea nimeni? Esențialul nu stă în timp, ci în dumneata însuți. De vei deveni un soare, toți te vor vedea". Apoi, referindu-se la el însuși, adaugă: "Cine sunt eu? Eu nu sunt decât un om sfârșit și nimic mai mult".[4]

Cu alte cuvinte, tocmai Porfirie, care îl judeca și îl condamna pe Rascolnicov, recunoaște că e un om sfârșit, că e un grăunte de grâu ce va rămâne singur, fără rod, iar Rascolnicov, pe care îl așteapta lanțurile și Siberia, va avea parte de învierea lăuntrică, de lumina cerească, de un rod însutit și de o mare misiune din partea lui Dumnezeu. De ce? Pentru că "suferința este o idee mare", pentru că "în suferință se cuprinde o idee".[5] Pentru că, zice Foerster, "numai în suferință și în slăbiciune ni se dă prilejul să ne punem la încercare forța de rezistență a sufletului nostru".[5]

Dacă după păcatul neascultării , Dumnezeu ne-a introdus în acest cuptor al suferinței, trebuie să scoatem și să separăm aurul de alte metale, de impurități și de zgură. Trebuie cu alte cuvinte să scoatem înțelesul și câștigul duhovnicesc din ceea ce în aparență este fără sens, să câștigăm din prigoniri răbdare, din insuccese smerenie și cunoaștere de sine, din deziluzii, singura învățătură de folos".[6]

Scanned with OKEN Scanner

"Și chiar dacă, în suferința noastră, ne-ar fi închise toate căile, cum i se închiseseră lui Rascolnicov, nimeni nu ne va putea împiedica vreodată să lucrăm, să vorbim, să tăcem și să gândim după pilda lui Hristos, în loc să ne luăm după pilda unui animal încăpățânat și lipsit de rațiune. Ajunși odată aici, însuficiențele acestui pământ nu mai au putere asupra noastră". Căci, în acest caz, "noi trăim în Acela care toate le desăvârșește, noi suferim în Acela care toate le învinge, noi răbdăm în Acela care toate le iartă și abia atunci înțelegem vorba: "E mai multă fericire în a da decât în a lua".[7]

Încă din copilărie, Rascolnicov și-a găsit fericirea în a da omului, a se jertfi pentru binele altora și tocmai acest spirit de sacrificiu l-a scos din mormântul său întunecos la lumina vieții lui Hristos.

"Am găsit undeva, cugeta Rascolnicov, cum un condamnat la moarte, pe care nu-l despărțea decât un ceas de sfârșitul său, vorbea și se gândea că, dacă i s-ar întâmpla să trăiască undeva pe o înălțime, pe o stâncă, pe un spațiu atât de îngust încât să nu poată încăpea decât două picioare, iar de jur împrejur n-ar fi decât prăpastii, oceanul, întunericul veșnic, o veșnică izolare și o veșnică furtună, și dacă ar fi să rămână astfel, să stea numai pe un loc de un metru pătrat toată viața, o mie de ani, o veșnicie, acest condamnat la moarte ar prefera să trăiască în aceste condiții numai să nu moară acum! Ar accepta orice, numai să trăiască, să trăiască, să trăiască".[8]

În canonul Sfântului Evsignie, care se prăznuiește la 5 august, se scrie astfel: "Omorârea cea purtătoare de viață a Celui ce a pătimit cu trupul ai închipuit în trupul tău, prea fericite, și vieții celei adevărate te-ai învrednicit".

Datorită aceleiași omorâri purtătoare de viață a lui Rascolnicov, care a suferit cu toată ființa lui, s-a învrednicit, și el, vieții celei adevărate, vrând să trăiască, să trăiască, să trăiască, să trăiască. Că un mormânt era odaia lui Rascolnicov unde, în contemplația lui neagră, a fost omorât de diavolul, dar tocmai din acest mormânt, ca și din mormântul în care Sfântul Antonie s-a luptat cu demonii, a răsărit viața, a apărut Iisus, iar demonii au fost înfrânți.

Scanned with OKEN Scanner

Și așa cum în sânul mamei, cel dintâi organ care prinde viaţă în fiinţa pruncului este inima, tot astfel în a doua naștere a lui Rascolnicov, tot inima a fost cel dintâi centru care a ieșit din sfera de influenţă a diavolului și a intrat în zona de har a Duhului Sfânt. Și fiindcă, după spusa lui Blaise Pascal "inima își are raţiunile ei pe care raţiunea nu le cunoaște", ea, cea dintâi a sesizat adiereile Duhului Sfânt. Totuși până la învierea din Siberia e o cale destul de lungă. Rascolnicov trebuie să-și creștineze și capul, să-i spună ca și Pascal: "Taci, raţiune imbecilă!" Să primească credinţa în locul raţiunii.

Rascolnicov s-a convins că, dacă Sonia, în marea ei suferinţă, nici nu s-a sinucis, nici n-a înnebunit și nici n-a căzut în desfrâul păcătos și pătimaș, asta se datorește unei Puteri care ne depășește pe toţi, se datorește lui Dumnezeu în care Sonia credea și de la care cerea și primea ajutorul de sus. Acesta este secretul.

Dar raţiunea iscoditoare a lui Rascolnicov merge mai departe, ca să vadă cum s-a săvârșit minunea.

"Că ești o mare păcătoasă, confirma Rascolnicov spusele Soniei, este adevărat, așa este! Dar tu ești cu atât mai păcătoasă cu cât te-ai omorât în zadar și te-ai aruncat în braţele desfrâului. Cum să nu fie acest lucru o grozăvie?! Ce grozăvie mai mare vrei decât să trăiești în acest noroi pe care îl urăști așa de tare și, în acelasi timp, să știi tu însuţi (e destul numai să deschizi ochii) că prin aceasta nu-i ajuţi nimănui și nu mântuiești pe nimeni din nici o nenorocire! Spune-mi, în sfârșit, rosti el aproape scos din fire, cum pot sta laolaltă în tine o asemenea rușine și josnicie alături de alte simţăminte contrare și Sfinte? Căci ar fi mai cu dreptate, de mii de ori mai drept și mai cuminte să te arunci într-o fântână și să termini dintr-odată cu toate!

- Dar ei cum vor rămâne? Ce se va întâmpla cu ei? întrebă Sonia cu voce slabă, ridicând asupra lui niște ochi plini de suferinţă și, totodată, ca și cum nu era deloc mirată de propunerea lui, Rascolnicov o examina cu o privire stranie. Citi totul numai în privirea ei. Așadar, ea într-adevăr a avut acest gând. Poate că s-a gândit serios și de multe ori, în clipele ei de deznădejde, cum ar putea

s-o termine dintr-odată cu toate, ba chiar atât de serios încât acum aproape că nici nu s-a mirat de propunerea lui. N-a observat nici chiar asprimea cuvintelor lui (sensul învinuirilor lui și, mai ales, n-a băgat de seamă nici felul cum privea situația ei rușinoasă, ceea ce pentru Rascolnicov a fost destul de vizibil). El a înțeles cât se poate de bine că gândul la starea ei necinstită și rușinoasă a sfâșiat-o timp îndelungat prin cumplite dureri sufletești. Dar ce putere, ce forță a fost în stare, cugeta el, să-i oprească, până în momentul de față, hotărârea ei de a termina dintr-odată cu toate? Și abia acum a înțeles bine de tot ce au însemnat pentru ea acești micuți și sărăcuți orfani și această seminebună Caterina Ivanovna, ce inspira milă cu oftica ei și cu obiceiul ei de a se bate cu capul de pereți".[9]

Așadar, Rascolnicov s-a convins pe deplin că puterea care a întărit-o pe Sonia ca să nu înnebunească a fost rugăciunea, iar tăria care a oprit-o de la sinucidere a fost iubirea și mila față de cei suferinzi din jurul ei. Această lecție despre folosul rugăciunii și al iubirii de aproapele, predată pe viu de Sonia, nu e în stare s-o predea nici un profesor din lume, nici un cărturar care nu trăiește până în adâncul sufletului ceea ce îi învață pe alții. Când se afla în nenorocire, omul nu se apropie cu toată inima și nu-și descoperă tot sufletul decât aceluia care suferă ca și el sau chiar mai mult decât el. Dacă suferinzii din toate veacurile și din toate locurile se apropie atât de mult de Iisus, încât până și Renan recunoaște că, până la sfârșitul lumii, nici o putere vrăjmașă nu-L va putea smulge din inimile oamenilor, asta se datorește și faptului că Domnul nostru Iisus Hristos, a suferit mai mult decât noi toți. Și tocmai de aceea Rascolnicov nu s-a putut apropia de preotul care a rămas neputincios în fața văduvei lui Marmeladov, ci s-a apropiat de Sonia, care suferea ca și el și prin care Dumnezeu i-a putut comunica noi lumini și noi puteri de viață. Așa încât Parintele Dumitru Stăniloaie are toată dreptatea când afirmă că, după părerea comentatorilor, Sofia Semionovna este întruchiparea unui sfânt modern, iar Zender scrie că Dostoevschi n-a dat, așa la întâmplare, acestei fete numele de Sonia, de înțelepciune cerească.

Tot evlavioasa Sonia, pe care viciul, totuși, n-a atins-o, este aceea care i-a lămurit raționalistului Rascolnicov și alte probleme.

Scanned with OKEN Scanner

Ca și Ivan Caramazov de mai târziu, Rascolnicov acceptă pe Dumnezeu, dar respinge lumea. Îl revoltă la culme mârșăvia lui Svidrigailov pe care îl vede în parc urmărind o fată cu gândul de a profita de ea. E gata să-l omoare pe Lujin care, ca un om lipsit de inimă și de conștiință vrea să se folosească de Dunea în interesele sale personale și s-o facă de râs pe Sonia în public, ca prin aceasta să-i aplice o lovitură indirectă lui Rascolnicov. Toate aceste nedreptăți, răutăți și mișelii l-au determinat pe Rascolnicov să-și încerce puterea, l-au făcut să pășească peste un obstacol și să săvârșească o crimă care a fost supremul pumn izbit în obrazul lumii pe care el n-o accepta, pentru că zace întru cel viclean.

"- Mi-am dat seama atunci, Sonia, că puterea nu se dă decât aceluia care va îndrăzni să se aplece și s-o ridice. Aici nu se cere decât un singur lucru: e destul numai să îndrăznești! Pentru prima oară în viață mi-a apărut atunci gândul pe care nimeni și niciodată până la mine nu l-a cugetat! Nimeni! Mi s-a înfățișat deodată, limpede ca lumina zilei, că nimeni până acum n-a îndrăznit și nu îndrăznește ca, trecând peste atâtea lucruri absurde, să le apuce pur și simplu pe toate de coadă și să le dea dracului! Nu Eu... eu am vrut să îndrăznesc și am ucis...eu am vrut numai să îndrăznesc, Sonia, iată toată pricina!

"O, taci, taci! striga Sonia, plesnind din palme. Dumneata te-ai depărtat de Dumnezeu și Dumnezeu te-a pedepsit, te-a dat în mâinile diavolului!...

"De bună seamă, Sonia, când stăteam culcat pe întuneric și când mi se năzăreau idei și imagini de tot felul, diavolul era acela care mă tulbura atunci, nu-i așa?

"- Taci! Nu-ți bate joc, hulitorule de Dumnezeu! Dumneata nu înțelegi nimic, absolut nimic! O, Doamne! El nu înțelege nimic, absolut nimic!

"- Taci, Sonia, eu nu-mi bat joc nicidecum, că doar eu însumi știu că dracu e acela care m-a târât".[10]

Lămurindu-se și această problemă, Rascolnicov continua:

"- Am vrut să știu dacă sunt o făptură care tremură sau dacă am dreptul...

"- Să omori? Adică ai dreptul să omori? bătu din palme Sonia.

"- Sonia, eu n-am ucis decât un păduche, un păduche nefolositor, respingător, vătămător.

"- Dar acest păduche este o ființă omenească, răspunse Sonia".[11]

Rațiunea imbecilă nu se dădea bătută.

"- Așadar, e mai bine să-l lăsăm pe Lujin să trăiască și să comită ticăloșii? Dumneata n-ai îndrăznit să hotărăști ceva nici în privința lui.

"- Dar de unde pot să știu eu care sunt tainele Providenței lui Dumnezeu? Și de ce întrebi ceea ce nu e permis să întrebi? Pentru ce îmi pui astfel de întrebări deșarte? Cum se poate ca un asemenea lucru să depindă de hotărârea mea? Și apoi cine m-a pus pe mine judecător ca să hotărăsc cine trebuie să trăiască și cine trebuie să moară. Ei, dacă e vorba de Providența divină atunci nu mai poți face nimic, mormăi posac Rascolnicov.

Când inima lui Rascolnicov a capitulat în fața imensei suferințe omenești concentrată în persoana Soniei, atunci studentul criminal s-a prăbușit la picioarele prostituatei, pe care le-a îmbrățișat și le-a sărutat, s-a prosternat în fața unei Sfinţenii atât de dureros răstignită pe crucea tuturor celor umiliți și obidiți.

Căci, după spusele mamei mele, "ea a primit biletul galben, pentru că copiii mei erau muritori de foame, ea s-a vândut pentru noi".[14]

Când însă a capitulat rațiunea, acea rațiune care, după Dostoevschi, "slujește patimilor"[15], atunci Rascolnicov și-a văzut toată hidoșenia sa lăuntrică: "Nu sunt decât un păduche și nimic mai mult", "sunt mai odios și mai respingător decât păduchele omorât"[16], sunt egoist, invidios, rău, mârșav, răzbunător, și, poate, înclinat spre nebunie.[17]

De data aceasta, când s-a văzut praf și cenușă, iar nu supraom, Rascolnicov s-a prăbușit a doua oară, s-a prosternat o dată în plus, dar acum n-a mai sărutat picioarele Soniei, ci însuși pământul pe care l-a

Scanned with OKEN Scanner

spurcat cu nelegiuirea sa. "Să te duci imediat, i-a zis Sonia. Chiar în acest moment. Să te oprești la răscruce, să te închini, să săruți mai întâi pământul pe care l-ai spurcat și apoi să te închini în fața întregii lumi, în toate cele patru colțuri, și să le spui tuturor cu glas tare: "Am ucis!" Atunci Dumnezeu îți va trimite din nou viață!".[18]

Lucrurile s-au petrecut întocmai. Dumnezeu i-a dăruit din nou viață. Stăpânul vieții și al morții l-a scos pe Rascolnicov, ca pe Lazăr, din mormântul în care se îngropase și i-a redat viața pe care o pierduse când a omorât-o pe bătrână.

După ce Rascolnicov și-a mărturisit păcatul în fața Soniei, după ce a aflat această supapă de siguranță, grație căreia nu și-a ieșit din minți, "în sufletul lui, scrie Dostoevschi, a năvălit în valuri un sentiment necunoscut, care l-a înmuiat dintr-odată: două lacrimi s-au rostogolit din ochii lui, atârnându-i pe gene".[19]

Rascolnicov plânge, sărută picioarele Soniei, sărută pământul murdar, pentru că se simte vinovat în fața întregii lumi.

"Pentru ce, se mustră Rascolnicov pe sine însuși, pentru ce m-am dus la ea ca să cerșesc lacrimile ei? Pentru ce am avut atâta nevoie ca să-i mănânc viața? O, ticăloșie!".[20]

Acest sentiment necunoscut îl definește Dostoevschi mai târziu prin cuvintele lui Marchel:

"Fiecare din noi este vinovat de toate relele în fața tuturor oamenilor. Nu știu cum să-ți lămuresc acest sentiment, dar simt că este chinuitor de adevărat".

"- Mamă, îi spune Marchel pe patul de moarte, viața este un rai și noi toți suntem în rai, dar nu vrem să știm acest lucru. Dacă însă am vrea să cunoaștem acest adevăr, chiar mâine lumea toată ar deveni un rai".

"- Dragii mei, spunea Marchel cunoscuților care îl vizitau, scumpii mei, prin ce m-am învrednicit de dragostea voastră? Pentru ce iubiți un om ca mine?"

"- Iubiții mei, se adresa el slugilor, scumpii mei, pentru ce mă serviți? Oare merit eu să mă servească cineva? Dacă m-ar milui

Dumnezeu și m-ar lăsa în viață v-aș servi eu pe voi, căci fiecare din noi trebuie să fie sluga altuia. Eu vreau să fiu sluga slugilor mele".

"Ferestrele din odaia lui dădeau în grădină, iar livada, la noi, era plină de umbre, de pomi bătrâni. Pe copaci izbucneau mugurii de primavară, veneau în zbor păsărelele timpurii, care cântau și ciripeau la fereastră. Privind cu dragoste la ele, Marchel cerea iertare și de la păsărele:

"- Păsăricele lui Dumnezeu, păsărele pline de bucurie, iertați-mă și voi pe mine, pentru că și față de voi am greșit".

Aceste cuvinte, zicea mama lui Marchel, nu le putea înțelege nimeni pe atunci, la noi, iar el plângea de bucurie:

"- Da, zice, a existat o asemenea slavă dumnezeiască în jurul meu: păsărele, copaci, iarbă verde, cer senin, numai eu singur am dus o viață de rușine, numai eu am pângărit toată făptura, iar frumusețea și slava nici n-am băgat-o în seamă.

"- Te încarci de prea multe păcate, plângea uneori mama.

"- Mămico, bucuria mea, crede-mă că eu plâng de bucurie, nu de amărăciune. Că doar eu însumi vreau să mă simt vinovat în fața lor, numai că nu-ți pot explica această simțire, fiindcă nici nu știu cum să-i iubesc. Lasă să fiu eu greșit în fața tuturor, în schimb însă ei mă vor ierta cu toții și pe mine, iată acesta-i raiul. Oare eu nu sunt acuma în rai?".[21]

Înainte de a ajunge în acest rai, Dostoevschi însuși a putrezit ca grăuntele de grâu în mormântul groaznicelor sale suferințe. După ce s-a căsătorit cu prima sa soție, Maria Dimitrievna Isaeva, Dostoevschi îi scrie fratelui său:

"Când mă întorceam acasă, m-am oprit în Barnaul, la un bun cunoscut. Aici m-a lovit nenorocirea. Cu totul pe neașteptate, am avut o criză de epilepsie, care a speriat-o de moarte pe soția mea, iar pe mine m-a umplut de mâhnire și de deznădejde. Medicul mi-a spus, contrar diagnosticului tuturor medicilor de până atunci că sufăr de "o adevărată epilepsie" și că trebuie să mă aștept ca, în toiul unei asemenea crize, să mor asfixiat de un spasm, care mă va sufoca și nu voi muri astfel decât din acea pricina... Căsătorindu-mă, eu credeam întru totul cele ce-mi spuneau medicii, care mă încredințau că acestea

nu sunt decât niște accese nervoase, care pot trece odată cu schimbarea felului de a trăi. Dacă aș fi știut cu adevărat că boala mea este o adevărată epilepsie, nu m-aș fi căsătorit".

Recăsătorindu-se, "tânăra soție a văzut cu groază și cu oroare cum soțul ei urla și se zbătea în criza de epilepsie".[22]

Dar grăuntele putrezit în "casa moartă", a încolțit și a adus rod însutit, adică romanele geniale, romanele tragedii. Experiența scriitorului din închisoare constituie bogăția lui duhovnicească.

"Crede-mă, îi scria fratelui în anul 1856, că trecând prin necazurile prin care am trecut eu, ai să ieși de acolo, în cele din urmă, cu o filosofie oarecare, cuvânt pe care îl poți interpreta cum vrei".

"Filosofia lui Dostoevschi este scoasă dintr-o viață trăită de el".

"Temnița este nemișcată, ea este o casă moartă, încremenită și fără nici o ieșire, dar autorul se mișcă; el se coboară în adânc pe crugurile iadului. Principiul compunerii "Însemnărilor dintr-o casă moartă" nu este static, ci dinamic".[23]

Și cât de ucigătoare era această "casă moartă"!

"În ce mă privește, scria Dostoevschi, am observat o particularitate: oriunde aș fi vrut să-mi pun umărul ca să-i ajut în timpul muncii, peste tot eram un musafir nepoftit, peste tot îi incomodam, peste tot ei mă dădeau afară, fiind gata să mă înjure.

"Un zdrențăros oarecare, cel mai prăpădit pușcăriaș, care pe deasupra era el însuși cel mai prost muncitor și care nici nu îndrăznea să crâcnească în fața celorlalți deținuți, până și acela se socotea îndreptățit să răcnească la mine și să mă alunge, dacă stăteam lângă el, sub pretextul că-l incomodam. În cele din urmă, unul din cei mai îndrăzneți mi-a spus-o drept în față, cu toată brutalitatea: "Unde te bagi, pleacă de aici! Ce te bagi unde nu ești chemat?"

"- A nimerit ca musca în lapte! îndată sări altul.

"- Tu ai face mai bine să mergi cu pantacuza ca să aduni bani pentru o clădire de piatră și să dărâmi o fabrică de tutun, iar aici tu n-ai nici un rost.

"Îmi venea să stau retras, dar ce să stau deoparte, când toată lumea lucrează, nu știu cum dar mi se părea rușinos. Dar când într-adevăr se întâmpla să mă retrag, dându-mă la o parte, mă așezam pe marginea bărcii,și îndată se auzeau strigătele lor:

"- Ia te uită ce muncitori ne-au dat! Ce poți face cu ei? Nu faci nici o treabă".[24]

"Nimic nu e mai groaznic, conchide Dostoevschi, decât să trăiești într-un mediu străin". Un om ca Dostoevschi "oricât ar fi de drept, bun, cuminte va fi urât și disprețuit ani întregi de către toți cei din jur. El nu va fi înțeles și, mai ales, nimeni nu va avea încredere în el, pentru că nu le este prieten și nici tovarăș".[25]

Altă dată Dostoevschi s-a alăturat pentru o cauză dreaptă.

Iată mărturisirea scriitorului:

"Toți se uitau întrebător la mine.

"- Tu ce rost ai aici? m-a întrebat brutal și zgomotos Vasilii Antonov, care stătea ceva mai departe decât alții și care până acum mi se adresase cu dumneavoastră și se purtase politicos cu mine.

"L-am privit cu nedumerire, căutând încă să înțeleg ce înseamnă toate acestea și ghicind câte puțin că se petrece ceva neobișnuit.

"- Chiar așa, la ce bun să stai aici? Pleacă la cazarmă, rosti un flăcău, tânăr soldat, cu care până atunci nu eram deloc cunoscut și care era mic, bun și liniștit.

"- Păi, am văzut că vă aranjați în front, i-am răspuns, credeam că se face numărătoarea.

"- De unde ieșișI, mă? strigă unul.

"- Cioc de fier, spuse altul.

"- Vânător de muște! rosti al treilea cu un inexprimabil dispreț. Această nouă poreclă provocă un râs general.

"- Sălășluiește la bucătărie din milă, mai adaugă cineva.

"- Pentru ei peste tot e rai. Aici e pușcărie, iar ei mănâncă colaci și cumpără purcei. Tu mănânci doar din banii tăi, de ce dar te bag aici?

"- Nu e locul dumitale aici, rosti Culicov, apropiindu-se degajat de mine. Acesta m-a apucat de mână și m-a scos din rând".[26]

"Am înțeles, încheie Dostoevschi, că eu niciodată nu voi fi primit în tovărășia lor chiar de-aș fi de o mie de ori pușcăriaș, chiar pe vecii vecilor"...

Urât și izgonit dintre oameni, Dostoevschi și-a găsit în "casa moartă" un singur prieten. "În toată lumea, conchide scriitorul, nu mi-a rămas acum decât o singură ființă care mă iubește, care e atașată de mine, prietenul meu, unicul meu prieten, credinciosul meu câine Saric".[27]

Cel din urmă moto la ultima sa capodoperă "Frații Caramazov" a fost cuvântul Mântuitorului despre grăunțele de grâu care trebuie să moară și să putrezească pentru ca să rodească, iar pe crucea de piatră de pe mormântul său din cimitirul unei mânăstiri de maici din Petersburg au fost săpate aceleași cuvinte din Evanghelia lui Ioan XII,24. Sufletul și trupul lui Dostoevschi au urmat întocmai calea grăuntelui de grâu, aducând roade însutite.

NOTE

1-2. Lev Șestov, "*Na vesah Iova*", Stranstvovania pe dușam, Parij, 1929, p.49, 365.
3. Editura Thurnesen, "*Dostoevski ou le confine de l'homme*", *op.cit.*, p.25.
4. F.M. Dostoevski, "*Prest. i nacazanie*", t.5, p.479-481.
5-7. Fr.W.Foerster, "*Hristos și viața omenească*", *op.cit.*, p.211, 94, 193.
8 -20. F.M.Dostoevski, "*Prest. i nacazanie*", t.5, p.166, 334-335, 436, 437, 434, 426, 413, 291, 286, 435, 438, 430, 443.
21. F.M. Dosotoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.361-362.
22-23. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.134, 154, 162.
24-27. F.M. Dostoevschi, "*Zap.iz miortv.doma*", p.486, 656, 661-662, 448.

Scanned with OKEN Scanner

DECÂT CĂLĂU, MAI BINE VICTIMĂ

Pentru Dostoevschi, "casa moartă" a fost o adevărată crisalidă. A intrat în mormântul închisorii ca un vierme și a ieșit ca un fluture.

"Frate, îi scria el fratelui său Mihai. Eu nu m-am deznădăjduit și nu m-am împuținat cu sufletul. Viața e peste tot viață. Viața e în noi înșine, iar nu în cele din afară. Alături de mine sunt oameni și ca să fii om între oameni și să rămâi al lor pentru totdeauna, în toate nenorocirile, să nu disperi și să nu-ți pierzi tăria duhului, iată în ce constă viața, în ce constă problema ei. Eu mi-am dat seama de acest lucru. Această idee mi-a intrat în trupul și în sângele meu. Da, este adevărat! Acel cap, care creea și trăia în sferele înalte ale artei, care și-a dat seama și s-a desprins cu niște cerințe superioare, acel cap este tăiat de pe umerii mei . Au rămas amintirea și icoanele, create dar încă neîntrupate de mine. Ele mă vor vădi, este adevărat! Dar în mine a rămas inima, același trup și sânge, care, de asemenea, poate să iubească și să sufere, și să aibă milă, și să-și aducă aminte, și asta este, totuși, viața! " On voit la soleil!" Rămâi cu bine, frate! Să nu tânjești după mine... N-au clocit niciodată în sufletul meu asemenea rezerve de viață duhovnicească, atât de abundente și sănătoase, ca acum! Însă nu știu de le va suporta trupul...

"...Când îmi întorc privirea spre trecut și mă gândesc câtă vreme am cheltuit în zadar, câtă vreme am pierdut în rătăcirile mele, în greșelile mele, în trândăvie, într-o viață trăită fără rost, pe care n-o prețuiam, ori de câte ori greșeam împotriva inimii și duhului meu, când mă gândesc la toate acestea năvălește sângele în inima mea. Viața este un dar, viața e o fericire, fiece minut putea să fie un veac de fericire.

"Si jeunesse savait!" Acum, schimbându-mi viața, mă renasc într-o formă nouă. Frate! Mă jur în fața ta ca nu-mi voi pierde nădejdea și-mi voi păstra duhul și inima în curăție. Mă voi renaște spre mai bine. Iată care este toată nădejdea mea, toată mângâierea mea".[1]

Iar fratelui său Andrei îi scria:

"Acești patru ani eu îi socotesc ca pe un răstimp în care am fost îngropat de viu în mormânt. Cât de groaznică a fost această perioadă nu sunt în stare să-ţi povestesc, dragul meu. A fost o suferinţă negrăită, nesfârșită, pentru că fiece ceas, fiece minut mă apasă ca o piatră pe suflet".[2]

Și acum, iată viaţa trăită în mormântul în care a fost îngropat de viu, așa cum se exprima Dostoevschi însuși.

"Aici e o lume grosolană, îi scrie el fratelui. Sunt niște oameni întărâtaţi și înrăiţi. Ura faţă de nobili depășește orice limită și, de aceea, ei ne-au întâmpinat pe noi, nobilii, cu dușmănie și cu o răutăcioasă bucurie pentru amarul nostru. Ei ne-ar fi devorat, dacă li s-ar fi dat voie. De altfel, judecă singur: cât de mare este apăsarea când ești nevoit să trăiești, să bei, să mănânci și să dormi cu acești oameni câţiva ani în șir, mai ales că n-aveai nici timp, nici cui să mă plâng pentru tot felul de ocări fără număr pe care le primeam. O sută și cincizeci de dușmani nu reușeau să obosească în persecuţiile lor, care constituiau pentru ei o plăcere, o distracţie, o îndeletnicire... Am fost nevoiţi să suportăm toate răzbunările și persecuţiile, cu care trăiesc și pe care le nutresc faţă de clasa nobilă".

Viaţa de închisoare este descrisă în închisoare într-un stil mult mai tăios decât în "Însemnări".

"Trăiam laolaltă, grămadă cu toţii, într-o cazarmă... Dușumelele erau putrede. Murdăria de pe podele era de câţiva centimetri, puteai să luneci și să cazi... Focul în sobă se făcea cu șase bucăţi de lemne. Nu se încălzea, însă soba scotea o duhoare insuportabilă, și așa trecea iarna. Tot aici în cazarmă, pușcăriașii își spălau rufele și stropesc toată încăperea cu apă. Nu era chip nici să te întorci. De cu seară și până dimineaţa nu mai puteai să ieși ca să-ţi faci nevoile, căci cazărmile se închideau și în tindă se aduce hârdăul, care emană un miros nesuferit. Toţi pușcăriașii împut aerul ca porcii și spun că nu se poate să nu faci tot felul de porcării, că doar "viu este omul". Puricii, păduchii și cărăbușii, să-i scoţi cu baniţele...

"În zilele de post, hrana e varză cu apă, și nimic mai mult. Mi-am deranjat stomacul într-un hal de nesuferit și m-am îmbolnăvit de câteva ori. Judecă și tu, s-ar fi putut trăi fără bani? Dacă n-aș fi avut bani aș fi murit fără doar și poate. Nimeni, nici un deținut n-ar fi suportat o asemenea viață... Adaugă la toate aceste delicii imposibilitatea de a-ți procura o carte. De capeți vreuna trebuie s-o citești pe furiș. La toate acestea se adaugă o veșnică dușmănie și ceartă în jurul nostru, înjurături, țipete, gălăgie, zgomot, santinele care te conduc mereu și nu te lasă niciodată singur. Și când te gândești că aceste lucruri se petrec de patru ani de zile fără nici o schimbare".[3]

Dacă ar avea grai, grăuntele de grâu, căzut toamna sub brazdă, ar scoate aceleași jalnice cuvinte, plângându-se fratelui său care se afla la adăpost în hambar. Și totuși, câtă bucurie, pentru el și pentru alții, aduce acest grăunte de grâu când învie dând roade multe!

În prima zi de arest, Mitea Caramazov visează că se afla călător pe întinsa stepă înzăpezită. Era lapoviță, iar el călătorea într-o teleguță țărănească, trasă de doi cai.

"Era începutul lui noiembrie. Mitea era cuprins parcă de niște fiori de frig. Zăpada se rostogolea în fulgi mari și umezi care, căzând pe pământ, se topeau imediat. Mujicul îl ducea voinicește. Plesnea furios din bici și avea o barbă lungă, bălaie. Nu puteai spune că e bătrân, dar avea vreo cincizeci de ani. Era îmbrăcat cu o haină sură țărănească. La un moment dat, se ivi, nu departe, un sat. Se vedeau niște căsuțe negre, negre de tot, pe jumătate arse. Atârnau numai bârnele, pârjolite de foc. Iar la ieșirea din sat stăteau înșiruite babele, femei multe, un rând întreg, toate slabe, supte, cu niște fețe pământii. Îndeosebi cea de la margine, de statură înaltă, costelivă, părea să aibă patruzeci de ani, cu toate că poate avea numai douăzecii de ani, cu o față lungă scofâlcită. În brațele ei plângea un copilaș, iar sânii ei erau, probabil, atât de uscați încât nu aveau nici o picătură de lapte. Și copilul plângea, plângea mereu, își întindea mânuțele goluțe, cu pumnișorii nu știu cum învinețiti de tot din cauza frigului.

- Pentru ce plâng ei? De ce plâng? întrebă Mitea, zburând bărbătește pe lângă ei.

Scanned with OKEN Scanner

- Copchilul, răspunde vizitiul, plânge copchilul.

- Pe Mitea îl surprinde că mujicul a spus pe limba lui țărănească: "copchilul", iar nu copilul. Îi plăcu că țăranul a spus copchilul: parcă e mai multă milă în acest cuvânt țărănesc.

- Dar pentru ce plânge? caută să afle, ca un prost, Mitea. Pentru ce mânuțele îi sunt goluțe? De ce nu-l învelește nimeni?

- Pentru că a rebegit copchilul. A înghețat hăinuța și nu mai ține de cald.

- Dar de ce e așa ? De ce? tot nu se lăsa nerodul de Mitea.

- Pentru ce sunt săraci. Le-au ars căsuțele. N-au pâinișoară. Cerșesc pe locul unde le-au ars casele.

- Nu, nu! Zice Mitea care părea că parcă tot nu înțelege, tu să-mi spui pentru ce stau aici mamele năpăstuite de foc? Pentru ce oamenii sunt săraci? Pentru ce e sărac copchilul? Pentru ce stepa e goală? Pentru ce ei nu se îmbrățișează, nu se sărută? Pentru ce nu cântă cântece de bucurie? Pentru ce s-au înnegrit așa de rău din cauza negrelor mizerii? Pentru ce nu-și hrănesc copchilul?

În sinea lui, Mitea își da seama că, deși întreaba ca un om nesăbuit și fără noimă, totuși un îndemn lăuntric îl determina să întrebe, așa, ca un om nechibzuit, zicându-i că numai așa trebuie să întrebe. Și mai simțea că inima lui era copleșită de un fel de umilință pe care n-a avut-o niciodată că îi vine să plângă, că vrea să facă ceva pentru toată lumea, ca să nu mai plângă copchilul, ca să nu mai plângă nici mama copchilului, înnegrită și uscată de foame, ca de azi înainte să se șteargă lacrimile de durere din ochii tuturor oamenilor și toate acestea să se îndeplinească chiar în momentul de față, fără nici o amânare și fără nici o condiție, cu toată neînfricarea Caramazoviană.

"- Dar și eu sunt cu tine! Acum nu te voi părăsi! Mă duc cu tine pentru totdeauna! Toată viața mea voi fi alături de tine, se auziră cuvintele pătrunse de o adâncă simțire și drăgălășenie rostite de Grușenca.

"De data aceasta inima i se aprinse și Mitea porni spre o nouă lumină. Voia să trăiască, să trăiască mereu, să meargă, să meargă mereu pe o cale nouă spre lumina care îl chema. Și voia să meargă

mai repede, cât mai repede, să pornească acum, chiar în acest moment!".[4]

"- Frate, îi spune mai târziu Mitea lui Alioșa, în aceste două luni din urmă am simţit că s-a născut în mine un om nou, a înviat în mine o făptură nouă! Acest om nou a fost închis în sine, dar niciodată n-ar fi apărut, dacă nu m-ar fi lovit acest trăsnet. E ceva teribil! Și ce-mi pasă dacă timp de douăzeci de ani voi sparge în mână, cu ciocanul, tot felul de minereuri. Nu mi-e teamă deloc de casa ce mă așteaptă. Ceea ce mă îngrozește acum este altceva: mi-e teamă să nu mă părăsească omul înviat! Și acolo, în mină, sub pământ, pot găsi, alături de mine, într-un pușcăriaș și ucigaș ca și mine, o inimă omenească, ba pot să mă împrietenesc cu un astfel de om, pentru că și acolo poţi trăi, iubi și suferi! Poţi da viață, poţi naște din nou inima amorţită într-un asemenea ocnaș. Îţi stă în putinţă să ai grijă de el ani de zile și să scoţi, în cele din urmă, din peșteră la lumina zilei de data aceasta un suflet superior, o conștiință plină de suferinţă, să renaști un înger, să înviezi un erou! Și cât de mulţi sunt ei! Ei sunt cu sutele și noi toţi suntem vinovaţi în faţa lor! De ce oare am visat atunci "copchilul" într-un asemenea moment? "Pentru ce e sărac "copchilul"? În clipa aceea visul a fost pentru mine o proorocire! Pentru acest "copchil" mă voi și duce. Pentru că fiecare din noi e vinovat pentru toţi. Pentru toţi "copchii", fiindcă sunt mici și mari. Toţi sunt "copchii". Pentru toţi mă voi și duce, pentru că trebuie să se ducă cineva pentru toţi. Eu nu l-am omorât pe tata, dar trebuie să mă duc. Primesc! Toate aceste gânduri mi-au venit aici... uite, între acești pereţi jerpeliţi! Și cât de mulţi sunt ei! Ei sunt cu sutele, cei ce lucrează sub pământ cu ciocanul în mâini. O, da, noi vom fi în lanţuri. Nu vom fi liberi. Dar atunci, în marea noastră durere, vom învia din nou în bucuria fără de care omul nu poate trăi, iar Dumnezeu nu poate exista, căci Dumnezeu ne dă bucurie, acesta-i privilegiul Lui, marele Său privilegiu... Doamne, topească-se omul în rugăciune! Cum voi putea trăi eu acolo, sub pământ, fără Dumnezeu? Minte Rachitin: dacă Dumnezeu va fi izgonit de pe pământ, noi îl vom întâmpina sub pământ! Este cu neputinţă pentru un ocnaș să trăiască fără Dumnezeu, mai imposibil chiar decât pentru unul care nu este ocnaș! Și atunci

noi oamenii subterani, vom intona din măruntaiele pământului un tragic imn către Dumnezeu, la care e Bucuria - bucuriilor! Trăiască Dumnezeu și bucuria Lui! Îl iubesc!".[5]

Dacă, pe de o parte, viermele nu poate deveni fluture de nu va trece prin mormântul unei crisalide, dacă grăuntele de grâu nu-și sloboade colțul verde de nu va trece prin putrezirea nemiloasă de sub brazdă, dacă omul nu poate învia lăuntric de nu-l va lovi "trăsnetul" suferinței și dacă, pe de altă parte, criminalii Gazin și Orlov devin complet posedați de duhul cel rău tocmai datorită bestialităților lor, dacă Rascolnicov s-a omorât pe el însuși tocmai când a ridicat toporul asupra bătrânei, dacă Stavroghin s-a spânzurat tocmai când se lăuda că are o nesfârșită putere de supraom, atunci, desigur, "e mai bine să fii victimă decât călău! E mai bine să fii strivit decât să strivești pe alții!".[6]

Măreața victimă de pe Golgota a fost strivită pe o rușinoasă cruce de tâlhar, dar tocmai prin această suferință a biruit pe toți călăii săi, mântuind lumea.

Iată pentru ce, în închisoare, "Dostoevschi și-a condamnat "răzvrătirea" sa și s-a căit pentru înclinările sale revoluționare din tinerețe".[7] Mai mult, Dostoevschi și-a cerut suferința": "Dacă suferința îmi poate mări talentul și influența mea asupra omenilor, atunci, Doamne, dă-mi suferința", se ruga el cu tot curajul către Dumnezeu. "Nu mă cruța! Eu voi suporta totul, numai ca lucrarea mea pentru care m-ai trimis pe pământ să fie binefăcută". "Mai târziu, adaugă fiica lui, când s-a întors la Petersburg, Dostoevschi spunea prietenilor săi, care credeau că a fost pedepsit pe nedrept: "Nu. Pedeapsa a fost dreaptă. Poporul ne-a condamnat. Am înțeles acest lucru la închisoare. Și apoi, cine știe, Dumnezeu m-a trimis, poate, acolo ca să învăț esențialul fără de care nu se poate trăi, fără de care oamenii se sfâșie între ei, iar eu, la rândul meu, să comunic esențialul altora, pentru ca să devină mai buni, oricât de mic ar fi acest esențial și oricât de mic ar fi numărul lor".[8]

Scanned with OKEN Scanner

Căci suferința lui Dostoevschi a avut darul să facă nu numai din propria sa ființă, ci și din semenii săi niște fluturi care au zburat spre cerul de azur, asta se vede din scrisoarea pe care romancierul i-o trimite soției îndată după binecuvântarea sa despre Pușkin.

Iată ce-i spuneau semenii:

"Dumneata ne-ai făcut mai buni, se auzeau mai multe voci din asistență, când am citit "Frații Caramazov". Într-un cuvânt, m-am convins că "Frații Caramazov" au o colosală însemnatate. Și deodată, scrie Dostoevschi, ei s-au repezit să-mi sărute mâinile, și nu unul, ci zeci de oameni. Și nu numai tineretul, ci și bătrânii încărunțiți".[9]

Cneazul Volhovski a fost un "călău", iar Nicolai Sergheici Ihmenev o "victimă" și, totuși, iată ce scrie "victima":

"O, îți mulțumesc, Dumnezeule, pentru toate, atât pentru mânia ta cât și pentru mila ta!.. Și pentru soarele Tău, care a strălucit acum, după furtună, asupra noastră! Pentru toată clipa aceasta îți mulțumesc! O! Lasă să fim noi umiliți, lasă să fim noi obidiți, dar noi suntem din nou împreună, și lasă-i, lasă-i acum pe cei mândri și trufași, care ne-au umilit și ne-au obidit, să triumfe!

Lasă-i să arunce cu pietre în noi! Nu-ți fie teamă, Natașa... îi spune fiicei sale, obidită ca și el. Noi vom merge mână în mână și eu le voi spune lor: asta-i scumpa și iubita mea fiică! Asta-i fiica mea cea nevinovată pe care voi ați obidit-o și ați înjosit-o, dar pe care eu, eu o iubesc și o binecuvântez în vecii vecilor".[10]

La această concluzie l-a adus pe Dostoevschi experiența din "casa moartă". Aici s-a convins el că e mai bine să fii victimă decât călău.

În romanul "Umiliți și obidiți", răufăcătorul cneaz Volcovschi își bate joc de literatul Ivan Petrovici, adeptul lui Schiller, care avea un suflet atât de frumos. Dar toate "personalitățile puternice" ale lui Dostoevschi pornesc de la supraomul Orlov. Problema lui Rascolnicov este deja schițată. Oamenii se împart în două: puternicii, cărora "totul le este permis" și slăbănogii pentru care s-a alcătuit morala. Rascolnicov, Stavroghin, Ivan Caramazov se situează "de cealaltă parte a binelui și a răului". Acest nietzscheism înainte de Nietzsche Dostoevschi l-a scos din închisoare".[11]

Scanned with OKEN Scanner

Dar călăii din "Casa moartă" l-au făcut pe Dostoevschi să-și schimbe convingerile privitoare la ființa omenească despre care se spunea că e bună de la natură, dar că mediul înconjurător o corupe. Despre Orlov, despre acest cumplit răufăcător, Dostoevschi scrie: "pot spune în mod pozitiv ca în toate privințele sunt mai prejos în fața lui". Dostoevschi se lovește de o personalitate titanică, de un supraom, pentru care morala obișnuită nu este decât o deplorabilă copilărie. Răul nu este deloc o știrbire a voinței și o slăbiciune de caracter; dimpotrivă, răul posedă o forță teribilă, o măreție obscură. Răul nu constă în domnia naturii inferioare, trupești, asupra naturii superioare, duhovnicești, răufăcătorul Orlov manifestă o deplină victorie asupra trupului. Răul este o realitate mistică și o spiritualitate demonică.

Experiența duhovnicească din închisoare se traduce în limbajul icoanelor artistice. Ea poate fi numită naufragiul idealismului.

"Până la închisoare, Dostoevschi era idealist, utopist, socialist, umanist. Toate aceste "isturi" erau întemeiate pe axioma lui Rousseau "omul e bun de la natură". După închisoare, credința în "binele natural" a fost zguduită.

"Toți eroii din "Umiliți și obidiți", afară de unul singur, sunt buni și binefăcători, și acest singur om îi biruie cu ușurință. Dacă "binele natural" este neputincios, atunci mai este el un bine? Poate că dragostea, compătimirea, jertfirea de sine nu-l pot ajuta pe aproapele. Priveliștea neputinței "binelui natural" e tragică: Binele acoperă egoismul cel mai neobservat, "homme de la nature" al lui Rousseau este în afară de voința morală și de legea morală.

Judecata asupra binelui aparent este dată în mâinile unui răufăcător. E triumful deplin al răului. Pentru ce toate acestea? Poate că binele umanist este aparent? Minciunii umaniste, cu privire la neprihănirea omului, i se opune adevărul religios privitor la păcatul strămoșesc. Idila utopică s-a terminat în "Casa moartă", unde a început tragedia religioasă.

Scanned with OKEN Scanner

"În suferință există un egoism, o beție de răutate, un dispreț față de prigonitor, o plăcere de a săvârși fapte rușinoase, o răzbunare împotriva unui destin nedrept, o admirație pentru propriile tale porniri nobile, o provocare împotriva lumii întregi. Eroi din nuvela "Umiliți și obidiți" nu sunt chiar așa de nenorociți: ei cunosc plăcerile subtile pe care nu le-ar da în schimbul unei fericiri oarecare.

"În felul acesta, Dostoevschi aruncă în aer morala "naturală" preconizată de ateii umanismului.

"Orânduirea capitalistă este împărăția lui Baal, împărăția demonului căruia i se aduc jertfe omenești. Ea este aceea care i-a adunat pe oameni în turmă, ea a construit giganticul mușuroi de furnici.

"Cu cât entuziasm nimicitor își bate joc autorul de Sfințenia idealului său de altădată! Cu câtă disperare malițioasă vorbește el de visul său acru de a coborî cerul pe pământ, de a întocmi raiul pământesc! Dacă ceea ce în tinerețea-i visătoare i se părea bun nu este deloc bun, atunci trebuie demascată minciuna, trebuie smulsă masca de pe fața acestui bun aparent. Căci nu "cei buni" îi judecă pe "cei răi", ci "cei răi" sunt aceia care osândesc pe "cei buni".[12]

În antreul Epancilor, Prințul Mâșchin îi povestește cameristului tot ce știe despre pedeapsa cu moartea aplicată lui Legres în Lyon și conchide: "S-a zis: să nu ucizi!", adică pentru că el a ucis să-l ucizi și tu pe el? Nu, asta nu se poate... Despre acest chin și despre această grozăvie a vorbit însuși Hristos. Nu, cu un om nu se poate proceda astfel". Aceeași istorisire o repetă Mâșchin și în salonul Epancinilor, adăugând întâmplarea cu omul care a fost ridicat pe eșafod și, apoi miluit. Se pare că prințul cunoaște din propria experiență ce este moartea. În așteptarea torturilor, condamnatul își retrăiește nu spaima fizică a sfârșitului, ci groaza mistică din fața viitorului necunoscut. Diavolul ucigător de oameni ispitește sufletul cu vedenia neființei abisale. "Nu, asta nu se poate". Pe planul empiric, convorbirile filosofice din antreu și din salon, îndată după întoarcerea lui din Elveția, sunt mai mult decât neverosimile. Legătura acțiunii, începutul luptei și osia compoziției se află pe planul metafizic".

Scanned with OKEN Scanner

"Eroul aduce oamenilor nu numai o interzicere, ci și o bunăvestire. Cu personalitatea sa, cu existența sa el demască minciuna, însă nimicind, el vrea să zidească".[13] Prințul Mâșchin ne arată că "dreptul acordat unui om de a pedepsi fizic pe semenii lui este una din plăgile noastre".[14] Și "cel ce se poartă ca un lup, zice Foerster,. acela întâlnește pretutindeni numai lupi și stârnește pretutindeni și veșnic lupi noi din ascunzișurile codrilor, până când el însuși e mâncat de lupi" (op.cit.p.283. Dimpotrivă, "numai recunoscând răul și stricăciunea ce i-ai făcut-o altuia, numai prin acest sentiment de smerenie și de vinovăție dovedești prezența lui Dumnezeu în inima ta și gonirea diavolului din sufletul tău" (Ibidem, p.285. Iată de ce e mai bine să fii victimă decât călău.

NOTE

1 - 3. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.116-117, 121, 122.
4 - 5. F.M. Dostoevschi, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.627-629, t.10 p.105.
6. Ibidem, t.I, p.9; "*Sila tvorcestva*", V.Ermilov.
7. K. Mociulschi, *op.cit.* p.137.
8. Aimée Dostoevski *op.cit.* p.115.
9. K. Mociulschi *op.cit.* p.526.
10. F.M. Dostoevski: "Unijonie i oscorlionie" t.3, p.356.
11 - 13. K. Mociulschi *op.cit.* p.161,173-193,303-304.
14. Tudor Vianu: "*Dostoevschi*" Prefață la *Opere* vol. I, 1966.

Scanned with OKEN Scanner

DĂLTUIND FRUMOSUL...

Ca un sculptor nemulţumit de opera lui, Dostoevschi lasă figurile realizate și începe să dălţuiască alte figuri, care să se apropie din ce în ce mai mult de idealul "omului frumos" pe care îl are în inima și mintea lui.

După ce l-a adus pe Rascolnicov până în pragul învierii lăuntrice, scriitorul își încheie astfel romanul: "Aici însă începe o nouă povestire, începe istorisirea înnoirii treptate a omului, povestirea unei treceri treptate dintr-o lume în alta, povestirea contactului cu o realitate total necunoscută până acum. Această istorisire ar putea alcătui tema unui nou roman, "dar romanul de faţă s-a sfârșit".[1]

Cel care a cunoscut așa de bine cuvântul Evangheliei, Domnului nostru Iisus Hristos , care a citit scrierile Sfinţilor Părinți și Viețile Sfinţilor și care, în sfârșit, s-a judecat, fără nici o cruțare, pe sine însuși în "casa moartă", și-a dat prea bine seama ce luptă grozavă este între "legea minţii" și "legea trupului", și-a dat seama că doctorul, înainte de a-i vindeca pe alţii, trebuie să se vindece pe el însuși. Altminteri, orb pe orb de va conduce vor cădea amândoi în groapă.

Și într-adevăr, cu o pârghie, sau cu o macara nu se va putea ridica de la pământ nici o greutate dacă posesorul pîrghiei sau al macaralei, nu-și va fixa un punct de reazem cât mai sus.

Iată-l, de pildă, pe omul de sub podele. Acesta iubea tot ce este "frumos și înalt". De se întâmplă să păcătuiască îi veneau "pocăința și lacrimile". Avea "credinţă, nădejde și dragoste. Ardea de dorinţa să-și lărgească orizontul prin "activităţi frumoase și binefăcătoare". Voia să apară în lume "călare pe un cal alb și cu o cunună de laur pe cap", cum scrie în Cartea Sfântă. Voia să fie "ori un erou, ori tina pământului, starea mijlocie n-o cunoștea".

Inima lui era plină de atâta iubire pentru întreaga omenire încât "mai târziu, când era vorba de faptă, nici nu mai simţea nevoia s-o

aplice pe teren, ar fi fost un lux de prisos. De altfel, totul se termină în mod fericit printr-o trândavă și încântătoare trecere în împărăţia artei, adică spre frumoasele forme ale existenţei, gata lucrate, furate de la poeţi și adaptate la cele mai variate servicii și necesităţi cu putinţă".[2]

Dar ce-a făcut omul de sub podele cu credinţa lui pe care, după sfântul Apostol Iacob, o au și dracii? Ce-a realizat el cu dragostea lui abstractă, care se volatilizează în romane și poezii?

Nimerind într-o casă de toleranţă, omul de sub podele a vrut, poate, să facă ceea ce a făcut sfântul Vitalie. A vrut, adică, să scoată un suflet din ghiarele desfrâului. Întrucât însă n-a avut acel punct de reazem, singurul care poate ridica greutăţile tuturor păcatelor, fiindcă n-a avut Sfinţenia vieţii sale proprii, au căzut, până la urmă, amândoi în groapă.

Omul de sub podele îi vorbește fetei despre dragostea părinţilor faţă de copii, despre fericire, despre adevărata iubire, despre drăgălășenia copiilor, îi vorbește și despre starea ei nenorocită și despre posibilitatea de a ieși din groapa cu noroi în care căzuse, îi vorbește așa frumos, "ca de pe carte"[3], încât Liza începe să-și plângă păcatele, iar printre curatele ei lacrimi de pocăinţă, îi cere voie să mai vina și la el acasă. Omul de sub podele îi dă adresa, iar Liza, peste câteva zile, vine ca să se prăbușească amândoi în mocirla desfrâului. Lovitura pe care o primește Liza este de data aceasta definitivă și mortală, căci îi omoară ultima nădejde de mântuire.

Sfântul Vitalie, ca un doctor ce se vindecase el mai întâi de boala desfrâului, a salvat multe prostituate, dar nu prin propriile sale puteri și nu prin înţelepciunea omenească vorbită "ca de pe carte", ci prin harul Domnului Iisus, prin post și prin rugăciune.

O aventură sentimentală petrecută în străinătate l-a făcut pe Dostoevschi să cunoască acest lucru prin proprie experienţă.

Lăsându-l pe omul de sub podele, Dostoevschi dălţuiește o nouă figură sub înfăţișarea Prinţului Mâșchin din "Idiotul".

Ideea principală a romanului, scrie Dostoevschi către prietena sa S.A.Ivanova, este să zugrăvesc un om frumos, un om pozitiv. Nimic nu e mai greu în lumea aceasta, mai ales acum. Toţi scriitorii,

Scanned with OKEN Scanner

nu numai ai noștri, ci chiar toți scriitorii europeni, care se încumetă să zugrăvească un om frumos pozitiv întotdeauna dau înapoi, pentru că această problemă este nemărginită. Frumosul este un ideal, iar idealul, atât al nostru cât și al Europei civilizate, este departe de a fi complet rotunjit. În lume nu există decât o singură persoană frumoasă în mod pozitiv: Iisus Hristos, Mântuitorul nostru - așa încât apariția unei persoane ca Om Frumos în sens infinit, nemăsurat, este, desigur, o minune nemărginită. (Toată Evanghelia de la Ioan este explicată în acest sens: Ea găsește că toată minunea frumosului divin se ascunde numai în Întrupare, adică numai în apariția celui mai frumos Om cu adevărat).

"Dar am mers prea departe. Voi menționa numai că dintre persoanele frumoase în literatura laică, creștină, cea mai rotunjită este persoana lui Don Quijote. Dar el este frumos pentru că, în același timp, este și ridicol. Pickwick-ul lui Dickens (o idee infinit mai slabă decât Don Quijote, totuși grandioasă) este de asemenea ridicol, și numai prin aceasta izbutește. Apare o compătimire față de cel ridiculizat și față de frumosul care nu-și cunoaște valoarea, și, prin urmare, se trezește o simpatie în sufletul cititorilor. Tocmai trezirea unei asemenea compătimiri alcătuiește taina umanului. Jean Valjean este de asemenea o puternică încercare de manifestare a frumosului uman, dar el trezește simpatia nu prin dezvăluirea frumosului uman ci, prin teribila sa nenorocire și prin nedreptatea ce i-o face societatea. La mine nu există nimic asemănător, nimic hotărât, și, de aceea, tare mi-e teamă că încercarea mea de a reda din om va sfârși printr-un eșec pozitiv...".[4]

Zugrăvirea frumosului om pozitiv este o problemă infinită. Arta se poate apropia de ea, dar n-o poate rezolva, căci omul frumos este sfântul. Sfințenia nu este o temă literară. Ca să creezi chipul unui sfânt trebuie ca tu însuți să fii sfânt. Sfințenia e o minune. Sfințenia este împlinirea, desăvîrșirea în Hristos a umanului. Scriitorul nu poate fi un făcător de minuni. Singur Hristos e sfânt, dar un roman despre Hristos este cu neputință. Dostoevschi se lovește de problema artei religioase, care l-a chinuit pe nefericitul Gogol. El caută predecesori în literatura mondială: îl amintește pe Dickens cu

Pickwick-ul său, pe Victor Hugo cu Jean Valjean, pe genialul Cervantes, creatorul lui Don Quijote. Noul roman va fi scris, în genul unui Don Quijote rusesc. Trista figură a cavalerului fără teamă și fără reproș se apleacă asupra leagănului Prințului Mâșchin.[5]

Și iată că, în lumea întunericului, vine un om care nu este din lumea aceasta. Într-o lume haotică și urâtă intră un frumos om pozitiv. El nu este un luptător activ, care se aruncă în lupta cu forțele răului. Nu este un erou tragic, care provoacă destinul la duel. El nu judecă și nu acuză, însă simpla lui apariție provoacă un conflict tragic. O singură personalitate este în opoziție cu întreaga lume. Pe acest contrast este întemeiată construcția dinamică a romanului. Legea lăuntrică a personalității se dovedește a fi de-a dreptul potrivnică legii întunericului. În împărăția lăcomiei , mândriei, urii și senzualității omenești vine un om care încetează să-și dea sufletul pentru aproapele, un om care e lipsit nu numai de egoism, ci și de sentimentul propriei sale demnități, un dezinteresat, smerit, compătitimitor și feciorelnic.[6]

"Prințul Mâșchin aduce oamenilor propria sa "filosofie", felul său excentric de a simți lumea. În ce mod solemn sună cuvintele lui: "Acum mă duc la oameni". Dar ce îi va învăța el pe oameni? Numai Aglaia îi ghicește taina. Ea îl aseamănă, pe Prinț , cu "sărmanul cavaler" al lui Pușchin, care s-a încrezut în idealul său și i-a închinat, acestuia, toată viața sa... Acolo, în acele versuri, adaugă ea, nu se spune în ce anume consistă idealul "cavalerului sărac", dar se vede că el are o personalitate luminoasă "un chip de curată frumusețe". Aglaia își termina astfel cuvintele: "cavalerul sărman" este același Don Quijote, însă serios, nu comic". Această dragoste clarvăzătoare pătrunde în însăși esența naturii Prințului. El vine în lumea întunericului cu luminoasa vedenie a raiului: fermecat de chipul curatei frumuseți primordiale, nu bagă în seamă și nici nu vrea să observe desfigurarea și pervertirea acestui chip.Aici se ascunde și puterea și slăbiciunea lui. El se uită la dobitoaca Aldonsa și vede într-însa pe frumoasa principesa Dulcineea. Și el are dreptate: în ființa cea

mai decăzută chipul lui Dumnezeu este nestricat. Dar el nu are dreptate când nu o observă pe Aldonsa în profunziunile comportamentului ei . Ea este o realitate meschină, dar totuși o realitate. Prinţul crede că, dacă toţi oamenii ar trăi după "raţiunea majoră" (mintea cea principală) ei s-ar afla dintr-odată în rai. Numai dacă ar vrea, ei ar putea să vadă temelia divină a lumii. Cu alte cuvinte, Prinţul Mâșchin, acest "nebun sfânt", ca și Don Quijote, a primit darul divin de a fi răpit, de mai înainte, în frumuseţile raiului, însă calea spre acest rai nu este îndicată. Amândoi predică extazul, dar oare îi poţi învăţa pe alţii ce este extazul? Prinţul îi încredinţează pe oamenii urâţi și răi că ei sunt frumoși și buni. Îi asigură pe nenorociţi că sunt fericiţi, se uită la lumea care zace întru cel rău și nu vede decât "chipul unei frumuseţi curate".

Într-o seară, în familia Epancin, Mâșchin este cuprins de o stare de inspiraţie:

"- Ascultaţi! Oare, într-adevăr, poţi fi nenorocit? O, ce importanţă are necazul și amărăciunea când eu sunt în stare să fiu fericit? Știţi, eu nu înţeleg cum poţi trece pe lângă un pom și să nu fii fericit că îl vezi? Să vorbești cu un om și să nu fii fericit că poţi să îl iubești? O, eu nu mă pot exprima bine... dar câte lucruri de acest fel, frumoase, întâlnești la fiecare pas. Lucruri pe care și omul cel mai decăzut le găsește că sunt frumoase? Uitaţi-vă la un copil, priviţi revărsatul divin al zorilor, uitaţi-vă la un firicel de iarbă cum crește, priviţi ochii care se uită la dumneavoastră și care vă iubesc".[7]

Acestea sunt câteva din cele mai magice cuvinte scrise de Dostoevschi. Extazul prinţului se termină, însă, cu un acces de epilepsie. Aglaia a izbutit să-l primească în braţele ei și să audă cu groaza strigătul sălbatic, "al duhului, care l-a zguduit și l-a doborât" pe nenorocit.

"Prinţul nu simte răul, pentru că nu e părtaș la el: Mâșchin e nevinovat. El are un suflet de copil. Profesorul Schneider spunea în Elveţia că "el este cel mai desăvârșit copil, adică un copil adevărat, că el seamănă cu un om matur numai la statură și la faţă, dar în ce privește dezvoltarea lăuntrică, sufletul, caracterul și, poate, chiar mintea, nu este matur și așa va rămâne. Lui nu-i place societatea

oamenilor maturi, a oamenilor mari, pentru că nu știe cum să se poarte cu ei. Se plictisește cu oamenii și simte o greutate".

Aceasta este o mărturisire surprinzătoare: prințul nu stă numai împotriva maturilor, ci și împotriva oamenilor în general. El nu este un om deplin și, de aceea, îi vine greu să stea cu oamenii. Dorește cu pasiune să intre în viața omenească și nu poate. Prințul este o ființă din alt eon, de dinainte de căderea în păcat. Și are alt destin. De aceea, în chipul lui se vede o ciudată străvăzime și ceva ce nu se poate sesiza. Starea lui de om nedeplin întrupat este legată de starea lui de om netrupesc. Eu, din cauza bolii mele din naștere, nu cunosc deloc femeia. Nu mă pot căsători cu nici una". Se părea că el nu calcă pe pământ, ci plutea pe deasupra, ca un duh fără trup, cuprins de o neputincioasă milă față de oamenii păcătoși. Se chinuiește și suferă împreună cu ei, dar nu-i poate ajuta. Fiind el însuși fără păcate, prințul nu înțelege că păcatul cere o răscumparare și că în istoria lumii e înscrisă crucea de pe Golgota. Eșecul tragic al Prințului îl definește în chip ingenios reprezentantul "rațiunii practice".

Prințe dragă, îi spune el, raiul nou se capătă ușor pe pământ, iar dumneata, totuși, îți pui oarecum nădejdea în rai. Prințe, raiul este un lucru greu, mult mai greu decât pare frumoasei dumitale inimi.

Prințul însă are experiența întocmirii unui rai pământesc. Într-un sătuc din Elveția, el a izbutit să creeze o frăție de dragoste printre copiii ce s-au grupat în jurul lui și în jurul nenorocitei fetițe tuberculoase Maria, și tocmai această idilă elvețiană încearcă el s-o transpună în lumea întunericului. În visul copilăresc al lui Mâșchin stă întreaga tragedie a utopismului. Prințul nu înțelege că, pentru omul căzut, porțile raiului celui dintâi zidit s-au închis pentru totdeauna, că drumul spre el nu merge înapoi spre nevinovăția pierdută, ci înainte spre transfigurarea lumii".[8]

Prințul Mâșchin, așa cum a fost redat de Dostoevschi, se aseamană cu Adam și Eva înainte de cădere. El era copil, dar Apostolul ne spune: "nu fiți copii la minte. Fiți copii când e vorba de răutate. La minte însă fiți oameni desăvârșiți" (I Cor.14,20).

Scanned with OKEN Scanner

Mâșchin, ca și strămoșii noștri, a avut în față pomul în care s-a urcat șarpele și, tot ca și ei, n-a putut trece pe lângă el fără să fie înveninat de otrava lui. Căci nu numai "omul de sub podele", dar nici Prințul Mâșchin nu s-a vindecat pe sine însuși, ca să poată, mai târziu, să-i vindece pe frații săi. Chipul "frumosului om pozitiv" a rămas în romanul "Idiotul" întrupat numai în parte în persoana prințului. Dar Dostoevschi n-a renunțat la problematica "infinită" a frumosului divin. . Pelerinul Macar Dolgheruchi din "Adolescentul", arhiereul Tihod în "Demonii", starețul Zosima și Alioșa în "Frații Caramazov" mărturisesc setea nepotolită a autorului de a săvârși "minunea întrupării Frumosului".[9]

O buturugă, un ciot, o bucată de marmură sau de piatră n-au nimic frumos în înfățișarea lor dinafară, dar sculptorul scoate cu dalta chipuri de o frumusețe îngerească.

"Omul , de la natură nu e bun, nu e frumos cum afirmă Jean Jacques Rousseau și cum credea însuși Dostoevschi în tinerețea lui. "Omul de la natură" apare ca o buturugă, ca un ciot, desfigurat de păcatul strămoșesc, din care trebuie scos "omul frumos".

De aceea, omul fără de păcat, "homme de la nature" al umanismului are, în față, pe omul păcătos de sub podele, în fața căruia se deschide groaznica priveliște a răului din sufletul omului. În fața acestei "argumentări negative", atât de caracteristică scriitorului, se răstoarnă minciuna fundamentală a umanismului, care susținea că omul poate fi reeducat prin rațiune și avantaj. La acestea Dostoevschi răspunde: nu, răul nu poate fi biruit prin reeducare, ci prin minune. Ceea ce este cu neputință pentru om, este cu putință pentru Dumenzeu. Nu reeducarea, ci minunea. De aici, "necesitatea credinței creștine și nevoia de Hristos" ca de Binele și Frumosul unic.[10] Dacă este vorba de minune, de învierea lăuntrică, sufletească, atunci sculptorul este însuși Hristos care dălțuiește frumosul prin harul său.

"Dostoevschi analizează conștiința păcătoasă a omului căzut. În aceasta constă originalitatea fără egal a filosofiei lui religioase. Păcătosul este pus în fața unui "homme de la nature", spovedania omului de sub podele este comparată cu spovedana lui Rousseau...

Scanned with OKEN Scanner

Mărturisirea păcătosului are sens religios, este vorba de pocăința păcătosului, pe câtă vreme Rousseau își sfârșește spovedania recunoscând că este cel mai bun dintre oameni..[11]

În "Casa moartă" Dostoevschi a avut prilejul să analizeze atât conștiința sa proprie cât și conștiința altor păcătoși. Una din concluziile la care a ajuns scriitorul este că nu poți realiza, în tine și în jurul tău , frumosul atât de îndrăgit , decât prin mijloace tot atât de frumoase.

Pentru exemplificarea acestei afirmații, Dostoevschi îl creează pe Rascolnicov, un student care dorește binele omenirii, fericirea mamei și sorei sale, dar care, pentru a-și atinge țelul, luptă cu armele diavolului. Dar frumosul nu poate fi dălțuit cu unelte demonice.

Romancierul pune întrebarea: "îi este oare permis unui om să facă un rău mic pentru a dobândi un bine mare, să omoare o ființă neînsemnată și vătămătoare ca să aducă fericirea multor oameni frumoși care pier? Un scop nobil justifică oare un mijloc criminal? Poate oare omul să îndrepte căile Providenței cu de la sine putere?"

Potrivit acestei idei, Rascolnicov este zugrăvit ca un mărinimos visător, ca un umanist care însetează să aducă fericirea întregii omeniri. El are o inimă bună și compătimitoare, străpunsă de priveliștea suferinței omenești. În trecutul acestui student aflăm multe încercări pline de sacrificiu pentru a-i ajuta pe cei "umiliți și obidiți". Dar tânărul idealist ajunge la conștiința deplină a neputinței sale în fața răului universal al lumii. Smerenia și jertfa sunt fără rod. Binele este inactiv. Cei buni continuă să piară, iar cei răi huzuresc. Și atunci, plin de disperare, tânărul, nedesăvârșit în lucrarea faptei bune deopotrivă cu rugăciunea neîncetată se hotărăște să "calce" legea morală. Această dialectică de idei îl duce la crimă: el omoară un om din dragoste pentru omenire, săvârșește un rău din dragoste pentru bine.

În însemnările lui Dostoevschi, Rascolnicov spune: "Eu nu sunt dintre aceia care ar putea să îngăduie unui ticălos ca să distrugă o ființă slabă și fără nici o apărare. În asemenea cazuri, eu intervin.

Scanned with OKEN Scanner

Iar pentru aceasta vreau să dobândesc puterea"... Eu îmi însușesc stăpânirea, capăt puterea, ori bani ori forță, nu pentru a face rău. Vreau să împart fericirea. O, de ce oare nu toți oamenii sunt fericiți? E tabloul veacului de aur. El este deja purtat în minţile și în inimile unor oameni. Cum să nu vină acest veac? Autorul pune în gura ucigașului visul său despre "veacul de aur"! Iar în alt loc dă la iveală: "rugăciunea lui după ce a venit de la Marmeladov (pe scurt): "Doamne! Dacă acest atentat împotriva bătrânei oarbe, tâmpite, de care nimeni n-are nevoie, este un păcat, atunci demască-mă. Eu m-am judecat cu asprime, nici nu e vorba de vanitate... Și atunci când voi deveni un om nobil, binefăcătorul tuturor, un cetățean, mă voi pocăi (Așa s-a rugat lui Hristos și s-a culcat)".

"Rascolnicov caută puterea nu din slava deșartă. El își închină viața slujirii oamenilor. Știe că fapta sa e un păcat și îl ia asupra sa în mod conștient. Se roagă lui Hristos și crede în pocăință și răscumpărare. "Biata mamă, sărmana sora, zice el, eu am vrut s-o fac pentru voi. Dacă este aici vreun păcat, m-am hotărât să-l primesc asupra mea, numai ca să puteți fi fericite". Omorul pentru alții, năzuința spre putere și bani, în numele unui deplin altruism, îl seduc pe autor cu subtilul lor paradox.

Rascolnicov nu este un călău, ci o victimă. El a vărsat sângele altuia, dar ar fi putut să-și verse și propriul său sânge. Iată ce-i spune Soniei: "Iubești, dar oare eu nu iubesc de îndată ce m-am hotărât să iau asupra mea o asemenea grozăvie? Sunt învinovățit că e sângele altuia și nu al meu? Dar oare nu l-aș fi vărsat pe al meu, dacă ar fi fost nevoie?" Rămâne îngândurat. Apoi urmă: "În fața lui Dumnezeu care mă vede și în fața conștiinței mele, (vorbea singur ca pentru sine), afirmă: l-aș fi vărsat".

În această remarcabilă însemnare se găsește formula definitivă a ideii de ucidere din dragoste. În fața unei asemenea concepții din partea eroului, crima și pedeapsa trebuie să se prefacă în crimă și ispășire. Rascolnicov, care crede în Dumnezeu, care se roagă lui Hristos, dar care s-a încurcat în iubirea lui, trebuie să se mântuiască. Autorul schițează un plan în vederea unui deznodământ fericit. "Tocmai de la această crimă începe dezvoltarea lui morală,

Scanned with OKEN Scanner

posibilitatea păşirii pe drumul mântuirii, care pentru el nu existase mai înainte. În ultimul capitol, în închisoare, Rascolnicov afirmă că fără această crimă nu şi-ar fi dobândit asemenea probleme, asemenea dorinţi, sentimente, necesităţi, năzuinţi şi nici o asemenea dezvoltare". Astfel crima devine un izvor de renaştere morală, duce către o duhovnicească înnoire a criminalului".[12]

Pentru oamenii cu inima curată, păcatul devine o "felix culpa" prin care ei se ridică pe înaltele culmi de trăire duhovnicească şi chiar de Sfinţenie. Aceasta , ne-o dovedeşte pilda fiului risipitor, precum şi pilda întregului neam omenesc care, după căderea strămoşilor săi, va rătăci pe toate cărările pierzării pentru că, la urmă, să se întoarcă la Tatăl ceresc.

"Într-una din schiţele sale, Dostoevschi notează următorul plan: după spovedania din faţa Soniei, Rascolnicov rătăceşte pe diferite străzi. "Viforul. Vedenia lui Hristos". Numai Hristos îl mântuieşte pe păcătosul care se căieşte. După această mistică întâlnire, eroul nimereşte într-un incendiu. "A săvârşit multe fapte eroice în vremea incendiului (a scăpat pe cineva de la moarte). Se întoarce acasă cu arsuri grave. Mama şi sora sunt lângă patul lui. Se împacă cu toată lumea. Bucuria lui. O seară plină de bucurie. "Iată că acum toate le vei şterge, toate le vei răscumpăra cu eroismul dumitale". (cuvintele Soniei). Din acest plan au rămas urme în redactarea tipărită. Vedenia lui Hristos a fost înlocuită cu citirea Evangheliei de către Sonia, şi "eroismul", din episodul cu incendiul , a fost mutat în trecut. La judecată, gazda lui Rascolnicov a mărturisit că "atunci când dumnealui trăia în altă casă, la cinci colţuri distanţă, chiriaşul ei, în vremea unui incendiu, în toiul nopţii, a scos dintr-o odaie doi copii mici care luaseră foc, şi, cu acest prilej, s-a ales cu grave arsuri".

În sfârşit, criminalul pocăit sărută pământul şi se denunţă pe sine însuşi. "Sonia şi dragostea l-au înfrânt".[13]

Dar pe Rascolnicov îl pândeşte altă primejdie, care e cea mai mare piedică în întoarcerea lui spre frumos.

Scanned with OKEN Scanner

Dostoevschi pătrunde în sufletul criminalului și descoperă altă adâncime. Dincolo de ideea rătăcirii unei inimi plină de bunătate se ascunde o altă idee grandioasă și înfricoșătoare. În chip schematic o putea numi "ideea lui Napoleon". Rascolnicov împarte omenirea în două părți neegale: majoritatea omenirii este compusă din "făpturi fricoase", care trebuie să se supună, iar minoritatea este formată din oameni care "au puterea", care stau mai presus de lege (Napoleon). El a ucis nu din dragoste de oameni, ci a omorât ca să afle dacă e "păduche" sau om. În ciuda potrivirii exterioare (călcarea legii morale), cele lăuntrice sunt diametral opuse. Potrivit primei, fapta lui Rascolnicov este o greșeală, săvârșită în numele celor mai nobile scopuri. Potrivit celeilalte, aceasta este o adevărată crimă, o răzvrătire împotriva ordinii divine din lume, o preaînălțare de sine din partea unei puternice personalități. În primul plan, criminalul este un umanist și un creștin care își recunoaște păcatul și care și-l ispășește prin pocăință și suferință. În al doilea, el este ateu, o personalitate demonică, care nu recunoaște conștiința , ca judecător, și nu e capabilă de pocăință ca urmare a recunoașterii păcatului de moarte. "

Ideea Napoleonului " îl preocupă pe Dostoevschi. Paralel cu motivul iubirii față de oameni, el dezvoltă motivul urii și disprețului față de ei. Rascolnicov zice: "cât de odioși sunt oamenii! Oare merită ei să mă căiesc înaintea lor? Nu, nu, voi tăcea... Dar cu un dispreț profund.! Cât de meschini, cât de odioși sunt oamenii! Nu, mai întâi să-i strângi în menghină și apoi să le faci bine... Poți oare să-i iubești? Poți oare să suferi pentru ei? Ura față de oameni".

"Omul forte vrea putere și numai putere. Indiferent în ce scop va folosi el această putere, indiferent dacă el va fi un binefăcător sau un răufăcător, vrea puterea pentru putere. Motivarea umanitară este minciună și înșelarea, iar adevărul este voința metafizică ce tinde spre putere. Ucigașul îi declară Soniei: "orice aș fi, orice aș face mai târziu, de-aș fi binefăcătorul omenirii ori de i-aș suge pe oameni ca un păianjen, sorbindu-le seva dătătoare de viață, asta-i treaba mea. Una știu: vreau să-i stăpânesc pe alții și asta mi-e deajuns... "Dar în ce constă fericirea ta ? întreabă Sonia. Fericirea mea este puterea", răspunse el.

Scanned with OKEN Scanner

Altă variantă a convorbirii cu Sonia: "El spune: să împărățesc asupra lor!" Toate aceste meschinării din jurul lui nu fac decât să-l tulbure. El îi generează un dispreț profund față de oameni. Trufia, zice Sonia, îi provoacă dispreţul său pentru oameni.

"Trufia omului împotiva divinității care se subliniază în următoarea însemnare:

"Rascolnicov îi spune Soniei: Am avut nevoie să fac primul pas, îmi trebuie puterea. Eu nu pot... Vreau ca tot ce văd să fie altfel, deocamdată nu-mi trebuie decât atât, de aceea am și omorât. Mai târziu îmi va trebui ceva mai mult. Vreau să lucrez singur. Nu știu unde voi ajunge. Nu vreau să mă supun". Astfel, omul, lipsit de dragostea comuniunii se așează în locul lui Dumnezeu și vrea să prefacă toată creaţia. Crima nu este decât începutul rebeliunii, "apoi îi va trebui ceva mai mult". Nu se știe până la ce nelegiuire va ajunge. Calea demonică este numai schițată de autor când zice: "Cât de odioși sunt oamenii. Gândul la o nouă crimă". În fața acestui abis, Dostoevschi se oprește: Rascolnicov nu va săvârși și crime noi. Dar cum va sfârși? O personalitate demonică nu poate ajunge la pocăință și înviere. Ea este hărăzită pieirii. Dostoevschi notează: "Finalul romanului. Rascolnicov se duce să se împuște". Sinuciderea eroului trebuie să se întâmple după moartea lui Marmeladov. "Moartea lui Marmeladov. Glontele în tâmplă".

Scriitorul neîmplinit duhovnicește se afla în fața unei dileme de nedezlegat; două idei ,diametral opuse, se luptau pentru soarta eroului său. Înaintea lui se aflau două ieșiri: ori să sacrifice una , din idei, în avantajul celeilalte ori să găsească o sinteză oarecum pentru amândouă. Un timp oarecare se pare că autorul înclină spre prima soluţie. O însemnare glăsuiește: "Anatomia principală a romanului: după boală și celelalte trebuie dirijat mersul lucrurilor spre adevăratul punct și trebuie nimicită nehotărârea, adică lămurită uciderea într-un fel sau altul și stabilit caracterul ei și raporturile ei în mod clar... Ciocnirea cu realitatea și iesirea logică spre legea naturii și datoriei". Cu alte cuvinte, autorul socotea să se debaraseze de "ideea

Napoleonului" și să-l aducă pe eroul său spre o renaștere duhovnicească... Dar aceasta ar fi atras dupa sine o sărăcire și o simplificare a gândului său, inițial. Dostoevschi alege ieșirea cea mai grea: să arate conștiința eroului în tragica ei dedublare. Această sarcina, aproape imposibilă, a fost realizată, în mod genial în roman".[14]

"Rascolnicov este un demon întrupat într-un umanist. Calea "demonului" duce spre pieire, iar calea umanistului, care a greșit și se pocăiește, duce la mântuire".[15]

"Scena cu Svidrigailov are în față scena cu Sonia. Îngerului rău i se opune îngerul bun. Baia cu păienjeni este înlocuită cu învierea lui Lazăr. Svidrigailov i-a arătat lui Rascolnicov că drumul demonic duce la plictiseală, spre neființă. Sonia îi arată altă cale, îi descoperă chipul Aceluia care a spus: "Eu sunt calea". Numai minunea îl poate mântui pe ucigaș și Sonia se roagă, cu pasiune, ca această minune să se săvârșească".[16] Aceeași minune, o dorește cu aceeași pasiune, însuși Rascolnicov, când ascultă relatarea despre învierea lui Lazăr și când îi cere micuței Polecica, surioara Soniei, ca să se roage pentru "robul lui Dumnezeu Rodion". Și Domnul Iisus, care l-a iertat pe tâlharul de pe cruce, făcând din el primul cetățean al raiului, și-a revărsat harul Său peste criminal, biruind pe demon și scoțând, dintr-o buturugă informă, un suflet frumos.

Pe drept cuvânt, Tudor Vianu afirmă că "idealul lui Dostoevschi este cel evanghelic. Drumul pe care îl întrevede pentru dezvoltarea viitoare a poporului său, de care se simte legat printr-o afecțiune sinceră, este acela al Evangheliei, al iubirii și al iertării. Sensul creștin al vieții i se pare că a rămas încă viu în sufletul poporului său și de la acesta așteaptă el mântuirea lumii".[17]

NOTE

1. F.M. Dostoevski, "*Prestuplenie i nacazanie*", t.5, p.574.
2-3 Ibidem, "*Zapinschi iz podpolia*", t.4, p.179-181, 216.
4-6, 8-16 K. Mociulschi, *op.cit.*, p.282, 302, 305-306, 311, 212, 212-213, 231, 232,
7. M.F. Dostoevski, "*Idiotul*", p.626
17. Tudor Vianu, "*Dostoevschi*", Prefață, *op.cit.*, p.16-17.

Scanned with OKEN Scanner

O ȘCOALĂ TERIBILĂ

Pentru Dostoevschi nu este suficient să afli că răul se cuibărește nu atât în mediul înconjurător cât mai cu seamă în inimile gazinilor, orlovilor, quasimozilor sau tarantulelor. Pe acest, genial pneumatolog, nu-l mulţumește nici faptul că la fundul tuturor răutăţilor și hidoșeniilor lumii l-a descoperit pe "dracu". Pe Dostoevschi îl interesează cum poate scăpa omenirea de acest izvor al tuturor suferinţelor și al morţii.

În "Casa moartă" Dostoevschi a descoperit punctul arhimedic: Hristos, Frumosul Hristos, cu care poate răsturna tot pământul monstruozităţilor demonice. Cu acest "simbol de credinţă" a ieșit el din închisoare.

Întrebarea însă este: cum ne putem mântui noi înșine, fiecare din noi? Cum putem dobândi fericirea după care suspină de veacuri și de milenii omenirea? Cum putem scăpa de scorpionul și de tarantula care îl duce pe Ipolit la sinucidere? Cum putem scăpa de "dracul" care îl scoate din minţi pe Ivan?

Bietul om de sub podele a vrut să scape un suflet din ghearele desfrâului, dar în clipa în care el îl scoate din mocirlă s-au prăbușit amândoi în groapă ticăloșiei.

Prinţul Mâșchin, inocent ca un copil, cade înfrânt lângă cadavrul Nastasiei Filipovna.

Cum ne mântuim, așadar, noi înșine? Cum îi putem mântui pe alţii?

"Cu adevărat, zice Dostoevschi prin gura lui Zosima, aici pe pământ noi parcă rătăcim și dacă în faţa noastră nu s-ar afla Chipul preţios al lui Hristos, am pieri cu toţii și am rătăci de-a binelea, ne-am asemăna neamului omenesc celui dinainte de potop".[1]

Deci, cu ochii ţintă la modelul de viaţă, care este Crucea Domnului nostru Iisus Hristos, Dostoevschi plăsmuiește un om frumos. Acesta este Macar Dolgoruchii din "Adolescentul".

Pe vremea lui Dostoevschi circulau atât pelerinii cât și cărticica "Spovedaniile sincere ale unui pelerin către părintele său duhovnicesc". Acești oameni, lepădați de lume și de ai săi, pribegi și străini în lumea aceasta, călătoreau pe jos, cu Biblia și cu Filocalia în traistă, spre Ierusalimul de sus. Cercetătorii afirmă că dintre aceștia făcuse parte și stărețul ambrozie din Optina care se zice că ar fi autorul "spovedaniilor" amintite și pe care Dostoevschi l-a cunoscut personal. Poate că viața acestui stareț i-a inspirat ideea să creeze figura pelerinului Macar Dolgoruchii ca pe un chip al frumuseții duhovnicești, care să se opună haosului lumii decăzute.

"Construcția "Adolescentului" este analoagă construcției din romanul "Idiotul". Și aici ca și acolo un om neprihănit stă împotriva lumii păcătoase. Prințul Mâșchin este un rus nobil cu o inimă religioasă, dar visătoare , pe câtă vreme Macar Dolgoruchii este un erou rus, credincios poporului cu toate Sfințeniile lui.Dacă în primul roman, sufletele persoanelor sunt acoperite de o noapte întunecoasă, iar în al doilea, ele se bucură de o întrezărire de lumină." În sufletul scriitorului, zice Mociulschi, s-au născut nădejdi noi".[2]

"Ca o antiteză la "civilizația europeană" a lui Versilov, autorul scoate la iveală pe pelerinul Macar Dolgoruchii. Gândul religios și artistic,al romanului ,află în el o rotunjire. Pelerinul este expresia acelui "bun chip" duhovnicesc pe care l-a pierdut societatea înaltă și pentru care atât de mult se roagă adolescentul.

Macar Dolgoruchii moștenește bogăția duhovnicească a arhiereului Tihon. Dolgoruchii întrupează visul scriitorului cu privire la "frumosul om pozitiv".[3]

Ca și Mâșchin, pelerinul vede frumosul peste tot: "Peste tot este o frumusețe negrăită! Totul e liniștit. Văzduhul, ușor. Iarba crește; să crești iarba lui Dumnezeu, zise el. Pasărea cântă, să cânți păsărica lui Dumnezeu. Un copilaș a piuit în brațele mamei, Dumnezeu să te aibă în pază omuleț mititel, să crești în fericire, pruncușorule... Ce bine e pe lume, iubitule!".[4]

Aceleași cuvinte le va spune bătrânul pelerin și după moarte, din lumea de dincolo: "eu vă iubesc și din mormânt. Aud, copilașilor, glasurile voastre vesele. Aud pașii voștri de pe mormintele părinților,

Scanned with OKEN Scanner

de ziua lor. Să trăiţi. Cât sunteţi în viaţă să vă bucuraţi de razele Soarelui, iar eu mă voi ruga lui Dumnezeu pentru voi. Voi coborî la voi în vedenia visului..."[5].."Eu caut un chip bun".[6]

Ca și Mâșchin, Macar Dolgoruchii este smerit, iertător, plin de dragoste. El întâmpină și dezarmează ofensele, cele mai grele,cu un zâmbet plin de iubire... Își iartă din toată inima soţia care l-a înșelat cu Versilov. Iubește toată făptura lui Dumnezeu.

Dar cu toate acestea, Versilov, care a fost influenţat în bine prin exemplul vieţii bătrânului pelerin și care în cele din urmă a înviat lăuntric, dobândind "darul lacrimilor", a spus despre Makar Dolgoruchii următoarele: "el laudă cu însufleţire pustia, dar nu se va duce pentru nimic în lume nici în pustie, nici la mânăstire, pentru că este un "vagabond" în sensul cel mai larg al cuvântului".[8]

Versilov, care știe să iubească "sincer, iar nu după carte"[9], a făcut o observaţie de care Dostoevschi a ţinut seama când l-a lăsat pe pelerin și s-a apucat să-l dălţuiască pe Zosima și pe Alioșa. Înainte de a ieși la predică, sfântul Ioan Botezatorul s-a luptat cu el însuși în pustie și, înainte de a ne izbăvi pe noi din robia diavolului, Mântuitorul s-a luptat cu Satana în Carantania.

"De aceea, scrie Mociulschi, de data aceasta "simbolul" lui Dostoevschi nu este "raiul copilăresc" al Prinţului Mâșchin, ci chilia mânăstirească a stareţului Zosima. Unui creștinism visător, plăsmuit de un mireasm neprihănit, i se opune credinţa "pravoslavnică" a unui monah și nevoitor", încercat, ajuns la lumină. [10]

Experienţa "omului de sub podele" și experienţa Prinţului Mâșchin i-au dovedit lui Dostoevschi că "dragostea pentru oameni poate fi manifestată numai în Hristos și frăţia omenească nu se poate înfiripa decât pe temelii creștine"[11], căci dragostea pentru oameni nu este naturală, ci supranaturală. Fără credinţa în nemurire, această idee este de nepătruns pentru raţiunea omenească. Dostoevschi merge mai departe și afirmă cu îndrăzneală că fără credinţă în Dumnezeu și în nemurirea sufletului dragostea pentru omenire se poate transforma în ură".[12] Astfel, ucenicii iubitori de oameni ai lui Rousseau devin

Scanned with OKEN Scanner

comunarzii parizieni, iar iubirea lor de oameni duce la distrugerea celor 99% din aceştia prin foc şi sabie".[13] "Omul de sub podele", vrând s-o salveze pe Liza, a distrus-o definitiv. De aceea, Prinţul Mâşchin, în ciuda tuturor sforţărilor lui de a o salva pe Nastasia Filipovna, devine părtaş la uciderea ei. Şi chiar Dostoevschi însuşi, observă pe bună dreptate Mociulschi, cade în aceeaşi greşeală.

Sigalev, din "Demonii", a zis: "Plecând de la o libertate nelimitată, ajung la un nelimitat despotism". Aceeaşi contradicţie tragică se află în imperialismul creştin al lui Dostoevschi. Plecând de la ideea unei totale slujiri, el ajunge la apologia războiului.

"Misiunea religioasă a Rusiei cere cucerirea Constantinopolului" [14].

Dar toate aceste nedesăvârşiri şi greşeli Dostoevschi le înlătură în ultimul său roman la care, în sens duhovnicesc, a lucrat toată viaţa. "Fraţii Caramazov", scria Mociulschi, este piscul de pe care ni se descoperă unitatea organică a întregii sale opere. Tot ce a trăit, tot ce a gândit şi tot ce a creat Dostoevschi îşi găseşte locul în această uriaşă sinteză".[15] Şi aşa cum, fără Hristos, Iudeii nu vor putea înţelege niciodată Vechiul Testament pe care îl ţin în mână, tot astfel, fără acest pisc, fără figura călugărului din "Fraţii Caramazov", cititorii şi comentatorii lui Dostoevschi nu vor putea pricepe niciodată opera lui.

În ţările ortodoxe circulă un tablou al monahului răstignit. Pe o cruce mare se află răstignit, aidoma Mântuitorului, un călugar care s-a lepădat de lume şi de ai săi, care a dat făgăduinţele sărăciei, fecioriei şi ascultării şi care, în sfârşit, primeşte loviturile şi săgeţile celor trei categorii de ispite venite de la lume, de la diavolul şi de la trup.Cu făcliile aprinse în mâini şi cu mijlocul încins, călugărul rabdă şi suferă până la moarte şi încă moarte de cruce.

Aceeaşi cruce uriaşă se ridică pe piscul ultimului roman şi îşi proiectează lumina peste toată opera lui Dostoevschi.

"Amin, amin grăiesc vouă, grăunţele de grâu, când cade pe pământ, dacă nu va muri, rămâne numai el, dacă va muri, aduce multă roadă". (Ioan 12,24).[16] Aceste cuvinte sacre, aşezate de autor în fruntea romanului fluviu "Fraţii Caramazov", stau şi în fruntea

Scanned with OKEN Scanner

întregii sale opere. Aici își găsesc dezlegarea toate nedesăvârșirile și greșelile din trecut.

Astfel stând lucrurile, Dostoevschi nu mai alege, pentru ultimul său roman, un om nedesăvârșit trupește, un epileptic, ci un tânăr "cu obrazul rumen și sănătos tun". Nu un mistic, ci un realist. Nu un fanatic, ci un iubitor de oameni. Nu un "vagabond" ce-și face voile proprii, ci un tânăr statornic ce-și jertfește sufletul și voința pe altarul Sfintei ascultări monahale, pentru că, tăindu-i-se vlăstarele netrebnice, să se biruie pe sine însuși, să-și stăpânească adâncurile în așa măsură, încât să poată, în sfârșit, dobândi, printr-o ascultare de toată viața, o libertate care de data aceasta să fie desăvârșită, adică o eliberare de el însuși, să scape de soarta acelora care au trăit o viață întreagă fără să se găsească pe ei înșiși".[17]

"Îndatorirea față de stareț, scrie Dostoevschi în continuare, nu este o simplă "ascultare", așa precum a existat întotdeauna și în mânăstirile noastre rusești. În cazul de față este vorba de o spovedanie neîntreruptă a tuturor nevoitorilor, în fața starețului lor, precum și de o legătură indestructibilă dintre cel ce leagă și cel legat.

"Se spune, de pildă, că odată, în cele mai vechi timpuri ale creștinismului, un asemenea ascultător, neîndeplinind o ascultare oarecare dată de stareţul său, a plecat din mânăstirea lui și a nimerit în altă țară, trecând din Siria în Egipt. Acolo, după îndelungate și mari nevoințe, s-a învrednicit, în sfârșit, să sufere chinuri și moarte mucenicească pentru credință. Dar când, în biserica, i se făcea slujba înmormântării, dându-i-se, de data aceasta, cinstea unui sfânt, deodată, în momentul când diaconul a glăsuit: "Cei chemaţi ieșiți", sicriul, împreună cu trupul mucenicului, a fost ridicat din locul lui și aruncat afară din biserică, și acest lucru s-a petrecut de trei ori. Și tocmai la urmă s-a aflat că acest sfânt, răbdător de chinuri, a călcat în picioare ascultarea și a plecat de la stareţul său. De aceea, fără învoirea stareţului, nici n-a putut fi iertat chiar în pofida marilor sale nevoințe. Dar când stareţul, ce fusese chemat, l-a dezlegat de ascultare, de-abia atunci s-a putut săvârși înmormântarea.

"Desigur, aceasta ar putea fi considerată o veche legendă, dar iată și un fapt tot atât de adevărat, petrecut de curând: un călugar din zilele noastre se nevoia pentru mântuire în Atos și, la un moment dat, stareţul lui i-a poruncit să părăsească Atosul, pe care l-a îndrăgit, ca pe un loc sfânt, ca pe un liman liniștit, iubindu-l până în adâncul sufletului sau, și să meargă mai întâi la Ierusalim ca să se închine Sfintelor Locuri, iar pe urmă să se întoarcă în Rusia, spre Nord, în Siberia: "Acolo ţi-e locul, iar nu aici" i-a zis stareţul. Uimit și distrus de mâhnire, monahul s-a dus la Patriarhul ecumenic din Constantinopol pe care l-a rugat să-l dezlege de ascultarea lui, și iată că Vlădica cel ecumenic i-a răspuns că nu numai el, Patriarhul ecumenic, ci că în tot pământul nu există și nici nu poate exista o asemenea putere care să-l poată dezlega de o astfel de ascultare care i s-a dat odată de stareţul său, în afară doar de puterea stareţului aceluia care i-a dat ascultarea".[18]

Iată "școala teribilă" în care intră Alioșa, cel ce din brațele mamei a fost dat sub acoperământul Maicii Domnului, cel ce a fost închinat Domnului și asupra căruia din pruncie odihnea harul lui Dumnezeu".[19]

"Dacă grăuntele de grâu, îi spune stareţul Zosima, cu limbă de moarte, lui Alioșa, care cade pe pământ nu va muri, va rămâne singur; iar dacă va muri, că va aduce multă roadă". Memorează aceste cuvinte. Pe tine însă, Alexei, de multe ori te-am blagoslovit cu gândul în viaţa mea pentru chipul tău, să știi acest lucru, spuse stareţul cu un zâmbet liniștit. Mă gândesc astfel despre tine: vei ieși dintre acești pereţi, iar în lume vei petrece ca un călugăr. Vei avea mulţi potrivnici, dar chiar înșăși vrăjmașii tăi te vor iubi. Multe nenorociri îţi va aduce viaţa, dar tocmai prin ele vei fi fericit, și viaţa o vei binecuvânta și pe alţii îi vei face s-o binecuvânteze, ceea ce e mai important decât orice".

"Școala grozavă" despre care vorbește Dostoevschi este o totală răstignire, este o omorâre de bună voie a omului vechi, este putrezirea grăuntelui de grâu, este suferința, este crucea fără de care nu putem aduce nici un rod pentru noi și pentru alţii, nu putem învia

Scanned with OKEN Scanner

lăuntric, nu putem birui lumea, trupul și duhurile rele, nu putem călca moartea.

"Casa moartă" a fost pentru Dostoevschi prima școală teribilă prin care a trecut, în care a murit omul lui cel vechi și din care a răsărit omul cel nou.

Pentru prima oară, scriitorul "a înțeles că întregul sens al cuvântului "arestat" înseamnă un om fără voie liberă și că toate particularitățile închisorii se explică printr-o singură noțiune de "un loc lipsit de libertate". S-ar părea că Dostoevschi ar fi putut cunoaște acest lucru mai înainte, dar, observă scriitorul, "realitatea produce cu totul o altă impresie decât cunoștința și zvonurile".

În "casa moartă" puteai să te deprinzi cu suferințele fizice (gălăgia, fumul, putoarea, frigul), dar, chinul temniței nu consistă în aceste suferințe fizice, ci în suprimarea libertății...

"Lait-motivul libertății străbate toată cartea, toată construcția se definește prin această zămislire de gând. La capătul însemnărilor, Dostoevschi, ne povestește despre un vultur rănit, care trăia în curtea închisorii. Deținuții l-au redat libertatea și au privit îndelung după el.

"- Uite la el! mormăi unul căzut pe gânduri.

"- Nici nu se uită înapoi! adăugă altul. Niciodată, fraților, nici măcar o dată nu s-a uitat înapoi, fuge tot înainte!

"- Tu credeai că se va întoarce să mulțumească?, observă al treilea.

"- E lucru știut, libertatea. A căpătat libertatea.

Ideea "însemnărilor" este libertatea, întrupată în simbolul-icoană, vulturul.

Nu există un chin mai mare pentru om decât lipsa de libertate. Autorul contrapune libertății, "cușca aurită". Curând înfățișarea "palatului" se va umple cu un nou conținut de idei: orice întocmire constrângătoare, rațională a societății, orice "rai utilitar pe pământ", cumpărat cu prețul libertății... nu este decât o casă moartă, un palat înconjurat de un gard".[20]

Scanned with OKEN Scanner

Oricât de paradoxal s-ar părea, o asemenea "școală grozavă" este absolut necesară pentru nașterea omului nou în Iisus Hristos.

O temniță grea este pentru un puișor găoacea unui ou, dar tocmai aici îi cresc picioruşele și aripioarele atât de necesare pentru vremea când va ieși la libertate.

Pe bună dreptate, Mociulschi afirma că "Dostoevschi s-a născut în închisoare, de unde și-a luat zborul, ca un vultur".[21]

Tot o temniță grea este, de asemenea, pământul pentru grăuntele de grâu și chiar pentru trupul omului.

"Simbolismul profund și crud al "mirosului de cadavru" este legat de misterul sciziunii personalității în două elemente distincte, unul pieritor și altul veșnic, și depinde de taina care face ca bobul de grâu să fie semănat și să moară pentru a învia".[22]

Soția lui Dostoevschi scrie că cei patru ani de grele suferințe îndurate în exilul său din străinătate au avut același rol binefăcător.

"Trebuie să adaug, scrie Ana Grigorievna, câteva cuvinte despre semnificația interioară a singurătății noastre atât de îndelungate.

"În ciuda grijilor sale fără număr, a veșnicei lipse de bani, și chiar a izolării, această perioadă a avut o influență rodnică asupra soțului meu în ce privește apariția și desfășurarea gândurilor și sentimentelor creștine care au existat întotdeauna în sufletul lui. Toți prietenii și cunoscuții pe care i-am întâlnit după reîntoarcerea noastră au fost de acord cu mine, zicându-mi că Fiodor Mihailovici este de nerecunoscut; caracterul lui se schimbase în bine și chiar el însuși apărea blând, bun și indulgent față de toată lumea. Îndărătnicia și nerăbdarea lui obișnuită dispăruseră cu totul. Însuși Strahov zicea: "Eu sunt absolut convins că cei patru ani pe care Dostoevschi i-a petrecut în străinătate constituie timpul cel mai bun din viața lui, adică timpul care i-a adus cel mai mare număr de gânduri și de sentimente curate și profunde".[23]

"Desigur, continua Ana Grigorievna, în timpul celor patru ani de exil voluntar noi am fost expuși multor încercări și frământări: moartea fiicei noastre iubite, boala soțului meu, nevoia noastră permanentă de bani, nesiguranța lucrului, nenorocita pasiune a soțului

meu pentru ruletă și imposibilitatea de a ne reîntoarce în Rusia. Dar toate aceste încercari s-au întors spre binele nostru. Ele ne-au apropiat unul de altul, făcându-ne să ne înțelegem mai bine, ele au creat această solidă legătură care ne-a permis să fim fericiți în cursul vieții noastre conjugale".[24]

Dumnezeu a întors, spre bine, până și epilepsia lui Dostoevschi.

"Această boala îi amintea momentele cumplite pe care le-a trăit față în față cu moartea și crizele îi sugerau, de fiecare dată din nou, meditațiile de odinioară asupra fragilității vieții. Boala lui îl învață ce însemnează "să trăiești la limita dintre viață și moarte" și datorită acestui fapt sensul profund al vieții îi apărea cu o limpezime necunoscută de muritorii obișnuiți".[25]

La toate acestea fiica lui Dostoevschi adăuga:

"El nu simțea în acest moment (al crizelor epileptice) decât o frică mistică la gândul că se va prezenta îndată înaintea lui Dumnezeu, o înfățișare solemnă pentru care el încă nu era pregătit".[26]

Școala teribilă prin care a trecut Dostoevschi, școala suferinței, școala crucii a adus roade minunate atât în propriul său suflet, cât și în sufletele altora.

Tocmai pentru că a trecut prin cele mai grozave suferințe și a fost hărțuit de cele mai demonice patimi, Dostoevschi, la rândul lui, îi înțelegea și îi compătimea pe toți nenorociții pământului și pe toți păcătoșii.

"La 20 martie 1897, scrie soția lui, bărbatul meu a fost victima unei agresiuni, care ar fi putut avea consecințe neplăcute. Într-o seară, pe când soțul meu își făcea plimbarea obișnuită, un individ turmentat de băutură, s-a apropiat de Fiodor Mihailovici, în fața străzii Nicolaevscaia și l-a lovit puternic cu pumnul în ceafă. Soțul meu a căzut cu fața la pământ, însângerându-și obrazul. Cât ai clipi din ochi, mulțimea făcuse roată în jurul lui. A fost chemat un agent de poliție care, înhățându-l, îl ducea pe bețiv la comisariat și-l ruga pe soțul meu să-l însoțească. Fiodor Mihailovici cerea comisarului să lase pe

agresorul său să plece acasă, zicându-i că el îl iartă. Funcționarul promisese că va ține seama de această dorință, dar a doua zi incidentul din ajun a apărut în presă, deoarece numele scriitorului atacat atrăsese atenția. Procesul verbal, eliberat de poliție, a fost pus la dispoziția lui Trofimov, judecătorul de pace care se afla aproape de districtul 13. După două săptămâni soțul meu a fost chemat în audiență. La interogatoriu, acuzatul (Fiodor Andreev) a declarat că era beat turtă și că în momentul în care l-a lovit pe dumnealui a căzut și el. Fiodor Mihailovici i-a declarat judecătorului că îl iartă pe agresorul său, rugându-l să nu-l pedepsească. Judecătorul de pace luă în considerare această rugăminte, dar cu toate acestea, din cauza gălăgiei și dezordinii pe care le provocase în stradă, îl condamnă pe beţiv la patru zile de închisoare și șaisprezece ruble amendă. Soțul meu l-a așteptat pe țăran la ieșire și i-a dat șaisprezece ruble ca să-și plătească amenda".[27]

"Soțul meu, scrie mai departe Ana, era de o bunătate excepțională și nu-l lăsa inima să refuze cuiva ajutorul său, în măsura mijloacelor de care dispunea. Și chiar uneori, când nu avea bani și când cineva îi cerea milostenie nu departe de poarta sa, el urca cu cerșetorii în apartamentul său, dându-le banii ceruți".[28]

Ana mărturisește că atunci când Dostoevschi își istorisea viața lui plină de necazuri, "inima, i se umplea de o imensă milă pentru cel ce a suferit atât de mult, pentru această ființă lipsită de bucurie și de fericire, lepădat de rudele care îi datorau totul și pentru care el a arătat, totuși, o mare bunătate în toată viața lui. Dorința de a deveni tovarășa lui de viață, de a lua parte la munca lui, de a-i ușura existența și de a-i da fericirea puse stăpânire pe imaginația ei. El devenise dumnezeul ei, idolul ei, era gata să-și trăiesc toată viața în genunchi în fața lui".[29]

Dar suferința i-a adus lui Dostoevschi, ca și lui Mitea, și altor eroi dostoevschieni, "purificare și bucurie".[30]

"Da, în acest loc, adică în închisoare, poți să înveți răbdarea".[31]

Închisoarea era "un iad, întunericul cel mai dinafară"[32], care l-a purificat pe Dostoevschi de zgură.

Scanned with OKEN Scanner

NOTE

1. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.401.
2 - 3. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.439, 438.
4 - 10. F.M. Dostoevschi, "*Podrostoc*", t.8. p.396, 397, 398. 439. 427. 522.
11 - 15. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.310, 463, 464, 492.
16. *Ev. Ioan* 12,25.
17 - 18. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.I.38-39.
19 - 21. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.515, 155-157, 161.
22. Zander L.A., *op.cit.*, p.24.
23 - 24. Anna Grigorievna, *op.cit.*, p.211, 209-210.
25. Stocker Dr.A., *op.cit.*, p.19.
26. Aimée Dostoevski, *op.cit.*, p.79.
27. Anna Grig.Dostoevskaia, *op.cit.*, p.375-376.
28 - 29. Ibidem, p.338-339, 124.
30. Tudor Vianu, "*Dostoevschi*", *op.cit.*, p.19.
31 - 32. F.M. Dostoevski, "*Zap.iz miortv.doma*", p.396, 399.

Scanned with OKEN Scanner

SABIA CU DOUĂ TĂIȘURI

Vorbind, în continuare, despre ascultare, Dostoevschi adaugă: "Este adevărat, se mai poate întâmpla ca această încercată armă milenară, folosită pentru renașterea morală a omului ce vine de la robie spre libertate, utilizată pentru desăvârșirea morală, să se transforme într-o sabie cu două tăișuri, astfel încât, în loc ca să-l aducă pe om la smerenie și la o definitivă stăpânire de sine, dimpotrivă, poate să-l târască spre cea mai satanică trufie, adică spre lanțuri, iar nu spre libertate".[1]

Pe de altă parte, stareţul Zosima oftează zicând: "Of, cu totul adevărat este că și printre călugări se găsesc mulţi trântori, oameni care nu trăiesc decât pentru trup, oameni iubitori de plăceri și vagabonzi nerușinaţi. Pe aceștia îi arată cu degetul mirenii învăţaţi: "Voi, zic ei, sunteţi niște leneși, niște mădulare nefolositoare societăţii, trăiţi din munca altora, sunteţi niște cerșetori fără nici o rușine".[2]

Deși cunoaște foarte bine acest adevăr atât de trist, totuși Dostoevschi nu este de rea credinţă. El își dă seama că monahismul este format din oameni, iar oamenii sunt slabi și pătimași. Scriitorul știe că nu este pădure fără uscături și pentru câteva mere viermănoase nu se cuvine să fie tăiat pomul de la rădăcină. De aceea Dostoevschi continuă:

"Dar cu toate acestea se găsesc, în sânul monahismului, foarte mulţi călugări smeriţi și blânzi, care însetează după singurătate și după o înflăcărată rugăciune săvârșită în liniște. Lumea nu-i prea arată pe aceștia, ba chiar îi trece sub tăcere și cred că s-ar mira dacă aș spune că de la acești călugări smeriţi și însetaţi de o rugăciune singuratică va ieși poate, încă o dată, mântuirea pământului rusesc! Căci cu adevărat sunt pregătiţi în liniște "pentru ziua și ceasul, și luna, și anul" acela. Ei păstrează chipul lui Hristos, deocamdată în însingurarea lor, în mod cuviincios și neschimonosit, în curăția

dreptăţii dumnezeieşti, de la Părinţii cei de demult, de la apostoli şi mucenici şi, când va fi nevoie, Il vor arăta în faţa adevărului acestei lumi care se clatină. Acest gând este măreţ. Şi steaua aceasta se va aprinde la răsărit".[3]

În Casa moartă, Dostoevschi a descoperit Frumosul care poate mântui lumea. L-a descoperit pe Hristos din care s-a revărsat toată puterea de răsturnare a răului din noi înşine şi din lume. Duhul Sfânt, suflat asupra ucenicilor, ca odinioara asupra primului om, a trecut, prin hirotonie, asupra întregii lumi creştine. Încet, încet, Dostoevschi s-a convins că nici revărsarea harică din ziua Cincizecimii nu trebuie înţeleasă aşa cum o înţeleg Protestanţii cu toate sectele lor, ci numai potrivit Sfinţilor, care au pus accentul în primul rând pe ascultare. Dostoevschi ne spune că harul a coborât ca pe scara lui Iacov, mai întâi de la Hristos, apoi de la Apostoli, de la Sfinţii Părinţi, de la Paisie Velicicovschi, oprindu-se, în cele din urmă, la eroul său, Stareţul Zosima.

"Dar ce este un stareţ? se întreabă Dostoevschi, dând, tot el, următorul răspuns: "Stareţul este omul care ia sufletul tău, voinţa ta şi le introduce în sufletul său, în voinţa sa. După ce ţi-ai ales un stareţ, te lepezi de voia ta, dându-i-o lui într-o deplină ascultare, cu o totală lepădare de sine".[4]

Calea unui călugăr este cu totul alta decât calea unui mirean. "Lumea chiar îşi bate joc de ascultare, de post şi de rugăciune, şi cu toate acestea numai în aceste nevoinţe se cuprinde calea ce duce spre o reală şi adevărată libertate: îmi tai, de la mine, trebuinţele prisoselnice şi nefolositoare, îmi smeresc voia mea trufaşă şi egoistă şi o biciuiesc cu ascultarea, dobândind prin aceasta, cu ajutorul lui Dumnezeu, libertatea duhului, iar odată cu ea şi bucuria duhovnicească. Dar care din ei este mai slobod să poarte măreaţa idee şi să meargă s-o slujească, oare bogătaşul însingurat sau acest călugăr eliberat de tirania lucrurilor şi deprinderilor?

"Am cunoscut, continua Dostoevschi, un "luptător pentru o idee", care îmi povestea mie personal că, atunci când i s-a interzis să

Scanned with OKEN Scanner

fumeze în închisoare, era atât de torturat, în urma acestei privaţiuni, încât era gata să se ducă la director şi să-şi trădeze "ideea" numai ca să i se dea o porţie de tabac. Şi tocmai un asemenea om declara: "Mă duc să lupt pentru omenire". Dar unde se va duce un astfel de om şi unde este libertatea lui de acţiune? Va fi capabil doar de un act efemer, dar pentru unul îndelungat nu va avea răbdare. Şi nu e de părere că în loc de libertate au căzut în robie".[5]

Ca să nu cadă în această robie, Alioşa a lăsat şcoala, a părăsit casa părintească şi s-a dus la mânăstire.

Dar cum l-a ales Alioşa pe stareţul său? Cum de a luat calea mânăstirii?

Dostoevschi îşi spune părerea din timp: "Alioşa era pur şi simplu un precoce iubitor de oameni şi, dacă a apucat calea mânăstirii, a făcut-o numai pentru că, în acea epocă, numai această cale l-a atras şi i-a pus în faţă, ca să spun aşa, idealul exodului sufletului său, care se zbătea să iasă din întunericul răutăţii lumeşti către lumina iubirii. Şi l-a atras, această cale, numai pentru motivul că a întâlnit atunci, în lungul ei, o fiinţă care, după părerea lui, era neobişnuită, l-a întâlnit pe vestitul nostru stareţ de mânăstire de care s-a legat cu toată dragostea sa, cea dintâi, ce clocotea în inima lui, ce nu se potolea deloc".[6]

Când stareţul Zosima era pe patul de moarte, Alioşa îi spune lui Lise: "prietenul meu pleacă, omul cel dintâi din lume părăseşte pământul. Dacă ai şti dumneata, Lise, cât sunt de legat, cât sunt de sudat sufleteşte cu acest om!".[7] Citind această mărturisire, ţi se pare că îl vezi pe Apostolul iubirii culcat cu capul pe pieptul lui Iisus.

Şi tocmai acestui iubit ucenic al său, stareţul Zosima îi dă o ascultare asemănătoare cu cea dată călugărului din Atos pe care stareţul l-a trimis în Siberia.

Alioşa ar fi vrut să stea mereu în mânăstire, mereu lângă iubitul său părinte duhovnicesc, mai ales în ultimile sale clipe, dar Zosima nu l-a lăsat:

Du-te, iubitule, du-te! Pentru mine e destul că-l am pe Porfirie!

Tu însă grăbeşte-te: Tu eşti necesar acolo! Porfirie du-te la părintele igumen!

Scanned with OKEN Scanner

Servește-l la masă!

- Dați-mi binecuvântarea să rămân aici, șopti Alioșa cu o voce rugătoare.

- Tu ești mai necesar acolo. Acolo nu este pace. Vei servi și vei fi de folos. Când se vor ridica demonii, roagă-te. Să știi, fiule, (stareţului îi plăcea să-i zică așa) că și pe viitor locul tău nu este aici. ţine minte acest lucru, tinere. Deîndată ce mă va învrednici Dumnezeu să mă pristăvesc, să părăsești mânăstirea. Să pleci cu totul.

Alioșa tresări.

Ce-i cu tine? Deocamdată locul tău nu este aici. Te binecuvântez pentru o măreaţă ascultare în lume. Mai ai încă mult de peregrinat. Va trebui să te și însori. Va trebui să suferi toate până când te vei întoarce înapoi. Vei avea mult de lucru. Dar eu nu mă îndoiesc de tine, de aceea te și trimit. Cu tine este Hristos. Păzește-l și El te va păzi. Vei avea multe necazuri și în acestea îţi vei găsi fericirea. Iată testamentul pe care ţi-l las: caută-ţi fericirea în necazuri. Lucrează, lucrează necontenit. ţine minte aceste cuvinte, căci, deși voi mai vorbi cu tine, totuși numai zilele, ci și ceasurile mele sunt numărate. Pe faţa lui Alioșa se schiţă din nou o zvâcnire puternică. Colţurile buzelor i-au tremurat.

"Iarăși începi? zâmbi liniștit stareţul. Lasă-i pe mireni să-și petreacă cu lacrimi pe morţii lor, noi însă ne bucurăm aici de părintele care pleacă. Ne bucurăm și ne rugăm. Lasă-mă odată. Trebuie să ne rugăm. Du-te, grăbește-te. Fii pe lângă fraţii tăi. Și nu numai pe lângă unul, ci pe lângă amândoi".[8]

Părintele Paisie, urmașul stareţului Zosima, îi spune lui Alioșa:

"A întrebat de tine, Alexei. A întrebat dacă ai plecat. I s-a spus că ești în oraș. "Pentru aceasta i-am și dat binecuvântarea. Acolo e locul lui. Deocamdată nu este aici", iată ce a grăit despre tine. Și-a adus aminte cu dragoste de tine, cu grijă părintească; îţi dai seama de ce te-ai învrednicit? Dar cum se face că, deocamdată, până la o vreme, ţi-a spus să stai în lume? Înseamnă că el a prevăzut ceva în destinul tău! Înţelege, Alexei, că, chiar de te vei întoarce în lume, să

te uiți la toate acestea ca la o ascultare dată de stareţul tău, iar nu ca la o lucrare ușuratică, deșartă și ca la o veselie lumească"...[9]

Răstignirea omului lăuntric prin "teribila școală" a ascultării din mânăstire nu este suficientă. Pentru ca grăuntele de grâu să putrezească definitiv, Alioșa trebuie să sufere și în lume.

Și numai după aceasta, când bobul putrezit va începe să rodească și să odrăslească, Alioșa "se va întoarce, înapoi", în mânăstire, unde "deocamdată", nu-i este locul, deoarece trebuie să rămână, "până la o vreme".

Chiar din introducere, la "Fraţii Caramazov", Dostoevschi scrie că: "principalul roman este al doilea, unde activitatea eroului meu (Alioșa) se petrece de data aceasta în timpul nostru, anume în momentul prezent, cel al zilelor noastre".[10]

"Alioșa nu seamănă cu un erou, scrie Mociulschi, pentru că el este "un om nedefinit, nelămurit în acţiunile lui". Chipul lui se va descoperi în principal, în viitor, în cel de-al doilea roman, după cum, scrie autorul, "Acţiunea primul roman s-a petrecut cu treisprezece ani în urmă și aproape că nici nu se poate numi roman, ci numai un moment din întâia tinereţe a eroului meu", afirmă Dostoevschi în aceeași prefaţă. Dar, al doilea roman nu s-a mai scris și Alioșa a rămas tot atât de "neisprăvit" ca și prinţul Mâșchin. Lucrând la "Idiotul", autorul mărturisea: "Zugrăvirea frumosului, om pozitiv, este o problemă infinită. În "Fraţii Caramazov", chipul ideal al omului e numai o presimţire și o previziune".[11]

În faimoasa cuvântare despre Pușchin, Dostoevschi zice: "Pușchin a murit în momentul când puterile sale erau în deplină dezvoltare, și, indiscutabil, a dus cu sine în mormânt o măreaţă taină. Și iată că acum noi ghicim această taină fără el".[12]

Același lucru îndrăznim să-l spunem despre Dostoevschi. Genialul scriitor a dus cu sine în mormânt al doilea roman în care pe primul plan apare Alioșa, dar noi putem ghici totuși că, după cei douăzeci de ani de suferinţă, despre care amintește Alioșa la mormântul lui Iliușa[13], după ascultarea sa din mânăstire, care i-a tăiat vlăstarele netrebnice, după suferinţa sa din lume, care i-a crucificat

complet omul cel vechi, Alioșa se reîntoarce în mânăstire ca să păşească pe urmele iubitului său stareţ, ba chiar să-l depăşească, urmând pilda marilor Sfinţi din vechime pe care i-a însemnat în caietele sale şi pe care îi avea în biblioteca sa personală.

Desigur că asprii bizantinologi, în frunte cu Constantin Leontiev, l-au criticat pe Dostoevschi. Mociulschi scrie: "Nu numai critica liberală, ci şi admiratorii "vechilor monahi şi Sfinţi", de tipul lui Constantin Leontiev, nu l-au recunoscut pe stareţul Zosima ca pe un ideal al "călugărului rus". Chipul creat de Dostoevschi a fost respins, de asemenea, şi de stareţii din Optina".[14] Şi nu este de mirare. Monahismul nostru, desfigurat şi înnămolit de vitregiile vremii, îl recunoaşte, de multe ori, ca pe un ideal, pe fariseul Ferapont, iar nu pe Zosima, stareţul iubirii. Şi tocmai de aceea, Dostoevschi îl scoate pe Alioşa din mânăstire pentru o vreme pentru ca nu cumva, rămânând acolo, singur, ca grăuntele de grâu neputrezit, să devină un călugăr înşelat de vedenii mincinoase, împietrit la inimă, surd la suferinţa aproapelui, un fariseu anchilozat de formalism şi de rutină.

"Creştinismul luminos, potrivit gândirii lui Dostoevschi este un dar al Sfântului Duh, afirmă Mociulschi. De aceea, hulitorul lui, părintele Ferapont, înlocuieşte concepţia despre Duhul Sfânt cu erezia despre Sfânta Duh. În persoana lui Ferapont, Dostoevschi a creat surprinzătoarea şi expresiva figură a unui fanatic.

Ca unul care a primit Duh Sfânt de la Mântuitorul, ascultând de ucenicii şi Sfinţii lui, stareţul Zosima a mers pe linia iubirii, căutând mereu miezul şi fondul creştinismului. Iar fariseul Ferapont, ca şi strămoşii lui, care L-au răstignit pe Hristos, a mers pe linia formei exterioare, pe linia literei care omoară, pe linia tuturor înşelaţilor, care, în locul Duhului Sfânt, primesc duhul diavolului ,ce vine, după cuvântul Apostolului, în chip de "înger luminat". Ferapont nu este decât chintesenţa tuturor fariseilor şi iezuiţilor care abundă , aşa cum stareţul Zosima este chintesenţa eroilor buni, plini de dragoste şi de un neprefăcut spirit de jertfă. Ferapont este ca acel ou fără "bănuţ" pe care cu cât îl ţii mai mult sub cloşcă cu atât se strică mai rău, iar

stareţul Zosima, având "bănuţul" Duhului Sfânt, odrăsleşte, rodeşte, dă viaţă, revărsând bucurie, pace, dragoste asupra celor din jur.

Având un duh potrivnic în inima lui, Ferapont, scria Dostoevschi, "nu se ducea niciodată la stareţul Zosima, ba chiar îl ura. Arareori venea la Liturghie. Era întotdeauna brutal. Iar oamenii mărginiţi spuneau, că Ferapont, are legături cu duhurile cereşti.

Un călugăr străin vine la el cu toată evlavia şi îl întreabă dacă este adevărat că are legătură cu Duhul Sfânt.

"- Vine în zbor. Mă cercetează.

- Dar cum? În ce chip?

- În chip de pasăre.

- Sfântul Duh în chip de porumbel?

- Acela-i Sfântul Duh, iar acesta-i Sfântoduhul. Sfântoduhul este altceva. El poate coborî şi în chipul altei păsări: uneori apare ca o rândunică, alteori ca un sticlete, iar alteori ca un piţigoi.

- Dar cum îl deosebeşti de un piţigoi?

- Vorbeşte.

- Dar cum vorbeşte? În ce limbă?

- Omenească.

- Şi ce vă spune?

- Astăzi, de pildă, m-a vestit că va veni la mine un prost.

În continuare, Ferapont povesteşte lucruri mai înfricoşătoare.

"- Vezi aceste două buturugi? În timpul nopţii, uite, însuşi Hristos îşi întinde mâinile sale spre mine şi mă caută cu acele doua mâini ale sale. Văd la arătare şi mă cutremur. E ceva grozav, o, e ceva înspăimântător.

- Dar de ce e înspăimântător, când e însuşi Hristos?

- Dar dacă mă ia şi mă înalţă la cer?

- De viu?

- În duhul şi cu slava lui Ilie. De ce te miri? N-ai auzit?

Călugărașul străin a rămas pur şi simplu uimit de ceea ce auzea. Ferapont trecea drept un mare nevoitor, postitor şi taciturn. Se lupta cu dracii.

"- Să ştii că eu voi părăsi pâinea lor. N-am nevoie de pâinea lor. Mă voi sălăşlui poate chiar în pădure. Acolo mă voi hrăni cu

bureţi şi mure. Ei însă nu-şi vor părăsi pâinea. Asta-i o dovadă că sunt legaţi de dracu. Acum grăiesc spurcaţii că nu e nevoie de atâta post. Cugetarea lor este trufaşă şi spurcată.

"- Of, e adevărat, oftă călugărașul.

"- Ai văzut cum foiesc dracii prin chiliile lor? întreabă părintele Ferapont.

"- La cine? În care chilii? se informa sfios călugărașul.

"- Acum un an, de Sfânta Cincizecime, am fost la Egumen. De atunci n-am mai fost. Mă uit, la unul din ei, şade dracul pe degete, se ascunde sub rasă, nu i se văd decât cornițele. La altul scoate capul din buzunar, are priviri agere, dar se teme de mine. La altul se sălăşluieşte în burtă, iar la altul atârnă de ceafă. Cum s-a agăţat, aşa îl poartă, dar el nu-l vede.

"- Sfinţia Voastră... îl vedeţi? se informă călugărașul.

"- Îţi spun doar că-i văd. Îi văd ca prin sticlă. Când m-am ridicat în picioare ca să plec la Egumen, mă uit: un drac se ascunde de mine după uşă. Era o matahală de drac. Să tot fii avut un arsin şi jumătate ca înălţime şi cu un codoi lung, gros şi sur, iar vârful cozii nimeri în crăpătura uşii. Dar nici eu nu-s prost: am trântit deodată uşa şi i-am prins coada ca într-un cleşte, şi unde se puse dracul pe schelălăit, ce se mai zbătea, iar eu dăi cu Sfânta Cruce, de trei ori l-am pecetluit cu semnul crucii. N-a suferit şi a pierit pe loc ca un păianjen strivit. Acum trebuie că a putrezit în ungher, s-a împuţit, dar ei nu-l văd, nici nu le miroase. S-a făcut anul de când nu mă mai duc pe la ei. Numai ţie îţi descopăr taina, fiindcă nu eşti de pe aici".[15]

În urma acestei convorbiri, inima călugărului străin era parcă atrasă mai mult de părintele Ferapont decât de părintele Zosima. Iar toţi ceilalţi călugări şi mireni, născuţi nu din Duhul Sfânt, ci din Sfântoduh, din sticleţi şi piţigoi, erau de aceeaşi părere cu călugărul venit din altă parte. Toţi aceştia nu-l iubeau şi nu-l înţelegeau pe stareţul Zosima. Dimpotrivă, îl osândeau, zicând:

- De ce îl socoteşte lumea atât de sfânt? De ce învaţă că viaţa e o mare bucurie, iar nu o smerenie plină de lacrimi? Pentru ce nu

recunoaște că în iad este un foc material? Pentru ce mănâncă dulceaţă de vișini cu ceai?[16]

Iată o seamă de întrebări asemănătoare cu ale strămoșilor lor care se sminteau când vedeau că ucenicii lui Iisus mănâncă cu mâinile nespălate și că rup spice în zi de Sabat. Mai cu seamă, când din trupul neînsufleţit al lui Zosima a început să se ridice un miros de cadavru, atunci, Ferapont, împreună cu cei ce erau ahtiaţi după hocus-pocus, după semne și minuni, s-au scandalizat de-a binelea. Atunci a apărut și Ferapont în chilia lui Zosima ca să se convingă personal de ceea ce se auzea.

"- Ieși, Satano, ieși Satano! repetă el de fiece dată când își făcea cruce. Izgonind îl voi izgoni!

După ce a ieșit din chilie, Ferapont "s-a întors deodată spre soarele ce apunea, a ridicat amândouă mâinile în sus și, de parc-ar fi fost secerat, s-a prăbușit la pământ cu strigăt mare:

"- Domnul meu a biruit! Hristos a biruit la apusul soarelui! striga el scos din fire și, căzând cu faţa la pământ, izbucni în hohote de plâns, ca un copil mic, cutremurat de atâtea lacrimi și cu mâinile întinse pe pământ. Toată lumea s-a adunat în fugă în jurul lui. Se auziră felurite exclamaţii, ca un răspuns la hohotele lui de plâns. Toţi erau scoși din fire.

"- Uite cine e Sfânt! Uite cine e om fără prihană! Iată cine e vrednic să fie stareţ!".[17]

De ce oare lumea din toate timpurile și din toate locurile trece cu vederea, ba chiar îi omoară pe cei ce sunt plini de iubire, de smerenie, și de Duh Sfânt, și aleargă după cei ce sunt înșelaţi de diavol, după cei ce sunt plini de mândrie, de egoism și de evlavie fățarnică?

Pentru că, răspunde Dosotevski prin gura Marelui Inchizitor, "omul caută mai mult minunile decât pe Dumnezeu".[18]

NOTE

1 - 10, 13, 15-18. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.39-40, 391; t.I, p.211-215,415, 419, 321, 392, 38,393, 26, 277, 99-100, 200-201, 10; t.10, p.335

11 - 12., 14. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.515, 527, 489.

Scanned with OKEN Scanner

IZVOARELE FRUMOSULUI

După Dostoevschi, frumosul este Hristos, este Sfântul, este omul duhovnicesc și apoi, tot ce este înălțător, generos, bun și curat.

Pentru ca să iasă la iveală frumosul, iar urâtul să rămână în umbră, Dostoevschi se silește să găsească și să descopere izvoarele frumosului.

Astfel, în cartea sa, "Însemnări dintr-o casă moartă", Dostoevschi ridică în văzul tuturor sufletul tătarului Alei, pe care păcatul original nu izbutise să-și pună amprenta sa pierzătoare. Așa cum îl descrie Dostoevschi, am putea spune o dată cu Tertulian: "Anima naturaliter christiana", (Sufletul, în mod firesc, este creștin).

Iată portretul acestui tătar al cărui suflet este în chip natural creștin.

"Fața lui frumoasă, deschisă, inteligentă și în același timp blândă și naivă, mi-a atras inima, de la prima vedere și am fost tare bucuros că soarta mi l-a trimis ca vecin tocmai pe el și nu pe alt cineva. Pe fața lui frumoasă, aș putea spune chiar foarte frumoasă, era întipărit întreg sufletul său. Zâmbetul lui era atât de credul, atât de naiv, încât mi se părea că surâde ca un copil; ochii lui negri erau atât de blajini, atât de mângâietori, încât simțeam întotdeauna o deosebită satisfacție, ba chiar o ușurare când mă uitam la el, în clipele mele de tristeţe și mâhnire.

Fraţii lui, "care de obicei erau întunecaţi și posomorâți, când își îndreptau privirile spre el, zâmbeau întotdeauna. E greu să-ţi închipui cum acest băiat a putut păstra, în tot timpul cât a stat la închisoare, o inimă atât de bună să-și formeze un atât de riguros sentiment de cinste, o inimă atât de deschisă și o simpatie fără rezerve și fără ca să devină grosolan, fără să se corupă. Era, de altfel, o natură fermă și bine închegată, în ciuda aparenței sale slăbiciuni și moliciuni. Era cast ca o fată curată, iar orice act murdar, cinic, odios, nedrept sau forțat ce se săvârșea în închisoare aprindea un foc de indignare în prea

frumoșii săi ochi, care, din această pricină, deveneau și mai frumoși. El însă evita certurile și gâlcevile, cu toate că, în general, nu făcea parte din categoria oamenilor care s-ar fi lăsat ofensați fără să aplice pedeapsa cuvenită, știind să-și apere demnitatea.

Dar el nu se certa cu nimeni: toți îl iubeau și îl alintau. La început băiatul era numai politicos cu mine. Mai târziu, încetul cu încetul, am început să vorbesc cu el, în câteva luni s-a deprins să vorbească foarte frumos rusește, ceea ce frații lui n-au izbutit să facă în tot timpul cât am stat la închisoare. Mie mi s-a părut că este un băiat excepțional de modest și delicat, ba chiar destul de chibzuit. Nu-l consider deloc pe Alei ca pe un om obișnuit și îmi amintesc de întâlnirea cu el ca de una din cele mai scumpe întâlniri din viața mea. Există naturi atât de frumoase din naștere, atât de înzestrate de Dumnezeu, încât numai un simplu gând că ele s-ar putea schimba odată în rău ți se pare cu neputință".

"Când am început lecțiile de limba rusă, scrie Dostoevschi, aveam la mine Noul Testament în traducerea rusească. Era o carte permisă în închisoare. Numai pe această carte, fără nici un alfabet, Alei a învățat să citească perfect în câteva săptămâni. Peste vreo trei luni, Alei înțelegea la perfecție limba cărturărească. Învăța cu pasiune, cu înfocare.

"Odată, am citit împreună Predica de pe Munte. Am observat că unele versete le rostea, parcă, cu o deosebită simțire.

"L-am întrebat dacă îi place ceea ce citește. S-a întors brusc spre mine, m-a privit, iar fața i s-a îmbujorat.

"- Ah, da! răspunse el; Isa (Iisus) este un prooroc Sfânt. Isa a grăit cuvinte dumnezeiești. Ce bine a grăit aici!

- Dar ce ți-a plăcut mai mult?

"- Acolo unde spune: iartă, iubește, să nu faci rău, ci să-i iubești pe vrăjmași. Ah, ce bine spune El!

"Alei m-a iubit, încheie Dostoevschi povestirea, poate ca tot așa ca și pe frații săi. Nu voi uita niciodată momentul când ieșea din închisoare. M-a condus în dosul cazărmii, unde m-a îmbrățișat și a izbucnit în plâns. Până atunci nu mă îmbrățișase și nu plânsese niciodată.

Scanned with OKEN Scanner

"- Tu ai făcut atât de mult pentru mine! Ai făcut atât de mult pentru mine, spunea el, încât nici tata, nici mama, n-ar fi făcut atâta pentru mine. Tu m-ai făcut om! Dumnezeu îţi va răsplăti, iar eu nu te voi uita niciodată".[1]

Alei și-a exprimat recunoștința față de Dostoevschi pentru că acesta l-a învățat limba rusă, dar marele pneumatolog știa prea bine că iubirea și lacrimile tătarului Alei izvorau și curgeau din sufletul lui frumos care se întâlnea cu "Isa", adică cu Iisus, fiindcă sufletul acestui tătar era în mod cu totul natural creștin.

La origine, în creierii munţilor, apa ţâșnește din stâncă cu o limpezime de cristal. Când însă devine râu și fluviu, apa curge murdară, plină de toate scursurile satelor și orașelor. Când Iisus Hristos ne spune să-i lăsăm pe copii ca să vina la El, parc-ar zice: Lăsaţi-i pe copii să vina la Mine cu limpezimea lor de cristal. Nu aruncaţi în sufletele lor curate murdăriile acestei lumi. Căci de nu vă veţi întoarce, ca să fiţi ca niște copii nevinovaţi nu veţi intra în Împărăţia Cerurilor. Iar Întoarcerea fiului risipitor înseamnă pocăinţă, înseamnă înlăturarea murdăriilor adunate în suflet prin pocăinţă. Alei tătarul, a izbutit să rămână copil cu un suflet neprihănit, dar pentru noi ceilalţi Dostoevschi ne oferă și un alt izvor al frumosului: amintirile bune din copilărie.

Astfel, din fragedă copilărie, scrie Mociulschi, s-a întipărit în sufletul lui Dostoevschi figura grasă a dădacei Aliona Frelevna care, pe când copilul Dostoevschi avea numai trei anișori, îl învăţa să se roage: "Toată nădejdea mea spre tine o pun, Maica lui Dumnezeu, păzește-mă sub acoperământul tău". Ceremonioasele plimbări, săvârșite în zi de vară, prin crângul Mariei, însoţite de convorbirile ziditoare de suflet ale tatălui și pelerinajele anuale la Lavra Troitco-Serghieveceia au fost evenimente mari în viaţa copilului. O puternică impresie a produs asupra copilului arhitectura bisericii, cântarea armonioasă a corului și mulţimile de închinători. Mai târziu își amintea cum se vindecau "clicușele" (femeile isterice, posedate, chinuite de duhurile rele, ca și epilepticii). "Pe mine, copilul, mă

uimeau aceste vindecări". Mama l-a învățat să descifreze alfabetul după "Istoria Sfântă a Vechiului și Noului Testament", care era o carte cu poze. Apoi ne vizita un învățător-diacon, care povestea foarte frumos din Scripturi".[2]

Și fiindcă în viața scriitorului e greu să sesizezi granițele care separă biografia de opera lui[3], citățm mai jos două din cele mai frumoase amintiri din copilărie menționate .

"- Nu știu, îi spune Arcadii mamei sale, și nu-mi aduc aminte nimic din copilăria mea. Totuși, mi-a rămas, în inima mea, pentru toată viața, un crâmpei din fața dumitale și, afară de aceasta, mi-a rămas cunoștința ca ești mama mea. Văd acum satul ca prin vis. Mi-am uitat până și dădaca. Mi-a rămas în memorie Varvara Stepanova numai pentru că ea avea mereu dureri de măsele. Îmi amintesc copacii uriași din fața casei, erau tei, mi se pare, apoi mi-aduc aminte cum uneori pătrundea o puternică lumină solară prin ferestrele deschise. Îmi vin, iarăși în minte o grădiniță cu flori, o cărăruie, iar de dumneata, mamă, mi-aduc aminte numai într-un singur moment când, în biserica din satul nostru, m-a împărtășit odată preotul, iar dumneata m-ai ridicat ca să primesc darurile și să sărut Potirul. Asta era într-o vară, iar un porumbel zburase de la un capăt la altul prin turlă, dintr-o fereastră spre altă fereastră...

"- Doamne! Toate aceastea s-au întâmplat întocmai, bătu mama din palme. Îmi aduc aminte foarte bine de porumbel. Tu chiar ai tresărit în fața Potirului și ai strigat: Porumbelul, porumbelul!".[4]

Alioșa Caramazov își aduce amințe, de asemenea, de fața mamei, de mângâierile ei: "parcă ar sta vie înaintea mea". Astfel de amintiri se pot întipări (aceasta o știe toată lumea) chiar din vârsta cea mai fragedă, chiar de la etatea de doi ani, dar ele nu apar în restul vieții decât ca niște puncte luminoase din întuneric, ca un colț mic dintr-un tablou mare, care s-a stins și a dispărut în întregime, afară de acest colț mic. Tot așa, s-a întâmplat și cu el: Alioșa a memorat o seară de vară liniștită, un geam deschis, razele oblice ale soarelui ce apunea (razele oblice s-au întipărit mai bine decât celelalte). În odaie, în colț, era o icoană. În fața ei o candelă aprinsă, iar în fața icoanei, îngenunchiată, în hohote de plâns isteric, întrerupt de țipete și

Scanned with OKEN Scanner

strigăte, mama, care îl apucase cu amândouă mâinile. Ea îl cuprinse în braţe cu o durere nemărginită şi se rugă Maicii Domnului pentru el. Îl întindea din braţele sale, cu amândouă mâinile, spre icoană, ca şi cum îl aşeză sub acoperământul Maicii Domnului... şi, la un moment dat, intră în grabă dădaca, şi-l smulge speriată, din braţele ei. Iată tabloul! În memoria lui Alioşa se întipări în clipa aceea şi faţa mamei. El spunea că faţa ei era scoasă din fire, dar, judecând după cele ce-şi amintea, era foarte frumoasă".[5]

Oare asemenea amintiri pot înrâuri, mai târziu, un suflet care este înclinat spre bine? Astfel de amintiri îl pot duce pe un asemenea om către izvoarele frumosului?

Dostoevschi răspunde afirmativ. Iată un exemplu: Zinovii, Zosima de mai târziu, era copil mic când fratele lui mai mare, Marchel, îşi trăia ultimele zile din frageda lui viaţă, şi i-a rămas întipărit în minte cum, după ce Marchel s-a spovedit şi s-a împărtăşit, a devenit un om nou. Era de nerecunoscut. Spunea tuturor că el e mai vinovat decât toţi, ca viaţa noastră e un rai, cerea iertare de la ai săi, de la slugi, de la păsărele, şi plângea de bucurie.

"Eram copil, destul de tinerel, spunea mai târziu Zosima, dar în inima mea toate acestea au rămas neşterse, în adâncul ei a rămas tăinuit un simţământ. La timpul potrivit, trebuie să se trezească cu toate impresiile lui şi să răsune ca un ecou. Aşa cum s-a întâmplat".[6]

Au trecut ani de zile. Zinovie era ofiţer când aceste frumoase amintiri, din copilărie au răsunat ca un ecou, în sufletul lui. Zinovie fusese provocat la duel de un moşier.

"Întorcându-mă de cu seara acasă, mărturisea mai târziu Zosima, înfuriat ca o fiară şi desfigurat de mânie, m-am supărat pe ordonanţa mea, Afanasie, şi l-am lovit, de două ori, peste obraz cu atâta putere încât i-am umplut faţa de sânge. El intrase, de curând, la mine. Se întâmplase să-l lovesc şi altă dată, dar niciodată nu l-am bătut cu atâta sălbatică cruzime ca acum. Credeţi-mă, dragii mei, că au trecut patruzeci de ani de atunci, dar eu şi acum, când mi-aduc aminte, mă simt copleşit de o mare ruşine şi de un chin nespus.

Scanned with OKEN Scanner

"Mă culcai. Dormii, vreo trei ceasuri. Când mă deșteptai, se crăpa de ziuă. Deodată, sării din pat. Nu-mi era somn. Mă apropiai de fereastră. Am deschis-o. Fereastra dădea în grădină. Mă uitam cum răsărea soarele. Era cald, frumos, păsărelele ciripeau. Ce să fie oare, mă gândeam, de simt în sufletul meu parcă ceva rușinos și meschin? Oare acest simțământ nu vine de acolo că mă duc să vărs sânge omenesc? Nu, cugetai eu, parcă n-ar veni de acolo. Oare nu de acolo, că mă tem de moarte, că mi-e frică să nu fiu omorât? Nu, nu de acolo, aici e cu totul altceva... Și, deodată, ghici pe loc despre ce era vorba: pentru că îl bătusem aseară pe Afanasie! În fața ochilor mei mi se înfățișară din nou toate cele petrecute cu o zi mai înainte. Parcă s-ar fi repetat întocmai: Afanasie sta în fața mea în poziție de drepți, cu capul drept înainte, cu ochii holbați ca în front, iar eu îl lovesc cu toată puterea drept în față. Ordonanța tresare la fiecare lovitură și nici nu îndrăznește să-și ridice mâinile ca să se apere.

Și când te gândești în ce stare poți aduce o ființă omenească! și apoi, gândește-te: un om bate un alt om! Ce crimă! Parcă îmi trecuse prin suflet un ac ascuțit, străbătându-l de la un capăt până la altul. Stau așa ca un buimăcit, în timp ce drăgălașul soare luminează toată lumea, rândunelele se bucură, ciripesc, iar păsărelele, frumoasele păsărele îl laudă pe Dumnezeu...

"Mi-am acoperit fața cu amândouă mâinile, m-am trântit în pat și am izbucnit în plâns. Și în acest moment mi-am adus aminte de fratele meu Marchel și de cuvintele lui rostite în fața slugilor cu puțin înainte de a muri: "Dragii mei, scumpii mei, pentru ce mă serviți? Pentru ce mă iubiți? Sunt eu oare vrednic ca să-mi slujiți mie? Dar eu, sunt oare vrednic? Îmi veni deodată în minte. Într-adevăr, ce merit deosebit am eu, ca un alt om, asemenea mie, chipul și asemănarea lui Dumnezeu, să-mi slujească mie? Această întrebare mi s-a înfipt în minte atunci pentru întâia oară. Măicuța, sângele meu, cu adevărat că orice om este vinovat în fața tuturor oamenilor, numai că oamenii nu-și dau seama de acest lucru, dar dacă l-ar afla îndată s-ar realiza raiul pe pământ? "Doamne, oare nici asta nu-i adevărat? plâng și mă gândesc, cu adevărat, dintre toți poate că eu sunt cel mai vinovat, ba chiar sunt cel mai rău om din lume! Și astfel mi-a apărut

Scanned with OKEN Scanner

la un moment dat tot adevărul în toată lumina lui: unde mă duc? Ce am de gând să fac? Mă duc să omor un om bun, inteligent, nobil, cu totul nevinovat faţă de mine şi, totodată, s-o omor, s-o torturez şi s-o lipsesc pentru totdeauna de fericire pe soţia lui. Am stat aşa culcat cu faţa în pernă şi n-am băgat de seamă cum a trecut vremea. La un moment dat, intră camaradul meu, locotenentul, cu două pistoale, ca să mă ia: "A, zice, ce bine că te-ai sculat! E vremea să mergem". Auzind aceste cuvinte mă pierdui cu firea, mă fâstâcii de-a binelea. Ieşirăm,totuşi, ca să ne urcăm în caleaşcă: "Aşteaptă puţin, îi spun, dau fuga o clipă, mi-am uitat portofelul", şi mă întorsei singur în casă, intrând drept în odaia lui Afanasie: "Afanasie, îi spun, ieri te-am lovit de două ori peste obraz, iartă-mă, te rog", zic. El tresări, speriat. Se uită mirat la mine. Văd că e puţin, e prea puţin din partea mea, şi atunci, aşa cum eram cu epoleţii pe umeri, mă prăbuşesc deodată la picioarele lui cu fruntea la pământ: "Iartă-mă!" îi zic. De data aceasta, Afanasie înlemni de-a binelea: "Măria-ta, taică, boierule, cum se poate ca dumneavoastră.... sunt vrednic eu oare...., şi izbucni el însuşi în plâns întocmai ca mine adineaori. Îşi acoperi cu amândouă maînile faţa, se întoarse spre fereastră şi se cutremură în hohote de plâns. Eu însă ieşi în fugă la camaradul meu, urcai în zbor în caleaşcă, stringându-i: "Mână!"Apoi adăugai: "L-ai văzut pe învingător? Iată-l, e în faţa ta!" Cuprins de o bucurie nespusă, râdeam, vorbeam mereu tot drumul, nici nu-mi aduc aminte ce tot îndrugam. Ofiţerul se uită la mine şi-mi zise: "Ei, frate, după cum văd eşti plin de curaj: să ştii că vei onora haina militară". În felul acesta am ajuns la locul de întâlnire. Ceilalţi erau deja acolo. Ne aşteptau. Martorii se depărtară la doisprezece paşi distanţă unul de altul. Traseră sorţii. Adversarul urma să tragă primul foc. Eu stăteam în faţa lui vesel, priveam drept înainte, eram faţă către faţă. Nici nu clipeam din ochi. Mă uitam cu dragoste la el. Ştiam ce-o să fac. Adversarul apăsă pe trăgaci. Glontele mi-a zgâriat, un pic, falca şi mi-a atins urechea. "Slavă Domnului! am strigaţ, bine că n-ai făcut moarte de om!". Apoi mi-am înhăţat pistolul, m-am întors înapoi, am tras în sus şi l-am aruncat în

pădure, strigând: "Acela ţi-e locul!" Pe urmă, întorcându-mă spre adversar, îi zic: "Stimate domn, vă rog să mă iertaţi. Sunt un tânăr nesăbuit. Sunt vinovat că v-am supărat, iar acum v-am silit să trageţi în mine. Eu personal sunt mai rău de zeci de ori decât dumneavoastră şi poate chiar mult mai rău. Transmiteţi vă rog toate acestea persoanei pe care o stimaţi mai mult decât orice pe lume". "Domnilor, strigai la un moment dat din toată inima, uitaţi-vă împrejur la darurile lui Dumnezeu: cerul e senin, aerul curat, iarba gingaşă, păsărelele, natura, toate sunt frumoase şi fără de păcate, iar noi, numai noi singuri suntem fără Dumnezeu, suntem nişte proşti care nu înţelegem că viaţa este un rai, căci e destul numai să vrem a înţelege şi îndată raiul va apare în toată frumuseţea lui, ne vom îmbrăţişa şi vom plânge"...[7]

Însă izvoarele acestui frumos, omul le descoperă în inimă, nu în raţiune.

"E destul numai să vrem", zice Zosima. Dar, adaugă Allendy, "este inutil să vrem cu creierul dacă nu vrem cu inima. În ce priveşte forţele esenţiale ale vieţii tocmai în inteligenţă se află iluzia. Acţiunea se elaborează în profunzimile instinctului sau în înălţimile vieţii duhovniceşti, însă sfera mintală, prin ea însăşi, este stearpă".[8]

"În inimă se află tăria. În inimă şi nu în raţiune. Desigur, Mitea recunoaşte superioritatea raţiunii, o crede chiar superioară inimii. Dar superioritatea nu este o valoare. Inima valorează mai mult decât raţiunea. "Ivan ne este superior", zicea Mitea lui Alioşa, "dar tu valorezi mai mult decât el. Tu singur vei decide".[9]

În mijlocul băieţilor tineri, la mormântul lui Iliuşa, Alioşa aşează piatra fundamentală a viitoarei societăţi. "Profund cunoscător al naturii omeneşti, Dostoevschi învaţă de la aceşti "tineri", tineri pe care i-a iubit şi i-a povăţuit atât de mult, unde se găseşte resortul, punctul de plecare al oricărei înălţări. El nu se ascunde în efuziunile efective ale lui Mitea, nici în teoriile lui Ivan, oricât ar fi ele de "filosofice", ci există în adâncimile inimii lui Alioşa, în punctul ei culminant".[10]

Inimile curate ale copiilor, aceste flori rămase din grădina raiului, îl interesau pe Dostoevschi în gradul cel mai înalt.

Scanned with OKEN Scanner

"După mine, scrie Ana Grigorievna, nimeni nu era capabil să se intereseze de copii ca soţul său şi nimeni nu ştia, aşa cum ştie el să încânte pe copii prin conversaţia sa".[11]

"El avea un dar deosebit, pe care îl admiram, de a vorbi cu copiii. Ştia să pătrundă în interesele lor, să le câştige încrederea şi aceasta se întâmpla chiar cu copiii străini, întâlniţi din întâmplare. El îi amuza, în asemenea măsură încât încetau deodată să plângă şi deveneau veseli şi supuşi. Eu atribui această putere iubirii pe care soţul meu a avut-o întotdeauna pentru copilaşi. Această dragoste părea că îi dictează, în toate împrejurările felul de a se purta cu ei".[12]

O altă sarcină tot atât de importantă ca şi cea care îi impunea întoarcerea lângă fraţii săi, i-a fost dată lui Alioşa: grija de fraţii săi "mezini". Fraţii mai mari aveau nevoie de el, e sigur, dar aceştia erau deja oameni formaţi, ei îl acceptau ori îl respingeau, lucrând după bunul lor plac sau, mai degrabă, în virtutea rutinei, învechită deja. Dar în raport cu alţi "fraţi" ai săi, cu fraţii săi mai mici, cu cei ce făceau parte din generaţiile ce se ridică nu devine el, într-un chip cu totul natural, "povăţuitorul" lor? Alioşa ştie că ei vor fi nişte Ivani şi nişte Mitea, cum arată capitolul, "băieţii", din roman. Dar ei nu sunt încă "anchilozaţi" în poziţii false. Tinereţea lor este o garanţie de supleţe şi o sursa de nădejde. Unii consideră episoadele, privitoare la "băieţi", ca şi cum ar fi în afară de opera propriu-zisă, neavând nimic a face cu restul romanului. Colea Crasotchin, Iliuşa şi toată banda de "şcolari", pe lângă care Alioşa întârzie atât de mult, au totuşi locul lor, un loc important în gândirea lui Dostoevschi. El i-a aşezat acolo ca pe nişte mici Mitea şi mici Ivani, cu scopul ca Alioşa, fratele lor mai mare, de data aceasta să le vina în ajutor".[13]

În societatea copiilor, Alioşa continuă lucrarea începută de Mâşchin.

NOTE

1. F.M Dostoevski, "*Zap.iz miortvago doma*", t.3, p.452-456

2 - 3 K.Mociulschi, *op.cit.*, p.13, 47

2. F.M. Dostoevski, "*Podrostoc*", t.8, p.122.

5 - 7. Ibidem, "*Bratia Caramazovi*", p.26-27, 363, 372-375.

8. Allendy, "*Le probleme de la destinée*, Paris, p.927.

9 - 10. Stocker, Dr. *op.cit.*, p.86, 150

11 - 12. Anna Grig.Dostoevskaia, *op.cit.*, p.295, 347-348.

13. Stocker Dr., *op.cit.*, p.149.

Scanned with OKEN Scanner

CHIPUL LUI HRISTOS

"În locul legii puternice din vechime, zice Marele Inchizitor, omul a fost nevoit ca de aici înainte să hotărască singur, cu inima slobodă, ce este bine și ce este rău, având drept călăuză, înaintea lui,doar chipul Tău".[1]

Patruzeci de ani au rătăcit cei șase sute de mii de israelieni prin pustiul nesfârșit, având drept călăuză, în fața lor un stâlp de foc care lumina în bezna nopții și un stâlp de nor care îi conducea ziua spre țara frumoasă și fericită în care curgea lapte și miere.

De două mii de ani încoace, milioane de creștini rătăcesc în pustietatea acestei lumi, având drept călăuză, înaintea lor, numai chipul lui Iisus. Ca un stâlp de foc, pilda vieții Domnului Hristos împrăștie întunericul, îndrumându-i pe credincioși spre Piatra cerească.

Atunci, ca și acum, Dumnezeu n-a vrut și nu vrea ca turma Lui să fie condusă numai de stâlpul de foc al chipului Său întrupat. Atunci le-a dat israelitenilor pe Moise și Aaron, iar acum ni-i dă pe Sfinții Lui și pe preoții Lui care poartă chipul Său luminos. "Voi sunteți lumina lumii".

"Voi sunteți sarea pământului", ne spune El.

"Vă trimit ca pe niște oi în mijlocul lupilor".

Așa a făcut Iisus cu Apostolii, așa au făcut Sfinții Părinți cu ucenicii lor și tot așa a făcut Dostoevschi cu Zosima și cu Alioșa.

"În viața mea, îi spune Zosima lui Alioșa, de multe ori te-am binecuvântat cu gândul pentru chipul tău, să știi asta, Alexei, rosti starețul cu un blând surâs. Cuget astfel despre tine: vei ieși dintre acești pereți și vei petrece în lume ca un monah. Vei avea mulți potrivnici, dar până și vrăjmașii tăi te vor iubi. Viața îți va aduce multe nenorociri, dar tocmai cu ele vei fi fericit, și vei binecuvânta viața și vei face și pe alții s-o binecuvânteze, ceea ce e mai important decât orice. Iată cum ești tu. Părinților și învățătorilor ai mei, se adresa,el către oaspeți, zâmbind cu umilință, până astăzi n-am vorbit

niciodată, nici chiar lui nu i-am spus pentru ce sufletul meu a îndrăgit atât de mult chipul acestui tânăr. Acum voi spune doar atât: chipul lui mi-a slujit ca un fel de *memento* și prorocire totodată. În zorii zilelor mele, când nu eram decât un copil micuț, am avut un frate mai mare care a murit de tânar, sub ochii mei, în vârstă de șaptesprezece ani. Și mai târziu, petrecându-mi viața, m-am convins treptat că, acest frate, a avut, parcă, în destinul său rolul unei indicații și predestinații de sus, căci de n-ar fi apărut el în viața mea, de n-ar fi existat deloc, poate că, așa mă gândesc, n-aș fi primit niciodată cinul călugăresc și n-aș fi pășit pe acest drum atât de prețios. Acea primă apariție a avut loc încă de pe vremea când eram copil și iată că acum la capătul drumului meu, mi-a apărut aievea parcă repetarea ei. E minunat, părinților și fraților, că, deși nu seamănă așa de mult cu el la față, ci numai puțin, Alexei mi s-a părut că seamănă atât de mult, cu el, duhovnicește încât de multe ori îl socotea pe acel tânăr, drept fratele meu, care a venit la mine, în chip tainic spre sfârșitul căii mele, pentru o oarecare aducere aminte și pătrundere, așa încât chiar mă mir de mine însumi și de o asemenea ciudată închipuire".[2]

După ce s-a împărtășit cu Trupul și Sângele Domnului, Marchel s-a transfigurat pe patul lui de suferință. Iar odată cu această schimbare la față, chipul frumos al lui Iisus s-a imprimat pe pasta maleabilă a sufletului său tânăr și curat, care, la rândul lui, oglindea și răsfrângea mai departe lumina lui Hristos, așa cum luna împrăștie lumina împrumutată de la soare. Și dacă Marchel s-a condus direct de stâlpul de foc al Mântuitorului, Zinovie-Zosima, a fost condus de către un alt Moise, care l-a adăpat cu apă din stâncă și l-a hrănit cu mană cerească până când l-a scos din pustietatea patimilor și păcatelor, pentru ca, în cele din urmă, să-l aducă la nunta, Mirelui Ceresc, din Cana Galileii.

Ca și Marchel, Sonia Marmeladov și-a dobândit chipul ei frumos, direct din Evanghelia lui Hristos, dar și pentru Rascolnicov "Lumina lumii" și "sarea pământului" a fost în primul rând chipul frumos al Soniei. Și așa cum amintirea lui Marchel l-a făcut, mai târziu, pe fratele său, să arunce pistolul și să ceară iertare de la camaradul său în care urma să tragă, tot astfel experiența religioasă a

Scanned with OKEN Scanner

Soniei, rugăciunea și trăirea ei creștinească l-au oprit la timp pe Rascolnicov ca să nu cadă în prăpastia sinuciderii și a nebuniei. Și nu numai atât: l-a adus la învierea lăuntrică, devenind făptură nouă.

Sofia Andreievna, deasemenea, avea o evlavie înnăscută, iar necredinciosul Versilov, după ce aruncă icoana, și o sparge în două, vine din toată inima, la Hristos tot prin credincioasa lui soţie, primind în cele din urma "darul lacrimilor" și devenind "naiv și sincer ca un copil", iar tot ce era "ideal" în sufletul lui apăru cu mai multă pregnanţă la suprafaţă. În aceste momente, Arcadie îl auzea pe Versilov cum cânta în camera lui: "Iată mirele vine", avându-și fața luminată de cea mai deplină fericire".[3]

Când păgânii, care nu aveau legea lui Moise, din fire făceau ale Legii, dovedeau prin această nazuinţă că sunt în căutarea unui ideal, în căutarea frumosului. Ei căutau chipul lui Hristos fără să-și dea seama. Același chip îl caută și adolescentul Arcadie:

"- Mi-ai făcut o mare bucurie, îi spune el pelerinului Macar. Poate că te așteptam de mult. Nu-i iubesc pe nici unul din ei, pentru că n-au un chip bun. Nu-i voi urma. Nu știu încotro mă voi îndrepta. Voi merge cu dumneata... eu caut "un chip bun" care la ei nu există și, de aceea, îi voi părăsi".[4] Și dacă Zosima a ajuns la chipul bun și frumos al lui Iisus, aceasta se datorește faptului că micul Zinovie de altădată a avut, în faţă, pe fratele său Marchel despre care Dostoevschi scrie că avea un chip foarte bun și frumos.[5]

Soţia lui Dostoevschi, Ana Grigorievna, mărturisește că marele scriitor s-a schimbat lăuntric mai ales după ce s-a întors din străinătate. Chipul lui Hristos s-a conturat în sufletul lui, ca și în sufletul prinţului Mâșchin, când se afla departe de Patria sa iubită. "Este în afară de orice îndoială că tocmai în străinătate, mulţumită lungilor și liniștitelor sale meditaţii, s-a trezit în el acest suflet creștin care a fost totdeauna al său. La întoarcere, această schimbare reală a fost clară pentru toţi care îl cunoșteau, căci el dirija mereu conversaţia asupra subiectelor religioase. Mai mult decât atât, Fiodor Mihailovici și-a schimbat pana și felul de a se exprima și vocea sa, parcă devenise

mai dulce, atingând întrucâtva o mare duioșie. Chiar trăsăturile feței sale indicau această pace fericită izvorâtă din viața lui lăuntrică și buzele lui surâdeau întotdeauna de dragoste. El era însuflețit de cele mai înalte sentimente, lucrul exprimat, de el din ce în ce mai mult și cu o mai mare claritate în scrierile sale. Așa s-a întors el din străinătate".[6] Această stare harică interioară, scriitorul, a imprimat-o eroilor săi.

"Minunea s-a săvârșit, scrie Zander, Rascolnicov și Alioșa, independent de meritele lor reciproce și de treapta lor de perfecțiune spirituală, amândoi sunt "în stare de har". În ce fel aceasta stare se manifestă în sufletele lor și cum se exprimă în afară? Să apelam încă o dată la texte. Semnul din afară al minunii este acea prăbușire la pământ. Pe Rascolnicov îl apucă ceva și căzu la picioarele Soniei. Cât despre Alioșa, "el se prăbuși, deodată, ca secerat". Prăbușirea, atracția pământului, stabilirea legăturilor veșnice cu pământul, chiar în clipa când sufletul ajunge la apogeul fericirii sale, caracterizează mistica lui Dostoevschi, atât de diferită de "răpirea" în care omul se dezrădăcinează de pământ pentru a nu trăi decât pentru cer și prin cer".[7]

Dostoevschi n-a putut să nu observe că omul care se dezrădăcinează de pământ, uită, de multe ori, și pe frații săi, uită dragostea de aproapele. Dar în asemenea suflete chipul lui Hristos nu rămâne întreg, se desfigurează. De aceea, împreună cu Soloviov, Dostoevschi pleacă la mânăstirea Optina ca să descopere adevăratul chip al lui Hristos, după care să-l zugrăvească pe Zosima și, mai ales, pe Alioșa.

"El plecă, scrie Ana Grigorievna, la Sihăstria Optina. Istoria călătoriei sale sau, mai bine zis, viața sa de pelerin, împreună cu Vl. Soloviov, este descrisă în scrisorile pe care mi le-a adresat la plecarea în ziua de 29 iunie 1878.

"S-a întors din această călătorie ușurat și mult mai liniștit. Mi-a povestit obiceiurile Sihăstriei, unde a petrecut două zile. De trei ori l-a văzut pe vestitul și cinstitul părinte Ambrozie. Odată, în mijlocul mulțimii, printre oamenii din popor și de două ori între patru ochi. Convorbirile pe care le-a avut au făcut o impresie profundă și

stăruitoare asupra lui. Când i-a împărtășit părintelui Ambrozie pierderea dureroasă pe care a avut-o prin moartea copilului său, împărtășindu-i totodată chinul care îl mistuie, părintele l-a întrebat: "Soţia este credincioasă?" Soţul meu i-a răspuns afirmativ. Atunci părintele Ambrozie l-a rugat să-mi transmită binecuvântarea sa. Acest părinte, ca și cuvintele lui, au apărut mai târziu în romanul în care părintele Zosima se adresează unei mame copleșită de mâhnire. Prin istorisirea lui Fiodor Mihailovici ne putem face o idee despre respectul profund pe care toată lumea îl nutrea pentru venerabilul părinte".[8]

"Pentru ce, ne întreabă Stocker, insistă Zosima atât de mult ca Alioșa să se întoarcă și să fie în preajma fraţilor săi? Oare mezinul nu-și iubea îndeajuns pe fraţii săi mai mari? Personajul principal al romanului, să fie doar un simbol? Vai, Alioșa, în măsura în care e un simbol al inimii, are o tendinţă de evaziune. El refuză "întruparea".

"El îl dorește din toata inima pe Creator, însă creatura, nu. Asta se aseamănă în mod ciudat cu "critis sicut dei": fără întrupare, veţi fi ca dumnezeii", fără trup, spirite "pure". Vai, cel ce propune această "formulă" este tocmai spiritul impur.

"Rachitin vrea să-l învețe pe Alioșa cum trebuie să se "întrupeze". El o face, evident, în felul său. Află că Alioșa este cu stomacul gol și îi oferă... vodcă! Alioșa își amintește, totuși, de întrupare.

"Aversiunea lui Alioșa pentru încarnare atinge apogeul în momentul morţii lui Zosima. Rămășiţa pământească a venerabilului stareţ a intrat în descompunere. Ce sminteală! Ce scandal! Nici tânărul nostru poslușnic nu este scutit de răzvrătire, și revolta sa și-a găsit urechi binevoitoare: Rachitin stă la pândă".[9]

"Spiritul terestru și partizan al intelectualităţii moderne, acel seminarist ambiţios, se oferă de bunăvoie să devină avocatul diavolului. El îl antrenează pe Alioșa într-o discuţie care smulge din inima sărmanului tânăr "angelisc" cuvinte teribile: "Eu nu mă

răzvrătesc împotriva Dumnezeului meu, ci numai nu accept universul Lui".

"Pentru moment, el se află în luptă cu Rachitin care, încă, îl mai sfătuiește să se "încarneze": "Să mergem la Grușenca, ce zici? Vrei? Rachitin arde de dorința să-l târască la o femeie "pierdută" (seminaristul "ambițios" nu putea să vadă altceva în Agrafena Alexandrovna).

"Hotărât lucru, prea "curatul" Alioșa, care s-a ambiționat să se facă "înger" (eu nu accept universul Lui) este pe punctul să devină dobitoc... și acest lucru este cu putință. La drept zicând, el se riscă dictatura forței pământului asupra forței cerului, el ridică să vadă "conul" (sau, mai degrabă, punctul cel mai ascuțit al conului), doritor de a-și părăsi "baza", de a cădea din nou și de a face jocul unui "titirez".[10]

Totuși starețul Zosima veghează, chiar de dincolo de moarte. În momentul când părintele Paisie citea la căpătâiul răposatului pasajul Evangheliei în care era vorba de nunta din Cana Galileii, Alioșa "vede" lucruri ciudate. Starețul apare și-l face să înțeleagă adevăratul sens al întrupării umane; el îi vorbește de valoarea "faptelor, fără de care credința rămâne stearpă. Alioșa a înțeles vocea sa (vocea lui Zosima), ea răsună în urechile lui. Ei mai ascultă, mai luară aminte și... deodată se întoarse brusc, părăsi chilia (unde se aflau expuse rămășițele starețului). Coborî treptele fără să se oprească. Sufletul său exaltat era însetat de libertate, de lărgime. Deasupra capului bolta cerească se întindea la infinit, liniștitele stele scânteiau... calmul pământului părea că se confunda cu liniștea cerului, taina pământului venea în atingere cu taina stelelor. Alioșa privea nemișcat; deodată, ca secerat, căzu cu fața la pământ.

"Alioșa n-a mai refuzat creațiunea.

"Nu, Alioșa n-a mai respins făptura. O astfel de clipă, care fusese totodată o clipă de ispită, de răzvrătire și de refuz este înlocuită de o altă clipă și anume de o clipă de "extaz", care este clipa supunerii și acceptării. Astfel, după trei zile, Alioșa părăsi mânăstirea, conform voinței starețului său, care i-a poruncit să rămână în lume".[11]

Scanned with OKEN Scanner

"La începutul romanului, Alioșa este, evident, "un individ care se trage deoparte": el vrea să evadeze. Dar mai târziu? Rămâne așa tot timpul? Nu. După convorbirea sa cu starețul, care îl trimite "în lume și, mai ales, după vedenia sa și "întoarcerea lui la pământul pe care îl îmbrățișează, nu mai ţine să se izoleze. El s-a copt și lucrează în consecinţă. Dostoevschi ni-l prezintă în preajma fraților săi.

"La început, Alioșa preferă să se apere de Mitea și de Ivan și să intre în mânăstire. Dar iată că îl găsește pe starețul Zosima, un om de mare și profundă înţelepciune, și se atașează de el. Însă Zosima îi recomandă să se întoarcă în lume. Un cititor al "Fraţilor Caramazov" ne-a spus că acest sfat l-a surprins și că este înclinat să vadă în Dostoevschi o preferinţă pentru viaţa activă; poate chiar un dispreţ pentru viaţa contemplativă. Și, într-adevăr, felul cum l-a descris pe călugărul Ferapont, care nu era decât un îndrăcit, rătăcit într-o "asceză" și exaltare bezmetică, justifică în aparenţă acest fel de a vedea. Însă călugărul tip, călugărul ideal nu este Ferapont, ci starețul Zosima. El este călugărul ideal. Însă Zosima îl trimite pe Alioșa în lume, nu din dispreţ pentru viaţa monahală, care este viaţa ideală a creștinului (Zosima și-a ales-o pentru el însuși), ci pentru că în ochii săi (care nu sunt decât ochii romancierului), Alioșa este o parte din cei trei Caramazovi. și întrucât este o parte, el își are raţiunea lui de a fi aproape de frații săi și nu separat de ei".[12]

"Zosima nu nu numai că nu pregetă să-l trimită pe Alioșa în lume, ci îi poruncește chiar să se "întoarcă". Zosima cere "inimii" să meargă să-și regăsească "mintea" și "trupul" pe care novicele voia să-i părăsească. Zosima nu voia un angelism inuman, separat de realităţile trupești, așa cum nu vrea, nu mai vrea o separare a lucrurilor pământești de cele dumnezeiești în felul "Marelui Inchizitor": Starețul cere armonizarea ierarhizată a celor două puteri, a celor două "forțe", puterea pământului și puterea cerului".[13]

"Să nu uităm că marele romancier rus, multă vreme, hrănit cu gândirea substanţială a Evangheliei. Învăţătura starețului Zosima este rodul acestei cugetări. Ideile lui Zosima despre asceză sunt mijloc și

nu scop în sine. Ele nu cadrează cu învăţătura oficială a mânăstirilor ruseşti, unde se întreţine un dispreţ pentru viaţa de aici.

"Când Dostoevschi a publicat "Fraţii Caramazov", scrie Berdeaev,romanul în care se exprimă speranţa de a vedea triumful creştinismului pe pământ, călugării din Optina se întrebau unii pe alţii râzând: "Nu cumva Sfinţia-Ta, părinte, cugeţi astfel? Cât despre cenzura religioasă, ce a întârziat pur şi simplu ediţia specială a învăţăturilor părintelui Zosima, că s-a comportat identic cu cenzura din zilele noastre. (Ea nu voia ca această carte să dea naştere unei noi erezii)".

"Leontiev, care era intim legat de stareţul Ambrozie, a declarat formal ca stareţul Zosima este o invenţie a lui Dostoevschi, că n-are nimic comun cu stareţul Ambrozie şi că nu face parte deloc din ortodoxie. Ideile stareţului Zosima nu sunt, astfel, ortodoxe în sensul ortodoxiei ruse. "Numai cei ce cunosc rău adevărata ortodoxie, zice Leontiev, cei ce nu cunosc creştinismul Părinţilor Bisericii şi al stareţilor din Muntele Athos şi din Sihăstria Optina pot considera "Fraţii Caramazov" ca pe un roman ortodox".[14]

"Tăgăduit de călugări de tipul lui Ferapont, care făceau asceza pentru asceză, Dostoevschi a cunoscut la sfârşitul vieţii sale o adevărată apoteoză: acesta a fost momentul cuvântării pe care a rostit-o referitor la Puşchin, cu puţin timp înainte de moarte".[15]

"Fiodor Mihailovici, întocmai ca Alioşa după sfatul lui Zosima, nu înţelegea deloc să întoarcă spatele lumii. El nu voia să fie din lume, dar nu putea să uite că era din lume. Şi acesta este motivul pentru care, ca urmaş al lui Hristos, "atât de mult a iubit lumea", că şi-a conceput astfel eroul, încât l-a determinat să se întoarcă la ea. Cu slabele sale puteri, de făptură săracă, dar atât de sublimă, a iubit această lume în care natură şi om trebuie să facă un singur corp pe calea spre mântuire. Prin dragostea sa, el a vrut să cunoască numai această lume pe care printr-o lucrare duhovnicească s-o ridice până la Dumnezeu".[16]

"Răul este mult mai accesibil, în timp ce experienţa directă, continuă Stocker, binele nu este decât evident. Desigur, Evdochimov are dreptate. şi Dostoevschi de asemenea. Necredinţa apare mai

Scanned with OKEN Scanner

puternică pentru că ea este mai accesibilă, ea merge "direct" către cei slabi. Contrarul său, credința în Dumnezeu, într-un Dumnezeu viu și personal, cere un suflet puternic. De aceea, romancierul i-a scris lui Liubimov că învățăturile starețului Zosima marchează punctul culminant al operei sale, starețul Zosima, precum și Alioșa.

"Figura palidă a lui Alioșa, scrie Evdochimov după cum reiese din caietele lui Dostoevschi, trebuie, prin urmare, să dobândească o mare putere duhovnicească și o realitate vitală. Alioșa, novicele care fuge de lume, trebuie să se schimbe în Alioșa care se întoarce în preajma fraților săi: așa vrea Dostoevschi". Toate speranțele le-a pus în el. În Alioșa este soluția viitorului, afirmarea integrală a ființei, pentru toți Caramazovii, pentru națiunea rusă, pentru toată omenirea.[17]

"La Dostoevschi, dragostea de omenire este o dragoste întrupată: el nu adoră Omenirea (O cu, majusculă), pentru a marca divinizarea ei artificială, pentru a-l zdrobi mai bine pe aproapele, pe omul concret în carne și oase".[18]

Dar, "de unde vine pornirea ca Alioșa, să aibă un asemenea simț al iubirii de aproapele? Răspunsul îl dă Dostoevschi însuși când pune în gura lui Zosim cuvintele: Alioșa, inima, este această parte a sufletului pentru care Dumnezeu este "sensibil".Așadar, Alioșa s-a hrănit cu cuvântul lui Dumnezeu și trăiește printr-însul".[19]

Soloviov scrie că însuși Dostoevschi a fost așa cum îl descrie pe Alioșa: "El credea în forța infinită și divină a sufletului omenesc, care triumfă asupra oricărei violențe exterioare și oricărei decăderi lăuntrice. Primind, în sufletul său, toată ura acestei lumi, toată povara și întunecimea vieții și biruindu-le prin forța infinită a dragostei și iertării, Dostoevschi a enunțat această victorie în toate operele sale".[20]

După toate acestea, s-ar mai putea spune că Dostoevschi s-a întors cu spatele spre lume ca un "pur" contemplativ, care observă, fără să trăiască, fără să sufere, fără să se amestece printre oameni și semenii săi? Din viața și opera lui se vede că marele creștin a iubit pe Dumnezeu din toată inima, iar pe aproapele, ca pe el însuși.

Scanned with OKEN Scanner

Știm din viața Sfântului Serafim de Sarov că, după cei patruzeci de ani de pustnicie, Maica Domnului i s-a arătat de vreo două ori, silindu-l să iasă din singurătate și să se înapoieze în mânăstire, ca să-i ajute și să-i folosească pe cei umiliți și obidiți de păcate și de diavolul. Sfântul Serafim s-a supus, s-a întors în mânăstire, și-a părăsit bordeiul liniștit din pădure și, timp de zece ani cât a mai trăit, a făcut din plin lucrarea pe care a făcut-o și Zosima. Chipul lui Hristos, întipărit în sufletul Sfântului Serafim de Sarov, trebuia scos din pădure pentru a-l arăta lumii ca pe o călăuză, așa cum stâlpul de foc a fost călăuză pentru israelitenii care rătăceau prin pustietăți pline de primejdii și de întuneric.

Așadar, după cum Maica Domnului l-a scos pe Sfântul Serafim din pădure, tot astfel starețul Zosima, îl scoate pe Alioșa din mânăstire, cu același scop.

"- Deîndată ce Dumnezeu mă va învrednici să mă pristăvesc, să pleci din mânăstire.

Alioșa se cutremură.

- De ce ai tresărit? Deocamdată locul tău nu este aici. Te binecuvântez pentru o măreață ascultare în lume. Multă vreme vei mai peregrina, și va trebui să te însori, da, va trebui. Va trebui să le înduri toate până când te vei întoarce din nou (s.n.) Vei avea mult de lucru. Dar nu mă îndoiesc de tine, de aceea te și trimit în lume. Cu tine este Hristos. Păzește-l și El te va păzi. Vei avea multe necazuri dar, în aceste necazuri vei fi fericit. Iată testamentul pe care ți-l las: caută-ți fericirea în necazuri. Lucrează, lucrează neîncetat".[21]

Trebuie subliniat că starețul Zosima nu-l trimite pe Alioșa pentru totdeauna în lume, ci îi zice: "deocamdată, locul tău nu este aici, și apoi adaugă: "Va trebui să le suferi toate până când te vei întoarce din nou".

Experiența din lume, suferința și necazurile, participarea la durerile aproapelui, vor avea menirea să scoată din sufletul lui Alioșa "angelismul", înșelătoria lui Ferapont, egoismul duhovnicesc, fuga de semeni. Trecând prin acest purgatoriu, Alioșa, după cum i-a spus Zosima în altă parte, "va petrece în lume ca monah". Chiar de se va căsători cu schiloada Liza, el va trăi în lume ca un călugăr, până când

se va întoarce din nou la mânăstire, purificat și smerit, ca să duca mai departe lucrarea lui Zosima.

"Unii pretind, observă Stocker, că fuga de realitatea sensibilă este o trăsătură "orientală", specifică ortodoxiei ruse. Exemplul lui Serafim de Sarov însă, dovedește că poți fi foarte bine stareț și creștin fără această trăsătură".[22]

"Învățătura starețului Zosima, care nu este decât propria doctrină a romancierului, nu este decât această "mărturisire de credință" (cum a scris-o el însuși doamnei Von Wisine), pe care scriitorul a compus-o în momentele în care Dumnezeu îl miluia cu o "deplină seninătate" și în care îi îngăduia să găsească că "totul" este limpede, totul este Sfânt", această învățătură propovăduită, de de el, prin Zosima, nu-i permitea dezinteresarea. Evdochimov a judecat bine când a scris că "pentru Dostoevschi indiferența este direct legată de negarea nemuririi sufletului".[23]

Un chip desfigurat era și Rascolnicov. El se rupsese de pământ, se dezrădăcinase. Era și el un "angelist" în felul lui. Dar întâlnirea cu Sonia, spovedania și ascultarea l-a readus pe făgașul normal. Am văzut anterior cum îl descrie Zander: "Rascolnicov a căzut jos. A îngenunchiat în mijlocul pieții. S-a prosternat până la pământ. A sărutat glia plină de noroi cu mare bucurie și fericire. Dar, în ciuda unei iluminări trecătoare, miracolul transfigurării nu se sfârșise în sufletul lui în acea zi. Rascolnicov revenise la izolarea lui spirituală, la singurătatea lui înăcrită. El s-a închinat, a sărutat pământul, a dat o chezășie, s-a logodit cu pământul, dar taina căsătoriei încă nu se îndeplinise. Numai la închisoare, sufletul lui, urma să evadeze din carcera singurătății și să se unească cu ceea ce este viața sa, universul său, pământul său".[24]

Această consternare îl aduce pe Dostoevschi la convingerea (exprimată în fruntea cărții "Frații Caramazov") că grăuntele de grâu nu sloboade colțul verde și nu rodește dacă nu putrezește și dacă nu moare, mai întâi.

Scanned with OKEN Scanner

"Un popor nu ajunge la conștiința de el însuși și, paralel, un individ nu dobândește conștiința sufletului său decât atunci când coboară în suferință și în adâncul păcatului (Walter Rathenau), și asta mă face să vă spun că, atunci când îl vedem pe starețul Zosima închinându-se în fața lui Dimitrie și pe Rascolnicov prosternându-se în fața Soniei, asta nu înseamnă că ei s-au închinat numai în fața suferințelor omenești, ci și în fața păcatului".[25]

Când Sfântul Ioan Scăraru a vizitat "temnița" călugărilor, care au căzut în păcate și apoi s-au ridicat prin pocăință, a exclamat: "I-am fericit pe cei ce au căzut și plâng, mai mult decât pe cei ce n-au căzut și nu plâng pentru sine". Este aceeași "felix culpe" care îi ridică pe eroii lui Dostoevschi la chipul lui Hristos.

NOTE

1 - 2. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.320, 357-358.
3 - 4. Ibidem, "*Podrostoc*", p.613, 397-398.
5. Ibidem, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.360.
6. Anna Grig.Dostoevskaia, *op.cit.*, p.212.
7. Zander L.A., *op.cit.*, 212 p.25.
8. Anna Grig.Dostoevskaia, *op.cit.*, 212 p.360-361.
9. Stocker Dr., *op.cit.*, 212 p.118-119.
10 - 11. Ibidem, *op.cit.*, 212 p.119, 120, 121.
12 - 20. Ibidem, p.116, 117, 137, 134, 136, 154, 147, 20, 124, 24.
21. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.100.
22 - 23. Stocker Dr., *op.cit.*, p.154, 153.
24. Zander L.A. *op.cit.* p.25
25. André Gide *op.cit.* p.248-249.

Scanned with OKEN Scanner

ROADELE DUHULUI

La Galatini 5.22, unde Apostolul Neamurilor enumeră roadele Duhului, în fruntea tuturor acestor roade, odrăslite pe Pomul Vieții, apare dragostea de Dumnezeu și de aproapele.

Vorbind despre Dostoevschi, criticul Belinschi a spus odată aceste cuvinte: "mă cuprinde chiar un sentiment de umilință, când mă uit la el, ori de câte ori pomenesc pe Hristos, i se schimbă toată fața, ca și cum ar vrea să izbucnească în plâns".[1]

Mila lui Dostoevschi pentru toată făptura care suspină în cele mai grele suferințe s-a întins și peste Dumnezeul creștinilor care este mereu răstignit.

"Această iubire-milă e mai puternică decât cea mai înfocată pasiune, scrie Mociulschi, ea este de origine mistică, este o pământească oglindire a unei taine cerești".[2]

Simbolul creștinismului, cele două lemne încrucișate, cu un capăt, se ridică în proporții uriașe pe Golgota vieții și operei lui Dostoevschi. Înfipt adânc, cu un capăt în pământul inimii, iar cu celălalt capăt înălțat spre slăvile cerului, lemnul, așezat vertical strigă prin gura lui Mitea Caramazov: "Mi-e milă de Dumnezeu"[3], iar lemnul așezat orizontal, întinzându-și brațele spre răsărit și spre apus, exclamă odată cu băiatul Colea Crasotchin: "O, de-aș putea să mă aduc și eu cândva, ca o jertfă pe altarul adevărului!.. Aș vrea să mor pentru toată omenirea".[4]

Personal, Dostoevschi s-a adus, încă din copilărie, ca o jertfă pe altarul lui Dumnezeu și al omenirii.

Istorisîndu-și viața, Ana Grigorievna, viitoarea lui soție, zice că l-a întrebat într-o zi:

"- Pentru ce îmi istorisești numai nenorocirile dumitale? Povestește-mi mai bine ceva despre clipele dumitale de fericire!

"- Fericirea?! N-am cunoscut-o niciodată! Cel puțin fericirea pe care o visez mereu. O aștept. Acum câteva zile i-am scris prietenului

meu Vranghel că, în ciuda tuturor amărăciunilor care mă asaltează, mă gândesc totuși să încep o nouă viață fericită.

"Mi-a venit greu, scrie Ana, să aud o asemenea mărturisire și găsesc că e un destin prea aspru ca un om așa de bun, așa de talentat, la o vârstă atât de înaintată să nu întâlnească fericirea dorită, ci numai s-o caute".[5]

Cu toate că Dostoevschi citise de atâtea ori stihul care zice că "orice mlădiță care aduce roadă, Tatăl o curățește că să aducă și mai multă roadă", și cu toate că își dădea seama că grăuntele de grâu trebuia să putrezească ca și Iov pe gunoi, totuși, când îi moare primul copil, Sonia, el suferă, plânge, strigă, bocește, ca o femeie în fața trupului înghețat al iubitei sale fiice. Îi acoperă mica ei față palidă și mânuțele ei mici de sărutări fierbinți".[6]

"Nu voi uita niciodată, continua Ana, acea zi atât de tristă pentru noi, când ne-am dus pentru ultima oară să ne luăm rămas bun la mormântul micuței noastre fetițe. Îngenunchiați în fața monumentului, am plâns o oră întreagă ca doi copii orfani, apoi, părăsind cimitirul, ne-am mai reîntors de mai multe ori la ultimul loc de azil al Sofiei noastre.

"Fiind, încă, sub influența dureroasei despărțiri, scrie Ana, Dostoevschi părea extrem de zdruncinat. Pentru prima oară în viața lui, l-am auzit plângându-se cu amărăciune referitor la destinul care îl urmărește întotdeauna și peste tot. Mi-a vorbit despre trista lui copilărie, după moartea unei mame cu o inimă plină de cea mai curată dragoste. Își aducea aminte, în fața mea, de batjocoririle pe care le primea de la colegii lui. În momentul debuturilor sale literare, acești tovarăși, mai întâi, l-au apreciat, pentru ca, pe urmă, să-l persecute. În ce privește închisoarea, mi-a împărtășit suferințele pe care le-a îndurat timp de patru ani. Nădăjduia ca, odată căsătorit cu Maria Dimitrievna, va dobândi fericirea casnică pe care o dorea, dar ei n-au avut copii, iar caracterul ciudat, bănuitor, fantastic al primei soții îl făcea să fie foarte nenorocit, și acum, când și-a dat seama ce înseamnă "marea și unica fericire de a avea un copil, destinul care nu-l cruță deloc, i-a răpit și această mică făptură atât de iubită. Niciodată nu mi-a povestit el cu atâtea amănunte înduioșătoare strâmtorările și

greutățile pe care le-a suferit toată viața din partea cunoscuților și prietenilor săi.

"Eu căutam să-l mai mângâi, rugându-l să primească cu smerenie încercarea grozavă ce ne-a copleșit, dar se vedea că inima lui își revărsa amărăciunea și că el vrea să se ușureze chiar acuzând destinul care îl urmărește fără încetare. Această mișcătoare și dureroasă mărturisire mi-a descoperit toate ascunzișurile tainice ale acestui suflet bolnav, ceea ce a contribuit la o mai strânsă legătură între noi".[7]

Dar pe Dostoevschi nu l-au persecutat numai oamenii răi și "destinul", ci l-au chinuit și duhurile rele.

"- Odată, scrie Ana, Fiodor Mihailovici a avut în aceeași zi două crize de epilepsie și, ceea ce e foarte ciudat, nu în timpul nopții, cum se întâmpla de obicei, ci în timpul zilei, în timpul unei vizite! În ultima seară din săptămâna mare, întorcându-se de la prânzul oferit de părinții mei, ne aflam cu toții în apartamentul sorei mele. Masa, s-a servit într-o atmosferă foarte veselă, fiind stropită, în mod inevitabil, de șampanie. După ce au plecat musafirii, am rămas numai noi. Fiodor Mihailovici, însufleţit în mod deosebit, stătea de vorbă cu sora mea. Dar, la un moment dat, el a întrerupt convorbirea la mijlocul unei fraze, s-a îngălbenit la față, s-a sprijinit de divan și s-a înclinat direct spre partea unde eram eu. Mă uitam cu multă mirare la fața lui schimbată. Și deodată răsună un răcnet înfiorător, un zbierat care nu avea nimic omenesc, mai bine zis un urlet, în timp ce soțul meu continua să-și aplece trupul din ce în ce mai mult. În aceeași clipă, sora mea care era alături, țipă și ea cât o ținea gura, sări din fotoliu și, urmată de vărul meu, fugi din cameră, scoțând niște hohote isterice de plâns.

"După aceasta mi-a fost dat să aud, de mai multe ori, chiar de zece de ori aceste urlete neomenești, atât de comune la epileptici când încep crizele, și de fiece dată am fost zguduită de frică. Dar spre marea mea mirare, în acest moment deosebit de alarmant, eu nu m-am speriat deloc, cu toate că asistam la o criză de epilepsie pentru prima oara în viața mea. L-am apucat pe Fiodor Mihailovici de umeri

și l-am așezat cu toată puterea pe divan. Dar cât de uimită am rămas când am văzut că trupul lui lipsit de simțire alunecă la pământ tocmai când nu mai aveam putere să-l reţin! Împingând încet masa pe care se afla o lampă aprinsă, i-am dat bolnavului posibilitatea să se întindă pe podele. Apoi, așezată alături de el, tot timpul cât au durat convulsiunile, i-am păzit capul pe genunchii mei. Nimeni n-a venit să-mi ajute. Sora mea se afla, prada unei crize de isterie. Vărul meu și servitorii se găseau lângă ea. Puțin câte puțin convulsiunile încetară. Fiodor Mihailovici își reveni. La început nu știa unde se află. Își pierduse chiar facultatea de a vorbi. Făcea sforţări mari ca să spuna ceva. Rostea un cuvânt în locul altuia, iar noi nu izbuteam să înțelegem ce spune. Numai cu o jumătate de oră mai târziu, am reușit să-l culc pe divanul unde credeam că se va odihni înainte de a intra în casă.

Dar vai! Spre marea mea mâhnire, Fiodor Mihailovici fu cuprins de o nouă criză, mult mai violentă decât prima și numai după două ore întregi își recăpătă cunoștința, strigând de durere. A fost o priveliște îngrozitoare! Prin ce clipe înfricoșătoare am trecut! De-abia atunci am înțeles, pentru prima oară, de ce boală nemiloasă a fost atins bietul meu soţ! Ceasuri întregi îi auzeam strigătele și gemetele! Mă uitam la fața lui aproape de nerecunoscut, desfigurat de durere, privirea lui fără expresie era extraordinar de fixă. Nu-i înţelegeam vorbele dezordonate. Eram pe jumătate încredințată că iubitul meu soț a înnebunit, și acest gând mă îngrozea.

Peste câteva ore de odihnă, soțul meu, mulţumită lui Dumnezeu, era în stare să meargă. Aveam, deci, putința să ne întoarcem acasă. Tristețea apăsătoare, care de obicei urma crizelor, s-a prelungit toată săptămâna.

"- Am avut impresia că am pierdut ființa cea mai scumpă din lume, că am înmormântat pe cineva. Acestea erau cuvintele de care se servea Fiodor Mihailovici pentru a-și defini starea. Această seară a fost, întotdeauna, pentru mine, plină de cele mai penibile amintiri".[3]

Pentru ce oare Dumnezeu, nu "destinul", a îngăduit diavolului să aducă asupra bietului Dostoevschi atâtea lovituri? Pentru ce oare

Zosima îl trimite pe Alioșa în lume ca să primească lovituri tot atât de mari?

În poezia "Luminătorul", poetul Vasile Voiculescu scrie că era ca nerodul din poveste care, într-o casă fără uși, fără ferestre, care lumina cu oborocul minții. Desigur că sufletul lui rămânea mereu în întuneric. Atunci Dumnezeu, în marea sa milă, văzându-i cazna, a trimis pe îngerul său, care a luat în mână securea durerii și a lovit năprasnic pereții. A curs moloz și var... lacrimi și sânge... dar odată cu spărtura odată a intrat și lumina toată...

Pe această cale a intrat, în sufletul lui Dostoevschi Lumina Evangheliei lui Hristos. Ca și nerodul din poveste, Rascolnicov a încercat să aducă în suflet Lumina cu obrocul rațiunii. Dar după zadarnica lui caznă, Dumnezeu a trimis pe îngerul său care l-a lovit cu securea mustrărilor de conștiință. Și prin spărtura făcută în inima lui, ca în inima unui grăunte de grâu, a năvălit apa vie a Duhului Sfânt, care a dat la iveală colțul verde al omului nou, și apoi, roadele însutite. Și nu numai atât. Tot datorită acestei spărturi s-a trezit în el mila pentru toată făptura care suferea, căci numai la Lumina lui Hristos Rascolnicov și-a dat seama și a văzut clar că este mai odios decât "păduchele" pe care l-a ucis.

Alături de toată făptura care suferă, Dostoevschi caută o mângâiere cerească. Literatura, filosofia, știința sau plăcerile acestei vieți nu-i aduceau mângâierea și bucuria după care înseta sufletul lui profund îndurerat. și atunci genialul scriitor, mai ales după ce-și pierduse copilașul pe care îl iubea atât de mult, și-a îndreptat pașii, cot la cot cu oamenii simpli și smeriți, spre Sfintele mânăstiri.

"Pentru un suflet smerit, pentru un om simplu, scrie Dostoevschi, istovit de muncă și de necazuri, dar, mai ales, de nedreptățile ce nu se mai sfârșesc, precum și de păcatele proprii și de păcatele lumii, care mereu se săvârșesc, nu există o necesitate și o mângâiere mai mare decât să găsească un loc Sfânt sau un om Sfânt, să cadă înaintea lui și să i se închine. "Dacă la noi împărătește păcatul, nedreptatea și ispita, zice omul smerit și simplu, totuși acolo, undeva este un om Sfânt și cu viața curată. Acolo, în schimb, la acest

om Sfânt se află dreptatea, acela cunoaște, așadar, ce este dreptatea. Înseamnă că ea nu moare pe pământ, și, prin urmare, va veni odata și la noi și-și va întinde împărăția peste tot pământul după cum s-a făgăduit".[9]

Însuși Alioșa, când s-a apropiat de stareţul Zosima cu aceleași gânduri, fără să se tulbure că bătrânul Zosima e, singur, în fața lui, și-a zis: "Nu-i nimic, el e Sfânt, în inima lui se află taina înnoirii pentru toată lumea, se află acea putere care va așeza, în sfârșit, dreptatea pe pământ. Și toţi oamenii vor fi Sfinţi și se vor iubi unii pe alţii, și nu vor mai exista nici bogaţi, nici săraci, nici din cei ce se înalţă, nici din cei ce sunt înjosiți, ci vor fi cu toţii ca niște copii ai lui Dumnezeu și va veni adevărata împărăţie a lui Hristos".[10]

La un astfel de Sfânt, la părintele Ambrozie, a venit însuși Dostoevschi după ce i-a murit copilul, primind de la acest părinte duhovnicesc mângâierile descrise în capitolul "Babele credincioase".

Iată cum apare Zosima în fața poporului de care îi era milă.

Ieșind din chilie, stareţul s-a îndreptat direct spre popor.

Mulţimea s-a înghesuit sub aripa cu trei trepte, a chiliei.

"Stareţul se opri pe treapta de sus, își puse epitrahilul și începu să binecuvânteze femeile care se îmbulzeau, apropiindu-se de el. Câteva femei aduseră în fața lui o "clicușa"[11], pe care o trăgeau de amândouă mâinile. Bolnava, deîndată ce-l zări pe stareţ, începu să scoată niște ţipete caraghioase, sughiţând și cutremurându-se ca în durerile nașterii. Stareţul așează epitrahilul pe capul ei, citi o scurtă rugăciune asupra bolnavei, iar "clicușa" se potoli și tăcu. Nu știu cum e acum, dar în copilăria mea se întâmpla să văd și să aud adesea cum ţipă aceste "clicușe". Ele erau aduse la liturghie unde schelălăiau sau lătrau că câinii de răsuna biserica, dar când preotul ieșea cu Sfintele Daruri și bolnavele erau aduse ca să fie atinse de Sfântul Potir, atunci "îndrăcirea" înceta subit și bolnavele se linișteau întotdeauna, pentru un timp oarecare. Pe mine, copilul de atunci, toate acestea tare mă surprindeau și mă uimeau... Dar mai târziu am aflat, de la niște medici specialiști, că la mijloc nu e nici un fel de prefăcătorie, că aceasta este o teribilă boală femeiască și, pare-se, de preferinţă la noi în Rusia; e boala care mărturisește soarta atât de grea pe care o au

femeile noastre de la țară și care provine de la muncile istovitoare prestate prea repede după niște nașteri anevoioase, anormale, fără nici o asistență medicală. În afară de aceasta, mai provine dintr-o durere înnăbușită, din bătăi și altele asemenea pe care unele naturi feminine nu le pot suporta... Atât babele care o conduceau pe bolnavă spre Sfintele Daruri cât și, mai ales, însăși bolnava erau deplin încredințate ca de un adevăr stabilit, pe deplin, că duhul necurat, ce a pus stăpânire pe bolnavă, nu poate niciodată suferi, momentul, în care acea femeie, adusă la Sfintele Daruri, își va pleca, smerit, capul înaintea lor. Și de aceea, întotdeauna, se producea (și trebuia să se producă) în femeia bolnavă de nervi și, desigur, cu psihicul zdruncinat, o cutremurare a întregului organism în momentul când se pleca în fața Sfintelor Daruri, cutremurare provocată de așteptarea unei minuni de vindecare, cu credința deplină că minunea se va săvârși, și ca se săvârșea măcar pentru moment. Tot astfel s-a săvârșit și acum, deîndată ce starețul a acoperit bolnava cu epitrahilul.

"Multe din femeile care se înghesuiau în jurul lui vărsau lacrimi de umilință și de bucurie nespusă, provocate de momentul ce-și făcuse efectul, altele se repezeau să sărute măcar marginea anteriului, iar altele se tânguiau, murmurând ceva de neînțeles. Starețul le binecuvânta pe toate, iar cu unele stătea de vorbă. Pe această "clicușă" o cunoștea de mai înainte. Ea fusese adusă dintr-un sat apropiat ce se afla numai la șase verste distanță de mânăstire. Babele au mai adus-o de câteva ori, mai înainte.

"- Iată cine vine de departe! arăta starețul spre o femeie care nu era deloc bătrână, însă foarte slabă și suptă, cu o față care părea să nu fie arsă de soare, ci nu știu cum înnegrită. Ea stătea în genunchi și se uita la stareț cu o privire neclintită. În privirea ei se vedea parcă ceva ce arăta că femeia e scoasă din fire.

"- De departe, taică, de departe. Sunt trei sute de verste de aici. De departe, părinte, de departe, spuse femeia intonând cuvintele, legănându-și ușor capul dintr-o parte în alta și sprijinindu-și obrazul cu palma. Femeia vorbea ca și cum s-ar fi tânguit.

Scanned with OKEN Scanner

Există în popor o durere tăcută și îndelung răbdătoare. Această durere se închide în ea însăși și tace. Dar mai există o durere care irumpe. Această durere izbucnește dintr-odată prin lacrimi și, din acel moment, se revarsă prin tânguiri și bocete. Acest lucru se întâmplă mai ales la femei. Tânguirile potolesc durerea numai prin faptul că zgândăresc și sfâșie mai rău inima. O asemenea durere nu aduce nici o mângâiere, căci se hrănește cu sentimentul zbuciumului său nepotolit. Tânguirile nu constituie decât necesitatea de a irita neîncetat rana.

"- Pari a fi dintre târgoveți, nu? continua stareţul privind-o cu luare aminte.

"- Suntem orășeni, părinţele, orășeni. Ne tragem din ţărani, dar suntem orășeni, trăim în oraș. Am venit să te văd, taică părinte. Am auzit de mătăluță, părinţele, am auzit. Mi-am îngropat băieţelul în pământ. Mi-am înmormântat pruncușorul și am luat calea bisericii ca să mă rog lui Dumnezeu. Am fost pe la vreo trei mânăstiri și pe unde am trecut peste tot m-au îndrumat să vin aici: "Să vii, Nastașiuca, și aici", adică la dumneata, scumpul meu, la dumneata. Și uite că am venit. Ieri am stat la slujbă, iar astăzi am ajuns și la alde matale.

"- Dar pentru ce plângi?

"- Îl jelesc pe băieţelul meu, părinţele. Era de trei ani. Avea trei anișori fără trei luni. Pentru băieţelul meu mă chinuiesc, tăicuţule, pentru băieţel. Ne rămăsese cel din urmă băieţaș. Patru am avut cu Nichitușca, dar nu trăiesc la noi copilașii. Nu trăiesc, doritule, al sufletului meu, nu trăiesc. Pe primii trei i-am îngropat. Nu i-am jelit prea mult. Dar pe acesta din urmă l-am înmormântat și nu-l mai pot uita. E destul să-i văd hăinuţele, cămășuța sau cizmulițele că mă și pun pe bocit. Aștern înaintea mea ce-a mai rămas după moartea lui, toate lucrușoarele, mă uit la ele și răcnesc de durere. Îi spun lui Nichitușca, adică bărbatului meu: Lasă-mă, stăpâne, să mă duc să mă rog lui Dumnezeu. El e birjar. Nu suntem săraci, părinţele. Ne ocupăm singuri cu birjăritul. Întreţinem, cu mijloacele noastre și căluţul și trăsura. Dar la ce bun toate acestea? Fără mine, Nichitușca al meu a început să bea. Fără îndoială că e așa. Mai înainte tot așa făcea. Cum mă întorceam dinspre el, se și slăbănogea. Acum însă nici

la el nu mă mai gândesc. Sunt, acum, trei luni de când am plecat de-acasă. Am uitat. Toate le-am uitat. Și nici nu vreau să-mi aduc aminte. Ce-o să mai fac cu Nichitușca acum? Am terminat-o cu el. Am terminat-o cu toată lumea. Nu-mi vine nici să mă uit la casa mea și la bunurile mele. N-aș vrea să mai văd nimic.

"- Uite ce, maică, spuse starețul, un mare Sfânt din vechime a văzut în biserică o mamă, care, ca și tine, plângea în casa Domnului și tot ca și tine plângea după singurul ei copilaș pe care, de asemenea, l-a chemat Dumnezeu. "Au doară nu știi tu, îi spuse Sfântul, câtă îndrăzneală au acești prunci în fața Pristolului lui Dumnezeu? Nu este nimeni care să aibă mai multă îndrăzneală în împărăția cerurilor: "Tu, Doamne, ne-ai dăruit nouă viața, spun ei lui Dumnezeu, și numai cât am văzut-o, ne-ai și luat-o înapoi. Și cer și întreabă cu atâta îndrăzneală încât, Domnul, îi trece îndată, pe prunci, în cinul îngeresc. Și de aceea, rosti Sfântul, și tu, femeie, bucură-te. Nu plânge, căci și pruncul tău petrece, acum, la Domnul, în ceata îngerilor". Iată ce i-a spus Sfântul femeii ce plângea în vremile de demult. El însă a fost un Sfânt mare și n-a putut să-i spună lucruri neadevărate. De aceea să știi și tu, mamă, că și pruncușorul tău, fără îndoială, stă acum în fața Pristolului lui Dumnezeu și se bucură, și se veselește, și se roagă lui Dumnezeu pentru tine. Și de aceea, și tu să plângi, pentru păcatele tale, dar să te și bucuri, de o taină ca aceasta.

"Femeia îl asculta cu ochii plecați în jos, sprijinindu-și fața cu palma. Apoi oftă din adânc.

"- Tot cu aceste cuvinte mă mângâie și Nichitușca. Într-un cuvânt vorbea ca și tine: "Ești o femeie nechibzuită, spune, de ce plângi? Baietașul nostru cântă, negreșit cu îngerii în fața lui Dumnezeu". El îmi spune aceste cuvinte, dar și el plânge... Văd că plânge ca și mine. "Știu, Nichitușca, îi spun, unde să fie dacă nu lângă Domnul. Numai că, Nichitușca, nu este aici. Nu este, acum, lângă noi. Nu stă alături de noi, cum stătea mai înainte!" și de-aș putea să mă uit măcar o singură dată la băieţelul mamei.

Numai o dată să-mi arunc privirea! Nu m-aș apropia de el! N-aș scoate o vorbă! M-aș ascunde într-un ungher, numai să-l pot vedea o singură clipă! Să-l aud cum se joacă afară! Cum venea câteodată și mă striga cu glăsciorul lui: "Mămico, unde ești!". Să-l aud numai o singură dată cum trece cu picioruşele lui prin odaie! Numai o singură dată! Cum face cu picioruşele sale toca-toca, și cum aleargă repede, repede! Mi-aduc aminte cum venea uneori fuga-fuguța la mine, striga și râdea! Aș vrea să-i aud numai tropăitul picioruşelor! Dacă le-aș auzi le-aș recunoaște! Dar copilașul meu nu mai este, taică părinte! Mi l-a înghițit pământul și nu-l voi mai auzi niciodată? Uite brâușorul lui! Dar ce folos dacă copilașul mamei nu mai este? Ce folos dacă eu nu-l voi mai vedea niciodată! Nu-l voi mai auzi niciodată, niciodată!...

Biata femeie scoase din sân un brâușor mic cu galonașe, pe care îl purtase băiețașul și, numai cât îl văzu, se cutremură cuprinsă de un plâns nestăpânit, acoperindu-și ochii cu degetele, printre care răzbiră îndată lacrimile ce țâșneau ca pâraiele.

"- Asta, spuse starețul, asta este "Rahila cea de demult, care își plânge copiii și nu se poate mângâia pentru că nu mai sunt". Și aceasta este partea voastră, a mamelor, rânduită pe pământ. Nu te mângâia și nici nu caută mângâiere. Rămâi nemângâiată și plângi, ca sa-ți aduci mereu aminte că băiețașul tău este unul dintre îngerii Domnului, că se uita de acolo la tine și te vede, se bucură de lacrimile tale și i le arată lui Dumnezeu. Și acest plâns de mamă îl vei avea încă multă vreme, dar în cele din urmă plânsul ţi se va întoarce într-o potolită bucurie și lacrimile tale, amare, îți vor fi lacrimi de liniștită umilință și de curățire a inimii, izbăvitoare de păcate. Iar pe pruncușorul tău îl voi pomeni pentru odihna sufletului. Cum îl chema?

"- Alexei, taică.

"- Ce nume scump.L-ai născut în ziua lui Alexei, omul lui Dumnezeu?

"- Al lui Dumnezeu, taică, al lui Dumnezeu, Alexei omul lui Dumnezeu.

Scanned with OKEN Scanner

"- Ce mare Sfânt! Îl voi pomeni, mamă, îl voi pomeni și-mi voi aduce aminte la rugăciune de mâhnirea ta. Și pe bărbatul tău îl voi pomeni pentru sănătate. Numai că e păcat să-l lași. Du-te la omul tău și păzește-l. Căci băiețelul tău va vedea dè acolo, de sus, că l-ai părăsit pe tăticul lui și va plânge pentru voi. De ce să-i strici fericirea? Că doar el e viu, căci sufletul lui este viu în veci. Copilașul nu este în casă, dar e lângă voi în chip nevăzut. Și cum va mai veni, el, în casă, când spui că ți-ai urât casa? La cine să mai vină dacă nu vă găsește împreună, pe el ca, tata, cu tine ca mamă? Uite băiețașul îți apare acum în vis și tu te chinuiești, dar dacă te vei întoarce, el îți va trimite visuri pline de mângâiere. Du-te la bărbatul tău, maică! Să te întorci chiar astăzi.

- Mă voi duce, dragul meu! După cuvântul tău, mă voi întoarce! Tu mi-ai potolit inima. Nichitușca, Nichitușca al meu mă aștepți tu pe mine, iubitule, mă aștepți! începuse baba să se tânguiască, dar starețul s-a și întors către o bătrânică, care nu era îmbrăcată în haine de pelerinaj, ci orășenește. Ochii ei spuneau că are ceva pe suflet și că venise să ceară un sfat. Bătrâna are văduva unui subofițer. Nu venea de departe, ci era chiar din orașul nostru. Fiul ei, Vasea a avut un serviciu undeva într-un comisariat, apoi a plecat în Siberia, la Ircuțc. A scris de două ori de acolo, acum însă s-a împlinit anul de când nu-i mai vine nici o scrisoare. Biata mamă s-a mai informat, dar la dreptul vorbind nici nu mai știe unde să se mai informeze.

"- Mi-a spus, zilele acestea, Stepanida Iliinișna Badreaghina, o negustoreasă bogată: să faci, tu, Prohorovna, îmi zice, un pomelnic și să-l duci, la biserică să-l pomenească la morți. Căci atunci, zice, sufletul lui se va aprinde de dorul tău și el îți va trimite o scrisoare. Și acest lucru, spune Stepanida Iliinișna, este cu totul adevărat, încercat de nenumărate ori. Numai că eu mă îndoiesc. Tu ești lumina noastră, spune: e adevărat sau nu e adevărat? Ar fi bine să fac așa cum m-a învățat să fac Stepanida?

"- Nici să nu te gândești la una ca asta! Rușine este să și întrebi. Și cum se poate să faci așa ceva, ca să pui la morți un suflet

viu, și încă propria lui mamă să facă o astfel de greșală! Aceasta-i un mare păcat, e asemănător cu vrăjitoria, care se iartă numai pentru neștiința ta. Tu însă ai face mai bine să te rogi, Împărătesei Cerului, grabnicei noastre ajutătoare și apărătoare, pentru sănătatea lui și pentru ca să-ți ierte și ție nedreapta-ți cugetare. Și uite ce-ți mai spun, Prohorovna: fiul tău ori se va întoarce cât de curând la tine ori îți va trimite cu siguranță o scrisoare. Să știi că așa va fi. Du-te și de azi înainte să fii liniștită. Băiatul tău este în viață. Eu îți spun.

"- Tu ești iubitul nostru binefăcător. Dumnezeu să-ți răsplătească dragostea ta. Tu te rogi pentru noi toți și pentru păcatele noastre.

Starețul însă a și observat în mulțime doi ochi înflăcărați care îl urmăreau. Erau ochii istoviți ai unei femei de la țară care, deși tânără, totuși, la înfățișare, părea să fie roasă de tuberculoză. Femeia se uita în tăcere, ochii cereau ceva, dar parcă se temea să se apropie de bătrân.

"- Tu ce necaz ai, scumpo?

"- Te rog să-mi dezlegi sufletul, tăicuțule, rosti ea încet și fără grabă, apoi căzu în genunchi și se închină la picioarele lui.

"- Am greșit, părințele. Mi-e frică de păcatul meu.

Starețul s-a așezat pe treapta de jos, femeia s-a apropiat de el, fără să se ridice din genunchi.

"- Este al treilea an de când sunt văduvă, începu ea pe șoptite, parcă tresărind mereu. O duceam greu cu bărbatul meu. Era bătrân și mă bătea rău de tot. Într-o zi, când zăcea bolnav, mă uitam la el și mă gândeam: dar dacă se face bine, dacă se ridică iarăși pe picioare ce-o să mai pătimesc atunci? Și de data aceasta mi-a intrat în cap tocmai acest gând...

"- Mai stai, spune starețul și-și apropie urechea chiar de buzele femeii. Femeia continua să-și mărturisească păcatul într-o șoaptă atât de liniștită încât nu puteai prinde aproape nimic. Spovedania se termină repede.

"- E al treilea an? întrebă starețul.

"- Al treilea an. La început nu mă gândeam la toate acestea, dar acum am început să bolesc. M-a năpădit o mâhnire sfâșietoare.

Scanned with OKEN Scanner

"- Ești de departe?

"- Sunt vreo cinci sute de verste de aici.

"- Ți-ai spus păcatul la spovedanie?

"- L-am spus. De vreo două ori l-am spus.

"- Ți-a dat voie să te împărtășești?

"- Mi-a dat voie. Dar mi-e frică. Mi-e frică să nu mor.

"- Nu-ți fie teamă de nimic. Să nu-ți fie frică niciodată. Și să nu fii mâhnită. Ai grijă numai să nu scadă în sufletul tău duhul de pocăință, și Dumnezeu îți va ierta toate păcatele. Ba chiar nu este un astfel de păcat, nici nu poate exista pe tot pământul un asemenea păcat pe care să nu-l ierte, Domnul, celui care se căiește cu adevărat. Și nici nu poate săvârși omul un asemenea păcat care să secătuiască nesfârșita dragoste dumnezeiască. Oare poate fi un păcat așa de mare încât să precumpănească dragostea lui Dumnezeu? Numai să ai grijă de pocăință, de o pocăință neîncetată, iar frica s-o alungi, cu totul, de la sufletul tău. Să ai credință tare că Dumnezeu te iubește așa cum tu nici nu te gândești. Te iubește cu păcatul tău și în păcatul tău. S-a spus, în vremea de demult, că se face mai multă bucurie în cer pentru un singur păcătos care se pocăiește decât pentru zece drepți. Mergi, așadar, și nu te teme. Nu te supăra pe oameni. Nu te întrista când te ocărăsc. Iartă-i răposatului din inimă toate necazurile ce ți le-a pricinuit. Împacă-te cu el cu adevărat. Dacă te căiești înseamnă că iubești. Iar de vei iubi, ești deja a lui Dumnezeu... Toate se cumpără cu dragoste, toate se mântuiesc. Dacă până și eu, care sunt om păcătos ca și tine, m-am umilit în fața ta și mi-a fost milă de tine, atunci, cu atât mai mult Dumnezeu va avea milă de tine. Dragostea e o comoară atât de neprețuită încât cu ea poți să cumperi toată lumea. Și poți să răscumperi nu numai păcatele tale, ci și păcatele altora. Du-te și nu te teme.

Starețul o însemnă, de trei ori, cu semnul crucii, scoase o mică iconiță de la pieptul său și o atârnă la gâtul ei.

Fără să scoată o vorbă, femeia se închină până la pământ. Stareţul se ridică şi privi vesel spre o altă femeie, voinică, cu un pruncuşor în braţe.

"- Sunt din Visegoria, iubite părinte.

"- Până acolo sunt vreo şase verste. Te-ai obosit cu pruncul până aici. Ce doreşti?

"- Am venit să te văd. Eu am mai fost la tine, ai uitat? Se vorbeşte pe la noi că eşti bolnav. M-am gândit să vin să te văd cu ochii mei. Şi uite că te văd. Dar ce fel de om bolnav eşti tu? Ai să mai trăieşti vreo douăzeci de ani, de bună seamă. Dumnezeu să te aibă în pază! Cum să bolești, când atâta lume se roagă pentru tine?

"- Îţi mulţumesc pentru toate, draga mea.

"- Totuşi, am şi o mică rugăminte: uite ai aici şaizeci de copeici. Dă-le tu, neprețuitule, unei femei care e mai săracă decât mine. Venind încoace mă gândeam pe drum: e mai bine să-i dau printr-însul, pentru că el ştie cui să-i dea.

"- Îţi mulţumesc, dragă. Îţi mulţumesc, suflet bun. Te iubesc în numele Domnului nostru Iisus Hristos. Îţi voi îndeplini negreşit rugămintea. ţii în braţe o fetiţă?

"- O fetiţă, lumina mea. O cheama Lizaveta.

"- Domnul să vă binecuvânteze pe amândouă, şi pe tine şi pe prunca Lizaveta. Mi-ai veselit inima, mamă. Cu bine, dragii mei. Mergeţi cu bine, scumpii mei, iubiţii mei.

Stareţul i-a binecuvântat pe toţi şi apoi s-a închinat cu o adâncă plecăciune în faţa tuturor".[12]

Pe patul de moarte, stareţul Zosima îl trimite pe Alioşa în lume, ca să sufere, să putrezească în suferinţă ca grăuntele de grâu în brazda reavănă. Şi apoi, îi zice stareţul: "din nou te vei întoarce". Se va întoarce Alioşa ca să aibă milă de popor, aşa cum a avut milă însuşi Domnul Iisus de stareţul Zosima.

"Alioşa observă aproape întotdeauna că mulţi, ba chiar uneori aproape toţi care intrau pentru prima oară la stareţ, ca să stea de vorbă între patru ochi, intrau plini de teamă şi de neliniște, dar ieşeau din chilia lui aproape întotdeauna luminoşi, plini de bucurie, iar faţa "cea mai posomorâtă devenea o faţă din care radia fericirea. Pe Alioşa îl

mira în mod neobișnuit faptul că starețul nu era deloc aspru. Dimpotrivă, era aproape întotdeauna vesel în purtările lui cu oamenii. Monahii vorbeau despre stareț că el se leagă cu sufletul tocmai de acela care e mai păcătos și iubește mai mult ca oricine pe acela care e mai păcătos decât toți".[13]

Când starețul Zosima se află încă pe catafalc, Alioșa a făcut primul pas pe această cale. El s-a apropiat de Grușenca, de un suflet păcătos care voia să-l piardă pe Alioșa. Și totuși, Alioșa îi întinde "un fir de ceapă" cu care o scoate din mocirlă, o scoate prin mila pe care i-a arătat-o. "El mi-a întors inima pe dos... mărturisește Grușenca. El este cel dintâi și singurul din lume, care a avut milă de mine. Acesta este adevărul! Pentru ce tu, heruvimule, n-ai venit mai înainte, căzu ea, deodată, în genunchi în fața lui Alioșa, de parcă ar fi fost scoasă din fire. Eu am așteptat toată viața pe unul ca tine. Știam că va veni unul ca tine și mă va ierta. Am crezut că și pe mine spurcata, mă va iubi cineva cu adevărat, nu numai pentru partea rușinoasa a ființei mele!".[14]

În ultima ei petrecere cu Mitea, Grușenca, amețită de vin, îi spune: "Să știi, Mitea, că eu am să mă duc la mânăstire. De bună seamă, am să mă duc cândva. Alioșa mi-a spus astăzi câteva cuvinte care mi-au rămas întipărite pentru toată viața... Vreau să mă rog. Toți oamenii din lume sunt buni".[15]

Mila de popor, de frații săi, de oamenii sărmani i-a deschis lui Alioșa calea de urmat.

NOTE

1 - 2. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.99, 427.
3 - 4. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.10, p.101, 328.
5 - 8. Anna Grig.Dostoevskaia, *op.cit.*, p.52. 186. 187. 188. 112-114.
9 - 15. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", tom. 9. p.42. 63-68. 40. 445. 547. 42.

Scanned with OKEN Scanner

POMUL VIEȚII

Cu multă dreptate Șestov scrie că "raţiunea, oricât ar voi, este cu totul incapabilă să creeze ceva viu: aceasta nu este treaba ei. De altfel, prin însăși firea ei, raţiunea urăște viaţa mai mult decât orice pe lume, simţind instinctiv într-însa un dușman neîmpăcat. De când raţiunea a apărut pe arena istoriei, principala ei sarcină a fost întotdeauna lupta contra vieţii".[1]

Acest adevăr este ilustrat cât se poate de bine .

"Nu mintea e principalul; scrie el în "Umiliţi și obidiţi", ci ceea ce o dirijează: natura, inima, însușirile nobile, buna creștere".[2]

În "Crimă și pedeapsă", observă comentatorul V. Ermilov, "contrastul dintre Rascolnicov și Sonia Marmeladova ilustrează, în intenţia autorului, antiteza dintre minte și inimă, dintre raţiune și sentiment. Rascolnicov, pare a spune autorul, a trăit numai după legile raţiunii și iată unde l-a dus raţiunea! Pentru Dostoevschi, semnificaţia figurii Soniei constă în aceea că ea trăiește după legile inimii, după legile dragostei de oameni. Aceasta este semnificaţia opoziţiei chipurilor lui Rascolnicov și Soniei Marmeladova, a antitezei dintre minte și inimă. Raţiunea, așa cum s-ar zice, este în stare să justifice orice violenţă. Apropierea dintre Rascolnicov și Sonia înseamnă, după Dostoevschi, renunţarea la raţiune în favoarea inimii și, prin aceasta, dobândirea adevăratei raţiuni".[3]

Iar tragedia personală a lui Ivan Caramazov constă tocmai în faptul că la el "mintea și inima nu se înţeleg": cu simţirea, el, iubește lumea lui Dumnezeu, cu toate că n-o acceptă cu raţiunea".[4]

Acest adevăr, Dostoevschi, l-a descoperit în Biblie. Omul care își adapă inima din apele vii ale Duhului Sfânt "e ca un pom sădit pe malul apelor, care își dă rodul său la vremea lui și a cărui frunze nu se vestejesc, ci în tot ce face sporește".[5]

Iar "pomul bun, zice Mântuitorul, face roade bune și pomul rău face roade rele. Nu se poate pom bun să facă roade rele, nici pom rău să facă roade bune. Drept aceea, după roadele lor îi veţi cunoaște".[6]

Trăgându-și seva din izvoarele frumosului, roadele bune ale lui Dostoevschi, capodoperele lui fără egal în istoria literaturii universale, au uimit o lume întreagă.

În șirul operelor similare ale omenirii, "masa enormă a lui Tolstoi, scrie André Gide, astupă încă orizontul, dar, așa cum se întâmplă în părțile muntoase, unde, pe măsură ce te depărtezi, se vede, pe deasupra piscului celui mai apropiat, celui mai înalt, cum reapare piscul cel mai învecinat, care era ascuns, tot astfel, minți prevestitoare poate că au și remarcat cum în spatele uriașului Tolstoi reapare și se mărește Dostoevschi. El este piscul, pe jumătate, încă ascuns. El este norul misterios al șirului de piscuri. Câteva din cele mai generoase râuri și-au primit izvorul de unde noile suflete însetate, ale Europei, își pot potoli astăzi setea. El, iar nu Tolstoi, poate fi pus alături de Ibsen și de Nietzsche. El este tot așa de mare ca și ei, ba poate chiar cel mai însemnat dintre toți trei".[7] "Sunt bine încredințat, scrie André Gide în altă parte, că Dostoevschi va rămâne încă cel mai mare dintre toți romancierii".[8]

După moartea lui Dostoevschi, însuși Tolstoi îi scrie prietenului său Strahov: "Cât aș dori să-mi pot exprima tot ce simt pentru Dostoevschi. Eu nu l-am văzut niciodată pe acest om, și, dintr-odată, când a murit, am înțeles că n-a existat pentru mine un om mai prețios, mai apropiat, mai necesar... La început mi-am pierdut capul, apoi am înțeles cât de scump mi-a fost, și am plâns și voi plânge mereu".[9] Iar despre "Frații Caramazov" același André Gide scrie că "asta i-a fost cartea de căpătâi lui Tolstoi, pe patul său de moarte".[10]

Dacă astfel stau lucrurile, atunci, în mod firesc, se pune întrebarea: ce fel de pom a fost acela care a dat astfel de roade? Din ce izvor s-au adăpat rădăcinile lui? Ce fel de sevă a circulat în trunchiul și în ramurile lui?

Să ascultăm ce spune propria sa fiica în această privință: "Potrivit scrisorilor adresate unchiului său Mihail, Dostoevschi s-a apucat să studieze Biblia în închisoarea Petru și Pavel. A continuat să cerceteze în pușcărie unde, timp de patru ani, n-a citit nimic altceva

decât Evanghelia. Tata a studiat preţioasa Carte pe care i-au oferit-o, femeile decembriste, când a sosit în Siberia. A meditat asupra fiecărui cuvânt, a învăţat-o pe de rost şi n-a uitat-o niciodată. Nici un scriitor, din timpul, lui n-a avut o cultură creştină atât de vastă ca Dostoevschi. Toate operele lui sunt pătrunse de această învăţătură creştină. Şi tocmai această învăţătură le-a dat puterea pe care o au. Admiratorii tatălui mei îmi spun adesea: "Ce ciudată întâmplare a făcut ca tatăl dumitale, în timpul celor patru ani, care sunt cei mai însemnaţi din viaţa unui om, în timpul când caracterul acestui om capată forme definitive, n-a avut ce citi nimic în afară de Evanghelie".

"O întâmplare? Dar oare există cu adevărat întâmplări în viaţa noastră? Oare nu e prevăzut totul de mai înainte? Lucrarea lui Iisus nu e terminată: în fiecare generaţie El îşi alege ucenicii, le face semn ca să-L urmeze şi le dă chiar putere asupra inimii omeneşti pe care a dat-o altădată pescarilor săraci din Galileea...

"Dostoevschi n-a vrut să se despartă niciodată de vechea lui Evanghelie, din închisoare, de această credincioasă prietenă care l-a mângâiat în cea mai tristă perioadă din viaţa sa. El o purta în călătoriile lui, o păstra într-un sertar de la masa lui de scris, ca s-o aibă mereu la îndemână. Tatăl meu avea obiceiul s-o consulte în momentele cele mai însemnate ale vieţii sale. Deschidea Evanghelia la întâmplare, citea primele rânduri care îi cădeau sub ochi şi le socotea ca pe un răspuns la îndoielile lui".[11]

După ce a ieşit din închisoare, Dostoevschi îi scrie fratelui său Mihail, ca să-i trimită anumite cărţi, printre care şi "Părinţii Bisericii".[12] Că, Dostoevschi, era familiarizat cu cărţile lui Isaac Sirul, scrie Zander, acest lucru este confirmat de lista cărţilor din biblioteca sa personală şi prin faptul că în timpul unei întrevederi a treia şi ultima, dintre Ivan Fiodorovici Caramazov şi Smerdeacov, în faţa ucigaşului, pe masă, se afla "un singur volum, gros şi de culoare galbenă: Cuvinte şi învăţături ale Sfântului Părinte Isaac Sirul".[13]

Că era în legătură cu călugării din mânăstirea Optina, acest lucru se vede tot din relatările fiicei sale, care scrie următoarele: "Înainte de a începe "Fraţii Caramazov", Dostoevschi a făcut un

pelerinaj la mânăstirea Optina, care se afla în apropiere de Moscova. Această mânăstire era foarte venerată de compatrioţii mei, scrie fiica scriitorului, și considerată ca un focar de cultură ortodoxă. Călugării din Optina sunt renumiţi prin cultura lor. Tatăl meu a plecat însoţit de ucenicul său, de viitorul filosof Vladimir Soloviov, pe care Dostoevschi îl iubea mult. Unii pretind că tata l-a zugrăvit în persoana lui Alioșa Caramazov. (Eu cred, notează fiica lui, că Alioșa îl întruchipează tot pe tatăl meu în adolescenţa lui). Călugării din Sihăstria Optina au fost anunţaţi ca sosește Dostoevschi și au alergat în întâmpinarea lui din toată inima. Ei știau că tatăl meu vrea să descrie mânăstirea rusă în noul său roman și fiece călugăr ţinea mult să-și mărturisească gândurile în faţa lui, să-și exprime nădejdile de regenerare a Bisericii Ortodoxe prin reabilitarea Patriarhiei. Evident că tatăl meu n-a făcut decât să dea o formă literară cuvintelor lui Zosima și ale părintelui Iosif. Într-o chestiune atât de serioasă, cum e problema religioasă, el preferă să-i lase pe călugări să vorbească, întrucât călugării cunoșteau problema. Personalitatea stareţului Ambrozie, care a servit drept model pentru Zosima, a produs o mare impresie asupra lui Dostoevschi. Când s-a întors din pelerinaj, vorbea cu entuziasm despre acest stareţ".[14] Același lucru îl afirmă și N. Arseniev, când scrie că Dostoevschi a căutat și a găsit la Optina inspiraţii pentru stareţul său Zosima și pentru figura episcopului Tihon din capitolul "La Tihon", apendice al "Demonilor".[15]

În scrisorile, sale, trimise din străinătate, Dostoevschi, își exprimă deseori dorinţa de a petrece un timp oarecare într-o mânăstire rusească. Cu mult timp înainte, scrie Mociulschi, după cum se constată din notiţele lui Dostoevschi asupra "ateismului" și "Vieţii unui mare păcătos", acesta se pregătea să zugrăvească mânăstirea Optina, pe care a vizitat-o cu V. Soloviov și care se afla în gubernia Kaluj, lângă Koziolsc. În veacul al 19-lea această sfântă mânăstire, era proslăvită prin stareţii săi. Către acești înţelepţi îndrumători s-a îndreptat Gogol, cu ei colabora vestitul slavofil Chireavschi când edita lucrările sale ascetice. Constantin Leontiev a vieţuit în mânăstire

timp îndelungat. A fost acolo, de câteva ori, și Lev Tolstoi. Mânăstirea strălucea, prin Sfinţenia ei în toată Rusia. Cu privire la stareţul Ambrozie, nevoitorul, făcătorul de minuni și tămăduitorul, circulau legende în popor. În Sihăstria Optina, Dostoevschi a petrecut două zile. Fiodor Mihailovici, scrie Ana Grigorievna, s-a văzut cu părintele Ambrozie, vestitul stareţ de atunci, de trei ori: o dată cu gloata, în mijlocul poporului și de două ori între patru ochi". Așa se face, că stareţul Zosima a mângâiat în chip mișcător îndurerata mamă din roman. Ana Grigorievna este convinsă că Dostoevschi a pus în gura lui Zosima cuvintele pe care părintele Ambrozie i le-a spus lui personal: "nu căuta mângâiere, ci plângi"... căci plânsul "ţi se va preface, spre sfârșit, într-o bucurie liniștită și lacrimile tale amare vor deveni numai lacrimi de potolită umilinţă și de curăţire a inimii, fiind lacrimi izbăvitoare de păcate".

"Din Sihăstria Optina, Dostoevschi s-a întors mângâiat și s-a apucat să scrie cu însufleţire romanul".[16]

Aceste convingeri și trăiri creștine, adâncite și amplificate mereu, nu l-au părăsit pe romancier nici când se află pe patul de moarte. În ultimele clipe ale vieţii sale pământești, ne relatează mai departe fiica lui, Dostoevschi și-a exprimat dorinţa să fie chemat preotul, care l-a spovedit și l-a împărtășit cu Sfintele Taine. După ce a plecat preotul, tata ne-a chemat în odaia lui și, luând mânuţele noastre în măinile lui, a rugat-o pe mama să mai deschidă o dată Biblia și să ne citească istorisirea despre fiul risipitor. După ce a ascultat parabola, a rămas, un timp, cu ochii închiși, absorbit de meditaţiile lui, "Copiii mei, ne zise tata cu glasul lui stins, să nu uitaţi niciodată ceea ce vreau să înţelegeţi: să aveţi o încredere totală în Dumnezeu și să nu vă deznădăjduiţi niciodată de iertarea Lui. Eu vă iubesc mult, dar dragostea mea nu înseamnă nimic în comparaţie cu nesfârșita iubire a lui Dumnezeu, faţă de toţi oamenii, de făpturile sale. Dacă, din nenorocire, vi s-ar întâmpla să săvârșiţi chiar o crimă în viaţa voastră, să nu vă deznădăjduiţi niciodată de iertarea lui Dumnezeu. Voi sunteţi copiii Lui. Smeriţi-vă înaintea Lui și El se va bucura de pocăinţa voastră, așa cum s-a bucurat de întoarcerea fiului risipitor".[17]

Scanned with OKEN Scanner

"Mai târziu, scrie fiica scriitorului, am avut prilejul să asist la moartea unor rude și prieteni, dar nici una n-a fost așa de radioasă la față ca cea a tatălui meu. Aceasta este o adevărată moarte de creștin, cum o dorește Biserica Ortodoxă tuturor credincioșilor săi, o moarte fără durere și fără rușine.

"Când Dostoevschi era întins pe catafalc, continuă fiica, "eu nu aveam nici o frică de tatăl meu. El părea că doarme pe perna lui, surâzând, plin de bunătate, ca și cum ar fi văzut înaintea lui ceva foarte frumos".[18]

Înainte de moarte, Dostoevschi își exprimase dorința să fie înmormântat în cimitirul unei mânăstiri de maici, dar starețа i-a cerut soției o sumă așa de mare încât ea n-a fost în stare s-o plătească. Fiica lui Dostoevschi a numit-o "cămătăreasa în haină de călugăriță"..

Dar iată că "spre seară, scrie Liubovi, mama este anunțată că un călugăr vrea să-i vorbească. El venea din partea obștei din mânăstirea Alexandru Nevschi care, potrivit spuselor lui, era o mânăstire de mari admiratori ai lui Dostoevschi. Călugării doreau, ca, trupul celebrului scriitor, să se odihnească în cuprinsul mânăstirii lor".[19]

"Când, în sfârșit, sicriul se apropia de mânăstire, călugării ieșiră la poarta cea mare spre a-l întâmpina pe tatăl meu, scrie Liubovi mai departe, care venea să se odihnească de aici înainte în mijlocul comunității lor. Călugării i-au făcut o primire și o cinste cum li se făcea numai țarilor. Ei i-au făcut această onoare vestitului scriitor rus, ca unui fiu credincios și respectuos al Bisericii Ortodoxe".[20]

Un martor ocular scrie astfel: "eu n-am văzut niciodată o asemenea afluență, adică o mulțime compusă din săraci, din bătrâni, din bătrâne, fețe de femei tinere și fețe palide, de femei sleite de puteri, îmbătrânite înainte de vreme, fețe de barbați cu obrajii scofâlciți, având trăsăturile unor suferințe îndelungate; - Ce ciudată mulțime! Multe femei erau zdrențuroase, murdare, fardate, amețite de băutură, care plângeau în hohote cutremurându-se. M-a apucat frica...

De-abia acolo am înțeles ce este un scriitor și ce poate face un cuvânt sincer, smuls dintr-o inimă curată și aruncat în mulțime".[21]

Atât soția cât și fiica lui Dostoevschi mărturisesc că sufletul marelui scriitor era ca "pomul sădit lângă pâraie de apă", despre care vorbește psalmistul. Era de o aleasă noblețe și manifesta o aleasă grijă familială. Astfel, în momentul când Ana Grigorievna se afla în chinurile nașterii, Dostoevschi ",cufundat în el însuși, acoperindu-și fața cu amândouă mâinile, se ruga în genunchi în altă cameră". Iar, mai departe, Ana Grigorievna mărturisește:

Când "ne-au adus fiica sub forma unui pachet mare alb, soțul a făcut deasupra ei cu toată evlavia, semnul crucii și apoi i-a cuprins fața ei micuță și a strigat: "Anea, uite cât e de frumoasă".

"Trecând prin fața Catedralei Sfintei Treimi, unde s-a celebrat cununia noastră, ne-am întors cu fața spre biserica ce ne primea și a cărei cruce părea că ne binecuvântează pe micuța noastră fiică, și am făcut o rugăciune".[22]

"Ce ne rezervă viața din Petersburg? Întreba, deodată, Dostoevschi, înaintea noastră totul este în ceață... Eu prevăd multe greutăți, griji și neliniște, în fața cărora va trebui să ne ținem pe picioare, dar eu nu nădăjduiesc decât în Dumnezeu".[23]

"Când Liuba, fetița, era bolnavă, Dostoevschi (scrie soția), se ruga zi și noapte pentru un sfârșit fericit".. Ne rugam amândoi în fața icoanelor, dând binecuvantarea noastră micuței care surâdea plină de bucurie". În timpul operației "ne-am făcut de multe ori semnul crucii deasupra micuței". Dostoevschi era palid și mâinile îi tremurau.

"- Anea, să ne rugăm, să cerem ajutorul lui Dumnezeu. Domnul ne va veni în ajutor, îmi zise soțul cu o voce întreruptă, și noi am îngenunchiat".[24]

"La ora nouă seara, când copiii se duceau la culcare, Fiodor Mihailovici se apropia întotdeauna de ei pentru a le da binecuvântarea și a le zice noapte bună. Apoi rostea împreună cu ei "Tatăl nostru", rugăciune către Maica Domnului și rugăciunea sa favorită: "Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu, toată nădejdea mea spre tine o pun

Scanned with OKEN Scanner

și pentru aceasta te rog să mă păzești sub, sfânt, acoperământul Tău".[25]

La moartea lui Nekrasov, "Fiodor Mihailovici a luat parte la toate rugăciunile și și-a impus să asiste la slujba de înmormântare", iar când a murit acestuia, copilul,Alexei, scriitorul "a făcut de trei ori semul crucii asupra lui și a izbucnit în plâns".[26]

Odată, ieșind din casă, am intrat mai întâi, după dorința lui, în capela bisericii cu hramul Înălțării pentru a ne ruga în fața icoanei Maicii Domnului". "Nu voi uita, (continua soția), iarăși, acel moment tainic în care trenul nostru s-a oprit multă vreme, fără motiv, în gara Clin. Era cam pe la șapte dimineața. În sala comună se oficia Sfânta Liturghie cu prilejul sărbătoririi Floriilor. Fiecare din credincioși ținea în mână câte o ramură de salcie și o lumânare. Noi ne-am contopit cu credincioșii ca să ne rugăm împreună cu ei. Mi-aduc aminte de căldura cu care ne rugam; Eu eram lipită de iubitul meu soț și mulțumeam lui Dumnezeu din toată inima pentru fericirea pe care mi-a dat-o. Asemenea momente nu pot fi uitate niciodată".[27]

Când i s-a apropiat sfârșitul, Dostoevschi i-a spus soției:

"-Anea, te rog cheamă îndată un preot. Vreau să mă spovedesc și să mă împărtășesc. Preotul, părintele N. Megorschi, pe care îl dorea scriitorul, se prezentă peste o jumătate de oră. Soțul meu l-a primit cu multă liniște și calm, apoi s-a mărturisit timp îndelungat și s-a împărtășit. După ce a plecat preotul, am intrat cu copiii în cabinetul de lucru, pentru a-l felicita că a primit Sfintele Daruri. Fiodor Mihailovici ne-a binecuvântat pe toți trei și i-a povățuit pe copii să trăiască în armonie, să se iubească între ei, să mă iubească și pe mine și să mă ajute.

"Când au plecat copiii, Fiodor Mihailovici mi-a mulțumit pentru fericirea pe care i-am dat-o și m-a rugat să-l iert dacă mi-a pricinuit vreun necaz oarecare. Eu am rămas în picioare, mai mult moartă decât vie, fără să am puterea de a-i răspunde".[28]

Liubovi Dostoevscaia are, la rândul ei, frumoase amintiri, despre bunicii și părinții ei. Iată ce ne relatează ea:

Scanned with OKEN Scanner

"Într-o seară de primăvară, când ne aflam la Moscova, ușa salonului unde se adunase toată familia bunicului se deschise brusc și în prag apăru vechilul moșiei de la Darovoie, zicând: "Conacul a luat foc", spuse el cu o voce tragică. Pentru moment, bunicii mei au realizat că sunt cu totul ruinați, dar mai târziu au îngenunchiat în fața icoanelor și au început să se roage lui Dumnezeu, ca să le dea putere să suporte cu vrednicie încercarea pe care le-a trimis-o. Ce măreț exemplu de resemnare și de încredere în Dumnezeu au dat ei atunci copiilor lor.

De câte ori tatăl meu, nu și-a amintit această scenă în timpul vieții sale, care a fost atât de nenorocită și plină de necazuri!"

"Bunicii mei erau foarte credincioși. Ei mergeau adesea la biserică împreună cu copiii lor. Tatăl meu, își aducea aminte, în operele sale, de puternica impresie pe care a produs-o asupra lui lectura Bibliei, auzită la biserică. Credința bunicului meu Mihail semăna foarte puțin cu acea credință habotnică-mistică și isterică, marcată cu lacrimi și plânsete, precum, la majoritatea, intelectualilor ruși".[29]

"Dostoevschi se interesa de educația noastră religioasă și îi plăcea să ne facem rugăciunile noastre în comun, cu toată familia. În Rusia, ne împărtășeam o dată pe an și ne pregăteam pentru acest moment solemn cu o săptămână de rugăciuni. Tatăl meu își îndeplinea conștiincios datoriile de creștin. Postea, mergea de două ori pe zi la biserică și punea deoparte toate ocupațiile sale literare. Îi plăceau de asemenea slujbele noastre atât de frumoase din săptămâna Patimilor mai ales liturghia Învierii, care este plină de cântări de un optimism viu. De obicei, copiii nu asistau la această Sfântă Liturghie, care începea la miezul nopții și se sfârșea pe la orele două sau trei dimineața. Tatăl meu dorea, totuși, ca eu să particip la această slujbă dumnezeiască și măreață, cu toate că aveam numai nouă ani. El mă ridică pe un scaun, ca să pot urmări mai bine liturghia sau, ținându-mă în brațe, îmi explica sensuri sfinte și tainice acestei ceremonii".[30]

Astfel, Dostoevschi și-a adus copiii către Pomul Vieții. Și nu numai pe copiii săi, ci și pe noi toți ne îndeamnă să gustăm din

roadele dătătoare de viaţă ale Evangheliei lui Hristos. Când era copil, Rascolnicov era hrănit de mama sa nu numai cu pâine, ci și cu cuvântul Domnului. Mai târziu însă, ca un alt fiu risipitor, Rascolnicov a gustat din pomul cunoștinței. Raţiunea l-a dus la crimă. A ucis o cămătăreasă dar, după propria lui mărturisire, s-a ucis mai întâi pe sine însuşi. Șestov are dreptate când spune că: "prin însăși firea ei, raţiunea urăște viaţa mai mult decât orice pe lume". Dar iată că în inima lui Rascolnicov se aprinde o luminiță: dorul fiului risipitor de a se întoarce la Tatăl. El își aduce aminte de vorba lui Marmeladov care îi zicea: "Înţelegi dumneata ce înseamnă să nu ai unde te duce?" Prin crima lui, Rascolnicov își tăiase legătura cu oamenii, cu foarfecele. Dar tânărul caută să intre din nou în legătură cu ei. Intră în vorbă cu trecătorii de pe stradă, cu beţivii din cârciumă, deși aceștia îl cam luau în derâdere. Și după cum Faust a scăpat de tirania lui Mefistofel numai când a început să lucreze pentru binele aproapelui, tot astfel Rascolnicov scapă de demonul care l-a dus la crimă în momentul în care și-a reînnoit legătura dragostei de aproapele, ajutându-l pe muribundul Marmeladov și nenorocita lui familie. De data aceasta a ieșit din casa lor plin de un simţământ nou, necuprins, care a năvălit dintr-odată cu o deplină și puternică dragoste de viaţă. Acest sentiment s-ar putea asemăna cu sentimentul omului condamnat la moarte care, la un moment dat, pe neașteptate, primește vestea graţierii".[31] Iar după ce fetița Policica l-a îmbrățișat, recunoscătoare și i-a promis că se va ruga pentru el, Rascolnicov a strigat ca Arhimede, găsind pârghia și punctul de reazem cu care poate să răstoarne toate forţele răului de pe pământ: "Viaţa există "[32], a exclamat Rascolnicov, dovedindu-ne astfel, că după o încercare atât de grozavă, el aflase cum se poate hrănii, din nou, din Pomul Vieţii.

"Odihnește, Doamne, pe cei adormiţi, iar pe cei vii lasă-i să trăiască!", se ruga Rascolnicov, renunţând definitv la gândul sinuciderii.

Scanned with OKEN Scanner

NOTE

1. Leon Șestov, "*Le pouvoir des clefs*", parag. XVII
2. F.M. Dostoevski, "*Umilionie i oscorblionîe*", t.3, p.200
3. V. Ermilov, "*F.M. Dostoevski*", p.240-241.
4. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.494.
5. *Psalm* 1,3.
6. *Matei* 7,17-20.
7. André Gide, *op.cit.*, p.1-2.
8. Ibidem, p.75.
9. Dr.A.Stocker, *op.cit.*, p.11.
10. André Gide, *op.cit.*, p.62.
11. Aimee Dostoevski, *op.cit.*, p.107.
12. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.129.
13. L.A. Zander, *op.cit.*, p.28.
14. Aimee Dostoevski, *op.cit.*, p.305-306.
15. N. Arseniev, "*Biserica Răsăriteană*", p.11.
16. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.472.
17. Aimee Dostoevski, *op.cit.*, p.362.

18 - 20. Ibidem, p.361, 363, 367, 369.

21. Serge Atava, "*L'Ecrivain mort*", "*Novoe Vremea*", 3 febr. 1886.

22 - 28. Anna Grig.Dostoevskaia, *op.cit.*, p.182, 189, 215, 216, 243, 247, 298, 352, 152, 143, 408, 409.

29 - 30. Aimee Dostoevski, *op.cit.*, p.34-35, 271-272.

31 - 32. F.M. Dostoevski, "*Prest. i nacaz.*", p.195.197.

Scanned with OKEN Scanner

"MILĂ VOIESC, IAR NU JERTFĂ"

"Credința lui Dostoevschi, scrie Mociulschi, este străină dogmatismului, învățătura lui despre om și despre lume precumpănește doctrina despre Dumnezeu. El vorbește puțin despre Biserică și o face numai când este vorba despre inima ei mistică Euharistia.

"Comoara Ortodoxiei este inepuizabilă: Zosima nu cuprinde, nici pe departe cu vederea lui duhovnicească toată bogăția ei. El ia dintr-însa numai câteva mărgăritare, dar care în mâinile lui capătă o nouă strălucire, umano-divină.

Dostoevschi pune în gura stareţului său definiţia sentimentului religios în esența lui: "Dumnezeu și-a luat semințele din alte lumi".. (aceste cuvinte aparţin celor mai mari cuvinte omenești).

"Zosima învață, apoi, despre înălțarea sufletului la Dumnezeu. Treptele acestei scări sunt: suferința, smerenia, sentimentul vinovăției în fața tuturor, dragostea, umilința, bucuria: vârful scării este extazul".[1]

Bizantinologul Constantin Leontiev nu l-a recunoscut pe stareţul Zosima drept un stareţ ortodox; Părinţii atoniţi l-au considerat străin de duhul ascetic practicat în Muntele Sfânt și chiar înșăși călugării din Optina l-au primit cu neîncredere pe acest stareţ croit după un stil nou.

Da, într-adevăr, Dostoevschi nu vorbește concret, despre Euharistie, dar din viaţa lui se vede că s-a împărtășit cu Trupul și Sângele Domnului de pe când era elev și până pe patul de moarte.

Este adevărat, iarăși, că Dostoevschi vorbește prea puțin despre Biserică și, vorba lui Vranghel, "nu-i iubește pe popi", dar când, scriitorul nostru, pierde banii la ruletă, aleargă noaptea pe străzile Parisului în căutarea unui preot rus și, după ce găsește biserica ortodoxă, tot atunci, la miezul nopții, îi scrie soției: "Acum această fantezie s-a sfârșit pentru vecie... Mai mult: în sens moral, parcă

m-am născut din nou (o spun asta și tie și lui Dumnezeu)... Să nu crezi, Anea, îngerul meu păzitor, că sunt nebun. Cu mine s-a petrecut un lucru mare. Anea, crede-mă că a sosit clipa învierii noastre și crede-mă că de azi înainte eu îmi voi atinge scopul și te voi face fericită".

"Într-adevăr, încheia Mociulschi, Dostoevschi a fost subiectul unui oarecare eveniment mistic. Din acea zi, Dostoevschi n-a mai jucat niciodată în viața lui la ruletă. "Fantezia" i-a dispărut într-o clipă și pentru totdeauna".[2]

Faptele de mai sus dovedesc că Dostoevschi n-a disprețuit nici Euharistia, nici Biserica și nici chiar pe preoții la care s-a spovedit și s-a împărtășit. și atunci, care este explicația?

Ca să aflăm adevărul, trebuie să ne întoarcem din nou la Cartea pe care scriitorul, ca și Rascolnicov, a avut-o timp de patru ani, iar după închisoare, toată viața, drept carte de căpătâi. Iată ce reține creștinul Dostoevschi din Sfânta Scriptură:

"Nu-mi aduceți jertfa aparte, zice Domnul. Urgisesc jertfa de tămâie, lunile noi, sâmbetele și adunările la praznice. Nu pot să mai rabd fărădelegea laolaltă cu prăznuirea. Urăsc lunile noi, și praznicele voastre au ajuns pentru mine o povară. Ajunge! Când ridicați mâinile voastre spre mine, eu îmi întorc ochii aiurea și când înmulțiți rugăciunile voastre, nu vreau să le mai ascult. Mâinile voastre sunt mânjite de sânge, spălați-vă, curățiți-vă. Nu mai faceți rău înaintea ochilor mei. Conteniți odată! Învățați să faceți fapte bune, sârguiți-vă după dreptate, ajutați pe cel împilat, faceți dreptate orfanului, apărați pricina văduvei".[3]

Apoi, întorcându-se către asceți, grăiește Domnul: "Voi postiți ca să vă certați și să vă grăbiți să vă bateți, zănaticilor, cu pumnul. Postul vostru, de astăzi, nu ajută, glasul vostru să se audă sus. Cum este oare posibil ca acest post să-mi placă? O zi în care omul se chinuiește, își înconvoaie capul ca o trestie și se culcă în sac și cenușă? Oare acesta se cheamă post și zi plăcută Domnului? Iată postul care îmi place într-adevăr, zice Domnul: "Rupeți lanțurile nedreptății, dezlegați legăturile jugului, dați drumul celor asupriți și sfărâmați jugul lor! Împarte pâinea ta cu cel flămând, adăpostește în

Scanned with OKEN Scanner

casa ta pe cel fără cămin. Dacă vezi un golan, pune haina pe el și nu te ascunde de cel cu de neam cu tine. Atunci lumina ta va răsări ca zorile și tămăduirea ta va veni repede".[4]

Iată ce-l face pe Dostoevschi să prefere, mai degrabă, milă decât jertfă. Dostoevschi știa prea bine că nu numai monahismul, ci chiar însuși creștinismul laic, în decursul istoriei, a fost de multe ori denaturat. Scriitorul știa că în albia acestui râu cu apă cristalină s-au scurs, de multe ori, elemente păgâne, hinduse sau budiste, ce nu aveau nici o legătură cu învățătura lui Iisus. Știa, apoi, că tot din această cauză, "tocmai cei cu, vădite, înclinări spre un adevărat creștinism devin, din neînțelegere, antihriști, atunci când afirmă un element de adevăr creștin, element pe care creștinii oficiali l-au jertfit inconștient, ori l-au deplasat pe planul din urmă".[5]

Pe Dostoevschi nu-l înșeală aparențele. El aude urletul lupului și vede colții lui sfâșietori, oricât de dibaci s-ar îmbrăca, fiara, în blană de oaie.

În Evanghelia, pe care Dostoevschi o ținea la căpătâ se scrie: "Vai vouă, Cărturarilor și Fariseilor fățarnici, că închideți Împărăția cerurilor înaintea oamenilor; că voi nu intrați dar nici pe cei ce vor să intre nu-i lăsați!"

"Vai vouă, Cărturarilor și Fariseilor fățarnici, că mâncați casele văduvelor și de ochii lumii vă rugați rugăciuni lungi. Pentru aceasta mai multă osândă veți lua!".[6]

În opera lui Dostoevschi, vameșii, păcătoșii și desfrânatele merg în Împărăția lui Dumnezeu înaintea "drepților" înfierați, cu cuvintele de mai sus, de Însuși Mântuitorul.

"Printr-o răsturnare, scrie André Gide, pe care eu îndrăznesc s-o numesc evanghelică, oamenii cei mai abjecți sunt mai aproape de împărăția lui Dumnezeu decât oamenii cei mai nobili, așa încât opera lui Dostoevschi rămâne dominată de aceste adevăruri profunde: "Li se va da celor smeriți ceea ce li se va refuza celor puternici", deoarece:

"- Eu am venit pentru a mântui ceea ce era pierdut".[7]

Scanned with OKEN Scanner

Așa cum Domnul Iisus a scos din desfrânata Magdalena o Sfântă și din tâlharul de pe cruce pe primul cetățean al raiului, tot astfel Dostoevschi a făcut o Sfântă din prostituata Sonia și un om nou din criminalul Rascolnicov.

Liuba, fiica lui Dostoevschi, scrie că tatălui ei "îi plăcea să citească mai cu seamă monologul lui Marmeladov, bietul alcoolic care, din fundul prăpastiei în care căzuse, credea totdeauna în Dumnezeu, nădăjduind, umilit, că El îl va ierta. Nenorocitul, visa că la judecata din urmă, Dumnezeu, după ce îi va răsplăti pe oamenii cei drepți și îmbunătățiți, își va aduce aminte și de el. Umilit, rușinos, ascunzându-se în dosul altora, el așteaptă, fără să îndrăznească să-și ridice ochii, ca Domnul să-i spună un cuvânt plin de milă"...[8]

Toți Marmeladovii, din lume, așteaptă mila lui Dumnezeu, iar Dumnezeu așteaptă, ca și noi, la rândul nostru, să arătăm aceeași milă față de fratele care este în suferință. Căci "Dumnezeu a poruncit așa: Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, iar cine va blestema pe tată sau pe mamă să fie pedepsit cu moartea. Voi însă spuneți: Cine va zice tatălui sau mamei sale: Afierosit-am Domnului cu ce te-aș fi putut ajuta, nu mai trebuie să cinstească pe tatăl său și pe mama sa, și va fi fără vină. Deci, zice Domnul, ați desființat legea lui Dumnezeu pentru rânduiala voastră. Fățarnicilor, bine a proorocit despre voi Isaia, când a zis: Poporul acesta se apropie de mine cu gura și mă cinstește cu buzele, dar cu inima lui este departe de Mine".[9]

Dar pentru toate nelegiuirile noastre, Dumnezeu ne demască și arătându-ne cum trebuie să ne comportăm ne compătimește zicând: "Vai vouă, Cărturarilor și Fariseilor fățarnici, că dați zeciuială din izmă, din mărar și din chimen, dar ați lăsat părțile mai grele ale legii: judecata, mila și credința. Pe acestea trebuia să le faceți și pe acelea să nu le lăsați! Povățuitori orbi, care strecurați țânțarul și înghițiți cămila!".[10]

Cămătăreasa omorâtă de Rascolnicov și-a afierosit averea Domnului, a lăsat-o pe numele unei mânăstiri pentru a-i pomeni numele. Dar Dumnezeu nu vrea o astfel de jertfă, ci vrea mila ei față de toți nenorociții și săracii, care își amanetau ultimile lor obiecte de valoare și pe care bătrâna îi escroca fără nici o milă.

Scanned with OKEN Scanner

În zadar se apropia Murin de Domnul, cu gura și îl cinstea cu buzele, când inima, lui se transformase într-un păianjen odios care, printr-o demonică tiranie, tortura și secătuia sufletul sărmanei Caterina spre a-și satisface voluptoasa iubire de stăpânire.

Foma Fomici Opischin o făcea pe moralistul, pe evlaviosul care se roagă pentru toată lumea, o făcea pe misticul, pe trimisul lui Dumnezeu, și totuși, pentru simplul motiv că îi lipsea mila, cei din jurul lui simţeau, până în ultimile fibre ale fiinţei lor, că este un fariseu fățarnic, un om cu inima de câine care merita să fie împușcat, cu două pistoale, dintr-odată și aruncat, ca o minge pe ușă afară.

Alioșa s-a lipit de stareţul Zosima pentru că acesta era plin de milă: în schimb nu s-a lipit de Ferapont pentru că acesta strecura ţânţarul și înghiţea cămila.

Sărmana călugăriţă, lăsând la o parte mila, se ocupa cu "zeciuiala", stârnind prin acest procedeu până și ura câinelui din casă...

Tot în Biblia pe care o citea mereu Dostoevschi, se spune că, într-o vedenie, "Domnul strigă pe bărbatul cel îmbrăcat în veșmânt de în care avea călimara la brâu. Și-i porunci: "Treci prin mijlocul cetăţii, prin Ierusalim, și însemnează cu slova "Tău" pe frunte pe oamenii care suspină și se vaietă de toate ticăloșiile, care se săvârșesc în mijlocul lor!" Iar celorlalţi le-a poruncit: "Străbateţi cetatea în urma lui și ucideţi! Ochii voștri să nu se îndure și să nu cruţe. Omorâţi cu desăvârșire pe bătrâni, tineri, fecioare, copii și femei, iar de orișicine va fi însemnat cu slova "Tău" să nu va apropiaţi! Dar începeţi cu Templul meu!".[11]

Am văzut, mai sus, că, potrivit observaţiilor juste pe care le face V. Ermilov, în toată opera lui Dostoevschi răsuna vuietul omenirii chinuite care strigă: "Așa nu se poate! E cu neputinţă să trăiești!" Dostoevschi, scrie comentatorul rus, n-a izbutit să înnăbușe stihia protestului și răzvrătirii în concretul figurilor lui artistice. Dar protestul și răzvrătirea lui Dostoevschi, așa cum apar ele în viaţa și în opera lui, seamănă mai mult cu suspinele și vaietele oamenilor

Scanned with OKEN Scanner

însemnați cu slova "Tău". Începând cu pumnișorii copilului Rascolnicov, pe care micuțul îi ridică din milă pentru căluțul bătut și omorât sub ochii lui și până la rebeliunea lui Ivan Caramazov, peste tot nu răsună decât aceleași apostrofări evanghelice, aceleași mustrări ale profeților care ne strigă de milenii că Dumnezeu nu voiește jertfă, ci milă. Milă de căluții și de copiii fără nici o apărare, milă de cei umiliți și obidiți, milă de toată făptura lui Dumnezeu. Iar când acest strigat nu ajunge la urechile oamenilor, în scrierile lui Dostoevschi apare biciul care izgonește zarafii din Templu.

În mila lui față de cei suferinzi, Dostoevschi renunță la propria lui fericire.

În povestirea "O inimă slabă", i se spune lui Vasea Sumkov: "pentru că tu ești fericit vrei ca toți, absolut toți să devină dintr-odată fericiți... ți-e greu, ți-e dureros să fii fericit de unul singur". "Această neobișnuit de ascuțită caracterizare a unui visător se referă, mai întâi de toate, la însuși Dostoevschi. Ideea unei fericiri generale este ideea scumpă nutrită din tinerețiile lui. Dostoevschi nu va înceta niciodată să viseze "raiul pământesc", armonia universală, Împărăția lui Dumnezeu pe pământ. Oricât și-ar bate joc și ar glumi pe seama utopismului și utopiștilor, totuși aceasta este cea mai mare și cea mai luminoasă visare dostoevschiană. În 1846, când scrie "O inimă slabă", Dostoevschi frecventa cercul lui Petrasevschi și era atras de socialismul utopic. Asupra lui Vasca s-a imprimat pecetea acestei atracții.

"Dacă e cu neputință ca să se împace toți dușmanii dintr-odată, ca toți oamenii să devină fericiți și ca toată omenirea să se îmbrățișeze, atunci fericirea unui singur om devine fărădelege și este acceptată ca păcat și vină. Vasea vorbește cu o voce plină de plânsete înnăbușite zicând: "Arcadie, eu nu sunt vrednic de această fericire! Eu aud și simt acest lucru! Privește câți oameni, câte lacrimi, cât amar, câte zile lucrătoare fără sărbătoare! Iar eu...

"Și această durere ce o simte pentru toți oamenii îi scoate din minți. Vasea Sumkov, "omul slab", se ascunde, din fața fericirii "ilegale" în demență. Însă omul puternic, Ivan Caramazov, refuză cu

Scanned with OKEN Scanner

mândrie această fericire și "înapoiază biletul". Dar nici primul, nici al doilea nu acceptă fericirea, dacă ea nu este pentru toți".[12]

Înaintea lui Dostoevschi, acest sentiment l-a torturat, mai profund, mai întâi pe Moise și apoi pe Apostolul Pavel. Iată cum se ruga Moise, lui Dumnezeu, după căderea în păcat de moarte a semenilor săi:

"O, poporul acesta a săvârșit păcat greu, căci și-a făcut un Dumnezeu de aur. Și acum, Te rog, iartă păcatul lor! Iar de nu, te rog, șterge-mă din cartea vieții, din cartea pe care ai scris-o".[13]

"Iar Pavel, încununează, zicând: "Mare îmi este jalea și necurmată durerea inimii. Pentru că aș dori de s-ar putea să fiu eu însumi anatema, departe de Hristos, pentru frații mei, pentru rudele mele după trup".[14]

Mila față de suferința oamenilor e una din rădăcinile din care răsare, omul cel nou, în sufletul lui Rascolnicov.

"În visul cu căluțul este concentrată toată compătimirea lui Rascolnicov, toată durerea și toată groaza din fața răului universal.

"Pentru prima oară, Rascolnicov își vede crima nu ca un pe semn algebric, ci ca pe un sânge vărsat, și se cutremură. Și el va omorî ca Micolca... va curge sângele, un sânge lipicios, cald.

Rascolnicov se leapădă de gândul său... Doamne! Eu totuși nu mă voi decide. Doamne, arată-mi calea și eu mă voi lepăda de acest gând blestemat". Visul îi amintește copilăria, îi învie credința de copil și ateul se întoarce către Domnul. El a crescut într-o familie în care domnea o atmosferă religioasă: "Adu-ți aminte, dragul meu, îi scria mama, cum, încă, din copilărie, încă de pe când trăia tatăl tău tu îți murmurai rugăciunile pe genunchii mei și cât de fericiți eram noi, cu toții, atunci".

"Natura" aruncă afară otrava, gândul despre crimă. Rascolnicov se bucură că s-a eliberat: "Libertatea! Libertatea! Acum el este liber de aceste vrăji... Dar victoria binelui nu este trainică. Ideea a izbutit să pătrundă în subconștient și, după ultima izbucnire de răzvrătire, se pune în mișcare mânată de o putere, de ceva fatal.

Scanned with OKEN Scanner

Eroul nu mai e stăpân pe viața lui, el este târât, întâmplări misterioase îl conduc pe ucigaș direct spre victimă".[15]

După crimă, Rascolnicov "aștepta să apară mustrările de conștiință, dar ele nu veneau. Însă a apărut altceva: conștiința mistică ce-i spunea că el s-a rupt, s-a desprins din familia omenirii. Ucigașul a călcat în picioare ceva mai mult decât legea morală, a călcat însăși temelia lumii duhovnicești. Apăruse sentimentul întunecat al unei însingurări și înstrăinări chinuitoare, infinite".

"Când eroul își vine în fire, omul vechi, prietenul atât de sensibil al omenirii, murise deja în sufletul lui. Rascolnicov își cunoaște singurătatea fără margini și n-o consideră povară. El și-a tăiat legătura, de către toți ceilalți, precum cu o foarfecă.

"Lasați-mă, lasați-mă cu toții" striga Rascolnicov scos din fire. "O să mă lasați odată, călăilor? Nu mi-e frică de voi!

Duceți-vă de la mine! Eu vreau să fiu singur, da singur, singur, singur!" Astfel se naște o nouă conștiință, conștiința unei personalități puternice demonice, trufașă și singuratică".[16]

Dar Rascolnicov n-a putut suporta această singurătate, această tăiere și rupere de semenii săi. El a sărutat pământul pe care l-a spurcat cu crima lui, s-a predat de bună voie și s-a întors la dragostea și mila de frații săi umiliți și obidiți.

Tot astfel, scrie Liubovi Dostoevschi; țăranul, adesea, își părăsește câmpiile, familia și pleacă să viziteze mânăstirile; Să se roage la mormintele Sfinților, se urcă în corabie și pleacă la Ierusalim. țăranul rus este gata, întotdeauna, să părăsească lumea sa pentru a merge să-L caute pe Dumnezeu în pustie. El vede mult mai departe, dincolo de cele ce sunt pe pământ. Are un mare ideal de dreptate: "Pentru ce să ne certăm? Pentru ce să ne ciorovăim? Trebuie să trăim după adevărul lui Dumnezeu. Poți auzi adesea aceste cuvinte de la țăranii ruși. Acest adevăr, al lui Dumnezeu, îi preocupă cel mai mult. Ei se silesc să trăiască potrivit Evangheliei. Le place să-i mângâie pe copii, să aline durerile femeilor care plâng, să-i ajute pe bătrâni".[17] Iar în momentul în care Rascolnicov i-a mângâiat pe copiii lui Marmeladov și a alinat durerile sărmanei văduve a simțit că învie, că se naște din nou.

Scanned with OKEN Scanner

În această privinţă, Tudor Vianu scrie: "Nouă, cu adevărat este la Dostoevschi atitudinea de proslăvire a suferinţei şi credinţa în puterea ei de regenerare morală a omului. A fost mult comentată scena în care Rascolnicov, în "Crimă şi pedeapsă", îngenunchie în faţa Soniei, o biată fată care se prostituează pentru a-şi întreţine familia nenorocită. "Nu îngenunchez în faţa ta, rosteşte Rascolnicov, ci în faţa întregii suferinţe omeneşti". Suferinţa acordă, deci, omului un nimb de Sfinţenie, căci prin suferinţa lui orice om se uneşte cu nesfârşita armată a tuturor celor înfometaţi, loviţi, înşelaţi, minţiţi şi trădaţi."

"Mitea Caramazov se lasă condamnat fără să fi săvârşit patricidul de care era acuzat şi simte cum o lume de simţiri curate, o mare jubilare se trezeşte în sufletul său", fiind pe punctul de a transforma suferinţa sa în argintul curat al bucuriei".[18]

Într-un vechi Pateric se spune că un pustnic caută să-i placă lui Dumnezeu prin nevoinţele şi asceza sa. Uneori se aşeză pe un muşuroi de furnici uriaşe, alteori se lăsă înţepat de viespi, câteodată se bagă în apă fierbinte, apoi în apă rece. Dar, spre marea lui durere, aceste nevoinţe nu erau plăcute lui Dumnezeu. Iar semnul era rânjetul diavolului care apărea după fiece suferinţă primită de bunăvoie asupra sa. Atunci pustnicul s-a adresat lui Dumnezeu, rugându-L ca El însuşi să-i arate nevoinţa care să-i fie plăcută. Şi atunci Domnul i-a arătat în vedenia visului un păduche mare. Îndată după această vedenie, pustnicul s-a umplut de păduchi şi, odată cu această nouă suferinţă, sihastrul s-a dus cu mintea şi cu inima la toţi săracii pământului, la toţi puşcăriaşii, la toţi bolnavii chinuiţi de aceşti nesuferiţi păduchi, s-a unit sufleteşte cu toţi fraţii care sufereau ca şi el, şi de atunci diavolul nu s-a mai arătat cu rânjetul său batjocoritor.

Mila de oamenii nenorociţi, mila de Marmeladov l-a salvat pe Rascolnicov din ghearele diavolului, iar mila de văduva ofticoasă şi de copilaşii ei flămânzi şi goi au salvat-o pe Sonia din ghearele desfrâului. "- Dumitale nu ţi-e milă, nu ţi-e milă? Îl întrebă Sonia pe Rascolnicov. Că doar şi dumneata ţi-ai dat ultimul bănuţ...".[19] Iar

Scanned with OKEN Scanner

când Rascolnicov o întrebă pe Sonia cum de mai poate trăi în murdăria prostituției, fără s-o sfârșească prin sinucidere, inocenta fată îi răspunde printr-o nouă întrebare: "Dar ei ce vor deveni? Ce se va întâmpla cu ei?".[20]

În Viețile Sfinților se spune că o prostituată avea atâta milă de săraci încât le împărțea toți banii pe care îi câștiga cu desfrâurile ei. Un frate i-a adus la cunoștință unui bătrân pustnic această stare de lucruri. Bătrânul a răspuns hotărât: "Să știi că această femeie nu va rămâne în desfrânare. "Peste câtva timp fratele îi spune bătrânului că femeia în cauză a rămas în același păcat. "- Dar ce face cu banii? îl întrebă bătrânul. "- Tot pe la săraci îi împarte", răspunse fratele. Atunci pustnicul rosti același cuvânt cu aceeași hotărâre: "Să știi că această femeie nu va rămâne în desfrânare". Când veni fratele pentru a treia oară îi aduse vestea bătrânului că femeia s-a pocăit și a plecat la mânăstire.

"Milă voiesc"... zice Domnul, pentru că mila și dragostea de aproapele îl salvează, mai întâi, pe cel ce o revarsă asupra altora.

NOTE

1 - 2. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.523.314.
3 - 4. *Isaia* 1,13-17; 58,4-8.
5. Fr.W. Foerster, *op.cit.*, p.148-149.
6. 9-10. *Matei* 23,13-15, 4-8, 23, 23-24.
7. André Gide, "*Dostoevski*", *op.cit.* p.144.
8. Aimee Dostoevski, *op.cit.*, p.245.
11. *Iezechiil* 9, 3-6.
13. *Ieșire* 32.
14. *Romani* 9,3-4.
17. Tudor Vianu, "*Dostoevski*", *op.cit.* p.9.
18 - 20. F.M. Dostoevski, "*Prest.i nacaz.*" p.331, 335.

Scanned with OKEN Scanner

DEZROBIREA FRUMOSULUI

"Generaţia Simboliştilor, scrie Mociulschi, l-a descoperit pe Dostoevschi filosoful".[1] Luată în acest înţeles, adică pe plan metafizic, Nastasia Filipovna este un simbol, este "chipul curatei frumuseţi", care este luată în robie de "prinţul lumii acestea" şi care, în temniţa ei, îşi aşteaptă izbăvitorul. Sufletul lumii, frumoasa Psyche, care a petrecut cândva în sânul Dumnezeirii, la graniţa timpului, a căzut din Dumnezeu. Trufindu-se, în năzuinţa, ei de a fi asemenea cu Dumnezeu, ea a folosit libertatea spre rău şi s-a autoafirmat în eul ei. Şi odată cu ea, întreaga lume a căzut sub legea păcatului şi a morţii, "toată făptura se chinuieşte şi suspină". Din existenţa ei extra temporală de altădată, Psyche a păstrat o amintire despre nişte "sunete cereşti" şi sentimentul unei fatale vinovăţii neispăşite. Duhul cel rău, care a robit-o, aprinde în fiinţa surghiunită mândria şi conştiinţa vinovăţiei, iar prin aceasta o împinge spre pieire.

"Şi iată că vine la ea un om cu o veste privitoare la Patria ei cerească. El, de asemenea, a fost odată "la umbra stufoasă a grădinilor paradisiace", el a văzut-o acolo în "chipul unei frumuseţi curate" şi, în pofida înjosirii sale pământeşti, recunoaşte pe prietena lui de pe alte meleaguri.

"La prima vedere, prinţul Mâşchin cunoaşte numai frumuseţea lui Psyche, iar la a doua, observă chinul ei în această lume.

"- Eu parcă am mai văzut undeva ochii dumitale... dar aceasta e cu neputinţă!... Eu n-am fost niciodată aici. Poate că în vis.

"Adineauri am văzut fotografia dumitale şi am recunoscut într-însa o fizionomie cunoscută. Îndată mi s-a părut că m-ai şi chemat". Acestea sunt nişte cuvinte cu înţeles tainic: Prinţul a recunoscut-o pe Psyche, a auzit chemarea ei, a ghicit dorul ei de eliberare. El vrea şi se chinuieşte s-o salveze, dar nu ştie cum. Crede că prin cuvintele magice: "dumneata nu eşti vinovată" va putea sfărâma lanţurile,

Scanned with OKEN Scanner

răului, care au legat-o. Dar ea își cunoaște căderea, iar cuvintele Prințului, care îi amintesc curăția ei pierdută, nu fac decât s-o tortureze. Ea însetează după o ispășire a păcatului, iar el îi vorbește, celei căzute, despre inocența ei. Și atunci Nastasia Filipovna pleacă cu Rogojin, zicând. "Iar acum eu vreau să petrec, că doar sunt o femeie de stradă".

"Prințului Mâșchin îi place să spună că "frumosul va mântui lumea". Și iată că el crede că a găsit această frumusețe, în prostituata, Nastasia Filipovna. Dar soarta ei, pe pământ, este tragică: ea fiind întinată, înjosită și posedată de demoni, trezește în alții sentimente necurate și rele: slavă deșartă (în Ganea), voluptatea (în Totchi și Epancin), patimă senzuală (în Rogojin). În mijlocul furtunilor stârnite de ea, fața i se întunecă și i se desfigurează. Mireasa cerească devine o femeie pământească, iar la dragostea compătimitoare, frățească a prințului răspunde printr-o dragoste pământească, erotică.

"Prințul crede că frumosul va mântui lumea, dar experiența tragică îi arată contrariul: în lumea răului frumusețea este aceea care trebuie salvată. La Nastasia Filipovna sentimentul vinovăției izbucnește printr-o mândrie scoasă din fire, se transformă în voluptatea pierzării. La Aglaia, nevinovăția se schimbă în niște toane capricioase. Una se delectează cu rușinea ei, iar alta cu curăția ei, una se răzbună pe ea însăși pentru că a fost ofensată de Toțchi, iar cealaltă, pentru că îl iubește pe "idiot". Dar mândria Aglaei nu este decât o variație pe tema Nastasiei Filipovna, iar frumusețea adversarei sale umbrește frumusețea ei".[2]

Dar Dostoevschi descrie frumusețea nu numai când cade pradă păcatului, pierzându-se definitiv în ghearele răului. Scriitorul ne dă exemple de frumusețe care, deși atinsă de păcat, totuși întâlnindu-se cu Hristos, deci cu frumusețea divină, rupe lanțurile robiei și iese la libertate.

Astfel, când Piotr Petrovici Lujin i-a trimis mamei lui Rascolnicov o scrisoare în care, printre altele, îi arăta cine este Sonia, atunci Dunea, sora lui Rascolnicov, îi răspunde mamei:

Scanned with OKEN Scanner

"- Prea puţin îmi pasă despre ce scrie el! Câte vorbe nu s-au spus şi n-au scris despre noi, ai uitat? Eu însă sunt încredinţată ca ea este o fată frumoasă şi că toate acestea nu sunt decât nişte prostii![3]

Mociulschi, vorbind despre idealul omului frumos, observă că "Hristos nu discută şi nu-i răspunde Marelui Inchizitor. El tace. Frumosul ideal există şi el nu are nevoie să-şi demonstreze frumuseţea".[4]

Această "frumuseţe este o forţă formidabilă şi acţiunea ei asupra sufletului omenesc este puternică şi inexplicabilă".[5] "Omenirea nu poate trăi fără frumos. Dostoevschi afirmă, hotărât, că "fără pâine poţi trăi, dar fără frumos este cu neputinţă să mai trăieşti".[6]

Când "măreţul" Stavroghin a venit la episcopul Tihon acesta, din urmă, îi opune sărăcia sa, firea lui neputincioasă, slăbiciunea, neputinţa şi sărăcia cu duhul. Când vorbeşte cu acest vizitator, roşeşte plin de sfială, "plecându-şi ochii timid cu un zâmbet cu totul inutil. Tihon este antiteza lui Stavroghin: în faţa omului puternic apare un om slab, în faţa omului mândru, un om smerit, în faţa înţeleptului veacului acestuia, un om sărac cu duhul".[7] Şi cu toate acestea, Stavroghin, lipsit de frumuseţea pe care o avea Tihon, n-a putut supravieţui, căci s-a spânzurat.

"Frumoasa" Sonia apare în faţa "măreţului" Rascolnicov. În smerenia şi sărăcia ei, Sonia nu îndrăzneşte să-şi deschidă gura. Totuşi, întrucât frumuseţea ei duhovnicească este "o forţă formidabilă, care acţionează asupra sufletului omenesc în mod inexplicabil, cu toată forţa ei irezistibilă, sărmana prostituată îl dezarmează, îl biruie, îl cucereşte şi, până la urmă, mijloceşte minunea şi învierea lăuntrică, a tânărului student, prin întâlnirea cu Hristos.

După ce a săvârşit crima, Rascolnicov trecea abătut şi distrus pe podul de pe Neva. O femeie, luându-l drept cerşetor, i-a întins o monedă de douăzeci de copeici. El a luat-o în neştire. Mai târziu, când a desfăcut mâna, s-a uitat lung la monedă, i-a făcut vânt şi a

Scanned with OKEN Scanner

aruncat-o în apă".[8] Când a venit acasă, nici nu s-a atins de mâncarea pe care i-o adusese servitoarea. Într-o asemenea stare sufletească, Rascolnicov nu avea nevoie nici de bani, nici de pâine, deşi era sărac şi flămând... Foamea şi setea lui căutau altfel de hrană şi băutură. Fără pâine ar mai fi trăit, dar fără frumos, nu! Căci frumosul pe care îl căuta corespundea unei nevoi sufleteşti atât de puternice încât, dacă nu l-ar fi dobândit, prin Sonia, s-ar fi sinucis. Fără această pâine duhovnicească n-ar fi putut trăi.

Când o întâlni, pentru prima oară, pe Sonia, Rascolnicov "o examină, cu luare-aminte. Sonia avea faţa mică, slabuţă, cu totul slabă şi palidă, destul de neregulată, ascuţită oarecum, cu un nas mic şi ascuţit, ca şi bărbia. Nici nu puteai, măcar, să zici ca ar fi fost frumuşică. În schimb însă ochii ei erau atât de limpezi şi, când se înviorau, expresia feţei devenea atât de bună şi de naivă, încât te atrăgea, nevrând, spre ea. Pe deasupra, pe faţa ei, ba chiar pe toată figura ei era întipărită o trăsătură deosebit de caracteristică: în ciuda celor optsprezece ani ai săi, părea că este încă fetiţă, mult mai tânără faţă de anii pe care îi avea, parc-ar fi fost un copil adevărat; lucru care se vedea din mişcările ei, uneori făcute chiar, în chip caraghios".[9] Lui Rascolnicov îi venea "să se uite mereu în ochii ei liniştiţi şi limpezi".[10]

Tihon nu predica smerenia în faţa omului mândru, pentru că el însuşi era smerenia întrupată. Aşadar, sub sărăcia cu duhul se ascundea înţelepciunea duhovnicească, darul clarviziunii şi al proorociei. Lui îi este teamă să nu-l supere pe omul păcătos, se sileşte să se exprime blând, se pierde şi cere iertare. Dar trăsătura dominantă, a Prea Sfinţitului, nu este cea morală, ci cea estetică. Tihon este un om drept, purtător de duh, iluminat de frumuseţea Sfântului Duh. Frumoasa maică a omului-Dumnezeu se descompune ca un putregai în faţa razelor adevăratei frumuseţi a duhului".[11]

Dar ce-a făcut Rascolnicov în faţa acestei frumuseţi? "La un moment dat, scrie Dostoevschi, el s-a închinat brusc şi, îngenunchind pe podele i-a sărutat piciorul.

"- Dar eu sunt... necinstită, sunt o mare, o foarte mare păcătoasă!

Scanned with OKEN Scanner

"- Eu nu m-am închinat ţie, ci m-am închinat întregului şir de suferinţe omeneşti... Adineaori am spus cuiva care te-a ofensat că el nu merită atenţie, întrucât nu valorează nici cât degetul tău cel mic... şi că astăzi i-am făcut o cinste sorei mele, aşezând-o alături de tine. Nu pentru necinstea şi păcatul tău i-am spus toate acestea despre tine, ci pentru marea ta suferinţă".[12]

În ciuda biletului galben cu care îşi câştigă existenţa şi-şi întreţinea părinţii şi fraţiorii, sufletul ei luminat de frumuseţea Duhului Sfânt strălucea ca o piatră preţioasă în noroi. La bătaia razelor pe care le revărsa această frumuseţe, masca, lui Rascolnicov, s-a prefăcut în praf şi cenuşă.

Dar intelectualul iscoditor, raţionalistul Rascolnicov merge mai departe. El se gândeşte: "În faţa ei nu există decât trei căi: să se arunce în canal, să ajungă la balamuc sau... sau, în sfârşit, să cadă în braţele desfrâului, care îndobitoceşte mintea şi împietreşte inima".

Şi totuşi, ce putere o susţine? Cum de nu i s-a întâmplat nici una din aceste nenorociri, căci adevăratul desfrâu n-a pătruns încă nici un pic în inima ei. Nu cumva ea aşteaptă o minune?

Rascolnicov începu s-o examineze cu mai multă atenţie şi insistenţă:

"- Sonia, tu te rogi mult la Dumnezeu? o întrebă el.

"- Ce-aş fi devenit eu fără Dumnezeu? răspunse ea repede, energic, în şoaptă.

"Ei bine, este aşa după cum am bănuit", se gândi el în sinea lui.

"- Dar Dumnezeu ce-ţi face în schimb?

Sonia stătu multă vreme în tăcere, de parcă n-ar mai fi fost în stare să răspundă. Pieptul ei slăbuţ se zbătea de tulburare.

"- Taci! Nu întreba! Nu eşti vrednic! exclamă ea deodată, privindu-l cu asprime şi cu mânie.

"Aşa e! Aşa-i cum am bănuit!" repeta stăruitor în sinea lui.

"- Face totul! Şopti ea în grabă, plecându-şi din nou ochii în jos.

"Iată care este ieșirea! Iată și explicația ieșirii" (din cele trei căi, care totuși n-au dus-o la pieire) hotărâ el în sinea lui, examinând-o cu o curiozitate avidă".

Îndată după această constatare, Rascolnicov o roagă pe Sonia să citească pericopa evanghelica în care se vorbește de învierea lui Lazăr.

"Mucul de lumânare începea să se stingă în sfeșnicul strâmb, aruncând o palidă lumină în această sărăcăcioasă odaie în care un criminal și o prostituată s-au întâlnit în chip straniu în momentul unei lecturi din Cartea Veșnică.

"Rascolnicov urmărește cu toată luarea-aminte tonul și convingerea cu care Sonia citește pasajul despre învierea lui Lazăr. Sonia parcă ar fi zis: "Așa, Doamne! Eu cred că Tu ești Hristos. Fiul lui Dumnezeu, care ai venit în lume". Când însă citi: "Lazăre, ieși afară! și a ieșit mortul", Sonia rosti aceste cuvinte cu glas tare și extaziată, ca și cum l-ar fi văzut cu ochii ei ieșind din mormânt.

Rascolnicov care a înțeles taina Soniei și a văzut că și pentru el este posibilă o minune și o înviere, se ridică și zise:

"- Astăzi am părăsit-o pe mama și pe sora mea. Nu mă voi mai duce, la ele, acum. Am rupt toate legăturile. De data aceasta ai rămas numai tu singură pentru mine. Să mergem împreună. Amândoi suntem blestemați, amândoi vom și merge".[13]

Rascolnicov a aruncat banii în apă, a renunțat la pâinea de acasă, a părăsit-o pe mama și pe sora lui pe care le iubea atât de mult și s-a lipit de frumusețea Duhului Sfânt fără de care omul nu poate trăi.

Într-una din schițele sale, Dostoevschi făcuse următorul plan: după spovedania din fața Soniei, Rascolnicov rătăcește pe diferite străzi. Apoi notează: Viforul. Vedenia lui Hristos. Însuși Hristos îl salvează pe păcătosul care se pocăiește".[14]

Dar Dostoevschi a renunțat la acest plan. Romancierul, care cunoștea scrierile Sfinților Părinți, Patericul și Filocalia știa că Împărăția lui Dumnezeu nu vine pe văzutele, că cei mai fericiți sunt cei ce n-au văzut și au crezut.

Scanned with OKEN Scanner

După ani întregi de suferință, într-o zi de primăvară, Rascolnicov cade din nou la picioarele Soniei. El plânge și-i cuprinde genunchii. Într-o clipeală, Sonia a înțeles totul. El înviase. L-a înviat dragostea lui Dumnezeu care, în lipsa unui preot, a lucrat printr-o prostituată. Dar Sonia, zice Mociulschi, "nu l-a chinuit cu religia, nu i-a vorbit despre Evanghelie și nu l-a îndreptat cu cărțile"[15], ci a stat, în fața ochilor lui, ca o ființă frumoasă, luminată de Duhul Sfânt, smerită, bună, răbdătoare, blândă, cu toate roadele Duhului Sfânt care acționează asupra sufletului omenesc în mod inexplicabil și puternic, fără să se bizuie pe puterile sau pe înțelepciunea omenească. Mai presus, însă, decât toate femeile "frumoase" din lume, Dostoevschi o avea, drept model, pe Maica Domnului, așa cum, pentru bărbați, pe Frumosul Iisus.

Vladimir Soloviov, scrie Ana Grigorievna, îi povestise contesei Tolstoi că lui Fiodor Mihailovici îi plăcea mult tabloul Madonei Sixtine. Contesa Tolstoi, ca să-i facă o bucurie, procură o copie de pe acest tablou și, împreună cu Ana Grigorievna, îl fixă deasupra patului, la căpătâiul lui Dostoevschi.

Mare i-a fost surpriza când, la un moment dat, scriitorul a văzut tabloul preferat: "Unde l-ai găsit, Ana?", mă întrebă el, crezând că-l cumpărasem. Când i-am spus că e un cadou din partea contesei Tolstoi, a rămas profund mișcat, ducându-se în aceeași zi să-i mulțumească.

În anii mei de pe urmă, îl găseam de multe ori în picioare în fața acestui tablou, răpit într-un extaz atât de profund încât nici nu mă auzea când intram. Ca să nu-i tulbur meditația plină de evlavie, ieșeam încet fără să mă simtă".[16]

"Într-unul din caietele sale, scrie Mociulschi, sunt notate caligrafic, fără grabă, următoarele cuvinte: "smeritul egumen Zosima, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul, Ioan Gura de Aur". Și după ele, cu litere mari, e scris: N.B. Prințul e Hristos".[17]

Scanned with OKEN Scanner

Aici găsim dovada că idealul bărbătesc, , trebuie să fie după chipul frumos al lui Iisus, iar idealul feminin după chipul frumoasei Fecioare.

Nu numai prinţul Mâșchin, ci și Tihon din "Demonii", și Macar Dolgoruchii din "Adolescentul" și Zosima-Alioșa din "Fraţii Caramazov" sunt croiţi după chipul lui Iisus. Iar când este vorba de tipul feminin, cum e Sonia Marmeladova sau Sofia Andreevna, ele sunt croite după blândul chip al Maicii Domnului". Poate de aceea, scria Ana Grigorievna, Dostoevschi îl așează pe Raphael deasupra tuturor pictorilor și, printre operele lui, în primul rând o așează pe Madona[18], pe care o consideră ca pe o capodoperă a neamului omenesc. Drept consecinţă, am văzut că el era în stare să stea ceasuri întregi emoţionat și nemișcat, în faţa acestui tablou de o incomparabilă frumusețe".[19]

Sfânta Scriptură ne arată că Înţelepciunea este Însuși Duhul Sfânt[20] și, de aceea, scrie Zander, Dostoevschi le-a dat femeilor, purtătoare de Duh, numele de Sofia, adică de "Înţelepciune cerească". Atât Sofia Marmeladova, cât și Sofia Andreevna din "Adolescentul" au acţionat puternic, prima asupra lui Rascolnicov și cealaltă asupra lui Versilov, tocmai cu această înţelepciune ce vine de sus. Căci, după cum citim în "Imitaţia lui Hristos", "diferenţa este mare între înţelepciunea unui om pe care îl luminează evlavia și între știinţa unui învăţat, dobândită prin studiu. Știinţa care vine de sus, făcea faţă, tuturor încercărilor, prin influenţa Harului, este mult mai aleasă decât cea care se câștigă prin osteneala minţii omenești".[21]

Atât Rascolnicov cât și Sonia au luptat împotriva răului din ei și din jurul lor. Rascolnicov se arunca în luptă folosind raţiunea și cu propriile sale puteri demonice, în timp ce Sonia, făcea faţă tuturor încercărilor cu inima și cu puterea Duhului Sfânt, cu puterea frumuseţii sale duhovnicești, ce-i venea din rugăciune și din Evanghelie. Și, în timp ce Rascolnicov, cu metodele lui omenești, ajunge la crimă, fiind împins de demoni spre prăpastia sinuciderii și nebuniei, Sonia, cu înţelepciunea ce vine de sus și cu armele duhovnicești, biruie, până la urmă, atât răul din ea însăși cât și răul din jurul ei. Căci, zice Fr. Foerster, "întrebarea este cu ce fel de puteri

Scanned with OKEN Scanner

lucrăm împotriva răului: cu puterile rele din noi sau cu puterile cele bune? Eu socotesc că nu trebuie să cedăm primei revolte și să lovim pur și simplu în răul străin, ori de câte ori vederea răului ne supără. Nu, ci în acel ceas să punem mâna pe răul din sufletul nostru și să înfățișăm, în viață, binele prin felul activității și vorbirii noastre proprii, ca și când numai propriei noastre indiferențe s-ar datora faptul că rămâne încă întunericul în sufletul înstrăinat. Numai printr-o viață de sacrificiu în lucruri mari și în lucruri mici se vădește o asemenea mentalitate. Prin aceasta păcătosul e mult mai îndemnat, dojenit și judecat decât prin orice discurs".[22]

În această privință, Sonia ne-a dat o dumnezeiască pildă de luptă împotriva răului. Ca să-l biruie pe Rascolnicov, ea n-a dat drumul propriilor câini răi împotriva lui. Nu eul ei inferior, cicălitor, răzbunător, ci eul plin de iubire, gata de sacrificiu și umilit a dus lupta și, până la urmă, a câștigat biruința. Dar ca să ajungă aici, Sonia i-a respectat libertatea și n-a căutat niciodată să-l constrângă în vederea înfăptuirii binelui.

După învierea lui Rascolnicov, când locul dialecticii l-a luat viața, când ocnașii, simțind schimbarea, nu-l mai urau, ci îl iubeau cu duioșie, când însăși crima, condamnarea și surghiunul i se păreau lui Rascolnicov ca ceva din afară, ca ceva ce nu se întâmplase vreodată, el își aduse aminte că sub perna lui se află Evanghelia. Această carte, scrie Dostoevschi, era proprietatea Soniei, era acea Evanghelie din care citise despre învierea lui Lazăr. El însuși i-a cerut-o cu puțin înainte de a se îmbolnăvi. Sonia i-a adus cartea, în tăcere, fără să-l plictisească cu cărțile și fără să deschidă vreodată vorba despre Evanghelie.

Ca și Sonia, preotul Francisc din "Cheile Împărăției" de Cronin, nu i-a vorbit niciodată despre Dumnezeu și despre Evaghelie prietenului său, medicul ateu cu care lucra împreună. Drept rezultat, când medicul se află pe patul de moarte, i-a zis preotului Francisc un singur cuvânt: "Îți mulțumesc că nu m-ai adus la Hristos cu sila".

Când Rascolnicov, lucrând cu rațiunea, cu mijloacele lui omenești, demonice, violente și criminale, a spus că nimic nu se poate

îndrepta și că nu-i rămâne decât să apuce toate de coadă și să le dea dracului, prin aceste cuvinte Rascolnicov a spus un adevăr pentru toți cei ce vor să-i biruie pe oamenii răi cu răul, adică slobozindu-și câinii lor cei răi împotriva oamenilor răi. Dar Dostoevschi, pentru a ne arăta singura cale adevărată prin care de veacuri se biruie răul din lume, a ridicat în fața cititorilor figura strălucitoare și Sfântă a Soniei care tocmai, prin tăcerea ei, prin jertfă și iubirea ei a biruit (prin frumusețea duhovnicească din sufletul ei) pe un tânăr atât de cult, atât de mândru și de răzvrătit.

"Tocmai când sunt slab, atunci sunt tare",[23] zice Apostolul. Iar Versilov din "Adolescentul" zice despre Sofia Andreevna către fiul ei: "Smerenie, supunere, umilință și, în același timp, tărie, putere adevărată, iată caracterul mamei tale".[24] Acesta este și caracterul Soniei, alt suflet prin care se poate curăți pământul și înnoi omenirea. Iată-ne, zice Guardini, puși în fața unui paradox. În definitiv tocmai slăbiciunea acestor femei este aceea care alcătuiește puterea lor, căci pentru a te compara, așa cum fac ele, trebuie (așa ca și aceste femei) să ai un adevăr indestructibil, profund înrădăcinat în inimă. Se împlinesc cuvintele Scripturii: "Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu binele"[25] și, pe deasupra, cuvintele Mântuitorului: "Cui te lovește peste obrazul drept, întoarce-l și pe celălalt".[26] Suntem în prezența unei puteri de libertate care nu se ia în seamă, în prezența unei concentrări interioare a omului în jurul unui focar duhovnicesc care sloboade razele sale și pe care omul nu-l cunoaște. Răbdarea lor, continuă Guardini, nu este posibilă decât admițând că, în dosul tuturor acestora, ele simt, nu se știe cum, prezența divină"[27], prezența care constituie unica putere ce biruie răul din lume. Dacă ar fi să facem o comparație, am putea asemăna aceste suflete cu un aparat electric de sudură care e puternic, e tare, e de neînvins, care arde și topește tot ce întâlnește în cale tocmai prin slăbiciunea ce se îngăduie ca în interiorul lui să pătrundă, să se sălășluiască și să lucreze irezistibila energie electrică. Sau, cum se exprima părintele Stăniloaie, "un astfel de suflet este numai becul prin care o putere de dincolo de el își împrăștie lumina împrejur".[28]

Scanned with OKEN Scanner

"Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine"[29] , ne strigă, din adâncul vremurilor, Apostolul neamurilor. Și dacă el este Cel ce trăiește în noi, atunci tot El este Acela care luminează, întărește și biruie ceea ce omul, lăsat la propriile lui puteri, nu poate birui, căci rămâne ca o aramă sunătoare, ca aparatul de sudură fără energie electrică. Iată marea filosofie creștină pe care Rascolnicov și Versilov n-au cunoscut-o, dar au învățat-o de la niște simple femei înfrumusețate și înțelepțite de Duhul Sfânt.

Când Duhul Sfânt a căutat spre smerenia roabei Sale, atunci Sfânta Fecioara, deșertată de tot ce este omenesc, a zis: "Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvântul Tău".[30]

Dar pentru a-i aduce pe eroii săi la chipul Maicii Domnului, la chipul Domnului Hristos, Dostoevschi îi ia de jos.

"Cât de mult s-a abătut, zice Foerster, sufletul de la ceea ce este el într-adevăr, cât de adânc s-a pierdut în rosturile lumești, lăsându-se condus de acestea, câtă energie îi trebuie pentru a se elibera și a-și revenii la propiul său ogaș, ne arată Platon în pilda despre Dumnezeul lui Glaukos, cel exilat în adâncul mării: "Cine-l vede acolo, nu-i mai poate recunoaște adevărata lui ființă. Mădularele lui sunt smulse și deformate de valuri, alte părți i-au crescut, mușchi, alge și pietre I s-au adăugat, încât el seamănă mai mult cu un monstru decât cu ființa lui adevărată. Ei bine, în asemenea stare a ajuns și sufletul, prin nenumărate influențe vrăjmașe. Adevărata lui ființă o vom cunoaște abia când am răzbit la suprafața apei și ne-am curățit de pietre și de mușchi".[31]

Dostoevschi îl găsește pe Rascolnicov în adâncul acestei mări. Studentul uitase rugăciunile lui din copilărie. Mușchii, algele și pietrele necredinței crescuseră pe sufletul lui. Mama nu-și recunoaște copilul de altădată. Nu-l recunoșteau nici pușcăriașii: "Tu ești un ateu! strigau bandiții. Tu nu crezi în Dumnezeu! Trebuie să fii omorât!".[32] Un deținut s-a și repezit să-l omoare. Și l-ar fi omorât, dacă nu s-ar fi interpus santinela. Dar când Rascolnicov a răzbit la suprafață apoi, când s-a curățit de pietre și de mușchi, înviind aidoma

lui Lazăr, "toţi ocnașii, foștii lui dușmani, îl priveau de data aceasta cu totul altfel. Ei îi răspundeau cu blândețe, chiar înainte de a deschide el gura".[33] Iar sărmana lui mamă îi spune: "Uite acum tu ești ca atunci când erai copil mic, tot așa veneai la mine, la fel ca acum mă îmbrățișai și mă sărutai" .

Când a ieșit din fundul mării, unde a zăcut ca statuia lui Glaukos, sufletul frumos al lui Rascolnicov s-a dezrobit, a ieșit de sub tirania demonilor, care îl torturaseră. și atunci, "deodată, parcă o putere nevăzută l-a apucat și parcă l-a aruncat la picioarele Soniei. Rascolnicov plângea și îi cuprindea picioarele, îi îmbrățisa genunchii. În primul moment ea s-a speriat teribil, iar fața i-a devenit palidă ca fața unui om mort. Dar, la un moment dat, în aceeași clipă, ea înțelese totul. În ochii ei apăru lumina unei fericiri infinite. Ea înțelesese și, pentru dânsa nu se afla nici o îndoială, că Rascolnicov o iubește, că o iubește cu o dragoste nemărginită și că, în sfârșit, a sosit clipa mult așteptată...

"Ei ar fi vrut să vorbească, dar nu puteau. Ochii amândurora erau plini de lacrimi. Amândoi erau palizi și slabi. Dar în aceste fizionomii bolnăvicoase și palide străluceau deja zorile unui viitor înnoit, o deplină înviere spre o nouă viață. I-a înviat dragostea; Inima unuia cuprindea infinite izvoare de viaţă pentru inima celuilalt".

Odată zdrobit, sufletul frumos al lui Rascolnicov trebuie să-și dea seama că, "viața cea nouă, nu i se dăruiește în zadar, că ea trebuie cumpărată cu un mare preţ, că trebuie s-o plătească cu mari fapte bune în viitor"...[34]

Dar care vor fi aceste fapte măreţe și bune în viitor? Desigur, se vor dezvolta la maximum aceleași fapte bune care l-au scos pe Rascolnicov, ca pe Glaukos, din fundul mării, unde semăna mai mult cu un monstru decât cu ființa lui cea adevărată. Căci ceea ce l-a ajutat pe tânărul student să iasă din întunericul demonic a fost în primul rând mila față de aproapele. Când Dumnezeu a văzut că Rascolnicov a avut milă de o biată schiloadă, de cei doi copilași, pe care i-a scos din foc, de Marmeladov, de familia nenorocitului beţivan, dându-și ultimul bănuţ ca sărmana văduva din Evanghelie, atunci Mântuitorul sufletelor noastre a ridicat-o în fața lui pe Sonia care, cu dragostea și

Scanned with OKEN Scanner

cu jertfa ei totală, i-a adus sufletul la picioarele lui Iisus. Iar în al doilea rând l-a ajutat rugăciunea. Amintindu-și de rugăciunile lui din copilărie, imediat după crimă, Rascolnicov cade în genunchi ca să se roage, cere cu insistență rugăciunile mamei sale, o roagă pe sora lui, Dunecica și chiar pe micuța Policica, să mijlocească înaintea lui Dumnezeu pentru ca să i se ierte păcatele, iar înainte de a lua drumul închisorii primește, pe pieptul lui cruciulița Soniei cu care își înalță ultima rugăciune către Dumnezeu. În sfârșit, l-a ajutat lectura Evangheliei și cuptorul suferinței în care s-a purificat de zgura depusă pe inimă și pe minte.

La poliție, Iliia Petrovici îi făcuse o proorocire:

"...ascet, monah, sihastru!...pentru dumneata carte, până peste cap, cercetare științifică, iată zona unde plutește duhul dumitale! Pentru dumneata, despre toate, aceste, frumuseți ale vieții, se poate spune, nihil est".[35]

De aici se întrezărește fizionomia lui Zosima ca fiind asemenea cu cea a lui Dostoevschi însuși.

Starețul Zosima, scos și el la vreme potrivită, din adâncul mării, aducea pacea, bucuria, fericirea în sufletele celor împovărați și osteniți de păcatele și nedreptățile vieții, iar Dostoevschi predică până în ziua de astăzi, învățându-ne să ne iubim unii pe alții, să facem un rai din viața noastră, să ne smerim, să suferim, căci grăuntele de grâu de va putrezi și va muri multă roada va aduce.

Rascolnicov, Zosima, Dostoevschi însuși, au suferit ei cei dintâi și, deci, mai mult ca oricine altul ei sunt în stare să-i înțeleagă și să-i ajute pe cei ce flămânzesc și însetează, pe cei goi și întemnițați, pe cei străini și bolnavi. Pâinea cea de toate zilele și Pâinea ce coboară din cer, apa din izvor și Apa cea Vie, haina pieritoare și haina de nuntă, temnița de zid și temnița păcatelor, străinii pământului și cei străini de împărăția lui Dumnezeu, cei bolnavi cu trupul, și, mai ales, cei bolnavi cu sufletul; pentru toți aceștia s-a jertfit "Frumosul" Hristos și se jertfesc în continuare oamenii "frumoși" ca să aducă pe pământ Împărăția iubirii și fericirii care este în cer.

Scanned with OKEN Scanner

Satov din "Demonii", atât de greșit interpretat uneori, este un alt erou "frumos" care cade răpus, ca o jertfă, pe același altar, al rușinii.

Stavroghin îl întreabă deschis:

"- Aș vrea să știu un singur lucru: dumneata crezi în Dumnezeu sau nu?"

"- Eu cred în Rusia, cred în ortodoxia ei... Cred în Trupul lui Hristos. Cred că, a doua venire, se va petrece în Rusia... Eu crEditura.. bâlbâi Satov, scos din fire.

"- Dar în Dumnezeu? În Dumnezeu crezi?

"- Eu... eu voi crede în Dumnezeu".

Satov are această speranţă. Un glas lăuntric îi spune că "deocamdată, numai deocamdată" este "o nenorocită carte plictisitoare și nimic altceva". "Eu sunt un om fără talent și nu-mi pot da decât sângele, și nimic mai mult, ca orice om neînzestrat".

Dar Satov îl acuză și îl sfătuiește în același timp pe Stavroghin, care este atât de înzestrat și care, totusi, își îngroapă talentul.

"- Este adevarat, îl întreabă Satov, că, după cum te-ai exprimat dumneata nu faci nici o deosebire în ale frumosului, fie că e vorba de o ispravă bestială, plină de voluptate, fie că e vorba de o oricare faptă nobilă, care ar merge chiar până la sacrificarea vieții pentru omenire? Este adevărat că ai găsit ceva frumos, ceva ce-ți procură o egală plăcere în amândouă extremitățile, în coincidența acestor polarități?"

"- Sărută pământul, udă-l cu lacrimile dumitale, cere iertare", striga Satov, apucându-l pe Stavroghin de umeri.

"- Ascultă, continuă Satov, eu pot repara toate. Îți voi procura iepurele! (Credința în Dumnezeu)".

"- Dumneata ești ateu pentru că ești boier, ultimul boier. Dumneata ai pierdut deosebirea dintre bine și rău, pentru că nu mai cunoști poporul".

"- Ascultă, îl vei dobândi pe Dumnezeu prin muncă. În muncă se află esențialul, iar de nu, vei dispare ca un mucegai netrebnic. Prin muncă îl vei dobândi".

Scanned with OKEN Scanner

"- Îl voi dobândi pe Dumnezeu prin muncă? Prin ce fel de muncă?"

"- Prin munca de ţăran. Du-te, lasă-ţi avuţiile..."

"- Ascultă, continuă Satov, du-te la Tihon".

"- La cine?"

"- La Tihon. Tihon este un fost arhiereu, care a demisionat din cauză de boala și trăiește liniștit, aici în oraș, la marginea orașului, în mânăstirea Născătoarei de Dumnezeu".

"- Ce-o mai fi și asta?"

"- Nimic. Multă lume vine la el... Fă-i o vizită. Ce te costă?"

"- Pentru prima oară aud și... până acuma nu mi-a fost dat să văd un asemenea soi de oameni. Îţi mulţumesc, mă voi duce".[36]

NOTE

3. F.M. Dostoevski, "*Prestuplenie i nacaz.*", p.250.

1-2, 4 - 7, 11, 14-15, 17. K. Mociulschi, *op.cit.*, p8, 308-310,.44, 429, 425, 382, 382- 383., 286, 231, 231

8 - 10. F.M. Dostoevski, "*Prest.i nacaz.*", p.120-121, 247. 252.

12 - 13. F.M. Dostoevski, "*Prestuplenie i nacazanie*", p.334,336-342.

16. Anna Grigorievna Dostoevskaia, *op.cit.*, p.395.

18 - 19. Anna Grig.Dostoevskaia, *op.cit.*, p.159.195.

20. *Înţelepciunea lui Solomon* 1, 4-5.

21. Thomas de Kempis, "*L'imitation de Jesus Christ*", p.239.

22. 31. Fr.W.Foerster, *op.cit.*, p.250, 9-10

23. *I Corinteni* 12, 10.

24. F.M. Dostoevski, "*Podrostoc*", p.510.

25. *Romani* 12, 21.

26. *Matei* 6, 39.

27. Zander L.A., *op.cit.*, p.104-105.

28. *Galateni* 2, 20.

29. D. Stăniloae, *op.cit.*, p.238.

30. *Luca* 1, 38.

31. F.W. Foerster, *op.cit.*, p.9-10

32 - 35. F.M. Dostoevski, "*Prest.i nacaz.*", p.540, 569, 573, 573-574, 553.

36. F.M. Dostoevski, "*Besi*", p. 268, 269, 270, 271.

Scanned with OKEN Scanner

COMBATEREA HULITORULUI

În răzvrătirea sa, Ivan Caramazov îl hulește pe Dumnezeu, dar, scrie Dostoevschi prietenului său Liubimii, "blasfemia eroului meu va fi combătută în mod solemn în cartea următoare la care lucrez acum cu frică, cu cutremur și cu evlavie".[1]

"Am intitulat cartea a șasea: "Călugărul rus", un titlu cutezător și provocator, căci toți criticii care nu ne iubesc vor striga: "Astfel este călugărul rus? Cum de îndrăznești să-l ridici pe un asemenea piedestal?! Dar dacă vor striga, e cu atât mai bine, nu-i așa? (Eu știu bine că nu vor putea răbda). Socotesc însă că n-am greșit împotriva realității, am urmărit toată dreptatea nu numai în ce privește idealul, ci și în ce privește realitatea. Nu știu dacă am izbutit pe deplin. Ceea ce știu este că n-am reușit să exprim nici a zecea parte din ceea ce am vrut să scriu. Totuși mă uit la această carte, a șasea, ca la punctul culminant al romanului. Se înțelege de la sine, că multe din învățăturile stareţului Zosima (sau, mai bine zis, multe din modurile lui de exprimare) aparţin persoanei lui, adică prezentării lui, artistice. Cu toate că eu nu împărtășesc pe deplin ideile pe care el le exprimă, căci dacă le-aș exprima eu personal, le-aș exprima într-o altă formă și într-o altă limbă, Zosima nu s-a putut exprima nici în altă limbă, nici în alt duh decât în acelea pe care i le-am dat eu. Altminteri, nu s-ar fi creat un personaj artistic".[2]

"Scriitorul pregătește "combaterea solemnă a hulitorului Ivan". Ateul respinge, plin de dispreţ, lumea lui Dumnezeu, iar Zosima afirmă că viaţa este o bucurie și lumea este un rai. Ivan nu dorește armonia universală cumparată cu suferința copiilor, iar Zosima afirmă că fiecare din noi e vinovat în faţa tuturor. Dar dacă sunt omorâți copilașii? Du-te și ia asupra ta suferința în locul cuiva și-ți va fi mai ușor. Principalul este că suntem vinovați în faţa tuturor, am umplut pământul cu puroi. Ai fi putut lumina ca Cel ce Singur este fără de păcat. Căci oricine poate ridica povara Lui, oricine, numai dacă va dori o asemenea fericire. Iisus a fost un chip omenesc. Iartă-l pe

Scanned with OKEN Scanner

răufăcător, pământul iartă și rabdă. Dar dacă te mâhnești prea mult, caută suferința pentru tine. "Sunt vinovat pentru toți și pentru toate", fără aceasta nu te vei putea mântui. Și de nu vei putea să te mântuiești, nu vei putea să-i mântuiești nici pe alții. Iar mântuind pe alții, te mântuiești pe tine însuți".[3]

Pobedonostev a citit pe "Marele Inchizitor" și s-a tulburat. "Marele Inchizitor" al dumitale, îi scrie el lui Dostoevschi, a produs o mare impresie asupra mea. Arareori mi-a fost dat să citesc ceva atât de puternic. Numai că eu am așteptat de undeva o ripostă, o obiecțiune și o lămurire, dar până acum n-am aflat nimic".

Remarca lui Pobedonostev l-a neliniștit mult pe scriitor și Dostoevschi i-a răspuns, din Ems (la 24 august 1879. Acesta este unul din cele mai importante comentarii ale autorului cu privire la "Frații Caramazov": "Părerea dumitale privitoare la cele citite în "Frații Caramazov", răspunde scriitorul, m-a măgulit mult (referitor la puterea și energia celor scrise), dar dumneata îmi pui, tot aici, întrebarea cea mai imperioasă: că la toate aceste situații ateiste nu s-a găsit la mine nici un răspuns, iar răspunsurile sunt necesare. Tocmai în acest punct se concentrează toată grija mea și toată neliniștea mea în prezent.

Căci am considerat că, la toată această latură negativă, să dau un răspuns în cartea a șasea, intitulată "Călugărul rus", care va apare la 31 august. Și tocmai de aceea mă cutremur întrucât nu știu încă dacă această carte va fi un răspuns suficient?! Și aceasta cu atât mai mult cu cât răspunsul nu este direct, nu se referă la situațiile exprimate mai înainte (în "Marele Inchizitor" și în alte pasaje anterioare) pe puncte, ci e numai un răspuns indirect. Aici se înfățișează ceva diametral opus concepțiilor despre lume exprimate mai sus, dar se înfățișează, repet, nu pe puncte, ci, ca să zic așa, într-un tablou artistic. Tocmai acest lucru mă neliniștește, adică voi fi înțeles și-mi voi atinge, oare, scopul măcar într-o infimă parte? Iar pe deasupra mai sunt obligațiile artistice: necesitatea de a prezenta o figură modestă și măreață. În plus, viața e plină de întâmplări comice

și nu e măreață decât în sensul ei lăuntric, așa încât, chiar nevrând, din cauza nevoilor artistice am fost silit să vin în atingere, în biografia călugărului meu, cu laturile cele mai vulgare, ca să nu se vatăme realismul artistic".[4]

Și într-adevăr, în cartea a șasea, în capitolul "Călugărul rus", se află răspunsurile la obiecțiunile ridicate de Ivan.

Dar "Călugărul rus", care este punctul culminant al romanului, nu-i răspunde numai lui Ivan, ci tuturor hulitorilor, cârtitorilor și răzvrătiților din toată opera scriitorului. Tabloul artistic al romanului nu i-a permis lui Dostoevschi să răspundă hulitorilor pe puncte, dar nouă, cititorilor operei sale, nu ne este greu să înșirăm punct cu punct obiecțiunile adversarilor și răspunsurile starețului Zosima.

1.- Fiodor Mihailovici Caramazov, bătrânul bețiv și desfrânat, se ridică cel dintâi împotriva călugărilor: "Nu, călugăr Sfânt ce ești, tu să faci fapte bune în viață, să aduci un folos societății. Nu te închide în mânăstire ca să-ți vină toate de-a gata și nu mai aștepta răsplata acolo sus... Cine ți-a procurat toate acestea? Cine ți le-a adus aici? Numai bietul mujic rus, muncitorul cu mâinile lui pline de bătături își aduce bănuțul său, pe care îl rupe de la gura copiilor și de la nevoile statului! Că doar dv., Sfinților părinți, sugeți vlaga poporului!".[4bis]

La toate acestea, starețul Zosima răspunde: "Adevărat, of, adevărat, este că și printre călugări se găsesc mulți oameni care mănâncă pâinea degeaba, care caută să-și satisfacă poftele trupului, iubitori de plăceri și vagabonzi perverși. Pe aceștia îi arată oamenii învățati ai lumii cu degetul: "Voi, zic ei, nu sunteți decât niște trântori și niste mădulare nefolositoare ale societății. Trăiți din munca altora. Sunteți niște cerșetori fără "rușine". Și cu toate acestea, continuă Zosima, în sânul monahismului se află atâția călugări smeriți și blânzi, care însetează după singurătate și după rugăciuni înflăcărate pe care ei le săvârșesc în liniște. Pe aceștia lumea îi arată mai puțin, ba chiar îi trece cu totul sub tăcere. Și cât de mult s-ar mira ei dacă aș spune că tocmai dintre acești călugări blânzi și însetați de rugăciuni singuratice va apare, poate, încă o dată mântuirea pământului rusesc! Căci ei într-adevăr sunt pregătiți în liniște "pentru ziua și ceasul și

luna și anul" acela. Ei păstrează chipul lui Hristos, deocamdată în singurătate, fără nici o schimonosire și cu toată bunăcuviința, în curăția dreptății dumnezeiești, de la părinții cei din vechime, de la apostoli și mucenici și, când va fi nevoie, îl vor scoate, la iveală, în fața adevărului acestei lumi care se clatină. Măreț este acest gând. De la răsărit va străluci această stea". "Astfel cuget despre călugări, și oare gândurile mele sunt mincinoase? Nu cumva sunt pline de mândrie? Dar uitați-va la mireni și la toată lumea ce se ridică împotriva poporului lui Dumnezeu, oare nu s-a desfigurat într-însa chipul lui Dumnezeu și dreptatea Lui? De partea lor este știința, dar în știință nu se află decât ceea ce este supus simțurilor. Însă lumea spirituală, partea superioară a ființei omenești este cu totul lepădată, este izgonită cu un oarecare triumf, chiar cu ură. Lumea a proclamat libertatea, mai ales în vremea din urmă și, cu toate acestea, ce vedem în această libertate de care vorbesc ei: nimic altceva decât de robie și de sinucidere! Căci lumea zice: "De ai necesități, să ți le satisfaci, căci ai aceleași drepturi ca și oamenii cei mai vestiți și mai bogați. Nu-ți fie teamă să-ți împlinești poftele, ba chiar să ți le înmulțești", iată care este învățătura lumii de acum. Și tocmai în aceasta văd ei o oarecare libertate. Dar ce reiese din acest drept de a-ți înmulți necesitățile? La cei bogați, însingurarea și sinuciderea spirituală, iar la cei săraci, invidia și crima, căci drepturile li s-au dat, dar mijloacele cu care să-și satisfacă nevoile încă n-au fost indicate. Se afirmă că lumea, pe măsură ce înaintează, se unește mai mult, se contopește într-o frățească comuniune, scurtează distanțele, își transmite gândurile prin aer. Vai, să nu credeți într-o asemenea unitate a omenirii. Înțelegând libertatea ca pe o înmulțire și ca pe o grabnică satisfacere a necesităților, ei își desfigurează natura lor, căci zamislesc în sinea lor multe dorințe absurde și stupide, multe deprinderi și născociri din cele mai dobitocești. Nu trăiesc decât pentru a se invidia unii pe alții, pentru a-și satisface poftele trupului și pentru a se îngâmfa. Ei socotesc că a întinde mese bogate, a organiza plimbări, a avea echipaje, distincții și robi-slujitori este o necesitate atât de mare încât pentru toate acestea se cuvine să-ți jertfești chiar

viața, cinstea și dragostea de oameni, iar ca să-și satisfacă această necesitate ei merg până acolo încât se sinucid, dacă nu și-o pot satisface. La cei care nu sunt bogați, vedem același lucru, iar la săraci, nesatisfacerea necesităților și invidia, sunt deocamdată înăbușite prin beție. Dar în curând în loc de vin se vor îmbăta de sânge, căci într-acolo sunt târâți. Vă întreb: oare e liber un astfel de om? Am cunoscut un "luptător pentru o idee", care îmi povestea că, atunci când i s-a interzis fumatul în închisoare, era atât de torturat din cauza acestei privațiuni încât puțin a lipsit să se ducă și să-și trădeze "ideea" numai ca să-i dea puțin tabac. Și când te gândești că un asemenea om zice: "Mă duc să lupt pentru omenire". Ei bine, unde se va duce un astfel de om și ce va fi în stare să facă? Doar un act de bravură efemeră, căci o luptă îndelungată nu va răbda. Și nu e de mirare, că ei în loc să dobândească libertatea au căzut în robie și în loc să slujească dragostei frățești și unității omenirii au căzut, dimpotrivă, într-o dezunire și însingurare, așa cum îmi spunea, în tinerețe, oaspetele meu de taină și învățătorul meu. Și de aceea, în lume, se stinge din ce în ce mai mult ideea despre slujirea omenirii, despre frăție și integritatea oamenilor. Și de bună seamă, această idee este luată chiar în derâdere, căci cum ar putea ei să se lase de deprinderile lor, unde se va duce acest sclav, daca s-a obișnuit într-o măsură așa de mare să-și satisfacă nenumăratele sale necesități pe care le-a născocit singur? El se află în singurătate și ce-i pasă de întreg? Ei au ajuns până acolo încât și-au adunat lucruri mai multe, iar bucuriile au devenit mai puține.

"Calea călugăriei însă este cu totul altceva. Lumea râde când aude de ascultare, de post și de rugăciune si, cu toate acestea, numai în aceste nevoințe se află calea ce duce spre o reală și adevărată libertate: îmi tai de la mine necesitățile netrebnice și de prisos, îmi smeresc voia mea cea egoistă și trufașă, biciuind-o cu ascultarea și, prin aceasta, ajung, cu ajutorul lui Dumnezeu, la libertatea duhului, iar, odată cu ea, și la bucuria duhovnicească! Dar cine din ei este mai capabil să poarte măreața idee și să se ducă s-o slujească, bogătașul însingurat sau acest om eliberat de tirania lucrurilor și deprinderilor? Călugărului i se reproșează singurătatea: "Te-ai însingurat ca să te

mântuiești între pereții mânăstirii, iar slujirea frățească ai uitat-o". Dar să vedem cine, până la urmă, va arăta mai multă râvnă pentru iubirea de frați? Căci nu la noi se află însingurarea, ci la ei, însă ei nu văd acest lucru. La noi, din cele mai vechi timpuri, oamenii de acțiune ieșeau din sânul poporului, de ce n-ar putea exista și acum? Aceeași oameni smeriți și blânzi, postitori și tăcuți, se vor ridica și vor merge spre împlinirea unei cauze măreție".[5]

Referindu-se la acuzațiile aduse monahilor, Dostoevschi notează în "Jurnalul unui scriitor" următoarele: "În fond, acest grup de fapte (faptele rele ale monahilor) cuprinde întotdeauna numai o jumătate de adevăr, dar a prezenta numai o jumătate din adevăr, după părerea noastră, această prezentare e mai rea decât minciuna. O minciună vădită se mai poate respinge, dar cum poți respinge un întreg sistem de fapte, dacă ele sunt adevărate? Noi știm că încă pe vremea Sfântului Teodosie, chiar pe timpul când se întemeia Lavra Pecersca, din Kiev, se găseau deja unii călugări tot așa de plini de pofte trupești și de lași în frățimea care se adunase. Mai știm, de asemenea, că păcatul, egoismul și chiar nelegiuirea au apărut încă din primele comunități creștine, încă de pe vremea întemeierii creștinismului. Arătând aceste fapte, noi nu propunem deloc să ne închinăm în fața faptelor istorice sau, mai precis, în fața legii și, prin aceasta, să ne liniștim. Acesta ar fi un lucru dezgustător. Dacă însă păcatul și ticăloșia au existat încă de pe timpul Sfântului Teodosie chiar și în primele zile ale creștinismului, în schimb tot atunci au existat Sfântul Teodosie și mucenicii care au murit pentru Hristos, ca și, întemeietorii creștinismului, sau și întemeietorii întregii societăți creștinești contemporane... Mânăstirea este o ieșire, o nepotolită cerință duhovnicească.. Vai de societatea ce nu are o umilință duhovnicească" (Opere complete, vol.21, EdituraNauca, Leningrad, 1980, "Mânăstirile noastre" pp.138-139).

2.- Dar mila lui Dostoevschi, izvorâtă din mila Mântuitorului lumii se întinde și asupra hulitorilor înșiși. Departe de a-i urî, el îi iubește și se roagă cu toată smerenia pentru ei. Când Alioșa îi cere permisiunea ca să meargă la mânăstire, același tată bețiv și desfrânat

îi dă voie, spunându-i la plecare: "Du-te, află acolo adevărul și vino de-mi povestește, căci dacă știi cu siguranță ce este dincolo îți vine mai usor să treci în lumea cealaltă. Ba chiar îți va sta mai bine să trăiești la călugări decât la mine, un biet bătrân beţiv cu fetiţele lui... deși de tine nu se va atinge nimic, cum nu se atinge de un înger. Eu însă simt că tu ești unicul om de pe faţa pământului care m-ai osândit, dragul meu băiat... și bătrânul izbucni în plâns... Mi-e milă de tine, Alioșa, de bună seama. Mi-e drag de tine, crede-mă... De altfel, acesta va fi un prilej fericit, căci tu ai să te rogi pentru noi, păcătoșii, fiindcă noi, stând aici, prea mult am păcătuit. Eu mă gândeam mereu la acest lucru: cine oare se va ruga pentru mine vreodată? Oare există, în lumea întreagă, un asemenea om?".[6]

La aceste întrebări, Dostoevschi răspunde prin gura lui Zosima: "Iubiţi-vă unii pe alţii, părinţilor, îi învăţă stareţul (după cum și-a amintit mai târziu Alioșa). Iubiţi poporul lui Dumnezeu. Că doar noi nu suntem mai Sfinţi decât mirenii pentru că am venit aici și ne-am închis între acești pereţi. Ci dimpotrivă, fiecare din cei veniţi aici, numai prin faptul că a venit aici, s-a cunoscut, pe sine, că e mai rău decât toți mirenii, decât toţi și decât toate câte există pe pământ... și cu cât va trăi mai mult, un călugăr, între pereţii chiliei lui, cu atât mai mult va trebui să simtă mai profund acest lucru. Căci în caz contrar nu avea de ce să vină aici. Dar când va afla că el nu numai că e mai rău decât toţi oamenii, ci este și vinovat în faţa tuturor oamenilor pentru toţi și pentru toate, pentru toate păcatele oamenilor, universale și personale, de-abia atunci scopul singurătăţii noastre va fi atins. Căci să știţi, dragii mei, că fiecare dintre noi este vinovat pentru toţi și pentru toate pe pământ, fără nici o îndoială, nu numai în ce privește vina universală, generală, ci personal fiecare pentru toţi oamenii și pentru fiecare om de pe acest pământ. Această conștiință este cununa căii călugărești, ba chiar a fiecărui om pe pământ. Căci călugării nu sunt în fond altfel de oameni, ci nu așa cum trebuie să fie toţi oamenii pe pământ. Doar atunci s-ar umili inima noastră într-o dragoste nesfârșită, universală, o dragoste ce nu cunoaște spaţiul. Atunci fiecare din noi va fi în stare să dobândească întreaga lume prin iubire și să spele păcatele lumii cu lacrimile sale... Fiecare să ia aminte de

inima sa, fiecare să se spovedească necontenit. Să nu vă fie teamă de păcatul vostru, chiar când îl recunoașteți, numai să aveți pocăință, și să nu vă tocmiți cu Dumnezeu. Iarăși vă spun, să nu vă trufiți. Nu vă mândriți în fața celor mici, nu vă mândriți nici în fața celor mari. Nu-i urâți nici pe cei ce vă alungă, nici pe cei ce vă fac de râsul lumii, nici pe cei ce vă batjocoresc și vă clevetesc. Să nu-i urâți pe atei, pe învățătorii cei răi, pe materialiști, nici chiar pe cei mai răi dintre ei, cu atât mai puțin pe cei buni, căci și printre ei mulți sunt oameni buni, mai ales în vremea noastră. Pomeniți-i în rugăciunile voastre astfel: mântuiește-i pe toți, Doamne, pe toți aceia pentru care nimeni nu se roagă, mântuiește-i și pe aceia care nu vor să se roage ție. Și adăugați imediat: nu mă rog cu mândrie pentru ei, căci eu însumi sunt mai ticălos decât toți și decât toate"...[7]

3.- "E îngrozitor, îi spune Fiodor Pavlovici lui Alioșa. Să vezi: așa prost cum sunt eu, totuși mă gândesc, din când în când, bineînțeles, nu chiar întotdeauna. Se poate oare, cuget eu, ca dracii să mă tragă la ei, cu furcile lor, când voi muri. Dar iarăși mă gândesc: cu furcile? De unde să le aibă dracii? Din ce material le fabrică? Din fier? Dar unde le făuresc?Au ei oare vreo fabrică acolo?... - Dar acolo nu există furci, rosti Alioșa, uitându-se liniștit și serios la tatăl său.[8]

Tot prin gura lui Zosima, Dostoevschi răspunde ce există acolo."Părinților și învățătorilor, mă gândesc: "Ce este iadul? Judec astfel: "Este suferința omului, care știe că de aci înainte nu mai poate iubi". O singură dată, în infinita existență ce nu se poate măsura cu timpul, nici cu spațiul, i-a fost hărăzită unei ființe duhovnicești, o dată cu apariția ei pe pământ, puterea sufletească de a-și spune: "Exist și iubesc". O dată, numai o singură dată, i-a fost hărăzită clipa iubirii active, vii, iar în acest scop i-a fost dată viața pământească și, odată cu ea, vremurile și soroacele. Și ce s-a întâmplat?

Această fericită ființă a respins neprețuitul dar, nu l-a prețuit, n-a iubit, a privit cu batjocură și a rămas nesimțitoare. Un astfel de om, după ce pleacă de pe pământ, vede și sânul lui Avraam și stă de vorbă cu Avraam, cum ne arată parabola despre bogatul nemilostiv și

Scanned with OKEN Scanner

săracul Lazăr, și contemplează raiul și se poate înălța la Domnul, dar tocmai prin aceasta se și chinuiește, căci se va ridica la Domnul fără să iubească, va veni în contact cu cei ce îl iubesc, el care a trecut cu vederea iubirea lor. De data aceasta el vede limpede și-și spune sieși: "Acum cunosc adevărul, și cu toate că aș dori să iubesc, totuși de aci înainte iubirea nu va putea trece la faptă, nu va mai fi nici jertfire de sine, căci s-a isprăvit viața pământească, nici Avraam nu va veni la mine măcar cu o picătură de viață vie (adică să-și aducă din nou darul vieții pământești, al vieții active de mai înainte) ca să-mi răcorească focul și setea de iubire duhovnicească de care ard acum eu care am disprețuit această iubire pe pământ. De aci înainte nu va mai exista viață, nici timpul nu va mai fi! Cu toate ca acum aș fi bucuros să-mi sacrific propria mea viață pentru alții, totuși, de aici încolo, nu se mai poate face nimic, căci a trecut acea viață care s-ar fi putut aduce ca o jertfă pe altarul iubirii, iar în momentul de față s-a deschis o prăpastie între viața de mai înainte și această nouă existență".Unii vorbesc despre un foc al iadului în sens material, eu însă nu cercetez această taină. Mă înfricoșez. Dar mă gândesc că, chiar dacă ar fi un foc material, cei lipsiți de iubire s-ar bucura cu adevărat, de un asemenea foc, căci, așa cuget, în chinurile materiale s-ar putea uita, măcar pentru o clipă, chinul duhovnicesc care e mai îngrozitor decât cel material. Dar acest chin spiritual nici nu se poate lua de la cei ce n-au iubit, căci aceste chinuri nu vin din afară, ci se află înlăuntrul lor. Și chiar dacă s-ar putea lua, atunci, mă gândesc, că ar deveni din această pricină mult mai nenorociți. Căci, deși i-ar ierta drepții din rai, văzând chinurile lor, și chiar dacă i-ar chema la ei, iubindu-i la nesfârșit, totuși, tocmai prin această iubire le-ar înmulți și mai mult chinurile, căci ar trezi în ei, cu mai multă putere, focul care însetează după iubire și recunoștință; ca răspuns la dragostea ce li se oferă, ar trezi focul unei iubiri active, care de data aceasta nu se mai poate înfăptui. În sfiala inimii mele cuget, totuși, că însusi faptul că acești nefericiți vor fi conștienți de această imposibilitate, acest lucru le-ar putea servi drept o ușurare, căci primind iubirea drepților, împreună cu imposibilitatea de a o recompensa, în această stare de supunere și acțiune, a acestei smerenii, vor dobândi, în sfârșit, un oarecare chip al

acelei iubiri active pe care au disprețuit-o pe pământ, precum și o oarecare acțiune asemănătoare acestei iubiri... Îmi pare rău, frați și prieteni ai mei, că nu vă pot spune toate acestea mai lămurit. Dar vai de cei ce se omoară singuri pe pământ, vai de sinucigași! Mă gândesc că nici nu poate exista cineva mai nenorocit decât cel ce-și face seama. Ni se spune că e păcat să ne rugăm pentru ei și biserica pare că îi leapădă pe din afară, dar cuget, în taina sufletului, meu ca s-ar putea să ne rugăm și pentru ei. Căci dragostea nu-l poate supăra pe Hristos. Pentru asemenea suflete eu m-am rugat lăuntric în toată viața mea, vă mărturisesc acest lucru, părinților și învățătorilor, ba chiar și acum, în fiece zi, mă rog.

"O, există și în iad din cei ce petrec ca niște oameni trufași și turbați, cu toate că, de data aceasta, ei cunosc adevărul în mod indiscutabil și contemplează în mod incontestabil acest adevăr. Există acolo suflete îngrozitoare, care au trecut în întregime de partea lui Satan. Făcându-se părtași duhului său plin de mândrie. Pentru aceștia iadul este, de data aceasta, benevol și insațiabil. Aceștia sunt deja niște martiri de bunăvoie. Căci ei, blestemându-l pe Dumnezeu și darul vieții, s-au blestemat pe ei înșiși. Ei se hrănesc cu răutăcioasa lor trufie, așa cum s-ar hrăni un flămând în pustie cu propriul său sânge pe care l-ar sorbi din trupul său. Dar rămânând în vecii vecilor nesăturați, ei resping și iertarea, iar pe Dumnezeu, care îi cheamă, îl blesteamă. Acești nenorociți nu-l pot contempla pe Dumnezeul Cel viu fără ură și cer ca să nu existe Dumnezeul vieții, ca Dumnezeu să se nimicească pe El însuși, o dată cu toata creația Sa. Și vor arde în focul mâniei lor veșnic, așteptând moartea și neființa. Dar moartea nu va veni".[9]

4.- În ciuda aparențelor, Ivan Caramazov crede în existența lui Dumnezeu.

"- Dar ieri, la tata acasă, ai afirmat că nu există Dumnezeu", îl privi Alioșa scrutător.

"- Ieri, în timpul mesei, la bătrânul nostru acasă, te zgândăram înadins, și am văzut cum ți s-au aprins ochișorii... Dar înțelege-mă,

eu, nu pe Dumnezeu nu-L accept, ci lumea zidită de El, adică lumea lui Dumnezeu n-o accept și nu pot conveni s-o accept".[10]

Dostoevschi a avut experiența duhului rău, dar, în același timp, a simțit de atâtea ori influența binefăcătoare a Duhului Sfânt. Ca și toți Sfinții, el știa că atâta timp cât ești stăpânit de puterile întunericului vezi totul în negru. Iar într-o noapte de beznă nu vezi nici albastrul cerului, nici albul catifelat al crinului, nici verdele covorului de iarbă. Totul ți se pare urât și dușmănos. Dar când te afli în zona de influență a Duhului Sfânt, vezi, ca la lumina zilei, toate frumusețile din jurul tău. Frumosul există și în primul caz, dar valul întunericului îl acoperă, dându-ne impresia că nici nu există în realitate. Dar când acest val este dat la o parte, atunci frumosul apare așa cum l-a presărat Dumnezeu, fie în natură, fie în sufletul omului.

Ivan Caramazov nu reușise să-și ridice acest val de pe ochii sufletului și, de aceea, nu vedea ceea ce vede un om care bâjbâie prin întuneric. Și așa cum noaptea o tufă de liliac înflorit ți se pare o nălucă diavolească, iar o crenguță de flori, un șarpe, tot astfel Ivan Caramazov, neavând viziunea vieții de dincolo și alifia Duhului Sfânt pe care autorul Apocalipsului ne-o recomandă pentru a ne unge ochii, vede în lume răul și urâtul tocmai acolo unde Zosima, Alioșa, Mâșchin sau pelerinul Mecar vedeau binele și frumosul lui Dumnezeu. Uneori, vedea și Ivan acest frumos, dar marama diavolească îi acoperea din nou privirea.

Depănându-și firul amintirilor, starețul Zosima istorisește următoarele despre frumusețile lăsate de Dumnezeu în lumea aceasta: "În tinerețea mea, e mult de atunci, au trecut aproape patruzeci de ani de atunci, umblam cu părintele Amfim prin toată Rusia, strângând daniile credincioșilor pentru mânătire. Odată am înnoptat pe malul unei ape mari pe care pluteau corăbiile. Eram împreună cu niște pescari, iar lângă grupul nostru se așează un tânăr cu chip frumos la înfățișare, un băiat de țăran de vreo optsprezece ani. Acesta se grăbea să ajungă la locul lui de muncă, pentru că a doua zi să treacă cu funia o barcă negustorească. Mă uit la el și văd că tânărul se uita înainte cu multă umilință și limpezime în ochii lui. Noaptea era luminoasă, liniștită, caldă, o noapte de iulie. Râul era larg. Aburii care se ridicau

din el ne împrospătau. Se auzea un ușor plescăit de peștișori. Păsărelele amuțiseră. Totul era liniștit, plin de har, toate se rugau lui Dumnezeu. Numai noi doi, eu și cu acest tânar, nu dormim. Stăm de vorbă despre frumusețea acestei lumi și despre măreața ei taină. Ne minunam amândoi cum fiecare firicel de iarbă, orice gâză, cât de mică, fiecare furnică sau albină aurie, toate cunosc uimitor de bine calea lor; fără să aibă rațiune mărturisesc taina lui Dumnezeu, pe care o săvârșesc singure, neîncetat. Și văd cum, deodată, s-a aprins inima drăgălașului de băiat. Atunci el mi-a dezvăluit taina sa, spunându-mi ca îi place pădurea, ca iubește păsărelele pădurii. Era vânător de păsări. Cunoștea fiece fluier de pasăre mică. Știa să ademenească orice pasăre. Îmi spune, nu cunosc să fie undeva, mai bine ca în pădure; Iar după un timp de reflectare zice: ba nu; chiar peste tot e bine. Așa este îi răspund, peste tot e bine și foarte frumos, pentru că peste tot este numai adevăr. Uită-te, îi spun, la cal, la acest animal mare, care se află în apropierea omului, sau la boul pe care îl hrănești dar și îl muncești, cum stă cu capul plecat și gânditor, trist. Uită-te la fețele lor: câtă blândețe, cât atașament pentru omul care adeseori îl bate fără nici-o milă, câtă nerăutate și câtă frumusețe se află întipărită pe fața lui. Rămâi chiar adânc mișcat când îți dai seama că el n-are nici un păcat, căci totul, în jur, este desăvârșit, că totul este fără de păcat afară de om, și că Hristos este cu ei mai înainte de a fi cu noi". - "Dar oare, întreabă tânărul, și dobitoacele îl au pe Hristos?" "Dar cum poate fi altfel? îi spun, căci cuvântul este pentru toți. Toată zidirea și toată făptura, fiece frunzuliță năzuiește spre Cuvântul Întrupat, cântă slava lui Dumnezeu, plânge în fața lui Hristos. Într-un chip necunoscut sieși, săvârșind toate acestea prin taina vieții lor fără de pacate. Iată, îi spun, în pădure rătăcește ursul cel cumplit, înfricoșat și sălbatic, și totuși e nevinovat întru nimic de toate acestea". Și i-am povestit cum venea odată ursul la un mare Sfânt care se mântuia în pădure, într-o chiliuță mică, și marele Sfânt umilindu-se pe sine, a ieșit fără frică, în întâmpinarea lui, i-a dat o bucată de pâine și apoi I-a zis: "Du-te, Hristos să te aibă în pază". Și a plecat fiara sălbatică, ascultătoare și blândă, fără să-i facă vreun rău". Și s-a minunat

tânărul când a auzit că ursul a plecat fără să facă vreun rău și că Hristos este și cu acesta.

"Ah, cât de bune sunt toate, zise băiatul, cât de bune și de minunate sunt toate!". Apoi căzu pe gânduri, chipul îi era liniștit și privea dulce . Văd că a înțeles. În cele din urma adormit fiind stăpânit de un somn ușor, fără păcate. Binecuvântează, Doamne, tinerețea! Mergând spre somn, m-am rugat pentru el: Doamne trimite pacea și lumina Ta, oamenilor Tăi".[11]

Astfel de oameni, în care lucrează Duhul Sfânt, Îl acceptă pe Dumnezeu, dar acceptă și lumea frumoasă creată de El. Până și Ivan Caramazov, care nu putea accepta lumea lui Dumnezeu cu rațiunea, o acceptă totuși cu inima, când îi zice lui Alioșa: "Scumpe îmi sunt frunzulițele lipicioase care se răsfiră primăvara, scump îmi este cerul albastru, drag mi-e omul care, uneori, crede-mă, nici nu știi pentru ce îl iubești, scumpă îmi este fapta omenească, în care poate că de multă vreme ai încetat să mai crezi, dar care totuși o cinstești cu inima după vechi aduceri aminte".[12]

Înainte de a-și încheia Apocalipsul, vizionarul din Patmos scrie: "Atunci moartea și Iadul fură aruncați în iezerul de foc. Aceasta este moartea cea de a doua: iezerul cel de foc" (Apoc.20.14). Iar după ce s-a terminat cu moartea și cu Iadul, cu demonii și cu îndrăciții păcătoși, în fața ochilor Sfântului Ioan a apărut "un cer nou și un pământ nou" (Apoc.21.1.). Tot astfel, înainte de a-și încheia opera, Dostoevschi termină cu tarantulele, cu trichinelele, cu Quasimozii, cu Gazinii, cu Orlovii, cu scorpionii lui Ipolit și ridică cortina, ca cititorii, să vadă un cer nou fără demoni și un pământ nou fără păcătoși. Valul care acoperea partea frumoasă este dat la o parte, căci de sus pogoară "noul Ierusalim" ca să readucă raiul pe pământ, după cum credea și Rascolnicov.

5.- Dar Ivan Caramazov nu acceptă lumea lui Dumnezeu mai ales din cauza suferințelor pe care le îndura, de-a valma, toate făpturile însuflețite, începând cu căluțul omorât de Micolca și sfârșind cu nevinovatul copilaș sfâșiat de câinii boierului sub ochii înnebuniți de durere ai părinților sau cu fetița închisă în pivnița umedă unde, cu lacrimi în ochi, se ruga lui "Doamne, Doamne".

Scanned with OKEN Scanner

"Așadar, conchide Ivan, eu Îl accept pe Dumnezeu. Și nu-L accept doar printr-o simplă bucurie, ci, mai mult, accept și Înțelepciunea Lui și scopul Lui, care ne sunt cu totul necunoscute. Cred într-o ordine, în sensul vieții, cred într-o veșnică armonie, în care se zice că ne vom contopi cu toții. Cred în Cuvântul spre care năzuiește întregul univers, Care "era la Dumnezeu" și care este Dumnezeu Însuși; Ei și tot așa cu altele, și altele la infinit. Multe cuvinte s-au alcătuit pe chestia asta. Se pare că mă aflu pe un drum bun, ce zici? Și totuși, închipuiește-ți că, la urma urmelor, eu nu accept această lume a lui Dumnezeu. Cu toate că îmi dau seama de existența ei, eu totuși n-o admit nicidecum".[13]

Revenind la suferințele copiilor, Ivan Caramazov continuă: "Nu voi vorbi deocamdată nimic despre oamenii mari pentru că, pe lângă faptul că ei sunt odioși nu merită iubirea, asupra lor cade și pedeapsa, căci ei au mâncat din măr, au cunoscut binele și răul, au devenit "ca niște dumnezei". "Dar mai continuă să mănânce din măr și astăzi. Dar copilașii n-au mâncat nimic și, deocamdată, n-au nici-o vină. Tu iubești copilașii, Alioșa? Știu că-i iubești și vei înțelege pentru ce, acum, numai despre ei vreau să-ți vorbesc. Dacă ei suferă tot atât de greu pe pământ, desigur că sunt pedepsiți pentru părinții lor care au mâncat mărul. Dar această judecată vine din altă lume și nu este înțeleasă de inima omenească păcatele, I-a nici pe pământ. Nu e voie să sufere un nevinovat pentru păcatele altuia, și încă un astfel de nevinovat! Oricât te-ai mira, Alioșa, și eu îi iubesc grozav de mult pe copii".[14]

Stareţul Zosima își dă răspunsul și în această problemă: Un copil "are nevoie de soare, de jocuri copilărești și, de peste tot, de un exemplu luminos și măcar de o picătură de dragoste pentru el. Să nu fie exemple rele, cuvinte desfrânate și beție în jurul lui, să nu fie, monahilor, să se curme odată schinguirea copiilor. Ridicați-vă și propovăduiți acest lucru mai repede, cât mai repede".[15] Iubiți toată zidirea lui Dumnezeu, atât în întregul ei cât și în fiece firicel de nisip.Iubiți orice frunzuliță, orice rază divină. Iubiți dobitoacele, iubiți

plantele, iubiţi orice lucru. De vei iubi orice lucru, vei pricepe și taina dumnezeiască ce se află în lucruri. De o vei înţelege odată, vei începe de aici înainte s-o cunoști tot mai departe și mai mult în fiece zi. Și vei îndrăgi, în sfârșit, toată lumea, de data aceasta, cu o dragoste totală, universală. Iubiţi dobitoacele, căci Dumnezeu le-a dat un început de gândire și o bucurie fără tulburare. Nu o răzvrătiţi, așadar. Nu le chinuiţi. Nu vă împotriviţi gândului dumnezeiesc. Omule, nu te preaînălţa în faţa animalelor: ele sunt fără păcate, iar tu, cu toată măreţia ta, umpli pământul de puroi, când apari pe el. Iar în urma ta lași o dâră de putregai, vai, aproape ca fiecare din noi, datorită mulţimii păcatelor! Pe copii să-i iubiţi în mod deosebit, căci și ei sunt fără de păcat, sunt ca îngerii și trăiesc pentru ca noi să ne umilim, pentru ca să ne curăţim inimile noastre și pentru ca să ne slujească drept o indicaţie. Vai de acela care va obidi un prunc! Pe mine m-a învăţat părintele Amfim ca să-i iubesc pe copii. El, așa de drăguţ și tăcut cum era în pelerinajele sale, de multe ori cumpăra, pe bănuţii primiţi de la credincioși și împărţea turtă dulce, bomboane, și alte, felurite, daruri copiilor . Nici nu putea trece pe lângă copilași fără să se cutremure sufletul lui plin de dragoste".[16]

Dar iată că, în ciuda predicii lui Dostoevschi, oamenii răi continuă să bată pe căluţi peste ochi și să-i sfâșie pe copilași ca niște câini. Ce-i de făcut? Să te lași cuprins de deznădejde? Să te răzvrătești?

-Nu! răspunde Dostoevschi. "Să nu vă tulbure pe voi păcatul oamenilor în lucrarea voastră! Să nu vă temeţi că păcatul vă va zădărnici lucrarea voastră și nu-i va îngădui să se săvârșească. Să nu spuneţi: "Puternic e păcatul, întărită e nelegiuirea, grozav de spurcat e medicul, iar noi suntem singuri și neputincioși. Ne va înnăbuși mârșăvia lumii înconjurătoare și nu va îngădui să se săvârșească lucrarea cea bună".

Feriţi-vă, copii, de o asemenea deznădejde! În acest caz, nu există decât o singură scăpare: să te iei pe tine însuţi și să te faci singurul răspunzător pentru întregul păcat omenesc. Prietene, acest lucru este într-adevăr așa, căci deîndată ce te vei socoti, cu toată sinceritatea, răspunzător pentru toate și pentru toţi, vei vedea

numaidecât că așa este cu adevărat și că de bună seamă tu ești vinovat pentru toate în fața tuturor. Iar de vei arunca trândăvia și neputința ta asupra oamenilor, vei ajunge în cele din urmă să devii părtaș la trufia satanică și să cârtești împotriva lui Dumnezeu".

"Fraţilor, dragostea este învăţătura noastră de căpătâi a noastră, dar trebuie să știm cum s-o dobândim, căci ea cu anevoie se câștigă, se cumpără cu preţ scump, cu o muncă îndelungată și după o lungă durată de practică zilnică, căci nu trebuie să iubim numai pentru o clipă întâmplătoare, ci pentru totdeauna. Căci așa, întâmplător, oricine poate iubi, chiar și un răufăcător. Tânărul meu frate Marchel cerea iertare și de la păsărele. Ai zice că e un lucru fără nici un tâlc și totuși așa este, căci totul, în lumea aceasta, este ca un ocean, totul curge și se mișcă, prin atingere. De vei mișca apa, într-un singur loc, va răspunde tocmai în celălalt capăt al lumii. Să zică lumea că e o nebunie să ceri iertare de la păsărele, dar eu cred că și păsărelelor și copiilor și fiecărui dobitoc le-ar fi mai ușor, dacă tu însuţi ai fi mai cu frica lui Dumnezeu, măcar un pic".[17]

"Văzând păcatele oamenilor, te vei întreba: "S-o iau cu sila sau cu o dragoste smerită?" Să hotărăști totdeauna astfel: "Am s-o iau cu o dragoste smerită". De te vei hotărî astfel, odată pentru totdeauna, vei putea să cucereşti chiar lumea toată. Iubirea smerită este o forţă formidabilă, cea mai puternică din toate, ba chiar e fără asemănare".[18]

6.- Dar Ivan Caramazov, în revolta lui, îl întreabă pe Alioșa: "Ce să faci cu boierul, de pildă, care îngăduie ca să fie sfâșiat de câini un copilaș nevinovat? Să fie împușcat?

"- Da, să fie împușcat... răspunde Alioșa, deși recunoaște că a spus o prostie.

La aceasta, Dostoevschi răspunde, în capitolul culminant al romanului, astfel: "În mod deosebit, să ţii minte că nu poţi fi judecătorul nimănui, căci nu poate exista pe pământ un om care să judece pe criminal, dacă acest judecător nu va recunoaște, mai întâi, că și el este întocmai ca și criminalul care stă în fața lui și că, poate, tocmai el, cel ce judecă, este cel dintâi vinovat pentru crima celui ce

stă înaintea lui. Când însă va înţelege acest lucru, atunci acest om va putea să devină și judecător. Oricât de nesăbuit ar părea la înfățișare, dar acesta este adevărul. Căci de-aș fi fost eu însumi neprihănit poate că n-ar fi existat nici criminalul care sta înaintea mea. Dacă vei putea să iei asupra ta crima ucigașului, care se află în fața ta și care este judecat în inima ta, atunci să accepți numaidecât ca să suferi în locul lui, iar pe criminal să-l eliberezi fără nici o mustrare. Și chiar dacă însăși legea te-ar numi pe tine judecător, atunci, pe cât stă în puterile tale, să procedezi și în cazul de față în același duh, căci va pleca și se va osândi pe sine mai rău decât prin judecata ta. Iar dacă, după ce-l vei săruta, va pleca mai nesimţitor, bătându-și joc de tine, să nu te smintești nici de aceasta. Înseamnă că încă nu i-a venit ceasul, dar va veni la vremea sa. Dar dacă nu-i va veni, e totuna. Altul în locul lui va cunoaște și va suferi și se va osândi și se va învinui pe sine însuși, și dreptatea va fi îndeplinită. Să crezi că așa va fi, să crezi fără nici o îndoială, căci tocmai în aceasta se află toată nădejdea și toată credința Sfinţilor.

"Dacă în jurul tău se vor afla oameni răi și nesimțitori, care nu vor vrea să te asculte, atunci să cazi în fața lor și să ceri iertare de la ei, căci într-adevăr și tu ești vinovat de faptul că nu vor să te asculte. Dar dacă nu poţi vorbi cu cei înrăiţi, atunci slujește-i în tăcere și cu inima zdrobită, fără să-ți pierzi vreodată nădejdea. Dacă însă toți te vor părăsi și, de data aceasta, te vor izgoni cu forța, atunci, rămânând singur, să cazi la pământ și să-l săruți, udă-l cu lacrimile tale și pământul va scoate roade din lacrimile tale, chiar dacă nu te-ar vedea și nu te-ar auzi nimeni în singurătatea ta. Să-ți păstrezi credința până la sfârșit, chiar dacă s-ar întâmpla să se pervertească toţi oamenii pe pământ și numai tu singur să rămâi credincios, să aduci și atunci jertfa ta și să-l lauzi pe Dumnezeu, tu care ai rămas singur. Dar dacă, mergând pe cale singur, te vei întâlni cu unul ca tine și vă veţi uni amândoi, atunci, iată, de acum încolo aveți cu voi toată lumea, lumea iubirii celei vii. Îmbrățișați-vă unul cu altul cu umilință și lăudați-l pe Domnul, căci s-a împlinit dreptatea Lui chiar numai în voi doi.

"De se va întâmpla să greșești tu însuți și vei fi întristat până la moarte pentru păcatele tale sau pentru păcatul tău, ce te-a lovit pe

neașteptate, atunci să te bucuri pentru altul, să te bucuri pentru cel drept, să te bucuri pentru faptul că, dacă tu ai greșit, în schimb el este drept și n-a greșit.

"Dar dacă răutatea oamenilor te va întrista, printr-o indignare și amărăciune de nebiruit, împingându-te până la dorința de a te răzbuna pe răufăcători, atunci înfricoșează-te de acest simțământ mai mult decât de orice, du-te imediat și-ți caută chinuri, ca și cum ai fi tu singur vinovat de această răutate a oamenilor. Primește aceste chinuri și rabdă-le și ți se va potoli inima, dacă vei înțelege că și tu ești vinovat, căci ai fi putut să fii un luminător pentru răufăcători, asemenea Acelui Om care, El singur, e fără de păcat, dar față de toate acestea tu nu ai fost o lumină pentru ei. Dacă ai fi fost un luminător, atunci cu lumina ta ai fi luminat și altora calea, și acela care a săvârșit nelegiuirea poate că n-ar fi făcut-o în prezența luminii tale. Și chiar dacă să zicem că ai luminat, dar vezi că oamenii nu se mântuiesc, nici chiar, în prezența luminii tale, atunci să fii tare și să nu te îndoiești de puterea luminii cerești. Să crezi cu adevărat că dacă acum nu s-au mântuit, atunci se vor mântui mai târziu. Iar de nu se vor mântui nici mai târziu, atunci se vor mântui fiii lor, căci lumina ta nu va muri chiar dacă tu vei fi deja mort. Neprihănitul pleacă, dar lumina lui rămâne. Oamenii, însă, se mântuiesc întotdeauna și după moartea celui ce se mântuiește. Neamul omenesc nu-i primește pe proorocii săi și îi ucide cu pietre, dar oamenii își iubesc mucenicii și îi cinstesc pe cei ce i-au chinuit. Tu însă lucrezi pentru omenirea luată în întregul ei, faci fapte bune pentru Împărăția Cerurilor care vine. Dar răsplată să nu cauți niciodată, căci și fără ea ai deja o mare răsplată pe acest pământ: bucuria ta cea duhovnicească pe care o dobândește numai cel neprihănit. Să nu-ți fie teamă nici de oamenii cu nume mare, nici de cei puternici, ci fii înțelept și întotdeauna plin de cuviință. Să știi măsura, să cunoști soroacele, învață-le bine. Când însă rămâi singur, roagă-te. Cu multă dragoste să cazi cu fața la pământ și să-l săruți. Sărută pământul și iubește necontenit, fără să te saturi vreodată, pe toți oamenii, iubește toată făptura, caută extazul și răpirea spre cele cerești. Udă pământul cu lacrimile bucuriei tale. Iar

de răpirea aceasta să nu-ţi fie ruşine. Preţuieşte-o căci este un dar dumnezeiesc, un mare dar, care nici nu se dă celor mulţi, ci numai celor aleşi.

"Fă-ţi lucrarea ta fără să obosești. Dacă, noaptea mergând spre somn, cugetul îţi va aminti şi-ţi va zice: "N-am împlinit ceea ce trebuia să îndeplinesc, să te scoli imediat şi să împlineşti".[19]

Fără să se gândească mult, Alioşa i-a răspuns lui Ivan că un om ca boierul, care a poruncit ca bietul copil să fie sfâşiat de câini, trebuie omorât. Dar şi-a revenit imediat şi a adăugat "am spus o prostie". În cele de mai sus, stareţul Zosima a expus pe larg cum trebuie să procedăm în asemenea cazuri.

7.- Dar pentru ce unii oameni nu acceptă lumea lui Dumnezeu? Pentru că, răspunde Dostoevschi, "rădăcinile gândurilor şi simţămintelor noastre nu se află aici, ci în alte lumi. Iată pentru ce spun filosofii că pe pământ e cu neputinţă să pătrunzi esenţa lucrurilor. Dumnezeu a luat seminţe din alte lumi şi le-a semănat pe acest pământ. Grădina lui a crescut. A răsărit tot ce a putut să răsară, dar ceea ce a crescut trăieşte şi e viu numai prin simţământul contactului său cu alte lumi tainice. Dacă slăbeşte în tine acest sentiment, atunci moare şi ceea ce a crescut în tine. Atunci vei deveni indiferent faţă de viaţă şi chiar ai s-o urăşti".[20]

Vorbind, mai sus, despre suferinţa copiilor, Ivan spunea: "Această judecată vine din altă lume şi nu este înţeleasă de inima omenească, aici pe pământ". De ce? Tocmai pentru că inima omenească şi-a întrerupt acest contact cu alte lumi. Iar contactul cu aceste lumi superioare se menţine prin rugăciune şi prin iubire smerită. Şi când, prin practicarea virtuţilor creştine, se deschid ochii noştri lăuntrici, când cade mahrama, când cad solzii de pe ochi, atunci toate devin clare, capătă un sens, o frumuseţe. Atunci omul se socoteşte vinovat de toate în faţa tuturor, aşa cum un tată, plin de patimi rele şi de vicii, e conştient de vinovăţia lui în faţa propriilor săi copii pe care i-a născut cu predispoziţii spre aceleaşi vicii şi boli, precum este conştient de vinovăţia lui în faţa tuturor celor cu care a venit în contact şi i-a molipsit de bolile şi de viciile lui. Iar când un copil nevinovat se naşte cu plăgile şi cu amprentele păcatelor

Scanned with OKEN Scanner

ereditare pe trup și pe suflet, mai putem da vina pe Dumnezeu? De ce să zicem că nu acceptăm lumea lui Dumnezeu, când această lume a păcatului este creaţia diavolului în colaborare cu voinţa cea rea a omului? Și atunci, nu e mai bine să zic, eu, omul robit păcatului, nu Dumnezeu, ci eu sunt vinovat pentru toate în faţa tuturor? Dumnezeu a făcut raiul pe pământ, dar noi i-am deschis păcatului o portiţă de intrare, prefăcând lumea lui Dumnezeu într-o lume a păcatului, care până astăzi "Zace întru cel viclean" (I Ioan 5,19. Iar Iisus "s-a dat pe Sine pentru păcatele noastre, ca să ne scoată pe noi din acest veac viclean" Gal.I,4).

Marchel cerea iertare nu numai de la oameni, ci și de la păsărele. Și avea dreptate. Căci toată făptura "suspină", cum zice Apostolul Pavel, din cauza omului care, prin păcatul originar, a lăsat să intre în lume suferinţa și moartea, care nu fac parte din lumea lui Dumnezeu. Și așa cum copilașii suspină și mor din cauza bolilor moștenite de la părinţi, fără să fie vinovaţi, fără să fi muşcat din măr, cum se exprimă Ivan, tot astfel toată flora și fauna, toată natura și toate vieţuitoarele de pe pământ suferă și mor din cauza păcatului săvârșit în rai, care a pătruns ca o otravă de șarpe în toate compartimentele vieţii. Daca Adam n-ar fi păcătuit în rai și dacă eu n-aș continua să păcătuiesc pe pământ, suferinţa și moartea, răutatea și ura, foamea și boala n-ar exista nici printre oameni, nici printre animale, nici printre păsărele. De aceea, cuvintele lui Ivan Caramazov ar trebui formulate astfel: "Eu Îl accept pe Dumnezeu, dar lumea desfigurată de diavolul și de păcat n-o accept".

8.- Dar oare această lume este iremediabilă și pierdută pentru totdeauna, așa cum credea Ivan Caramazov?

Eroii pozitivi, oamenii frumoși ai lui Dostoevschi, Mâșchin, Macar, Marchel, Alioșa, Zosima, văd chiar în viaţa de aici un rai. În ciuda tuturor păcatelor și răutăţilor, ei văd o frumuseţe divină chiar în lumea lui Dumnezeu pe care Ivan nu voia s-o accepte în halul în care este desfigurată de păcat și de diavol. Iar secretul este același extaz, aceeași permanentă stare de rugăciune, care ne ridică în sferele Duhului Sfânt, de unde lumea se vede frumoasă așa cum a creat-o

Scanned with OKEN Scanner

Dumnezeu. Părţile urâte cad în umbră şi ies la iveală numai părţile frumoase.

"Raiul, îi spune oaspetele de taină lui Zosima, este ascuns în fiecare din noi. Iată, acum el se află ascuns şi în mine. De voi vrea, chiar mâine, raiul va deveni, pentru mine, o realitate. Şi, de data aceasta, pentru toată viaţa".[21]

Odată ajuns aici, un suflet plin de Duhul Sfânt nu vede în lume decât binele şi frumosul, aşa cum într-o veche poveste se spune că Iisus admira dinţii frumoşi ai câinelui mort, lângă drum, spre mirarea lui Mahomed care, cu batista la nas, se întorcea plin de scârbă din faţa hoitului împuţit. Tot astfel Sfinţii, care se aflau într-o permanentă stare de rugăciune şi extaz, vedeau în jurul lor raiul despre care vorbeşte Dostoevschi. Mai mult: prin puterea Duhului Sfânt, ca printr-o divină baghetă "magică", Sfinţii transformau în bine tot răul din jur. Nu numai hainele, ci şi umbra apostolilor tămăduia bolile suferinzilor ce se apropiau de ei cu credinţă. Sfântul Gherasim de la Iordan îmblânzise, altfel decât dresorii, un leu care se ducea zilnic cu măgarul la păscut, ţinând căpăstrul cu dinţii, iar seara îl aducea nevătămat acasă. Sfântul Serafim Sarov hrănea, cu mâna lui, un urs sălbatic din pădure. Iar Sfântul Francisc din Assisi hrănea un lup, precum şi toate păsărelele care îl urmau cu toată blândeţea. Prin rugăciunile Sfinţilor veneau ploile în locurile secetoase, care se transformau în tot atâtea grădini frumoase, iar oamenii cu năravuri de fiară deveneau nişte mieluşei fără răutate, cum a fost cazul cu Sfântul Moise Arapul sau cu Sfântul Varvar.

Sfinţii, întrucât au cugetul lui Hristos, nu l-ar fi urât nici pe boierul care a poruncit slugilor să asmută câinii de vânătoare ca să sfâşie un copilaş nevinovat; Ei, având viziunea vieţii de dincolo, ştiau prea bine că acel copilaş a ieşit din crisalida lui sfâşiată de câini şi s-a mutat printre îngeraşi în fericirea raiului. Cei ce au cugetul lui Hristos ştiu prea bine că, prin aceasta, boierul i-a făcut copilului, chiar nevrând, cel mai mare bine, aşa cum o mamă ştie că chirurgul îi face copilului ei un mare bine când îl taie şi îi scoate putrefacţia aducătoare de moarte. Ivan Caramazov, neavând viziunea vieţii de dincolo, zicea că boierul merită să fie împuşcat, dat tot aşa ar zice şi o

mamă nebună, care nu ar cunoaște intenția chirurgului și s-ar mărgini numai la ceea ce vede și aude: țipetele și sângele copilului.

9.- Privite din acest unghi de vedere, putem spune ca și Chirilov, din "Demonii", că în lumea aceasta "toate-s bune".

Când Procuratorul îl amenință pe Sfântul Vasile cel Mare că îl va supune la chinuri, că îi va confisca toate averile, că îl va exila și că îl va omorî, Marele Părinte bisericesc îi răspundea pe rând: chinurile și rănile pe care le voi primi îmi vor fi mai de preț decât toate decorațiile ostașilor, iar moartea o voi primi cu brațele deschise, pentru că demult aștept să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos, încolo n-am decât hainele și cărțile pe care le poți lua oricând și, fiindcă tot pământul este al Domnului, oriunde mă vei surghiuni îl voi proslăvi pe Dumnezeu.

Către sfârșitul vieții sale, starețul Zosima are aceleași cugete. "Dumnezeu îl restabilește din nou pe Iov. Îi dă iarăși bogăția de altădată. Trec din nou ani mulți și, iată, i se nasc copii noi, alți copii, și el îi iubește. Doamne: "Dar cum poate el să-i iubească pe acești copii noi, când cei de mai înainte nu mai există, când s-a lipsit de ceilalți? Aducându-și aminte de ei și copiii cei noi fiindu-i deosebit de dragi, oare ar fi putut el să fie pe deplin fericit?" Și totusi se poate, e posibil: amărăciunea cea veche se preface treptat, prin taina cea mare a vieții omenești, într-o liniștită și umilită bucurie. În locul sângelui clocotitor al tinereții vine bătrânețea cea blânda și senină. Binecuvântez răsăritul de fiece zi al soarelui și inima mea îl cântă ca și altădată, dar de data aceasta iubesc mai mult apusul lui, razele lui lungi și piezișe, iar odată cu ele amintirile liniștite, blânde, pline de umilință, chipurile dragi din toată viața mea lungă și blagoslovită, iar mai presus de toate dreptatea dumnezeiască, care mă umilește, mă împacă, cu toate lucrurile ce le voi ierta! Mi se sfârșește viața, știu acest lucru și-l aud, dar simt în fiecare din zilele ce mi-au mai rămas, cum viața mea pământească vine în atingere cu o viață nouă, care de data aceasta este nesfârșită, necunoscută, dar care vine curând. Presimțind-o, îmi freamătă sufletul cuprins de extaz, mi se lumineaza mintea și-mi plânge inima de bucurie"...[22]

NOTE

1 - 3. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.480, 483.

4 - 22. F.M Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9, p.115, 116, 391, 394, 34-35, 205-206, 34, 403-405, 294, 295, 368-340, 288-289, 295, 298, 394, 399, 400, 399, 401-403, 401, 379, 365-366

Scanned with OKEN Scanner

NUNTA DIN CANA GALILEII

În capitolul "Călugărul rus", Dostoevschi i-a răspuns hulitorului Ivan, precum și altor hulitori, dar aceste răspunsuri se adresează mai mult puterii înțelegătoare. Ele se aseamănă cu cuvintele prietenilor lui Iov, care nu consolează. Izvorăsc din puterea de argumentare, din puterea de convingere a omului. Astfel de răspunsuri a primit, probabil, și David în durerea lui. El însă nu s-a convins de adevărul divin decât în clipa când "a pătruns în Sfintele, lui Dumnezeu, locașuri".

Tot astfel a făcut și marele Dostoevschi. El nu s-a mulțumit numai cu răspunsurile date în cartea a șasea. Căci aici scriitorul a răspuns numai la întrebările hulitorului raționalist. Dar, după cum am văzut mai sus, la urmă se răzvrătise și evlaviosul Alioșa. Ucenicul lui Zosima, ca și proorocul David, nu se lăsa convins de argumentări izvorâte din puterile omenești, ci numai când pătrunde în Sfintele locașuri ale Duhului Sfânt, care nu e numai Mângâietorul inimilor omenești, ci și Duhul Adevărului și care nu este accesibil decât în stare de extaz, când vorbește însuși Domnul fie "din vălmășagul furtunii" ca lui Iov, fie "din mijlocul tunetelor și fulgerilor" ca lui Moise, fie dintr-un "murmur dulce și ușor" ca lui Ilie[1], fie, în sfârșit, cum i-a vorbit lui Alioșa printr-o frumoasă vedenie pe care o redăm în întregime, mai jos:

"Potrivit cu programul mânăstirii, era foarte târziu când Alioșa sosi în schit. Portarul l-a introdus pe o cărare specială. Sunase ora nouă, ora de odihnă și de liniște generală după o zi atât de agitată pentru toți. Alioșa deschise ușa sfios și intră în chilia stareţului în care acum se afla sicriul lui. În afară de părintele Paisie, care citea, singur, Evanghelia, deasupra sicriului, și de tânărul poslușnic Porfirii care, obosit de convorbirea din noaptea trecută și de grijile de astăzi,

dormea în altă odaie pe podele, scufundat într-un somn adânc de băiat tânăr, în chilie nemaifiind nimeni.

Părintele Paisie, deși auzise că a intrat Alioșa, nici n-a întors capul. Alioșa a luat-o spre colțul din dreapta, a ieșit, a îngenunchеat și a început să se roage. Sufletul lui era plin până la refuz, dar oarecum într-un chip vag. Și în inima lui nu se reliefa, numai decât un sentiment care ar fi voit să iasă, prea mult, în evidență, ci dimpotrivă, un simțământ îl înghesuia pe celălalt într-un vârtej liniștit și egal. Inima lui era plină de dulceață și, lucru ciudat, Alioșa nu se mira de toate acestea. Își arunca din nou privirea asupra acelui sicriu care se afla în fața lui, asupra mortului care îi era atât de scump și care era acoperit de jur împrejur, dar cu toate acestea în sufletul lui nu se mai afla acel sentiment de jale, plin de lacrimi, tânguitor și chinuitor, ca în zorii dimineții. Deîndată ce intră pe ușă, Alioșa căzu în fața sicriului ca în fața unor Sfinte moaște, dar bucuria, veselia duhovnicească strălucea ca o stea pe cerul minții și inimii lui. O fereastră din chilie era deschisă, cerul era proaspăt și puțin cam rece. "Asta înseamnă că mirosul corpului intrat în putrefacție a devenit mai greu, dacă s-au hotărât să deschidă geamul", cugeta Alioșa. Dar până și acest gând privitor la mirosul de cadavru, care nu demult i se părea atât de îngrozitor și lipsit de slavă, n-a mai stârnit în sufletul lui mâhnirea și indignarea de adineaori. Începu să se roage liniștit, dar își dădu seama în curând că se roagă aproape mașinal. În sufletul lui scânteiau fragmente de gânduri, se aprindeau ca niște stele mici și se stingeau imediat, dând loc altora. În sufletul lui însă dormea, în schimb, ceva compact, ceva potolitor, ceva forțe, lucru de care era conștient. Uneori începea rugăciunea cu înflăcărare. Avea o mare dorință de a mulțumi și de a iubi... Dar, începând rugăciunea, trecea dintr-odată la altceva. Rămânea dus pe gânduri. Uita rugăciunea și pe acel "altceva" care o întrerupea. Începu să asculte ceea ce citea părintele Paisie, dar, obosit peste măsură, se lăsă, încetul cu încetul, cuprins de mrejele unui somn subțire...

"A treia zi, s-a făcut nunta în Cana Galileii, citea părintele Paisie, iar mama lui Iisus era acolo. Și au fost chemați la nuntă și Iisus cu ucenicii săi".

Scanned with OKEN Scanner

Nuntă? Ce-i asta... Nunta... trecea ca un vifor prin mintea lui Alioșa. Și ea este fericită... A plecat la un ospăț... Nu. Ea n-a luat cuțitul. Desigur, n-a luat cuțitul... Acesta n-a fost decât un cuvânt "jalnic"... Ei... cuvintele jalnice trebuiesc iertate, negreșit. Cuvintele jalnice delectează sufletul... fără ele amarul ar fi mai greu de suportat pentru oameni. Rachitin s-a dus pe ulicioară. Atâta timp cât Rachitin se va gândi la ofensele lui, se va duce întotdeauna pe ulicioară... Însă, drumul... calea e mare, dreaptă, luminoasă, de cristal și, la capătul ei, este soarele... A? Ce citește?

..."Și nu mai aveau vin. Atunci mama lui Iisus zis-a către El: Nu mai au vin"...auzi Alioșa.

"Ah, da. Aici n-am fost atent. N-am vrut să-mi scape aceste cuvinte. Îmi place acest pasaj din Sfânta Scriptură; asta-i Cana Galileii, prima minune.. Ah, asta-i o scumpă minune! Nu amărăciunea, ci bucuria omenească a cercetat-o Hristos. Săvârșind pentru prima oară o minune, a dat o mână de ajutor bucuriei omenești..."Cine îi iubește pe oameni acela iubește și bucuria lor"... Aceste cuvinte le repetă mereu răposatul. Asta era una din cele mai principale idei de ale lui... Fără bucurie nu se poate trăi, spunea Mitea.... Da, Mitea.. Tot ce este adevărat și frumos este întotdeauna plin de sentimentul iertării tuturor; asta tot el o spunea"...

"Zis-a ei Iisus: ce este mie și ție, femeie? Ceasul meu n-a venit până acum. Mama lui zis-a celor ce slujeau: Faceți ceea ce vă va spune".

"Faceți...Bucurie...bucuria unor săraci, unor oameni foarte săraci... De bună seamă sărmani, dacă nici pentru nuntă nu le-a ajuns vinul..." Iată, scriu istoricii, că pe lângă lacul Ghenisaretului, și în toate acele locuri erau așezați, pe atunci, locuitorii cei mai săraci din câți se pot închipui... Și, cunoștea cealaltă inimă mare ce bătea în pieptul unei alte ființe mari, a mamei lui Iisus, care se afla tot aici, că El nu a coborât în Cana Galileii numai pentru a săvârși o măreață și înfricoșată minune, ci și pentru că inimii Lui, plăcută, îi este și veselia

naivă, simplă a unor ființe întunecate și fără șiretenie, care L-au chemat cu duioșie la sărăcăcioasa lor nuntă.

"Ceasul meu n-a venit până acum", îi spune el cu un surâs liniștit (negreșit că i-a zâmbit cu blândețe) Și totuși tradiția spune că Mântuitorul n-a râs și nici măcar n-a zâmbit niciodată. De bună seamă, că doar El nu s-a pogorât pe pământ ca să înmulțească vinul pe la nunțile oamenilor?! Dar iată că El s-a dus și a făcut așa cum L-a rugat ea... Ah, el citește din nou.

"Iisus le-a poruncit: umpleți vasele cu apă. Ei le-au umplut până sus. Apoi le-a zis: Acum scoateți și duceți starostelui mesei. Iar ei s-au dus. Și când starostele mesei a gustat apa, care se făcuse vin, și nu știa de unde este, căci numai, slujitorii care scoseseră apa știau, starostele mesei a strigat pe mire și i-a spus: Orice om pune întâi vinul cel bun și când nuntașii au băut bine, pune pe cel mai slab. Dar tu ai ținut vinul cel bun până acum".

"Dar ce-i asta? Ce se întâmplă? Pentru ce se desface casa? Ah, da... Asta-i nunta, căsătoria...da, desigur. Iată-i și pe oaspeți! Iată-i și pe tineri! Ei șed la masă împreună cu mulțimea veselă și... Dar unde-i starostele cel înțelept? Si cine este acesta? Cine-i? Din nou s-a lățit odaia... Cine se ridică de acolo, de după masa cea mare? Cum?... și el este aici? El doar zace în sicriu... Dar el este și aici... S-a sculat, m-a văzut, vine încoace... Doamne!..."

"Da. El s-a apropiat de Alioșa. Chiar el s-a apropiat, bătrânul uscățiv, cu mărunte zbârcituri pe față, plin de bucurie și zâmbind liniștit. Sicriul nu mai este. Și el este îmbrăcat cu aceleași haine cu care a slujit ieri cu ei împreună, când s-au adunat musafirii în chilia lui. Fața lui e deschisă toată. Ochii îi strălucesc. Dar cum se face una ca asta? Așadar, și el se află la ospăț. Și el e chemat la nunta din Cana Galileii...

"- Și eu, iubitule. Și eu sunt chemat. Sunt chemat și poftit, se aude deasupra lui o voce înceată, "pentru ce te-ai ascuns aici, de nu te pot vedea... Vino și tu la noi".

"E glasul lui, glasul stareţului Zosima... și cum să nu fie el, dacă mă cheamă? Stareţul i-a întins mâna și l-a ridicat pe Alioșa. Acesta s-a ridicat din genunchi".

Scanned with OKEN Scanner

"- Ne veselim, continuă bătrânelul uscăţiv. Bem un vin nou, vinul unei noi și mari bucurii. Vezi câţi oaspeţi s-au adunat aici? Uite mirele și mireasa. Iată-l și pe înţeleptul staroste, care gustă din vinul cel nou. Pentru ce te miri de mine? Eu am dat un fir de ceapă și iată-mă-s aici: și mulţi din cei ce se află aici n-au dat decât un fir de ceapă, numai câte o mică ceapă... Ce sunt faptele noastre? Si tu, băiatul meu liniștit și blând, și tu ai știut să întinzi astăzi o ceapă unui suflet flămând. Începe, scumpule: începe, suflet blând, lucrul tău! Vezi Soarele nostru, îl vezi tu oare?

"- Mi-e frică... nu îndrăznesc să mă uit la El... murmura Alioșa.

"- Să nu-ţi fie teamă de El. Prin măreţia Sa, El apare înfricoșător în faţa noastră. Prin înălţimea Sa, El este înspăimântător. Dar El este nesfârșit de milostiv, ni s-a asemănat nouă din dragoste și se veselește cu noi, preface apa în vin, pentru ca să nu înceteze bucuria oaspeţilor. El așteaptă noi musafiri, îi cheamă neîncetat pe noii oaspeţi și, de data aceasta, pentru vecii vecilor. Uite că slujitorii aduc vinul cel nou. Vezi, aduc vasele...

"În inima lui Alioșa ardea ceva. La un moment dat, inima lui s-a umplut de ceva ce-i producea o durere. Lacrimile extazului erau gata să izbucnească din prea plinul sufletului său... El întinsese mâinile, striga și se deștepta..."

"În faţa lui se vedea din nou sicriul. Fereastra era deschisă. Se auzea o liniștită, solemnă, sacadată citire a Evangheliei. Ciudat lucru, el adormise în genunchi, iar acum stătea în picioare și, deodată, ca și cum ar fi fost smuls din locul lui, din trei pași apăsaţi, grăbiţi, s-a apropiat de sicriu. În avântul lui, l-a atins chiar cu umărul pe părintele Paisie fără să se observe acest lucru. Pentru o clipă, părintele a ridicat ochii de pe carte, l-a privit pe Alioșa, dar i-a lăsat imediat în jos, înţelegând că cu acest tânăr s-a întâmplat ceva ciudat. Alioșa privi vreme de o jumătate de minut în sicriu, se uită la răposatul ce era întins în coșciug, acoperit, nemișcat, cu o icoană pe piept și cu un culion pe cap, iar pe culion o cruce cu opt capete. Adineaori auzise glasul lui și acest glas îi mai răsuna în urechi. Alioșa mai trăgea cu

urechea. Mai aștepta să apară sunetele...dar, la un moment dat, se întoarse subit și ieși din chilie.

"Nu se opri nici pe cerdacul casei, ci coborî iute jos. Sufletul lui plin de nespusă bucurie, înseta după libertate. Avea nevoie de spațiu, de lărgime. Asupra lui se răsturna, largă, necuprinsă cu vederea, bolta cerească, plină de stele liniștite și strălucitoare. De la zenit și până la orizont se mai dedubla, nelămurită, Calea Lactee. Noaptea proaspată și liniștită până la nemișcare se așternu pe pământ. Turlele albe și cupolele aurite ale catedralei scânteiau pe cerul de safir. Splendidele flori de toamnă adormiră, până dimineața, în straturile de lângă casă. Liniștea pământească parcă se contopea cu liniștea cerească. Taina pământească venea în atingere cu taina stelelor... Alioșa stătu, privi și, la un moment dat, s-a prăbușit, la pământ, ca secerat.

"El nu știa pentru ce îmbrățișează pământul. Nu-și dădea seama pentru ce îi venea să-l sărute cu atâta elan nestăvilit. Îi venea să-l sărute de la un capăt până la celălalt. Însă el îl săruta cu lacrimi pe obraz. Plângea în hohote, udând pământul cu lacrimile sale. Și în momentele lui de extaz se jura să-l iubească, să-l iubească în vecii vecilor. "Udă pământul cu lacrimile bucuriei tale și iubește-ți aceste lacrimi"... răsuna în sufletul lui.

"Dar pentru ce plângea Alioșa? O, în extazul său el plângea până și pentru aceste stele care îi străluceau din beznă și "nu se rușina de acest extaz". Părea că, în sufletul lui, se adunară dintr-odată, niște fire venite din toate aceste lumi, nenumărate, ale lui Dumnezeu și sufletul lui tremura tot, venind în atingere cu alte lumi. Îi venea să-i ierte pe toți pentru toate și să ceară iertare, o, nu pentru el, ci pentru toți și pentru toate, căci "pentru mine o cer și alții",răsuna, din nou, vocea din sufletul lui. De fiece clipă, el simțea în chip vădit și parcă în chip simțit cum ceva de neclintit și tare, ca această boltă cerească, se cobora în sufletul lui. Parcă un fel de idee punea stăpânire pe mintea lui, și de data aceasta pentru toată viața, pentru vecii vecilor. S-a prăbușit la pământ, ca un tânăr slab dar s-a ridicat ca un puternic luptător pentru toată viața. El și-a dat seama și a simțit acest adevăr așa, dintrodată în chiar clipa extazului său. Și mai târziu, în toată

viaţa lui, Alioşa n-a putut uita nicidecum şi niciodată acest moment. "Cineva mi-a cercetat sufletul în ceasul acela", spunea el, mai târziu, cu o puternică credinţă în cuvintele sale""

"Peste trei zile, Alioşa a plecat din mânăstire, fapt ce era în deplină concordanţă şi cu cuvântul răposatului său stareţ care i-a poruncit să rămână în lume."[2]

Ceea ce este Everestul pentru globul pământesc, acelaşi lucru este acest capitol nu numai pentru "Fraţii Caramazov", ci pentru toată opera lui Dostoevschi.

O viaţă întreagă s-a trudit genialul scriitor să realizeze frumosul şi de-abia la urmă, întorcându-se la Sfânta Scriptură şi la Sfinţii Părinţi, a găsit că numai un suflet sincer convertit precum Zosima sau Rascolnicov, numai un suflet închinat, din pruncie, sub acoperământul Maicii Domnului ca Alioşa, numai un suflet ascultător intrat în sufletul stareţului spre a se naşte a doua oară şi, în sfârşit, numai un suflet care, în clipele lui de extaz, primeşte focul ceresc ca Apostolii la Cincizecime, venind mereu în atingere cu alte lumi, poate realiza frumosul, în el însuşi şi în lumea înconjurătoare.

Prinţul Mâşchin s-a prăbuşit, împreună cu prietenii săi, pentru că în sufletul lui, feciorelnic, n-a coborât acel "ceva", neclintit şi tare ca o boltă cerească.

Makar Dolgoruchi a rămas, după expresia lui Versilov, un "vagabond", pentru că n-a simţit pe acel "cineva" care să-i cerceteze sufletul.

Numai stareţul Zosima, iar după el Alioşa, ca nişte unelte şi baghete divine ale Duhului Sfânt, nu numai că nu s-au prăbuşit ei înşişi, ci dimpotrivă i-au ridicat, în picioare, pe toţi cei prăbuşiţi din jurul lor.

Dostoevschi ştia prea bine că Cel ce a zis: "Fără mine nu puteţi face nimic", are toată dreptatea în cer şi pe pământ. Ştia prea bine, iarăşi, că el ce a zis: "Când sunt slab, atunci sunt tare", are multă dreptate. Şi de aceea, marele scriitor, l-a creat, pe iubitul său Alioşa în duhul Evangheliei lui Iisus şi al Apostolilor Săi. Dar întrucât romanul

"Fraţii Caramazov" a rămas neisprăvit, acum ne căznim, ca şi Cuvier, să reconstruim scheletul unui mamut dintr-o mică măsea...

"Puşchin, glăsuieşte Dostoevschi în faimoasa şi ultima lui cuvântare, a murit când puterile lui erau în deplină desfăşurare şi, fără nici o îndoială, a dus cu sine în mormânt o oarecare taină mare. Şi iată că noi descifrăm această taină fără el" (Opere complete, vol. 26, Editura Nauca, Leningrad, 1984, p.149).

Oare taina pe care Dostoevschi a dus-o cu sine în mormânt noi, la rândul nostru, n-am putea s-o ghicim fără el?

Căci, iată, după ce Dostoevschi s-a decepţionat de utopia lui Jean Jacques Rousseau, a rămas cu convingerea definitivă că nu mediul îl strică pe om, ci păcatul şi diavolul, care constituie izvorul răului în lume, aşa cum Duhul Sfânt şi virtuţile harice constituie izvorul frumosului în lume. Şi aşa cum în partea întâia a romanului stareţul Zosima, Alioşa şi toţi eroii pozitivi au apărut adăpându-se din izvoarele frumoase ale Duhului Sfânt şi ale virtuţilor creştine, iar eroii negativi, Stavroghin, Piotr Verhovenschi, Svidrigailov au ieşit din urâtele izvoare ale duhului satanic şi ale patimilor rele, tot astfel putem aprecia că în partea a doua a romanului, eroii pozitivi şi negativi ar fi apărut hrănindu-se din aceleaşi două izvoare. (Căci încă din partea întâia a romanului se vede că Ivan se va însănătoşi şi va crede în Dumnezeu, Grušenca se va duce la mânăstire, iar Mitea va renaşte în dragostea Domnului Iisus).

Dostoevschi, într-adevăr, nu i-a iubit pe popi, dar să nu uităm că Cel dintâi care i-a apostrofat şi i-a biciuit pe asemenea popi a fost Însuşi Mântuitorul. În schimb, Dostoevschi i-a iubit pe "popii" la care se spovedea şi se împărtăşea, zugrăvindu-ne cea mai frumoasă figură de preot în persoana stareţului Zosima. Iar Alioşa, departe de a se laiciza şi mireniza în lume, va rămâne călugăr în continuare şi, după 20 de ani de suferinţă, se va întoarce, în partea a doua a romanului, la aceeaşi mânăstire ca să ducă mai departe lucrarea începută de stareţul Zosima.

Cât despre quasimozi, orlovi, gazini, tarantule şi scorpioni, Dostoevschi rămâne la cuvântul Domnului din Apocalipsă: "Cine e nedrept să nedreptăţească mai departe şi cine e spurcat să se spurce şi

Scanned with OKEN Scanner

mai mult", căci, adaugă Dostoevschi, decât să dai drumul unor astfel de oameni în societate, e mai bine să vină ciuma, holera și incendiile. Iar cât despre Zosima, Alioșa, Rascolnicov, Makar Dolgoruchii aceeași Apocalipsă spune: "Cine e drept să facă dreptate mai departe și cine e Sfânt să se Sfințească și mai mult" (Apoc.22,11).

Autopedepsindu-se, primii se vor sfârși în iezerul de foc, unde îi așteaptă moartea cea de-a doua, cea sufletească, iar ceilalți vor ajunge la Ierusalimul cel de sus, unde îi așteaptă fericirea veșnică.

NOTE

1. *Iov* 38, 1; *Ieșire* 19, 16; *I Regi* 19, 12.
2. - 3. F.M. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9,p.448-452.
4. *Ioan* 15,5.
5. Stocker Dr.A., *op.cit.*, p.104.
6-7.F.M. Dostoevski, "*Prestuplenie i nacazaniè*", t.5, p.25-26, 26-27.

Scanned with OKEN Scanner

ÎNCHEIERE

Ca un Apostol al zilelor noastre, Dostoevschi, potrivit poruncii evanghelice, mergând, în calea Mântuitorului, propovăduiește și îi învață pe oameni, zicându-le:

"**Frumosul va mântui lumea**"

În scrisoarea sa către V. A. Alexeev, Dostoevschi, ocupându-se de ispita din Carantania, remarca următoarele:

"Ideea satanică putea să se apropie numai de omul îndobitocit de păcat. Hristos însă știa că nu-l va învia pe om numai cu pâinea. Căci dacă, pe deasupra, omul nu va avea o viață duhovnicească, un ideal al frumosului, atunci el va tânji, va înnebuni, va muri, se va sinucide sau va declanșa toate fanteziile păgâne. Cum însă Hristos a purtat, atât în El însuși cât și în Cuvântul Său, idealul frumosului, atunci a și hotărât: e mai bine să se sălășluiască în suflet idealul frumosului.

Având-l în suflet, toți vor deveni frați unul pentru altul și atunci, desigur, lucrând unul asupra altuia, vor fi și bogați. Pe câtă vreme dându-le numai pâine, ei vor deveni, din plictiseală, poate chiar dușmani unii față de alții.

"Dar dacă li s-ar da și frumosul și pâinea împreună? Atunci i s-ar răpi omului osteneala, personalitatea, jertfirea bunurilor proprii pentru aproapele, într-un cuvânt i s-ar răpi toată viața, idealul vieții. Și de aceea e mai bine să se vestească numai idealul duhovnicesc".[1]

În altă scrisoare, trimisă la 10 iunie 1876 lui C. P.Potoțchi, scriitorul vorbește din nou, dé idealul frumosului, cu prilejul sinuciderii femeii Pisariova.

"Pisariova, scrie Dostoevschi, n-a suportat filosofia utilitaristă și egoistă. Ea dorea "să vadă frumusețea oamenilor și a lumii, să-și manifeste ea însăși generozitatea sa", dar i s-a obiectat: "Nu există generozitate. Du-te de fă un serviciu de moașă. Acolo vei fi de folos". Atunci Pisariova hotărî: "Dacă nu există generozitate, atunci nici nu este nevoie să fii de folos". Sinuciderea femeii Pisariova e o dovadă

că omul are o natură duhovnicească. E prea puțin să ai numai pâine. Nu se poate trăi fără frumos. Dacă i-ai spune omului: nu există generozitate, ci tot ce ne înconjoară este doar stihia luptei pentru existență (egoismul) înseamnă să-i răpești omului personalitatea și libertatea".[2]

"Toată nedumerirea, scrie Dostoevschi în "Demonii", consistă doar în întrebarea, ce este mai frumos: Shakespeare sau o pereche de cizme, Rafael sau petrolul?... Căci "fără englezi omenirea mai poate trăi, fără Germania poate trăi, fără ruși poate trăi prea bine, fără știință poate trăi, fără pâine poate trăi, numai fără frumos nu poate trăi, pentru că în acest caz omenirea nu va mai avea ce face pe lume" (p.507.

Pentru oamenii generoși, "pentru iubirea cerească lumea se descoperă în frumusețea ei primordială, așa cum a fost ea în prima zi a creației. Strălucirea luminii taborice acopera Golgota din fața lor.

"Idealul religios al poporului, continuă Mociulschi, este frumosul duhovnicesc. Noi știm că, după convingerea lui Dostoevschi, societatea se conduce de principiul estetic".[3]

Această frumusețe "este sufletul lumii, este Psycheea care se chinuiește în robia răului și care însetează după un Mântuitor. Vinovăția Mariei Timofeevna este schițată simbolic: fiind prezentată ca o "prostuță" și o infirmă. Vinovăția Sofiei Andreevna este definită psihologic prin: păcatul săvârșit de ea în raport cu bărbatul "drept" Makar Dolgoruchi. Infirma e legată de mânăstire, cu rânduiala ei bisericească, cu pelerinele prorocite. Sofia Andreevna este unită în amintirile fiului ei cu biserica din sat și cu Potirul în care se află Trupul și Sângele Domnului. Deasupra capului ei, sus, prin turlă, zboară un porumbel. Astfel este simbolizată latura ei duhovnicească. Dacă Sofia Andreevna este contrapusă Mariei Timofeevna, atunci Versilov este diametral opus lui Stavroghin. Lumina dumnezeiască, care arde în consoarta lui nu trezește într-însul nici o răutate diavolească. Versilov simte superioritatea ei

duhovnicească și se închină în fața ei, în ciuda tuturor ironiilor sale, sceptice.

După ce sparge icoana, "Versilov se află în pragul nebuniei: fatumul îl târăște spre prăpastia lui. Îl amenință soarta lui Stavroghin și a lui Ivann Caramazov, lupta cu Dumnezeu, posedarea demonică, alter ego-dracul. Dar Versilov nu piere. După teribila lui criză, învie în sens duhovnicesc. El nu se mai îndepărtează din fața mamei și nu va mai pleca niciodată. Versilov a primit chiar "darul lacrimilor". Tot ce a avut mai ideal într-însul a ieșit la suprafață cu mai multă pregnanță. Eroul din "Adolescentul" s-a apropiat de calea lui Stavroghin, dar n-a găsit pe ea. Pe Versilov l-a salvat forța mistică a vieții, credința în ea și dragostea de ea. Scriitorul iartă, toate, eroilor săi păcătoși, și crimele și căderile, un singur lucru însă nu-l iartă: hula împotriva Duhului Sfânt, care respiră în toată făptura cea vie.

"În manuscris, continuă Mociulschi, finalul religios al "vedeniei" este exprimat cu mai multă putere. Versilov vorbește despre Hristos: "Niciodată nu mi i-am putut închipui pe oameni fără Hristos... De vreme ce El a fost o dată printre noi, nu poate pleca de aici. Și chiar dacă ar pleca, oamenii, singuri, fără ajutorul altcuiva, L-ar găsi ". "Fiul risipitor, după ce va rătăci prin pustie, se va întoarce în Casa Părintească".[5]

După Dostoevschi, "frumosul este de la Dumnezeu. Frumusețea este suflarea Duhului Sfânt. Dar în lumea căzută fața acestei frumuseți este înnegurată și desfigurată. Nu ea mântuiește pe alții, ci alții trebuie s-o mântuiască. În conștiința estetică există cele mai subtile seducții. Frumusețea poate fi o ademenire demonică, plină de răutate. Mitea nu vede o ieșire din această contradicție tragică. El trebuie să treacă printr-o suferință care să-l purifice, prin chinurile mustrărilor de conștiință și prin partea spirituală din temniță, pentru ca flacăra Erosului aprinsă într-însul să devină o putere duhovnicească, care să transfigureze lumea. Dacă grăuntele de grâu nu va putrezi..."

"Și în tine, îngerașule, îi spune Mitea lui Alioșa, viețuiește această insectă și în sângele tău, această insectă, naște furtuni. Acestea sunt furtuni, chiar mai mult decât o furtună! Frumosul este

ceva teribil și cumplit. E ceva îngrozitor, pentru că e fără hotar. Și e cu neputință să-l limitezi, fiindcă, din Frumos, Dumnezeu n-a presărat decât enigma. Aici malurile se unesc. Aici trăiesc laolaltă toate contradicțiile. Eu, frate, sunt cu totul incult, dar am meditat mult asupra tuturor acestor probleme. Există grozav de multe taine! Omul este apăsat, pe pământ, de prea multe enigme. Dezleagă-le cum știi și ieși uscat din apă! Oh, Frumosul! Și apoi nu pot suferi când mă gândesc că este câte un om, chiar cu inima aleasă și luminat la minte, care începe cu idealul Madonei și termină cu idealul Sodomei! Dar mai groaznic este acela care, având deja idealul Sodomei în suflet, nu respinge nici idealul Madonei, ba îi arde inima cuprinsă de flăcările acestui ideal. Și arde cu adevărat, arde în realitate așa cum îi ardea inima în anii neprihăniți ai tinereții. De bună seamă, omul e larg, chiar prea larg. Eu l-aș îngusta. Dracu știe ce-o mai fi și asta, uite ce! Ceea ce în fața minții se înfățișează ca o rușine, același lucru apare în fața inimii ca ceva frumos din creștet și până în tălpi. Oare în Sodoma se află frumosul? Crede-mă că tocmai în Sodoma se sălășluiește pentru marea majoritate a oamenilor, ai știut această taină sau nu? Grozăvia stă în faptul că frumosul nu este numai un lucru înfricoșător, ci tainic. Aici se luptă diavolul cu Dumnezeu, iar câmpurile de luptă sunt inimile oamenilor".[6]

"Frumosul, scrie Berdeaev, este Fecioria cerească. Iluminarea și transfigurarea lumii naturale create este manifestarea Frumuseții. Și când arta, în sensul cel mai larg al cuvântului, pătrunde frumosul cosmosului, ea răzbește dincolo de urâțenia lumii naturale, până la fecioria lumii, până la ideea divină la care se referă. Însă înțelepciunea lumii este legată de fecioria omului".[7]

"Visul unui om ridicul" este o încercare de a dezvălui în cuvinte conținutul mistic al extazului. Întâlnirea cu mica ființă nenorocită i-a spart pe neașteptate peretele de gheață al însingurării lui, al ucigașului: "totusi mi-e indiferent". Mila față de fetiță a fost începutul întoarcerii. Acum el cunoaște adevărul. A căzut vălul de pe ochii lui. El a văzut adevăratul pământ în toată frumusețea lui, de la

prima creație. A văzut adevărata omenire neîntunecată încă de păcat, a văzut raiul pe pământ.

"În vis i s-a descoperit adevărul și el se duce să-l propovăduiască. Să încerce rațiunea, dacă mai vrea, să-I dovedească că acest adevăr este o utopie! El nu va da crezare rațiunii, căci zice: "eu am văzut adevărul. Ceea ce am descoperit cu mintea, am văzut cu ochii inimii".

"Conștientului rațiunii i se contrapune aici conștientul suprarațional, care covârșește, prin certitudinea "vedeniei". El a văzut o icoană vie, iar lumea caută să-l convingă că această icoană nu există".[8]

Cu ochii țintă la această icoană vie, la acest frumos suprarațional, Dostoevschi, împreună cu Marmeladov, cu Rascolnicov, cu Mitea Caramazov strigă către Domnul Iisus: "de mă vei trimite în iad și acolo voi iubi și de acolo voi striga că Te iubesc, în vecii vecilor...".[9] "Eu sunt un blestemat, fie! Sunt un om meschin și ticălos, fie! Dar lăsați-mă să sărut și eu marginea veșmântului cu care se îmbracă Dumnezeul meu... Chiar dacă merg în același timp pe urmele diavolului, cu toate acestea eu sunt și fiul Tău, Doamne, și Te iubesc, și simt o bucurie fără de care lumea nu poate sta în picioare, nu poate exista".[10]

NOTE

Efeseni 5,18.

1. K. Mociulschi, *op.cit.*, p.443, 444, 428, 428, 435-436.
6. Dostoevski, "*Bratia Caramazovi*", p.138-139.
7. Berdeaev, "*Ésprit et liberté*", p.315-316.
8. Mociulschi, *op.cit.*, p.456-458.

9-10F.M. Dosotevski, "*Bratia Caramazovi*", t.9 p.513, 137.

Scanned with OKEN Scanner

EPILOG

Starețul Zosima, spunându-i lui Alioșa că, deocamdată, locul lui nu este în mânăstire și că trebuie să plece în lume, a adăugat: "apoi te vei întoarce din nou în mânăstire".

Alioșa, la rândul lui, le-a spus copiilor, la mormântul lui Iliușa, că se vor întâlni după vreo douăzeci de ani.

Într-o versiune franceză există o variantă la epilogul "Fraților Caramazov", variantă la care Dostoevschi a renunțat, dar care prin elementele noi adăugate acolo, aruncă o lumină asupra perioadei petrecută de Alioșa în lume, precum și asupra părții a doua a romanului pe care autorul n-a mai avut timp s-o scrie.

În această variantă se spune că Mitea, văzându-se condamnat, îl roagă pe Alioșa să-l ajute, căci e prea grea crucea căzută pe umerii lui. Alioșa îi promite și, îndată după condamnare, o ia pe Grușenca și pornesc cu o troică în urma convoiului. La etapa a treia, Alioșa reușește să pătrundă la Mitea, care dormea într-o baracă de-a valma cu ceilalți condamnați. Îi scoate lanțurile, îi dă haina sa călugărească și-l trimite, singur, la Grușenca, care îl aștepta în troică. Iar Alioșa, rămânând condamnat la 20 de ani muncă silnică, în locul fratelui său, adoarme și-l visează pe starețul Zosima care îi spune:

"- Bine, fiule, îi zise bătrânul. Viața ta începe astăzi și ea începe bine. Eu te-am iubit foarte mult, întotdeauna, Alexei, și stiam că, trimițându-te în lume, tu vei rămâne călugăr în lume. Vei avea mulți dușmani, dar ei înșiși te vor iubi. Vei suferi mult, dar în suferință vei afla fericirea. Îți vei binecuvânta viața și, ceea ce valoreaza mai mult, vei face ca alții să-ți binecuvânteze viața. Nu te mira, așadar, nicidecum și nu murmura: tu vei suferi ca un ales al Domnului, căci pentru ca să se îndeplinească destinele oamenilor după Dumnezeu, este nevoie de suferință.

"Adevărat, adevărat vă zic vouă: dacă grăuntele de grâu nu moare după ce se aruncă în pământ, rămâne singur; iar dacă moare, multă roadă aduce".

Scanned with OKEN Scanner

Primejdia, care te păştea, Alioşa, era ca îţi lipsea suferinţa. Viaţa se înalţă pentru tine proaspătă şi dulce. Printre noi, la mânăstire, ar fi continuat la fel, rămânând indiferent faţă de viaţa reală, care este totodată o încercare. Iată pentru ce ţi-am spus că trebuie să cunoşti veacul acesta şi te-am trimis în lume pentru a te deprinde să guşti adevărata fericire a monahilor. Tu m-ai înţeles, ai înţeles, suflet inocent, suflet fericit, că trebuie să-ţi iei partea din durerile oamenilor şi că, pentru a o obţine, tu trebuie să iei asupra ta păcatele altora. Ştiam că numai tu puteai salva toată familia, tu cel blând printre cei violenţi. Şi tocmai tu eşti acela care i-ai salvat, căci tu ai îndepărtat crima de la Mitea şi tot tu ai îndulcit remuşcările lui Ivan.

"...Lucrează! Lucrează! Iubeşte pe semenii tăi cu fapta. Toată slava şi toată vrednicia omului se află în practicarea milosteniei. Tu lucrezi astăzi pentru întâia oară. Întinde-ţi de aci înainte câmpul acţiunii tale,binefăcătoare. Astăzi ţi-ai închinat viaţa fratelui tău. Închin-o mâine familiei tale, apoi patriei tale şi, în sfârşit, omenirii întregi" (F.M. Dostoevschi: "Les Fréres Caramazov" Paris. Typographie Plon-Norrit.pp.314-316).

Concluzia lui Dostoevschi este că fiecare din noi, fiind vinovat faţă de toţi, nu putem aduce Împărăţia Iubirii pe pământ decât luând asupra noastră păcatele fraţilor noştri, aşa cum a făcut însuşi Hristos pe Golgota.

Scanned with OKEN Scanner

POSTFAȚĂ

(*Cuvânt pe scurt despre dumnezeiasca și sfânta Frumusețe*)

"Că la Tine este izvorul vieții, întru Lumina Ta vom vedea lumină"(Ps. 35, 10)

Ca să putem înțelege sensul profund, tainic, al Frumosului divin trebuie să facem câteva referiri la antropologia omului.

Dumnezeu - Tri-solar a creat primul om după Chipul Său; l-a imprimat cu splendoarea divinității Sale - Sfânta Treime, existența cea fără de început și fără de cauză, existența absolută l-a creat pe om, cu puțin inferior îngerilor, dar mult superior materiei. I-a făcut un corp din pământ astfel ca întregă lumea materială să fie reprezentată în om. Apoi i-a insuflat duh de viață, ca lumea spirituală să fie reprezentată în el.

Aparținând, prin suflet lumii spirituale și prin trup lumii materiale, omul manifestă atât cele ale microcosmosului cât și cele ale macrocosmosului. De aici dorința omului de a manifesta bogăția frumuseților sale.

Sf. Grigorie Teologul[1] zicea: "Dumnezeu a decis să creeze o ființă vie, unică, în două naturi, natura vizibilă și cea invizibilă. L-a creat pe om durându-i corpul din materia deja creată; extrăgându-i din El-însuși, sufletul, care se numește suflet rațional și chip al lui Dumnezeu". "Dumnezeu l-a creat pe om ca pe o altă lume mare (cea spirituală) într-una mică (cea materială)[2]. "Astfel creat omul reprezintă, prin el însuși o misterioasă unitate între materie și spirit, între vizibil și invizibil, între terestru și celest, între temporal și

[1] Sf. Grigorie Teologul, *Discours* 38, 11 (Patrologie Greacă (P.G.), 36, 321).

[2] Sf. Ioan Damaschin, *De la Foi* II, 12 (PG 94, 921A).

Scanned with OKEN Scanner

atemporal, între spaţial și înfinit; el reprezintă un intermediar între grandios și minuscul."[1]

Creaţia omului a fost precedată de o deliberare în sânul Divinităţii trinitare; urmare căreia cele Trei Persoane crează toate trei - imediat și personal - omul. Și Dumnezeu zice: "să facem om după chipul și asemănarea noastră".[2]

Ce este, așadar, omul? întreabă sfântul Iustin. "Sufletul este, el însuși omul? Nu, sufletul nu este omul". Vom numi noi "om"- corpul său? Nu, acesta este doar corpul omului. Nici sufletul, nici corpul, luate separat, nu sunt omul. Unitatea lor este ceea ce se numește "om".[3]

"Omul, în întregime, există în unitate, în legătura dintre suflet și corp". Așadar, la întrebarea: "ce este omul"- răspundem, trup și suflet, trupul "ţărână care se va întoarce în lutul din care a fost luat, iar sufletul cel care se va întoarce la Dumnezeu, care l-a dat."[4]

Iar la întrebarea: "cine este omul"răspundem: cel creat de Dumnezeu după chipul și asemănarea Sa? Se zice că "sufletul este imaginea lui Dumnezeu",[5] și însetează după frumuseţea Sa. Cu cât se desăvârsește, cu atât sufletul uman reflectă splendoarea chipului prototipului divin. Fără a putea fi numit în vreun fel, Dumnezeu este spiritualitate perfectă, prototipul spiritualităţilor și sufletul este reflectarea acestei spiritualităţi; Dumnezeu este Intelectul perfect, prototip al intelectului, și inteléctul uman este o reflectare a acestui

---

[1] Sf. Grigorie Teologul, *Discursuri*, 45.7 (*PG* 36, 632 B; 2, 75; 32, 27; 14, 23); Citând cuvintele Psalmistului: "Ce este omul să-ţi amintești de el? (Ps., 8, 4), Sf. Grigorie scrie: "Cine este acest nou mister cu privire la mine? Eu sunt mic și mare, nesemnificativ și eminent, muritor și nemuritor, pământean și ceresc. Unul, în mine, este comun cu lumea inferioară , celălalt cu Dumnezeu; unul cu corpul, celălalt cu sufletul"(*Disc.* 7, 23; *PG* 35, 785B); cf. Sf. Atanasie cel Mare.

[2] *Fac* 1, 26, 27, *Coloseni* 3, 10.

[3] Sf. Iustin, *De la resurrectione*. 8; cf. Fer. Augustin, *La cité du Dieu*, XII, 24,2; XXI, 3, 2.

[4] *Eclesiastul* 12, 7; cf. Ps. 145, 14.

[5] Sf. Macarie cel Mare, *Homélie*, 15, 43.

Scanned with OKEN Scanner

Intelect; Dumnezeu este Libertatea perfectă, prototip al libertății, și libertatea omului este o reflectare a Libertății; Dumnezeu este eternitatea, prototipul eternității, astfel că sufletul nemuritor al omului este o reflectare a Eternității; Dumnezeu este Împăratul suprem și Învățătorul lumii, adică ceea ce reflectă capacitatea omului de a conduce natura; Dumnezeu este Sfințenia și Frumusețea perfectă și aptitudinea sufletului uman de a deveni sfânt și frumos sunt reflectări ale acestei Sfințenii și ale acestei Frumuseți.

După învățătura Sf. Grigore de Nysa, atributele lui Dumnezeu sunt conținute - de o anumită manieră - în sufletul uman creat după chipul lui Dumnezeu.[1]

Creat după chipul Divinității trinitare, omul apare ca o reflectare a lui Dumnezeu până în fibrele cele mai intime ale ființei sale.[2]

Dreptatea și sfințenia divină a adevărului constituie esența chipului lui Dumnezeu în suflet.[3]

Se pune întrebarea: unde și când se găsește în om imaginea lui Dumnezeu? Răspunzând la aceasta sf. Epifaniu din Salamina zice că Biserica lui Hristos crede și mărturisește că, omul, în întregime, care este creat după chipul lui Dumnezeu, conține în el "Chipul, fără a se putea preciza un loc anume, în care se găsește Chipul divin".[4]

Alți Sfinți Părinți susțin că Chipul lui Dumnezeu se află în sufletul uman, căci Dumnezeu este necorporal.[5]

---

[1] *Discours catechetique*, V.

[2] Cf. Sf. Atanasie cel Mare, *Coutre les gentils* 2, *De l'incarnation du Verbe* 3,5.11.

[3] Cf. *Efeseni* 4,24.

[4] *Héres.* 70,2.

[5] Sf. Chiril al Ierusalimului, *Catéchessé*, IV, 18; Sf. Vasile cel Mare, *Sur le Psaume* 48, 8; Sf. Ambrozie, *Hexaemer*, VI, 8, 45; Sf. Ioan Gură de Aur, *Sur la Génèse hom.* 8, 2; Sf. Grigorie Teologul, *Disc.* 45, 7; Origen, *Des principes*, I, 1, 7; Contre celse VII, 47; Sf. Ioan Damaschin, *De la foi* II, 12, etc.

Scanned with OKEN Scanner

Și după cum "Tatăl este Dumnezeu, Fiul este Dumnezeu, Duhul Sfânt este Dumnezeu, dar nu ca trei Dumnezei, ci ca un Dumnezeu întreit în Persoane, tot astfel, la om, intelectul este suflet, voința este suflet, memoria este suflet, dar acestea nu sunt trei suflete într-un singur corp, ci un singur suflet care are trei facultăți.[1]

Alții, considerând pe Dumnezeu Duh, ce posedă atributele: intelect, libertate și nemurire, văd Chipul lui Dumnezeu în intelectul omului,[2] sau în libera sa voință, [3] sau în nemurirea sufletului.

Dar, față de toate aceste asemănări, este, pentru totdeauna o diferență enormă și esențială între Treimea în Dumnezeu și treimea în sufletul uman; Treimea în Dumnzeu desemnează trei Persoanne particulare, autonome, perfecte și eterne, în timp ce treimea, în om, desemnează trei facultăți sau proprietăți fără autonomie nici personalitate.

Întrucât corpul este fratele geamăn al sufletului, creat după Chipul lui Dumnezeu, și cum unirea dintre corp și suflet formează omul - persoană în dialog cu Dumnezeu, și cum sufletul trăiește în acest corp creat tot de Dumnezeu, el proiectează, până la un anumit punct asupra corpului caracterul său de ființă creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu.

Deci corpul, nu numai că nu este un rău, cum susțineau gnosticii eretici, ci este impregnat de Chipul lui Dumnezeu, [4] și

---

[1] Cf. Sf. Ambrozie, *Livre de la dignité de la condition humaine* 2; cf. Fer Augustin, *De la Trinité* IV, 4, 5; XIV, 8.

[2] Sf. Irineu, IV, 4, 3; Fer. Augustin, *Traité sur Jean* 3; Tertulian, *Contre Praxeas* 5, 2.

[3] Sf. Hilaire, *Traité sur le Psaume* 134, 14; Sf. Ieremia, *Lettre* 146; Sf. Ioan Damaschin, *De la foi* II, etc.

[4] Sf. Grigorie de Nysa, *La creation de l'Homme*, 11, 105,ab; Lactanitiu, *De opificio Dei formatione hominis*, 16, 17, Patrologia Latină (P.L.) 7, 65A-66A, 68A. "Rațiunea, iată omul"- zice Pseudo - Vasile cel Mare în "*Despre crearea omului* I, 7, P.G. 30, 17C. Rațiunea este oglinda oglinzii, adică ea reflectă, într-un fel, Firea divină. Rațiunea înfrumusețează și înobilează toate elementele ființei umane. Substanța trupului nostru nu capătă stabilitate și liniște decât dacă e dirijată de rațiune. Nu numai că

deoarece însetează, precum cerbii în căutarea izvoarelor, după frumuseţea divină pierdută prin păcatul originar.

Creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, omul iese din mâinile Creatorului, fără pată, fără pasiuni, inocent, sfânt, fără păcat, nemuritor, ceea ce face ca sufletul său să fie extraordinar de avid după Dumnezeu.

Inspirându-se din anumiţi autori profani ca Platon, Aristotel, Cicero, Galenus, Porfiriu etc., autorii patristici descriu părţile şi organele interne şi externe ale trupului, admirând armonia, graţia, maiestatea şi frumuseţea acestora. Cu toate acestea Sfinţii Părinţi se opresc în special asupra frumuseţii virtuţii lăsându-ne în colecţia filocalică (filocalia este iubirea de frumuseţe) pagini nemuritoare despre Frumosul divin şi căile şi modalităţile care ne conduc la El.

Omul poate realiza frumuseţea virtuţiilor, numai cu ajutorul lui Dumnezeu şi întrucât deţine elemente ale chipului divin în sine, precum:

- raţiunea, cel mai măreţ atribut al omului, ca reflex al frumuseţii divine a Firii inteligibile şi care constituie forţa conducătoare a sufletului omului;

- liberul arbitru, sau hotărârea şi voinţa liberă, adică ceea ce este mai înalt şi mai preţios în om [1];

- dragostea, care, până la un punct, este expresia cea mai deplină a chipului lui Dumnezeu şi a menţinerii acestui chip[2];

- suveran al lumii; autoritatea omului - chip al lui Dumnezeu se sprijină pe raţiune, pe liberul arbitru şi pe dragoste. Dragostea, de

---

raţiunea pune ordine în substanţa trupului şi în suflet, dar ea caută neobosit adevărul şi conduce spre Adevărul suprem - Hristos, Frumosul divin"- Cf. Pr. I. Coman, *Frumuseţile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, ed.1988, p.385.

[1] Nemesius de Emesa, *Despre natura omului*, 39 PG 40 746B. "Oamenii nu sunt decât voinţă", zice Augustin, *De civitatae Dei*, 14,6, P.L. 41, 409: Omnes nihil aliud quem voluntates sunt.

[2] Sf. Grigorie de Nysa, *op. cit.*, 5, 137.

Scanned with OKEN Scanner

care vorbește Sf. Ap. Pavel, [1] ca treaptă supremă a cunoașterii, desăvârșește opera raţiunii, pentru că ea oferă o cunoaștere față către față. Ea e cea mai profundă bucurie a vieții. Dragostea iubește chiar când nu are obiect, pentru că aceasta stă în firea și în funcțiunea ei:

"Nendum amabam et amare amabam"- "Nu iubeam încă, dar iubeam iubirea", reflectă Augustin [2].

În chipul lui Dumnezeu intră însă, deopotrivă, nemurirea sufletului, binele, fericirea și ca o încununare a tuturor frumusețea care capătă strălucire atunci când dorul după frumusețea divină este pus în lucrarea duhovnicească. Prin această lucrare și cu harul Duhului sfânt omul se apropie și descoperă taina lui Dumnezeu, ca Treime iubitoare de persoane [3]. Aceasta este posibilă, datorită legăturii strânse dintre viața de înduhovnicire a omului și rațiunea sa, precum și datorită legăturii dintre Rațiunea dumnezeiască și lume, care este aflată prin intermediul lumii ca Una ce depășește lumea.[4]

Raţiunea supremă, explică lumea, și conduce mintea omenească, ce caută această explicare, la viață. De aceea, între rațiunea umană și viață există o legătură. Dar viața adevărată nu există fără iubire, iar iubirea înseamnă armonia dintre persoane. Modelul și izvorul suprem al iubirii care face să strălucească frumosul, este Dumnezeu, Treime - iubitoare.

Când oamenii au refuzat să răspundă iubirii lui Dumnezeu cu iubirea lor, Tatăl a încredințat Fiului misiunea să Se facă om și să

---

[1] I. *Corinteni* 13, 1 - 10.

[2] Fer. Augustin, *Confessiones*, 3, 1, 1, P.L. 2. 32, 683.

[3] Cf. Pr. Dumitru Stăniloaie, *Sfânta Treime sau La început a fost iubirea*, ed.1993.

[4] Referitor la acestea Sf. Maxim Mărturisitorul se exprimă în felul următor: "Cel ce a primit în chip neștiut, prin negarea în sens de depășire a celor create, însăși vederea nemijlocită a Rațiunii celei mai presus de orice rațiune, are drept cap rațiunea cea atotunică, peste care și cu care nu există altă rațiune prin fire. Ea are ca născătoare, prin fire unica Minte, spre care călăuzind ca spre capul ei, mintea ce-L urmează, prin Duhul cel de o ființă cu Ea, îi dă viață" - cf. *Scolia* 10, la cap. 25 din Răspunsuri către Talasie, *Filocalia*, vol.IV, p. 88 - 89.

Scanned with OKEN Scanner

arate oamenilor modelul omului cu adevărat iubitor al lui Dumnezeu și să le dea puterea spre aceasta.

Dar cum a fost posibil ca oamenii să nu răspundă iubirii lui Dumnezeu și să nu se iubească nici între ei, iar prin aceasta să ajungă supuși morții, câtă vreme modelul lor, Fiul Unul - Născut al lui Dumnezeu a rămas în iubirea desăvârșită față de Tatăl?

"Faptul acesta, dureros, din istoria omenirii se explică prin aceea că oamenii n-au putut fi aduși la existență ca subiecte ale firii Dumnezeiești infinite, ci ale unei firi mărginite. Ei au mai primit și corpuri, pentru a trebui să se ajute și pentru a se ajuta și unii pe alții și pentru a se sfinți de Dumnezeu atât corpurile lor cât și universul îndeobște. Pe lângă aceasta au mai fost creați și ca făpturi libere, Fiul Unul - Născut, având și El în Sine toată infinitatea ființei Tatălui, poate să le ajute la ridicarea lor din nou spre asemănarea cu Dumnezeu. La aceasta contribuie și faptul că Fiul are față de Tatăl iubirea prin fire, din eternitate, odată cu existența lui."[1]

Astfel oamenii n-au mai dat preț iubirii față de Dumnezeu și de semeni și n-au mai folosit nici rațiunea pentru a se convinge că numai în colaborare întreolaltă, deci prin iubire, și prin credința în Dumnezeu, pot face pași către asemănarea cu Dumnezeu, cu Frumusețea divină.

Dar asemănarea cu Dumnezeu este în mod esențial spirituală. Ea se realizează prin puritate, prin rațiune, prin cuvânt, prin nepătimire, prin fericire, prin îndepărtarea de orice rău, prin dragoste.[2]

Dacă chipul lui Dumnezeu e în noi, asemănarea o câștigăm prin nevoințele noastre proprii luminați de lucrarea sfințitoare a Duhului Sfânt. Creștinismul ortodox este aspirația arzândă de a fi asemenea lui Dumnezeu, atât cât aceasta este cu putință firii omenești.[3]

---

[1] Cf. Pr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 48.
[2] Cf. Sf. Grigorie de Nysa, *Despre crearea omului*, 5, 137, BC.
[3] Cf. Pseudo-Vasile cel Mare, *Despre crearea omului*, I, 21, 33B.

Scanned with OKEN Scanner

A fi asemenea lui Dumnezeu, înseamnă a fi bun și milostiv, a avea pe Hristos în tine,[1] a spori interiorul ființei tale prin știință, prin evlavie și penitență, prin caritate și prin dragoste.

Meritul deosebit al pr. arhimandrit Paulin Leeca este că a reușit cu un simț de artizan duhovnicesc să ni-l descopere pe marele Dostoevschi drept creatorul revelat de personaje autentice care să viețuiască în limitele uneia sau alteia din condițiile ce se impun pentru mântuire.

Astfel ni se descoperă situații cu totul excepționale în care oamenii de cea mai joasă condiție, dominați de obsesiile cele mai telurice, descoperă că Dragostea este esență și izvor de frumusețe după care însetează și nu renunță a o căuta, cu riscul pierderii vieții lor.

"După cum cei care sunt îndrăgostiți de trupuri își alimentează iubirea privind pe cei iubiți și-și măresc și mai mult dorința, tot astfel și personajele dostoevschiene - surprinse într-o permanentă mișcare interioară, primind boldul dumnezeiești dragoste și văzând cu sufletul acea divină și pură frumusețe, și-au ascuțit și mai mult săgețile dragostei. Cu cât doreau mai mult s-o împărtășească cu atât mai mult își îndepărtau îmbuibarea cu cele lumești. Căci în timp ce plăcerea trupească e urmată de sațiu, dragostea dumnezeiască nu admite legea îndestulării".[2]

Această dragoste ne readuce în actualitate, imaginea afecțiunii dintre mire și mireasă, din "Cântarea cântărilor". Personajele lui Dostoevschi, așa cum ne sunt prezentate de Pr. duhovnic Paulin, par

---

[1] „Din El (Hristos) tot trupul binealcătuit și bineîncheiat prin toate legăturile care îi dau tărie, își săvârșește creșterea, potrivit lucrării măsurate fiecăruia dintre mădulare, și se zidește în iubire"(Efeseni, 4, 16). Acest trup binealcătuit este însăși biserica lui Hristos, organismul divino-uman în care toate tainele lui Dumnezeu și ale omului, toate puterile dumnezeiești și omenești alcătuiesc un trup, care prin lucrarea permanentă sfințitoare a Duhului Sfânt, se inundă de strălucirea Capului, care este Hristos - Frumosul divin.

[2] Cf. Teodoret, *Despre dumnezeiasca și sfânta dragoste*, col. 1501, BC.

Scanned with OKEN Scanner

să se conformeze lui Pavel care ne spune: "V-am unit unui singur bărbat ca să vă înfățișez ca pe o fecioară neprihănită"(II *Cor.* XI,2).

Fiecare dintre eroi, aproape fără excepție, după ani de suferință și ocnă sufletească ajung să simtă adierea prezenței Mirului Hristos și să strige precum mireasa consacrată: "Arată-mi fața Ta și fă-mă să aud glasul Tău, căci glasul tău e dulce și fața Ta frumoasă"(*Cântarea Cântărilor*, II, 14).

Iată la ce înălțimi nebănuite și-a ridicat Dostoevschi personajele, într-un fel autobiografice, ele nefiind altceva decât rodul meditațiilor profunde pe temele evanghelice, pe care nu le-a mai părăsit până la sfârșitul vieții.

Dostoevschi ne apare, astfel ca un imitator contemporan al Apostolului neamurilor care, îndrăgostit de Frumosul divin - de Hristos, a spus acest cuvânt: "Cine ne va despărți pe noi de iubirea lui Hristos?"(*Romani* 8,35), de aceea "Căutați dragostea, râvniți însă și cele duhovnicești"(*Ior.* 14,1).[1]

După lungi nopți de întuneric și suferință, de cele mai multe ori dincolo de limitele omenești, vizând paranoicul și alienarea, personajele noastre au ajuns să înțeleagă cuvântul aceluiași Apostol, care zice: "Carnea și sângele nu pot să moștenească Împărăția lui Dumnezeu, nici stricăciunea nu moștenește nestricăciunea"(I *Cor.* 15,50). Pentru mulți dintre ei "Moartea a fost de biruință"(I *Cor.* 15, 54). Iar biruința este Frumusețea omenească a Logosului care depășește pe aceea a oamenilor, după cuvântul psalmistului:

[1] Logosul Întrupat, adică Domnul nostru Isus Hristos a luat în El tot neamul omenesc, care e frumos, ca chip a lui Dumnezeu. Prin aceasta El și-a însușit, în trup omenesc, propriul Său chip, pe care-l dăduse primului om nealterat de păcat. Actul întrupării dă posibilitatea personajelor lui Dostoevschi, și precum lor, nouă tuturor, ca râvnind cele duhovnicești să accedem la dragostea Mântuitorului, la frumusețea sufletească a Logosului, când față de răstignitor Săi zice: "Părinte, iartă-le lor că nu știu ce fac". (Luca, 23,34).

Scanned with OKEN Scanner

"Împodobit ești cu frumusețea mai mult decât fiii oamenilor și har se revarsă de pe buzele Tale"(*Ps.* XLIV, 3).

Ca ființă divină, Logosul care era și este frumos, deoarece Dumnezeu cu Dragoste absolută nu putea și nu poate fi decât Frumusețea absolută, era și este și drept. Cunoscând avatarurile sufletelor care au traversat tragedia subteranei, și văzând statornicia cu care și-au pus la dispoziție sufletele penitente, S-a sălășluit întrinșii și în loc să le arate "Chipul lui hidos, disprețuit și nesocotit" (*Ps.* LIII, 3) așa cum se afla sub apăsarea păcatelor noastre asupra firii Sale omenești când se afla pe Sf. Cruce, le-a arătat Chipul Slavei Sale - cel al Învierii. Astfel personajele lui Dostoevschi trec de la moarte la viață, trupul morții este înlocuit cu trupul slavei.

Logosul, care este frumos (Isaia XXXIII, 17), o minune de frumusețe și dulceață (*Cântarea Cântărilor* V,13-16), a adeverit, încă odată, vorba spusă prin proorocul care zice: "Eu, nu voiesc moartea celui care moare"(*Ezechil* 18,32). Și astfel muribunzii unui veac dezumanizat sunt ridicați la starea de contemplare, vedere cu ochii minții a frumuseții, care este manifestarea văzută a dreagostei. Ei fac experiența mântuirii, gustând din elementele frumuseții Logosului care sunt: adevărul, blândețea și dreptatea după psalmistul care zice: "Cu podoaba și frumusețea Ta, înaintează, sporește și împărățește pentru adevăr, blândețe și dreptate"(*Ps.* XLIV, 5).

"S-a revărsat harul de pe buzele... Mântuitorului și frumusețea divină, derivată din dragostea divină a făcut să strălucească chipurile unor năpăstuiți ai soartei.".

Puterea lor de recuperare emană din trăirea liturgică a lui Hristos, din dragostea Acestuia, căci nici o putere nu se poate compara cu aceea a dragostei cu care El ne-a răscumpărat din păcat cu prețul Sângelui Său Sfânt - răscumpărare actualizată în fiecare sfântă Liturghie.

Toate ale Lui "bogăția, puterea și frumusețea" le-a revărsat asupra declasaților veacului al XIX-lea, pentru a înțelege cu Isaia când zice: "Acesta (era) frumos în veșmântul Lui, mândru de belșugul puterii Lui "(*Isaia*, LXIII,1).

Scanned with OKEN Scanner

Dacă boala necruțătoare nu l-ar fi răpit de timpuriu dintre noi, Dostoevschi poate ar fi reușit să aducă la viață personaje care, cuprinse de dragostea dumnezeiască, să facă dovada nesațietății ei, ca unii ce nu încetează să vadă, să contemple tot mai mult această Dragoste. Pentru aceștia, Frumusețea Logosului întrupat ar fi venit tocmai din frumusețea Sa divină.

Dar "Veșmântul omenesc n-a acoperit frumusețea dumnezeiască; deși îmbrăcat în acest veșmânt (Logosul mântuitor), slobozește mărgăritare din frumusețea Lui, ca să ne oblige și să ne atragă la dragoste pe toți cei care-L privim".[1]

Dacă frumusețea duhovnicească o putem explica ca fiind expresia și rodul dragostei; dragostea fiind legea care se aplică tuturor, atât lui Dumnezeu, cât și faptelor Sale raționale, Frumusețea dumnezeiască sau de negrăit,[2] ca element divin, ea nu poate fi analizată sau cunoscută pe cale obișnuită, ca orice act sau fenomen estetic, ci printr-o puternică încordare a credinței,[3] însoțită de rugăciune, post și milostenie.

Eroii lui Dostoevschi, descoperiți, cu viață duhovnicească, prin truda de 40 de ani a Pr. Arhim Paulin, unii dintre ei s-au învrednicit de dumnezeiasca contemplare, alții de auzirea glasului lui Dumnezeu, desigur cât era cu putință unor oameni ca ei. Ca un alt Moise, ei nu numai că nu s-au săturat de aceste daruri, dar au căpătat o dorință și mai puternică și mai arzătoare și ca și acela strigă: "Dacă am aflat har înaintea feții Tale, arată-mi-Te ca să Te cunosc" (*Ieșire*, XXXIII, 12-13).

"Cine ar putea să admire, în aceste ființe dezumanizate la prima vedere, noblețea care unește în ele cele muritoare cu cele nemuritoare, cele raționale cu cele iraționale, care poartă în firea lor chipul întregii creațiuni ceea ce a făcut ca ele să fie numite

---

[1] Teodoret, *op.cit.*, col. 1517 C.D.

[2] Cum zice Pavel despre momentul răpirii sale în cel de al III-lea cer (II *Cor.* 12, 2-4).

[3] Cf. Pr. I Coman, *op.cit.*, p.309.

microcosmos care se bucură de multă atenţie din partea lui Dumnezeu, pentru care există cele prezente și cele viitoare, pentru care Dumnezeu Însuși S-a întrupat, care tinde către nemurire și evită tot ce e muritor, care, create după chipul și asemănarea lui Dumnezeu sunt regi, în cer, trăiesc cu Hristos, sunt copii lui Dumnezeu, și sunt aşezaţi mai presus de orice stăpânire și autoritate? Cine ar putea înșira privilegiile acestor fiinţe? Ele traversează mările, frecventează cerul cu ochiul spiritului, reflectează la mișcările, distanţele și volumul astrelor, recoltează pentru ele pământul și marea, dispreţuiesc fiarele și monștrii apelor. Întreaga știinţă, artă și cercetare le fac să triumfe, ele întreţin cu cine vor raporturi dincolo de graniţe".[1]

Piscul frumuseţii în această viaţă este să te porţi, aşadar cum s-ar purta Dumnezeu în locul tău. Fericit este acela ce are pe Dumnezeu.[2]

15.01.98 - *De ziua sf. Cuv. Pavel Tebeul*
și sf. Ioan Colibașul

Mihail-Nicolae Stanca

[1] Nemesiu de Emesa, *Despre natura omului*, 1, P.G. 40, 532C - 633AB.
[2] Fer. Augustin, *De vita beata* 2, 11, P.L 32, 965.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

1. Arseniev Nicolai, "*Biserica Răsăriteană*", Trad. de Tit. Simedrea, Editura Cartea Românească, București, 1929.
2. Berdeaev Nicolae, "*L'Ésprit de Dostoevski*", Trad. par Lucienne Julien Cain. S.C.E.L., Paris, 1932.
3. Berdeaev Nicolae, "*De la destination de l'homme*", Editura Je. Sers, Paris, 1935.
4. Dostoiewsky Aimee, "*Vie de Dostoiewsky par sa fille*", Editura Emile-Paul Freres, Paris, 1935.
5. Dostoevskaia Anna Grigorievna, "*Dostoevski*", Trad. par André Boucler, Librairie Gallimard, Paris, 1930
6. Dostoevski Fiodor Mihailovici, "*Sobranie Socinetii v deseati tomah*", Gosudarstvence izdatelstvo hudojestvenei literaturi, Moscva, 1956-1958.
7. Denis de Rougement, "*Le part du diable*", Neuchatel (Suisse), 1944.
8. Ermilov V.V, "F.*M. Dostoevski*", Editura Rusă, București, 1957.
9. Foerster Fr.W., "*Hristos și viața omenească*", Trad. de Nicolae Colan, Tip.Arhiediecezana. Sibiu, 1946.
10. Gide André, "*Dostoiewsky*", Paris, 1933.
11. Mociulschi K., "*Dostoevski*", Jizni i tvorcestvo, Ymka-Press. Parij, 1947.
12. Papini Giovanni, "*Viața lui Iisus*" Trad. Alexandru Marcu, București, Editura Cartea Românească, 1928
13. Rene Allendy Dr., "*Le probleme de la destinée*, Paris, 1927.
14. Stăniloaie D. Pr., "*Elemente de antropologie ortodoxă*", Tipografia cărților bisericești, București, 1946.
15. Scăraru Ioan sf., "*Scara*" Editura sf.M-tiri Neamțu, 1814.

Scanned with OKEN Scanner

16. Stocker Dr.A., "*Ame Russe*", Real. psych. des Freres Karamazov, Editura Mont. Blanc. Geneve (Suisse).
17. Șestov Lev, "*Ma vesah Iova*"-Stranstvovanie po dușam, Parij, 1929.
18. Chestov Leon, "*Les revelation de la Mort*", Librairie Plon Paris, 1923.
19. Chestov Leon, "*La philosophie de la tragedie*", Dostoiewsky et Nietzsche, Paris, 1926.
20. Thomas de Kempis, "*L'imitation de Jesus Christ*", Editura M.L'abbe L. Bautain, Paris, 1852.
21. Thurneysen Eduard, "*Dostoevski ou les confins de l'homme*", Editura Je Sers.,Trad. par P.Maury, Paris, 1934.
22. Zander L.A., "*Dostoevsky*". Le probleme du Bioh, Trad. du russe par R.Hoffman. Corres, Paris, 1964.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Prefață. Frumosul ca suferință transfigurată..... 5
Introducere..... 11
Viața și opera..... 19
Taina omului..... 29
Sondaj pneumatologic..... 36
"M-am judecat pe mine însumi"..... 45
Păianjeni uriași. Tarantula. 55
Trichinele..... 67
Dracul..... 74
De la Quasimodo la omul frumos..... 82
Răzvrătirea..... 89
"Lumea lui Dumnezeu n-o accept"..... 99
Nimicirea răului cosmic..... 108
"Biruiți răul cu binele"..... 114
Durerea psalmistului..... 123
Bob de grâu și om de bronz..... 130
"Feștila fumegândă"..... 140
Din mormânt la viață..... 140
Decât călău mai bine victimă..... 148
Dăltuind frumosul..... 160
O școală teribilă..... 170
Sabie cu două tăișuri..... 183

Scanned with OKEN Scanner

Izvoarele frumosului..... 194
Chipul lui Hristos..... 203
Roadele Duhului..... 213
Pomul Vieții..... 225
"Milă voiesc, iar nu jertfă"..... 240
Dezrobirea frumosului..... 251
Combaterea hulitorului..... 261
Nunta din Cana Galileii..... 276
Încheiere..... 299
Epilog..... 308
Postfață..... 315
Bibliografie..... 327

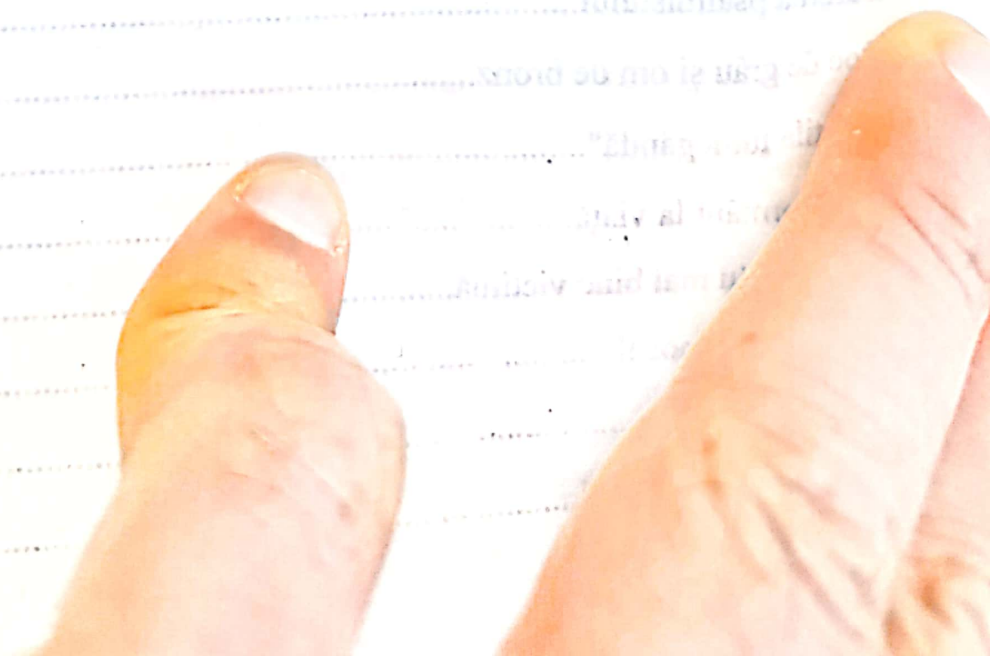

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

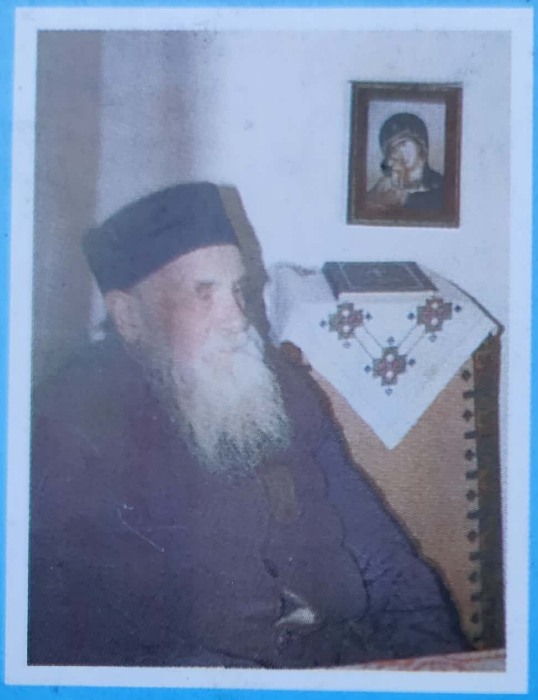

Părinte Arhimandrit,

...lucrarea Dvs. despre Dostoevschi merită și trebuie să apară! După atâtea cărți neadevărate și chiar calomnioase despre marele romancier, apariția uneia în care se afirmă cu tărie că Feodor Mihailovici a fost un adevărat creștin nu poate fi decât salutară.

Cu profundă stimă,
Valeriu Cristea

"Omul este un mister care trebuie descifrat ..."

"... unitatea inițială a Adevărului, Binelui și Frumosului a fost dislocată. Frumosul divin nu este altceva decât acestea trei în Unul".

F. M.Dostoevschi

EDITURA DISCIPOL

ISBN 973-97677-2-9

Scanned with OKEN Scanner